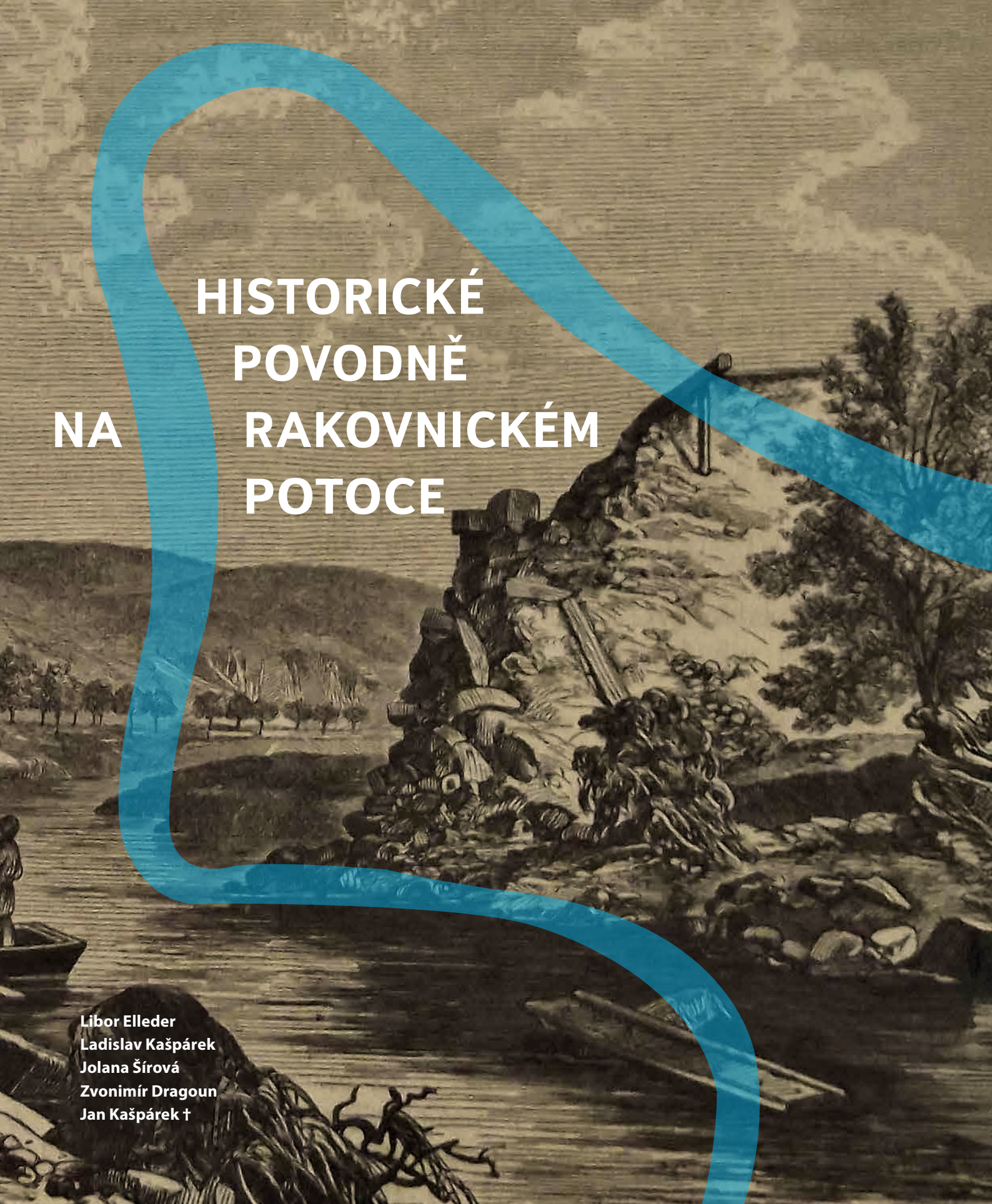

NA HISTORICKÉ POVODNĚ RAKOVNICKÉM POTOCE

Libor Elleder
Ladislav Kašpárek
Jolana Šírová
Zvonimír Dragoun
Jan Kašpárek †

VÜV
TGM

HISTORICKÉ POVODNĚ NA RAKOVNICKÉM POTOCE

Ing. Libor Elleder, Ph.D.
Ing. Ladislav Kašpárek, CSc.
Ing. Jolana Šírová
Zvonimír Dragoun
Jan Kašpárek †

Praha 2024

OBSAH

1 Úvod	7
2 Informace o historickém vývoji povodí Rakovnického potoka	9
3 Přehled povodní, které zasáhly povodí Rakovnického potoka	27
4 Extremita a sezonalita povodní	75
5 Shrnutí poznatků	83
Literatura	86
Přehled dokumentárních zdrojů	96

Naše publikace je věnována zejména historickým povodním na Rakovnickém potoce. Pokusili jsme se je zpracovat i vzhledem k jejich širším, především dobovým vodohospodářským souvislostem. Jde tu např. o stručný přehled vývoje rybniční sítě, vodních mlýnů, regulace potoka nebo budování městské kanalizace v Rakovnici a jeho zásobení vodou. Naše studie přináší souhrn dokumentárních zdrojů o povodních, tedy místních kronik a značek povodní, včetně historie pravidelných systematických záznamů vodních stavů. Chtěli jsme naznačit, jak byly hydrologické extrémy, jako jsou povodně a sucha, a všechny tyto aspekty vodního hospodářství vždy navzájem propojené. Na povodně na Rakovnickém potoce se výrazněji zaměřila pozornost v roce 1981. Tehdy povodeň v povodí Berounky dosáhla po delší době úrovně cca 20letých průtoků. V rámci vyhodnocení povodně zaměřil Ing. Dvořák z Hydrometeorologického ústavu (po mnoha letech se stal jeho ředitelem) povodňový profil Rakovnického potoka pod Rakovníkem. Při průzkumu stop této povodně byly nalezeny povodňové značky a informace o tom, že v roce 1872 se v povodí Berounky vyskytla povodeň značně převyšující tu z roku 1981. Tato povodeň katastrofálně zasáhla i Rakovnický potok. Do prací na úkolu „Možnosti zmírnění současných důsledků klimatické změny zlepšením akumulační schopnosti v povodí Rakovnického potoka“, jehož výsledky shrnuje publikace Horáčka, Kašpárka (2011), jsme začlenili průzkum historických povodní na Rakovnickém potoce a jeho přítocích. Jedním z podnětů této práce bylo získat informace o tom, zda povodeň z roku 1872 byla jev zcela ojedinělý, nebo zda existují záznamy o srovnatelných případech. V tomto smyslu autoři předkládané publikace pokračovali v práci na průzkumu historických povodní na Rakovnicku i po ukončení uvedeného úkolu. Výsledky získaných poznatků a závěry z nich vyplývající předkládáme v následujících kapitolách.

Rakovnický potok se řadí k menším tokům. U takových, kde plocha povodí nedosahuje ani 500 km², začínají hydrologické systematické záznamy vodních stavů a hydrometrická měření většinou až od roku 1925, ale častěji až po roce 1945 nebo 1950. V našem případě systematické záznamy na vodočtu v Křivoklátě mají počátek již roku 1899, ale bohužel končí rokem 1929. První hydrometrická měření zde byla prováděna roku 1913 a 1914. Pokud jde o aktuální vodočet na horním toku v Rakovnici, tady začíná pozorování až po roce 1965. Bez mála 40 let tu patrně žádná jiná pozorování prováděna nebyla.

Poslední perioda významných povodní 1993–2016 (Blöschl et al, 2020) nám připomněla, že i relativně dlouhé hydrologické řady nemusejí obsahovat důležité anebo nejdůležitější hydrologické extrémy. To platí také u povodí zasazených v nedávné době, např. v roce 1997 anebo 2002, mimořádnými povodněmi, kdy dosažené kulminační průtoky neměly v měřených řadách žádnou obdobu. Tato zkušenost se dá dokumentovat na mnoha povodích a hydrologických řadách, dokonce i na té nejdelší u nás, záznamech vodních stavů v Praze s počátkem v roce 1825, kde analogií k povodni 2002 je až extrémní povodeň v roce 1432 (Elleder, 2016). Platí toto i pro Rakovnický potok?

Jedním ze tří základních způsobů, jak případnou nedostatečnost systematické řady překlenout, je prodloužit ji o záznamy z dokumentárních zdrojů. Tyto záznamy získané z obecních kronik, s pomocí značek povodní a zpráv z novin mají často charakter dat nad zvoleným prahem. Tímto prahem bývá obvykle vodní stav spojený se situací, kdy voda již byla mimo řečiště a začaly zde vznikat vážnější škody. U starších kronikářských záznamů je tento práh mnohdy ještě vyšší. Jde tedy o údaje, které začínají až kolem úrovně Q_5 , ale u starších případů často až kolem úrovně Q_{20} . Méně významné případy se většinou nezaznamenávaly.

Symbolem Q_N označujeme N-letý kulminační průtok s dobou opakování průměrně za N let. Hodnoty N-letých průtoků najdeme pro zájmové povodí již v kapitole o režimových údajích toků hydrologických poměrů ČSSR z roku 1970 (Horský et al, 1970, s. 135). Byly odvozeny zřejmě jen na základě pozorování staršího vodočtu v Křivoklátě (1899–1929), uvádějí hodnotu stoletého průtoky Rakovnického potoka při ústí do Berounky $127 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ a nad soutokem s Lišanským potokem $55 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$. Na základě mnohem delšího pozorování ve stanici Rakovník (1965–2023) jsou dnes údaje přesnější a hodnota Q_{100} v Rakovnici je dnes $131 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$. Přitom hodnoty režimových údajů s kratší dobou opakování jako Q_2 ($11,9 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$), Q_5 ($25,1 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$) a Q_{10} ($39,9 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$) jsou důležité i proto, že za povodní podchycených měření za celé období od roku 1899 nebyl zaznamenán větší průtok. Pro Rakovnický potok je významná zmíněná katastrofální povodeň v květnu 1872. Můžeme se ale na tento extrém dívat jako na maximum možného?

Jaké jsou možnosti získat informace z dokumentárních zdrojů v povodí Rakovnického potoka? Rakovník byl královským městem, což skýtá naději, že kronikářské i hospodářské záznamy jsou (ne vždy) nadstandardní. Kromě zodpovězení této otázky lze ukázat, že dokumentární data lze kombinovat se systematickými daty. Ke kronikám je možné a i vhodné sáhnout i v případech z doby blízké, anebo dokonce v současnosti, prostě vždy, kdy je potřeba systematická data nějak doplnit či nahradit. Proto se také dokumentární zdroje řadí mezi proxydata, tedy náhradní data.

Zároveň i několik století staré doklady o povodních menšího toku lze často docela dobře verifikovat z jiných zdrojů a zasadit do širšího územního kontextu. U nás byla zatím podobným způsobem zpracována jen povodí větších toků, jako jsou Otava, Sázava, Berounka, Vltava, Morava, Dyje, Bečva a Odra. Rakovnický potok je v těchto souvislostech další v řadě. Tentokrát jde však o podstatně menší povodí než ta předešlá.

INFORMACE
O HISTORICKÉM VÝVOJI
POVODÍ RAKOVNICKÉHO
POTOKA

Rakovnický potok má plochu povodí 367,9 km² a délka jeho toku dnes odpovídá 48,5 km. Nachází se v oblasti srážkového stínu a pro určitou analogii jsme zařadili v historickém přehledu i další menší povodí, která leží mezi Tepelskou vrchovinou, Berouňkou, Ohří, Vltavou a Labem. Jsou to od západu Střela, Blšanka, Javornice, Klíčava, Loděnice a Bakovský potok, viz *obr. 1*. Jak ještě ukážeme, některá období nejsou pro Rakovnický potok zdokumentována dobře a data lze podle zdrojů z těchto povodí doplnit pouze informativně.

Rakovnický potok pramení poblíž obce Drahous v oboře sv. Hubert ve výšce 577 m n. m (ve stejné oboře pramení i sousední tok Javornice). Říční síť v povodí Rakovnického potoka je znázorněna na *obr. 2*. Rakovnický potok nejprve teče směrem k západu, u Krt a Jesenice se otáčí, protéká žulovou Jesenickou pahorkatinou, kde se nachází soustava velkých jesenických rybníků, a směřuje k východu. Jesenice bylo poddanské město patřící stejně jako Kryry na Blšance k panství Petrohrad podobně jako řada obcí (Oráčov). Tato spíš německojazyčná oblast patřila dříve více k historickému Zateckému kraji, kdežto zbytek povodí ke kraji Rakovnickému.

Sounáležitost s Podbořanskem vyjadřují i názvy staršího lokálního tisku, který se vztahoval také k regionu Jesenicka. Byly to týdeníky „Podersam-Jechnitzner Wochenblatt“ nebo „Luditz Podersam Anzeiger“, jež koncem 19. století přinášely zprávy z Bochovska, Žluticka, Podbořanska a právě i Jesenicka.

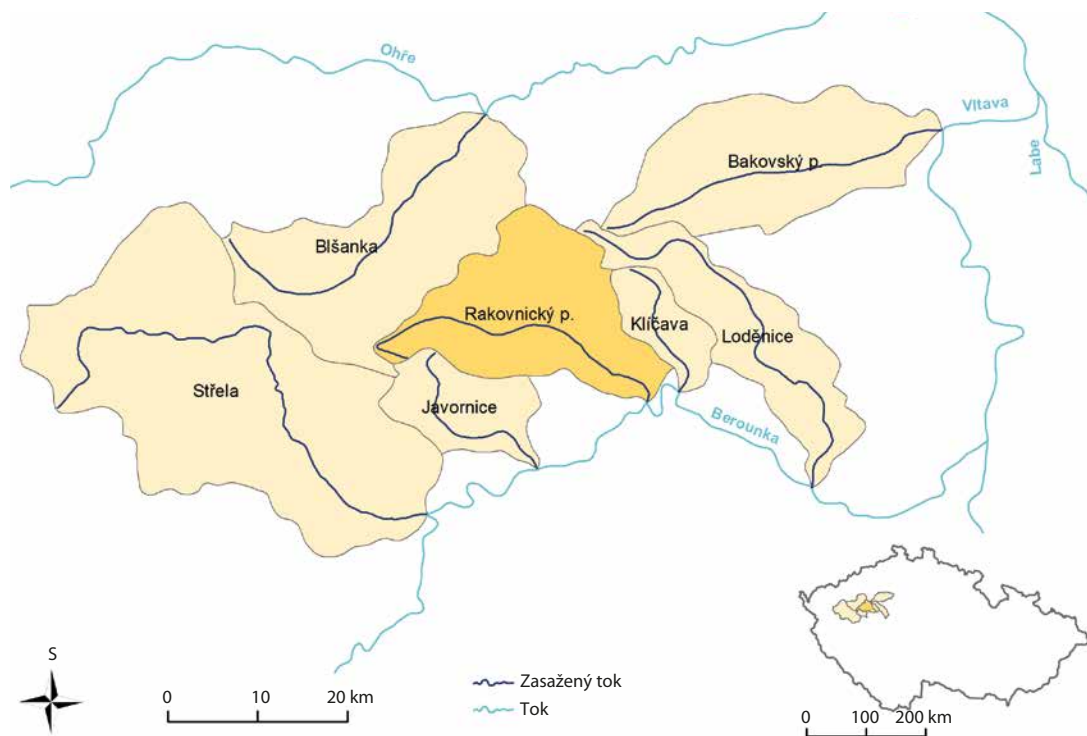
Další rybníky byly v úseku mezi Oráčovem a Senomaty a na Petrovickém potoce. Střední část povodí souvisela s královským městem Rakovník (např. poddanské městečko Senomaty a vlastní Rakovník) nebo s fürstenberským panstvím či velkostatkem Krušovice (např. Krušovice, Hředle, Hvozď, Kněževy, Krupá, Lišany, Mutějovice, Nesuchyně, Všetaty a Chlum) a panstvím Křivoklát, případně s panstvím Krakovec.

Významné byly rakovnické městské rybníky, jež byly postupně rušeny přibližně v letech 1851–1873. Ještě roku 1852 kronikář F. Malec hovoří o platbách mlynářů městu za vodu z městských rybníků. Rakovník byl přitom povinen udržovat stavidla a strouhy. Další etapu rušení rybníků přineslo otevření dolů na Lišanském potoce roku 1870 a úprava potoka i zrušení Trávnického rybníka po povodni roku 1872.

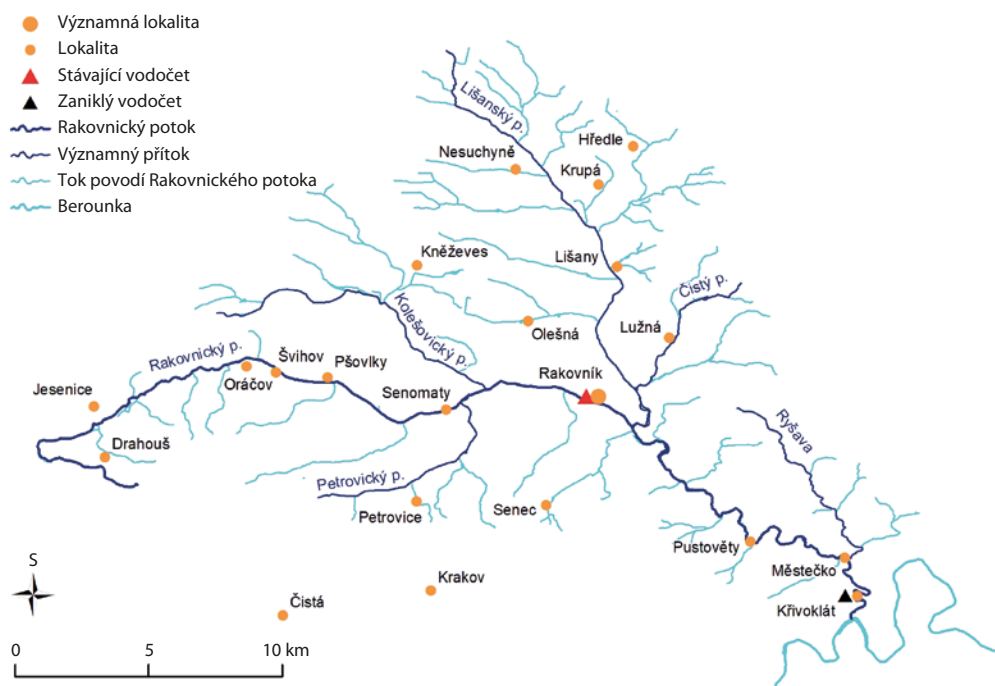
Podstatnou část povodí přibírá potok pod Rakovníkem soutokem s Lišanským potokem, jenž pramení v Řevničovské pahorkatině pod vrchem Lišák 447 m n. m. V této oblasti se nacházejí horní části některých přítoků Blšanky (Klučeký potok), Ohře (Smolnický potok, Hasina), Berouňky (Klíčava a Loděnice) a Labe (Bakovský potok).

Podstatnou a zajímavou roli měly rybníky na soutoku Lišanského potoka a Čistého potoka – kolem roku 1870 byly odkoupeny doly Moravia. Rybníky jako Velký na Lišanském a Kornhauz a Kavan na Čistém potoce bývaly někdy zmíněny v souvislosti s povodněmi. Jejich postupné rušení bylo spojeno s dolováním a naopak pro dolování se stalo osudné jejich zatopení povodněmi z let 1875, 1882 a 1886. Nový rybník na soutoku Lišanského a Rakovnického potoka sloužil od počátku 20. století jako koupaliště. Podstatnou zmínku si zaslouží zaniklé rybníky u Lužné, rybník Královský či „Královák“ a rybník v Městečku. Při různých povodních došlo k jejich protržení. V dolní části pod Rakovníkem protéká potok hlubokým údolím až k soutoku s Berouňkou.

Nejdůležitějšími místy z hlediska dokumentace jsou Senomaty, Rakovník, Městečko a Křivoklát, pro Lišanský potok Lužná, Lišany, ale také obce Hředle a Krupá.

Obr. 1. Povodí Rakovnického potoka v kontextu podobných blízkých povodí

Obr. 2. Říční síť Rakovnického potoka při zdůraznění hlavního toku a přítoků Lišanského, Petrovického a Kolečovického potoka, Čistého potoka a Ryšavy

Zprávy o starších povodních jsou spojeny nejčastěji s objekty mlýnů, rybníků, jezů a náhonů a s jejich poškozením, tedy protržením hrází, zanesením náhonů, ale i rybníků štěrkem nebo zničením jezů a ostatních souvisejících objektů, včetně zničení obytných částí mlýnů. Tyto zprávy jsou nejen indikátorem extrémního rozvodnění, ale někdy poskytují i důležité vysvětlení pro náhlý vzestup hladin, jako roku 1872. V případech, které zde dokumentujeme, byly většinou hlavní příčinou enormní srážky. Poruchy rybníků zhoršily dynamiku povodně zejména bezprostředně pod rybníkem a vedly ke vzniku nebezpečných rázových vln. V našem případě jsou k dispozici zprávy o poškození či zničení mlýnů anebo rybníků u regionálních nebo rozsáhlejších přívalových povodní v letech 1496, 1531, 1603, 1609, 1651, 1655, 1693, 1698, 1872 a 1882, ale třeba i u lokálního přívalu roku 1904. „*Taktická, vojensky využitá zvláštní povodeň*“ (tedy umělé protržení rybníků v listopadu 1620) namířená proti vojsku katolické ligy u Rakovníka je spíš kuriozitou. Počet zničených objektů mlýnů či rybníků (*tab. 1 a 2*) doložený u jedné události je často v relaci k závažnosti případu. To platí pro extrémní povodně v roce 1698, ale i v letech 1531, 1694 a 1872.

Pro provoz mlýnů v době sucha měly značný význam horní jesenické rybníky jako Velký rybník, Horní Fikač, Dolní Fikač a Jesenický rybník, jejichž vodohospodářského potenciálu užívali mlynáři (ten byl ale také zpoplatněn) v době nízkých průtoků, např. kolem roku 1630 (Levý, 1896) i v okolí Rakovníka. Naopak jejich přílišné naplňování bylo předmětem kritiky po povodních v letech 1693 a 1698. Ačkoli tyto rybníky většinou vydržely nápor povodně v květnu 1872 (protrhl se zčásti jen Velký jesenický rybník), částečně protržené hráze zhoršily celkový průběh a dynamiku povodně zejména v Senomatech a Rakovníce.

Tab. 1. Mlýny a rybníky na Rakovnickém potoce a jeho přítocích po soutok s Lišanským potokem

Objekt	Obec	Tok	Zmínka o povodni, škody
Velký jesenický rybník	Jesenice	Rakovnický potok	1698 , 1872
Rybník Horní Fikač	Jesenice	Rakovnický potok	1698 , 1872
Rybník Dolní Fikač	Jesenice	Rakovnický potok	1698 , 1872
Řada jesenických mlýnů	Jesenice	Rakovnický potok	-
Řada oráčovských mlýnů	Oráčov	Rakovnický potok	-
Pšovlcký mlýn	Pšovlky	Rakovnický potok	-
Sladovní rybník	Pšovlky	Rakovnický potok	1609?
Sladovní mlýn	Pšovlky	Rakovnický potok	-
Mühlhausenovský rybník	Šanov	Rakovnický potok	?
Mühlhausenovský mlýn	Šanov	Rakovnický potok	-
Šanovský rybník	Šanov	Rakovnický potok	-
Spálený (Patrákův) mlýn	Šanov	Rakovnický potok	1698
Senomatské rybníky	Senomaty	Rakovnický potok	1531?, 1698
Senomatský mlýn	Senomaty	Rakovnický potok	
Petrovické rybníky ¹	Petrovice	Petrovický potok	1603, 1698
Malý mlýn	Petrovice	Petrovický potok	1872
Davidův mlýn	Senomaty	Petrovický potok	1872
Klempišovský mlýn	Rakovník	Rakovnický potok	
Rybník Bílidlo	Přílepy	Kolešovický potok	
Jilhánkovský mlýn	Rakovník	Rakovnický potok	1496
Panský mlýn	Rakovník	Rakovnický potok	1887
Rybník Bělídlo	Rakovník	Rakovnický potok	1531, 1693
Rybník Podkovářský	Rakovník	Rakovnický potok	1531, 1693
Rybník Sladovnický	Rakovník	Rakovnický potok	1531, 1693, 1822, 1872
Trávnícký mlýn	Rakovník	Rakovnický potok	
Rybník Sekyra	Rakovník	Rakovnický potok	1531, 1693

Poznámka: Tučně jsou vyznačeny těžké škody a zničení objektů.

1 Rybníky na Petrovickém potoce jsou vyznačeny na I. vojenském mapování, jsou to rybníky: Kopec, Schramek a dva bezejmenné rybníky, přitom podstatný je čtvrtý, poslední nad mlýnem zvaný Malý mlýnec. Tento mlýn patřil k panství Petrovice (Kočka, 2009, s. 500–507). Tím lze vysvětlit zmínku o stržení (jednom) rybníku pana H. Hrobčického roku 1603, majitele tohoto panství, a to od roku 1589 a také roku 1603. Proto pozdější zmínka o stržení všech rybníků, tentokrát „*panu baronu Helversenovi*“ (J. O. Helversen) za povodně roku 1698 se s největší pravděpodobností týká opět rybníků na Petrovickém potoce. Vše ale komplikuje fakt, že obec Šanov a část toku Rakovnického potoka patřily také k petrovickému majetku. Mlýn (Malý mlýnec) o jednom složení byl později roku 1709 odprodán Vítu Berounskému.

Tab. 2. Vybrané mlýny a rybníky v povodí Lišanského potoka a na Rakovnickém potoce od soutoku s Lišanským potokem

Objekt	Obec	Tok	Zmínka o povodni, škody
Rybník Chobot	Krupá	Lišanský potok	1531, 1698 , 1852
Bařtipánův mlýn	Hředle	Červený potok	1841
Olešenské rybníky	Olešná	Olešenský potok	1698
Kokrdovské rybníky	Rakovník	Kokrdovský potok	1620, 1693
Červený mlýn	Rakovník	Lišanský potok	1698
Velký rybník	Rakovník		1603, 1698 , 1875
Královský rybník	Rakovník	Čistý potok	1835
Kornhauszský rybník	Rakovník	Čistý potok	1694, 1698
Korhouzský mlýn	Rakovník		
Rybník Kavan	Rakovník		1603, 1694, 1875
Mlýn Hamr	Rakovník		
Nový rybník	Rakovník		1603, 1698 , 1828
Nový mlýn	Rakovník		1603, 1698
Mlýn Papírna	Rakovník		1698
Hradcův mlýn	Rakovník		-
Volfův mlýn	Rakovník		1698
Horní mlýn	Ryšín		
Dolní mlýn	Ryšín		1531
Pustovětský mlýn	Pustověty		1939
Rybník v Městečku	Městečko		1904
Městečkovský mlýn	Městečko		
Mlýn Podhradec	Křivoklát		1531, 1560, 1651, 1655, 1698
Mlýn Huť (již neexistuje)	Křivoklát		1531
Roztocký mlýn	Roztoky		1872

Poznámka: Tučně jsou vyznačeny těžké škody a zničení objektů.

Jak plyne z *tab. 1*, zprávy o poškození tohoto typu objektů končí s počátkem 20. století, a to nejméně ze dvou důvodů. Prvním je výše zmíněný postupný zánik části rybníků v Rakovnici v letech 1851–1873, ale i dalších velkých rybníků, jako např. velkého rybníku Chobot u Krupé. Podstatným a asi hlavním důvodem je i nižší frekvence významných povodní na Rakovnickém potoce a absence extrémních rozsáhlejších případů srovnatelných s povodněmi z let 1531, 1698 nebo 1872 v posledním století.

V evidenci databáze „Vodní mlýny“ je celkem 46 objektů v povodí Rakovnického potoka. Z toho 29 objektů je přímo na Rakovnickém potoce, ale 12 dalších, zejména na horním úseku kolem Jesenice a Senomat, jsou buď ruiny, anebo mlýny, jejichž poloha dokonce není přesně známá. Podobně v povodí Kolečovického potoka ze šesti mlýnů existují dnes jen tři, zatímco z 10 mlýnů na Lišanském potoce existuje dodnes osm objektů.

Z pravostranných přítoků je v evidenci pouze ruina jednoho mlýnu na Petrovickém potoce a jeden mlýn na Tyterském potoce. Tento větší počet ruin směrem k severozápadu souvisí jistě s jazykovou hranicí na Jesenicku a s poválečnými událostmi (1945–1955). Několik mlýnů bylo přestavěno na parní, pravděpodobně i s ohledem na slabší vydatnost toku (Tyterský mlýn).

Obr. 3. Zaniklé mlýny a rybníky v Oráčově: v popředí Spálený mlýn a v pozadí Seewaldův mlýn

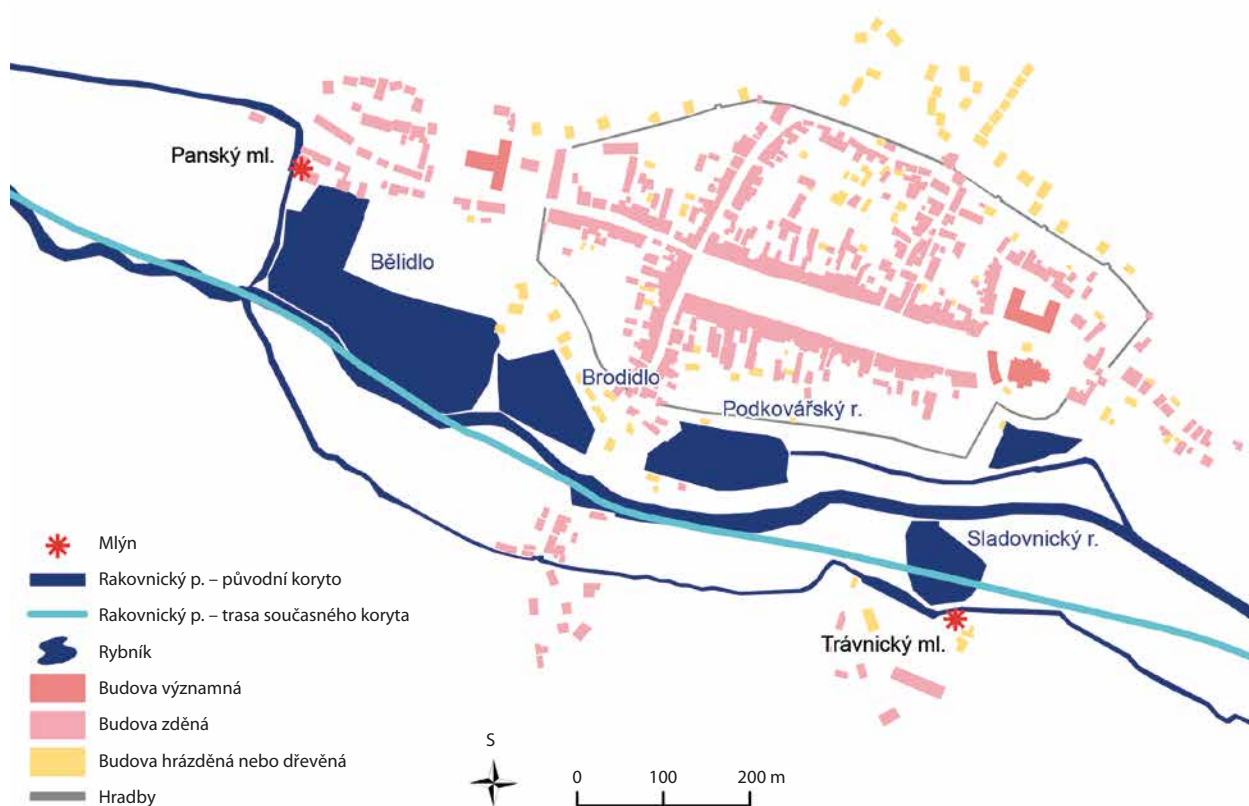
(Archiv – Fotohistorie, okres Louny/Oráčov) Dostupné na: <http://www.fotohistorie.cz/Stredocesky/Rakovnik/Oracov/Default.aspx>

Mlýny na horním toku začínaly až pod rybníky Horním a Dolním Fikačem, tedy největšími jesenickými rybníky. Přitom řada asi tří až čtyř prvních mlýnů již prakticky neexistuje, včetně tzv. Spáleného mlýna (obr. 3). V době velkých povodní roku 1603 a 1609 byly postiženy mlýny a rybníky náležející k Senomatům a Petrovicím; tady však někdy není zcela jasné, zda jde o rybníky na Rakovnickém, či Petrovickém potoce.

Dalšími po toku jsou tři mlýny v okolí Senomat, z nichž jmenujme zejména Davidův mlýn, prakticky zničený roku 1872 květnovou povodní. Následuje velmi důležitý Klempišovský mlýn, který Rakovník získal kolem roku 1540 od mlynáře Klempíše (Mlýn Klempišovský, 2023). Tak mohl vzniknout nový jez a nová strouha až k Panskému mlýnu v Rakovnici, která sloužila i k zásobení města vodou. Mezi povodněmi z let 1603 a 1609, v době nepřátelství a téměř lokální „války“ mezi tehdejším majitelem Senomat V. Hochhauzerem a městem Rakovník, byl tento důležitý zdroj vody předmětem ostrých lokálních sporů, útoků, ničení, soudu a nakonec odprodeje Senomat (Kočka, 2009, s. 650–651). Obě povodně poničily řadu objektů v oblasti, včetně rybníků a mlýnů.

Malý mlýn na Petrovickém potoce (pravostranný přítok v Senomatech) u Petrovic byl spojen s rybníkem. Asi právě zde vznikly také velké škody povodní v roce 1698. Opět byl zničen katastrofální povodní v květnu 1872. Není jasné, zda ještě došlo k jeho obnově.

Městské rybníky v Rakovnici (obr. 4) jsou problematické svými proměnlivými jmény. Jejich účelu a lokalizaci se věnuje Renner (1931, s. 22–30). První z nich je podle indikační skici z roku 1841 Bělídlo (či Bididlo), následuje Brodidlo (Žabský), Podkovářský (také Klihařský), Sladovnický (Trávnický) a bezejmenný (nebo Sekyra). Mezi druhým a třetím rybníkem byl hluboký úvoz, který, jak píše Renner (1931, s. 24–25), se při rozvodnění často zatápěl směrem k Lubenské bráně (Trojanova ulice), zbourané roku 1842 (Renner, 1931, s. 38). Po velkých povodních v letech 1852 a 1853 se opravovaly

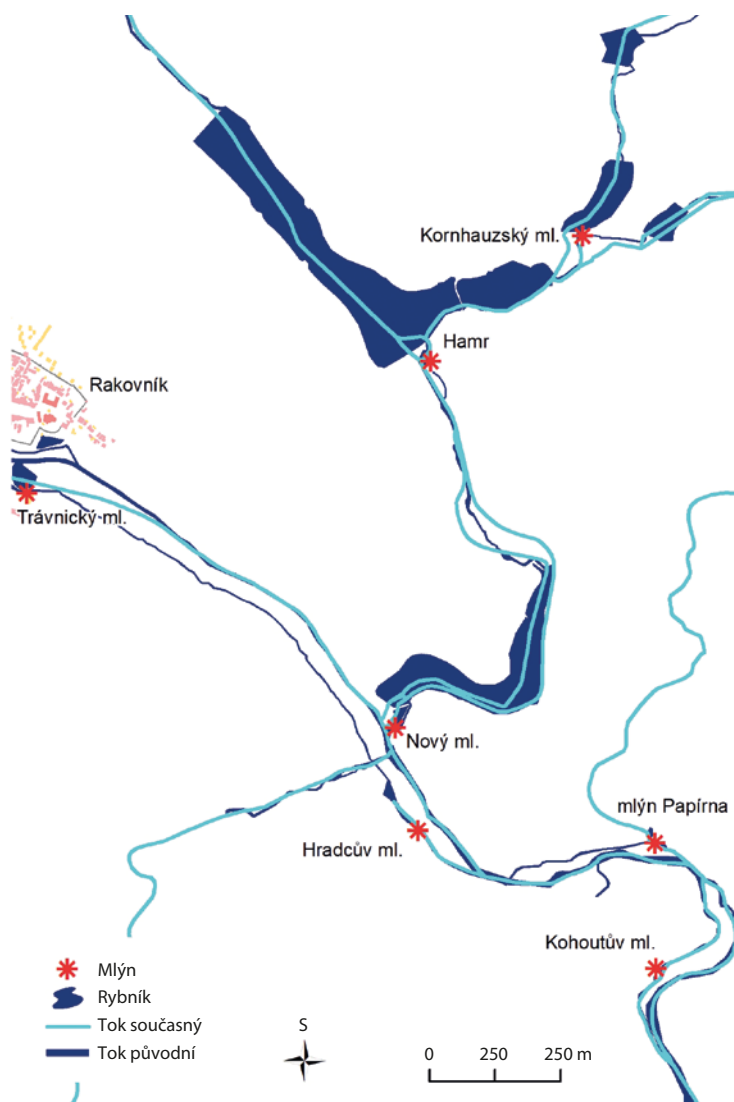

Obr. 4. Rakovnický potok, náhony, kanály v Rakovnici a zaniklé rybníky zleva: Bělídlo, Brodidlo, Podkovářský, Trávnícký (Sladovnický), stav k roku 1840 (tmavě modrá) a srovnání se současnou trasou potoka (světle modrá). Slabě červeně jsou vyznačeny zděné stavby, výrazněji význačné stavby, temně červeně mlýny, žlutě dřevěné stavby

mosty na horním toku Lišanského potoka, stejně jako se stavěl most v Rakovnici. Jejich stavitelem byl většinou mistr jménem Rys. Jeho most v Rakovnici zničila již povodeň roku 1872. Rybník Brodidlo navrhl údajně ze zdravotních důvodů vysušit J. Král už po roce 1851 (Renner, 1931, s. 25–26). Roku 1852 byl vysušen i Podkovářský rybník a Brodidlo, do něhož byl ale dříve zaústěn kanál Smradlavka obcházející hradby, čímž vznikl hygienický problém při vyšších průtocích v potoce. Trávnícký mlýn byl spojen s historií Sladovnického (Trávníckého) rybníka. Rybník původně nazývaný Trávník zde vznikl již roku 1473. V roce 1872 byl při povodni zanesen štěrkem a zanikl při následné regulaci potoka, jehož nová trasa vede přímo rybníkem (Mlýn Trávnícký, 2023).

Pokud jde o Lišanský potok, pak důležitým místem byl rybník Chobot u Krupé i řada Olešenských a Kokrdovských rybníků na pravostranných přítocích Lišanského potoka, jež figurovaly u povodně roku 1698. Není divu, že Červený mlýn (dříve Špitální mlýn) přímo na soutoku Olešenského a Rakovnického potoka byl těžce poničen roku 1698 (Červený mlýn, 2023).

Dalším důležitým místem je soutok Lišanského a Čistého potoka a posléze soutok Rakovnického potoka s Lišanským, viz obr. 5. Soustava vodních děl tu vznikala od středověku. Roku 1482 byl založen na dolním toku poblíž Rakovníka Velký rybník (původně Prdatka), jehož úplný konec souvisí s rokem 1870 a založením dolů Moravia. Na Čistém potoce, přítoku Lišanského potoka, byl založen kolem roku 1482 rybník Bartoň. Roku 1524 byl Velký rybník přehrazen a oddělen z něj rybník Kavan. V té době za majitele Kornhauze byl založen rybník, později známý jako Kornhauz. Až roku 1616 vznikl pod Velkým rybníkem železný Hamr (Mlýn Hamr, 2023). Nižší vznikl roku 1524 na náklady města Rakovníka

Obr. 5. Soutok Lišanského a Čistého potoka a soutok Rakovnického a Lišanského potoka se soustavou rybníků, stav k roku 1840. Náhony, kanály a rybníky zleva a seshora dolů: Velký, Kaván, Kornhaus a Nový (tmavě modrá) a srovnání se současnou trasou potoka (světle modrá). Slabě červeně jsou vyznačeny zděné stavby, výrazněji význačné stavby, temně červeným ozubeným kolem mlýny, žlutě dřevěné stavby

Nový mlýn pod Novým rybníkem. Škody na této soustavě rybníků (Velký, Kornhaus, Nový), mlýnech a hamru se uvádějí v letech 1603, 1694 a znovu roku 1698.

Pod soutokem Rakovnického a Lišanského potoka stála řada starých mlýnů s historií sahající až do 14. století, jako byly rakovnický mlýn Papírna (Mlýn Papírna, 2023), Volfovský (Mlýn Volfovský, 2023), Horní mlýn u Ryšína či Pustovětský mlýn. K jejich historii patří opět – a ne překvapivě – postižení povodněmi roku 1531 nebo 1698, případně oběma. Bývalý Pustovětský rybník zničený roku 1531 byl podle Kočky (2009) vlastně „klauzou“ na záchyt dřeva. Bezesporně největším pamětníkem povodní je mlýn Podhradec v Křivoklátě, poškozený či poničený za povodní v letech 1531, 1560, 1620, 1655, 1698 a 1872. Po povodni roku 1531 byl postaven nový mlýn dřevěný, po požáru roku 1680 patrně vzniklo jádro současné zděné budovy. Podobně byly postiženy i mlýn a pila v Roztokách.

Přes dílčí místopisné nejasnosti ohledně polohy některých protržených rybníků, jako např. neurčitost rybníků u Senomat, rybníku Palanče (1585) u Rakovníka či Zástřelských rybníků (1531), se podařilo většinu objektů lokalizovat, což značně pomohlo při pochopení základního charakteru povodní Rakovnického potoka.

Obr. 6. Mlýn Podhradec v Křivoklátě (Mlýn Podhradec, 2023)

Rakovnický potok a jeho současný stav je výsledkem dlouhého vývoje, kdy původní přírodní tok byl proměněn výstavbou jezů, mlýnských náhonů, rybníků a nakonec rozšiřující se zástavbou, regulací potoka, opět rušením rybníků a výstavbou rakovnické kanalizace. O jiných úpravách trasy, zvyšování břehů nebo výstavbě hrází se dostupné zdroje nezmiňují.

Rakovnický potok, pokud jde o jeho významnější úpravu či regulaci, tak jak se tomuto pojmu dnes rozumí, doznal podstatných změn zejména v druhé polovině 19. a ve 20. století. Regulace potoka byly částečně provázány impulzy, jež přinášela jak období sucha, tak povodně a dobové zátěže i dobové potřeby. O nutnosti regulace se hovořilo zejména po povodni roku 1872. V té době vznikly i projekty na úpravu dalších postižených toků, např. Litavky a Blšanky. K jejich realizaci však došlo jen částečně nebo o mnoho let později podle jiných projektů. Úprava Blšanky byla zničena další povodní v červnu 1875.

Provázanost různých aspektů života je dobře vidět na příkladu Rakovníka. Protichůdné zájmy zásobení vodou, těžby uhlí, provozu jatek, pivovaru, cukrovaru a požární ochrany souvisely více či méně i s regulací potoka.

Autorem prvního projektu úpravy potoka, kdy šlo již o částečnou změnu jeho trasy, byl zemský inženýr J. Švarc. Projekt byl podle pamětí F. Malce (Černý, 2010, s. 325) předložen již 7. července 1872, krátce po katastrofální povodni, kdy město patřilo k nejvíce postiženým místům, a později, v lednu 1873, byl předložen v propracované podobě. V tomto případě šlo o regulaci pouze v katastru Rakovníka, a to od Senomat až po Židovský hřbitov (dnes po ulici Fr. Diepolta čp. 20). Realizace znamenala zrušení Sladovnického (Trávnického) rybníka, který byl částečně zanesen za povodně roku 1872 a později asi zarovnan, a výkup pozemků v okolí (Na Losích), včetně odkupu části pozemku F. Malce (čp. 136), z jehož kroniky informaci přebíráme. Situaci po této povodni zkomplikovaly zmíněné doly Moravia, jimž se v té době přičítal i podíl na klesání vody ve studních. Zrušení Sladovnického rybníka v roce 1872 (*obr. 4*) vedlo k vybudování nového menšího rybníka (Koňáku) o ploše cca 0,5 ha pro účely cukrovaru (ledování) a zejména jako požární nádrž. Tento aspekt byl více než aktuální při sérii katastrofálně suchých let v době před tím (1863–1865, 1868) i potom (1874). Kvůli nedostatku vody ve studních pro hašení v tomto období vyhořela roku 1874 např. část Kouřimi.

Období sucha vždy aktualizovala otázku vodovodu a logicky i kanalizace. Řešení zásobení vodou ovlivňovalo jak často nevhodné chemické složení vody, tak poklesy vydatnosti vody ve vrtech v obdobích sucha anebo naopak vze-stupy po snížení čerpání vody z blízkých dolů.

Regulace z roku 1873 se patrně osvědčila jen částečně, takže kolem roku 1884 se uvažovalo o nové regulaci a kanalizaci města, jež byla zadána Ing. J. Kaftanovi (1840–1909). Jednalo se o zahloubení potoka o cca 1 m, cena 2 400 zlatých se však zdála vysoká. I další nabídky, včetně té od V. Plenknera, skončily prozatím bez realizace. V roce 1889 se měl podle kroniky Senomat (s. 178) vyměřovat podélný spád Rakovnického a Lišanského potoka i vzniklých výmolů, anebo možná břehových nádrží. Šlo opět o uvažovanou regulaci, zaměřenou prováděli inženýři pro Zemědělskou radu Království českého. Iniciativa ovšem pocházela od rakovnického okresu. Přitom bylo potřeba založit ještě vodní družstvo, což se stalo patrně mnohem později. Uvažovaná úprava měla být hrazena z melioračního fondu. Obec Senomaty měla pronajmout pozemek u Davidova mlýna k pěstování vrb a akátů pro jejich následnou výsadbu. Později zatracovaný akát byl tenkrát ještě považován za přínos a součást tehdy tolik diskutovaného zalesňování.

Nová, po roce 1900 zamýšlená regulace potoka byla součástí „povšechné regulace přítoků Berounky“ a v Rakovnici součástí kanalizačního projektu (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 171–172). Kanalizace souvisela i s řešením odvádění vody za dešťových přívalů ze svahů nad městem a od sv. Václava a sv. Trojice. Stoky vedoucí městem Rakovník nebyly pouze hygienickým problémem. Jejich trasa a nízká kapacita vedly roku 1852 i po roce 1860 k zatápění, a dokonce i k poboření domů (Černý, 2010, s. 247–248).

Koncem 19. století bylo řešení komplikováno zhoršujícími se senzorickými a pachovými parametry vody v potoce, zejména při zavádění nových průmyslových závodů v Rakovníce. Celý kruh uzavírá i požadavek na zřízení městského koupaliště v Rakovníce u Panského mlýna, resp. Nového rybníka (když byly rybníky ve městě předtím zrušeny). Složité vztahy ohledně nakládání s vodou místními mlynáři a cukrovarem i povinnosti manipulace s výpustnými objekty za povodní popisuje např. Renner (1934).

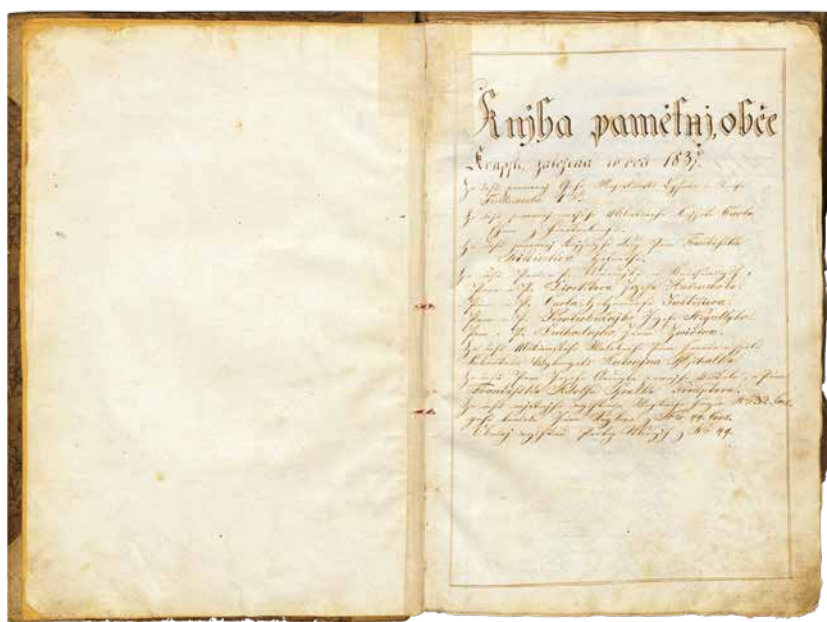
Obr. 7. Úprava Rakovnického potoka po roce 1903 (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 173)

Vodní družstvo na úpravu Berounky a jejích přítoků vzniklo až roku 1900 při schůzi v Krušovicích a zpočátku nevykazovalo významnější činnost. Až 11. listopadu se konala „pochozí komise“ na úpravu potoka a ta ve svých důsledcích vedla k vyslání zemského inženýra a významného vodohospodáře, zejména tvůrce meliorací (byl však také klavíristou a psal básně) B. Trojana (1850–1929), syna stejně významného politika a právníka A. P. Trojana. Jeho osoba se zapsala do dějin Rakovníka i v souvislosti s povodní roku 1872. V době, kdy bydlel v Rakovníce, se totiž podílel na záchranných pracích přímo za povodně, a to s nasazením vlastního života. Zasloužil se také o další technické a sociální projekty na pomoc postiženému okresu. Dodnes se po něm jmenuje ulice mezi dřívější Lubenskou bránou a náměstím. Ale zpět k jeho synovi. B. Trojan měl jistě k Rakovníku osobní vztah, a jeho účast při zamýšlené regulaci nebyla tedy náhodná. Realizace byla odkládána, ale nakonec byla úprava toku odevzdána roku 1903 ke kolaudaci, včetně úpravy kanálů Šalamounky a Smradlavky (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 172–173). Jak vypadala úprava potoka, ukazují dva snímky v kronice (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 173, 189, jeden z nich je na obr. 7).

K dalším úpravám Rakovnického a Lišanského potoka došlo v roce 1906 (v Křivoklátě po přívalové povodni roku 1904) a v letech 1906–1908 (Městečko). Státní subvence na úpravu Rakovnického potoka byla schválena roku 1909. Schválení úpravy úseku Lišanského potoka proběhlo v roce 1916. Podle kroniky Rakovníka došlo asi k posledním významnějším úpravám potoka v roce 1927. Regulace tedy navázala na starší úpravu končící u Židovského hřbitova a pokračovala k Novému mlýnu (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 375).

S ohledem na to, že na toku Rakovnického potoka leželo královské město Rakovník, je situace z hlediska historických dokumentů zdánlivě příznivá. Delší záznamy jsou často tam, kde se nacházela významná města (Kutná Hora, Velvary, Kouřim, Chrudim, Litomyšl apod.), i když ta neležela na větších řekách. V takových případech je dokumentace často lepší než u mnohem větších toků, jako např. na střední Vltavě nebo dolní Sázavě, kde se žádná významnější města nenalézala.

Rakovník a Rakovnický potok jsou vhodným místem a vhodným povodím, kde lze prezentovat možnosti prodloužení znalosti o historických povodních do vzdálenější minulosti právě pro relativně menší tok. Kotyza (2002) upozorňuje, že v sousední severočeské oblasti jsou mimořádné zejména možnosti pro města Litoměřice a Louny, především počínaje 16. stoletím. Autor dále vyzdvihuje i Roudnici nad Labem nebo Rakovníku ještě bližší Velvary.

Obr. 8. Kronika obce Krupá psaná od roku 1837 (Kronika Krupé 1836–1927)

Osudy starších městských knih a historické dokumentace byly různé. V 19. století o ně začal být zájem jako právě v Rakovníce (Černý, 2010, s. 9), jinde byly použity jen coby užitkový papír, např. v Žatci (Kotyza, 2002) či v Berouně. Mnohdy však, např. v Mělnice, starší městské knihy pohltil oheň.

Nejstarší publikované zdroje týkající se povodní Rakovnického potoka v Rakovníce jsou sebrány ve spisu místního lékaře, vlastence a regionálního historika D. M. Štembery (1806–1879). Na základě výzvy nejvyššího purkrabího K. Chotka (1783–1868) z 31. srpna 1835 měly být vedeny v každé obci s právem trhu v Čechách místní kroniky, a to buď německy, anebo latinsky. Tato výzva, jak vidíme podle pamětních knih Rakovníka, Kralovic, Čisté, Krupé (obr. 8) a Lužné, jejichž počátek spadá do tohoto období, měla odezvu.

Pro Rakovník jde o práci písmáka M. Durase (1808–1894) psanou německy. Tu záhy využil zmíněný Štembera pro místopis Rakovníka psaný v obrozenecké atmosféře již česky (Štembera, 1839). Jak sám Štembera uvádí, použil zde i nalezený opis starší kroniky započaté roku 1530. Ten byl zjevně nalezen již někdy před rokem 1839, jak lze snad odvodit ze souvislostí. Je to rukopisný soupis rakovnických rychtářů s připojenými popisy některých místních událostí včetně povodní. Tyto rukopisné anály Rakovníka (tzv. „soupis rychtářů“) byly ve skutečnosti nalezeny ve dvou poněkud odlišných verzích, a navíc v pozdějších opisech. Původní předlohou k nim byly zřejmě záznamy některého rakovnického písaře, o tom píše podrobněji Černý (2010, s. 10). Druhou verzi získal další rakovnický kronikář, povoláním malíř pokojů a zároveň od roku 1861 archivář a kronikář Rakovníka, F. Hovorka (1801–1873). Hovorka uspořádal rakovnický archiv, a to spolu s F. Levým (1840–1920), místním poštovním úředníkem a budoucím regionálním historikem Rakovníka, z jehož práce čerpáme (Levý, 1896). Do zpracování této významné památky byl zapojen i český historik a archivář J. Emmler (1836–1899), jenž asi díky upozornění Z. Wintera získal i druhou verzi „soupisu rychtářů“, kterou pak publikoval roku 1894 jako „Paměti rakovnické od roku 1425 do roku 1639“ (Emmler, 1894). Právě tyto anály, jež lze najít v různých verzích, jsou zdrojem informací o časově nejvzdálenějších povodních v Rakovníce, a to od roku 1496 do konce 16. století. Autorství zmíněného nezvěstného originálu se někdy připisuje rakovnickému humanistovi a písaři D. Krinitovi z Hlavačova (Černý, 2010, s. 10–11). Pozdější dodatky ke kronice pokrývají ještě 17. století (J. Vlček, J. T. Libertin). Ty obsahují informace o dvou významných povodních – roku 1694 a pravděpodobně nejvýznamnější povodni Rakovnického potoka v roce 1698. Další z regionálních historiků J. Renner (1869–1959) nejprve zpracoval vývoj města v 19. století (Renner, 1931), poté v 16. století (Renner, 1933) a zmíněnou nejstarší kroniku města (Renner, 1934). Věnoval se i bitvě u Rakovníka, která patří k povodňovým dějinám města (Renner, 1935), a historii kostela sv. Jiljí (Renner, 1937).

Dalším stěžejním zdrojem jsou dobové vlastivědné práce, především publikace věnované rakovnickému okresu v podání regionálního historika V. Kočky (1875–1951) (Kočka, 1936). Tady jsou soustředěny další zprávy, a to např. o povodni roku 1531, případně 1651 v dalších lokalitách mimo Rakovník. Později byly kroniky F. Hovorky a F. Malce publikovány (Černý, 2010) s příslušným komentářem.

V roce 1898 bylo založeno muzeum v Rakovníce a místní muzejní spolek začal od roku 1915 vydávat řadu vlastivědných prací výše uvedených, ale i dalších autorů. Po přerušení v roce 1955 byla roku 1995 činnost klubu obnovena. Jeho předseda J. Čech se znovu věnoval nejstarší kronice Rakovníka a F. Biedermann místopisu zmizelých budov v Rakovníce. Právě s F. Biedermannem jsme ještě v roce 2010 navázali krátkou spoluprací a vděčíme mu za plán (torzo) Rakovníka s vyznačením záplavy roku 1872. Ve stejném roce vyšly kroniky F. Malce a F. Hovorky, jež podávají většinou svědectví o povodních 19. století knižně (Černý, 2010).

Kroniky obcí v povodí Rakovnického potoka a jeho blízkého okolí (Hředle, Jesenice, Kolečovice, Krupá, Krušovice, Křivoklát, Lišany, Lužná, Městečko, Švihov, Senomaty) se omezují většinou na zprávy o povodních v 19. století a spíše výjimečně jsou ve farních kronikách zprávy o starších hydrologických jevech.

Ze sousedních menších povodí lze přihlídnout ke starším kronikám založeným, jak bylo řečeno, na Chotkův popud po roce 1835. Patří sem v povodí Javornice kronika města Čistá, založená roku 1836 a soustavněji vedená počínaje rokem 1862 V. Scheinerem (1839–1881), případně farní kronika Kralovic, která byla započata ve stejné době farářem J. Langem (?–1846).

Pokud se povodňové značky na Rakovnicku vůbec dochovaly, narazíme na ně spíše kolem řeky Berounky a jedná se o mladší povodně. Asi nejfrekventovanější jsou značky velké povodně roku 1872 a později ještě z let 1981 a 2002. To platí i na Rakovnickém potoce.

V Rakovnici byly dva památníky na katastrofální povodeň z roku 1698, jež nechal zhotovit radní M. Stoj zejména jako díkůvzdání za svou záchranu. První byl železný kříž před domem při bráně a později, roku 1704, dal postavit druhý: kamennou sochu Panny Marie (jde možná o sloup Panny Marie u Rakovnického potoka u dnešních tenisových kurtů). V Rakovnici bývala i značka povodně z roku 1872, a to na domě poblíž zmíněné (kolem roku 1850 zbořené) Lubenské brány. Byla ve výšce asi 160 cm nad terénem. Dům byl zbořen podle sdělení již uvedeného pana Biedermanna ve 20. století. Umístění značky u bývalé městské brány, navíc otočené k toku, není neobvyklé. Mnoho značek povodní bylo z různých důvodů vyznačováno přímo na městské brány, nebo dokonce v průjezdech těchto bran. Příkladů v evropských souvislostech známe desítky a i u nás najdeme zmínky v literatuře o podobné situaci, i když většinou v mnohem skromnější podobě, např. v Kutné Hoře, Nymburce, Berouně a Ústí nad Labem. V našem případě byly tedy u bývalé Lubenské brány v Rakovnici ještě v 19. století dvě památky na povodně: 1698 (kříž) a 1872 (značka).

Další značku povodně uvádí až povodňový plán Městečka u Křivokláta, a to na chalupě čp. 79 u Štěpánků. Jelikož je dům označen také jako „mejtnech“, lze očekávat souvislost s výběrem mýta. Právě v podobných lokalitách (výběr mýta, přívoz) bývaly výšky také častěji vyznačovány. Voda dosahovala 25. května 1872 po horní okenní rám, značka či tabulka již neexistuje a je fixována právě jen polohou oken. Lokalizaci domu č. 79 a morfologické poměry toku v době existence příhradového mostu umožňuje dobová fotografie (*obr. 9*), je to dům nejbližší mostu směrem po proudu (pohled je proti toku). Aktuální stav (rok 2023) domu čp. 79 ukazuje další snímek (*obr. 10*).

Další vyznačení výšky a dnes asi jediné zachované je v Křivoklátě na chalupě čp. 58 u silnice, viz snímky z roku 2011 (*obr. 11 a 12*). Smaltová značka nad úrovní oken pod přesahem střechy byla však již před 13 lety takřka nečitelná. Je zjevné, že pokud obec anebo majitel nepřistoupí k opravě, stane se z ní anonymní kus plechu.

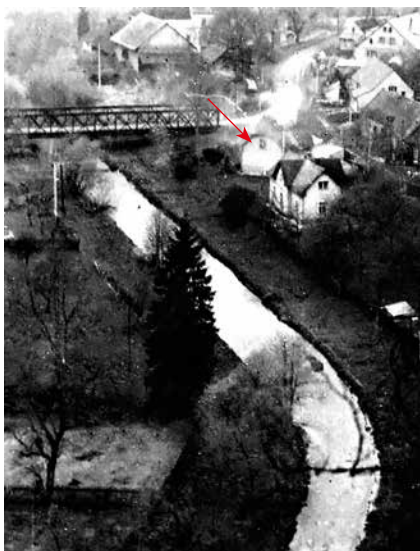
Z novější doby pochází značka maximální hladiny povodně z roku 1981 na pilíři železničního mostu u Pustověti, v říčním km 9,5 Rakovnického potoka, viz snímek z poslední doby (*obr. 13*.) Značka hladiny povodně roku 2002 je na vodoměrné stanici ČHMÚ Rakovník (*obr. 14*).

Hladiny povodní z roku 1981 a 1978 jsou vyznačeny na levém pilíři mostu, který je v Městečku těsně pod ústím Ryšavy, viz snímek z roku 2023 (*obr. 15*). Nápis jsou již z části nečitelné. Hladina povodně roku 1981 činila 120 cm pod dolní hranou mostní konstrukce.

Systematické záznamy

Nejstarší hydrologické systematické záznamy se týkají srážek. Ty pro prof. F. Studničku a jeho celostátní ombrografickou síť v rámci Hydrografické komise Království českého zaznamenával v Rakovníce středoškolský profesor J. Fahoun, rodák ze Sušice (1844–1900). Srážky pozoroval pravděpodobně u budovy místní reálky (fotografie, viz Černý, 2010, s. 289), kde Fahoun vyučoval. Dnes je zde gymnázium Zikmunda Wintra (Žižkovo náměstí č. 86). Na společné fotografii profesorského sboru ze školního roku 1875/1876 najdeme jak F. Fahouna, tak např. Z. Wintra, podle něž se nyní škola jmenuje (viz Černý, 2010, s. 337). Fahoun se objevoval pravidelně v soupisech Studničkových pozorovatelů a sám vydal spis o ombrometrii (Fahoun, 1879), který je však zatím nezvěstný, resp. jen uvedený v dobové učitelské bibliografii. První vodočet byl zřízen v Křivoklátě roku 1899 a zrušen byl roku 1929. Zjevným impulzem pro jeho zřízení a počátek pozorování mohla být velká povodeň v létě 1899, zejména na Lišanském potoce. Jeho existence pravděpodobně souvisí i s úpravou a regulací Rakovnického potoka 1900–1927. Okolnosti jeho zrušení jsou nejasné.

Rakovnický vodočet byl zřízen roku 1965, po povodni z roku 1981 byl rekonstruován a vodní stavy zaznamenává do současnosti.

Obr. 9. Pohled na Rakovnický potok
v Městečku (archiv J. Kašpárka)

Obr. 10. Okna domu čp. 79 v Městečku, v úrovni horních rámců byla značka
hladiny povodně z roku 1872, cca 4,5 m nad úrovní dna potoka
(foto a archiv L. Kašpárka)

Obr. 11. Křivoklát (Budy), dům čp. 58 v roce 1918 a 2011, zatím jediná dochovaná povodňová značka povodně z roku 1872
(foto a archiv L. Elledera, 2011) Dostupné na: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=8118>

Obr. 12. Křivoklát, dům čp. 58, výšku vody ukazuje kolega Z. Dragoun, ta odpovídá asi 190 až 200 cm
(foto a archiv L. Elledera, 2011)

Obr. 13. Vyznačení hladiny Rakovnického potoka za povodně 20. července 1981 na železničním mostě u Pustovět
(foto a archiv L. Kašpárka)

Obr. 14. Značka hladiny povodně roku 2002
na vodoměrné stanici ČHMÚ Rakovník
(foto a archiv L. Kašpárka)

Obr. 15. Značky povodní z let 1981 a 1978 na pilíři mostu v Městečku,
stav v roce 2023 (foto: L. Kašpárek)

**PŘEHLED POVODNÍ,
KTERÉ ZASÁHLY POVODÍ
RAKOVNICKÉHO POTOKA**

Kapitola je věnována informacím o výskytu povodní především v období před začátkem instrumentálního pozorování. Přináší odpovědi na otázky týkající se nejstarších povodňových případů, srovnává nejvýznamnější povodně (podle vodního stavu, škod, počtu obětí, dynamických účinků), zkoumá typické příčiny povodní a jejich sezonalitu.

U rozsáhlých povodňových případů, kde chybí věrohodný doklad ze studovaného povodí, můžeme s určitou pravděpodobností vycházet z doložených povodní v jiné, buď nižší části povodí, nebo územně blízké části lokality. V konkrétním případě Rakovnického potoka může jít zejména o rozvodnění Berounky, Javornice, Loděnice, Bakovského potoka či Blšanky. Poznamenejme, že zvláště v případě Berounky se nabízejí poměrně objektivní doklady o povodních od 16. století publikované již dříve (Elleder, 2004 a Elleder a Dragoun, 2009).

V označení odstavců popisujících jednotlivé povodně je formou indexu u letopočtu uveden měsíc výskytu. Pokud přišlo více povodní, jsou označeny písmeny.

Nejhlouběji do minulosti lze postoupit v ČR (s výjimkou Prahy) obvykle do 15. až 16. století, což platí i pro Rakovnický potok. Je možné předpokládat, že zde došlo k rozvodnění za velkých povodní Berounky v červenci roku 1432 (těžké škody v Berouně) a v červnu roku 1434 (extrémní výška Berounky pod Karlštejnem). U rozsáhlé povodně v srpnu roku 1501 (Brázdil et al, 2005) chybí zatím sebemenší doklad z Rakovnicka, přesto tu i tato povodeň pravděpodobně v nějaké míře proběhla.

Povodně v roce 1496

Prvým konkrétním záznamem o rozvodnění Rakovnického potoka je zpráva k roku 1496, kdy měl být povodní stržen tzv. Jilhánkovic mlýn nad Rakovníkem (Renner, 1934). Časové vymezení ovšem postrádá datum a uvedený mlýn, nacházející se kdysi pod kostelem sv. Jiljí (*obr. 16*), již neexistuje. Podle tradičního místopisného označení, jež se užívalo ještě v 19. století, svědčí o jeho poloze místní název Mlýniště. Mlýn ležel patrně na trase náhonu, který zachycuje indikační skica stabilního katastru. Přesnou lokalizaci neznáme. Snad to bylo někde v oblasti nynějšího (2023) sběrného dvora u ulice Dukelských hrdinů.

Druhým problémem je datum povodně. K roku 1496 se zmiňují dvě povodně, a to v lednu a další v srpnu. Upřesnění data nabízí zpráva o povodních v den Nanebevzetí Panny Marie anebo někdy kolem něj (15. srpna) na dalších místech. Je v ní zmínka o povodni na Vrchlici v Kutné Hoře (SLČ, Kotyza et al., 1995) a o stejné povodni hovoří i kronikářský zdroj z Jindřichova Hradce (Teplý, 1927), kde došlo k poškození mostu přes Nežárku a zničení mostu u Kanclova. Příčinou asi nebyl přívalový déšť – popis povodně v Kutné Hoře totiž dokládá, že šlo o regionální povodeň po třídením dešti (Kotyza et al., 1995). Za této povodně byly zaplaveny nejen kutnohorské doly, ale i výnosný důl Radlík u Jílového. Tato povodeň je spojena se známou historickou událostí, totiž popravou kutnohorských havířů, kteří vedli 13. července téhož roku ozbrojené povstání a 10 z vůdců bylo o měsíc později (13. srpna) popraveno. Popisy této povodně se odkazují k povodni a zničení šachet v Kutné Hoře a Jílovém coby spravedlivém trestu za nespravedlivou popravu, provedenou v nepřítomnosti krále Vladislava. Tak byla poprava v Poděbradech vnímána a nakonec zařazena mezi legendární české události v podání např. A. Jiráska.

Obr. 16. Silnice vedoucí z Rakovníka do Senomat míjející kostel sv. Jiljí. Někde pod kostelem se nacházel v roce 1496 povodní stržený mlýn. Akvarel K. Liebschera zachycuje stav na konci 19. století (Fait et al., 1903)

Datum povodně 14. srpna je uvedeno také u zmínky o povodních ve Slezsku, a to na severním návětrí Jizerských hor a Krkonoš, v Brzegu, Lubani a ve Svídnici (tedy povodně Odry a jejích přítoků Kladské Nisy, Bystrzyce, Kwisy, Kaczawy a Bobru; Girgus a Strupczewski, 1965). V termínu kolem 14. a 15. srpna šlo proto o plošně rozsáhlé povodně. Zatopení zlatých (Jílové) i stříbrných dolů (Kutná Hora) roku 1496 navíc odkazuje i k tematicky podobným událostem, které postihly o čtyři století později, roku 1875 a 1882, tentokrát uhelné doly v Rakovnici a ukončily místní dolování. Pokud je ztotožnění povodně v Rakovnici a uvedených povodní správné, pak tato první známá povodeň Rakovnického potoka měla široký kontext, byly rozvodněny další menší toky jako Vrchlice, Nežárka a zjevně i Kladská Nisa, Bystrzyca v Kladsku a Odra ve Slezsku, jež tehdy patřilo k Českému království.

1529 Dvě povodně roku 1529

Další doklad je založen pouze na krátké zprávě z Křivoklátu (Kočka, 1936, s. 40) o zničení rybníků povodní, a to při dvou povodních roku 1529. Chybějí další potvrzující zprávy o souběžných povodních na dnešním území ČR. Časově nejbližší jsou červnové povodně předchozího roku 1528 v Letopise měšťana Nového Města pražského (Kotýza et al, 1995). Pravděpodobnější bude ztotožnit dvě povodně v Křivokláte s dvěma povodněmi Lužické Nisy, a to 21. března 1529 a 2. července 1529 v Žitavě (Girgus, Strupczewski, 1965, s. 122).

Katastrofální povodně na přelomu dubna a května 1531

Jednoznačný doklad o výskytu povodně na Rakovnickém potoce se vztahuje k roku 1531 (Kočka, 1934), kdy byly strženy hráze Velkého rybníka na Lišanském potoce. Také byl zničen rybník v Pustovětech, který zřejmě zanikl – není zobrazen ani na mapě z I. vojenského mapování. Stržen byl i mlýn Podhradec a zasažena osada Budy (pod hradem Křivoklátem). Berounka poničila polovinu domů ve Zbečně a zbořila jak Horní (Charvátův) mlýn na soutoku s Klíčavou, tak i Dolní mlýn u Berounky (vodnimlyny.cz). Rozvodněná byla i Litavka, jak uvádějí Ninger a Zelinka (1872). Zbořen byl dnes již neexistující mlýn nad Berounem u Králova Dvora. Pokud jde o datum, zdroje hovoří nejasně, většinou o květnu. To souhlasí s doklady o povodni 1. května v Praze, kde voda dostoupila vysoko, až po oči Bradáče, což odpovídá průtoku cca $2\,800\text{ m}^3\cdot\text{s}^{-1}$. Také záznamy o povodni v Litoměřicích a v Pirně potvrzují pražskou povodeň.

Na této zjevně katastrofální povodni je zajímavý územní rozsah, který rozvodněním dolní Berounky, Litavky a Rakovnického potoka připomíná povodeň z roku 1872. Chybějí však např. zprávy z povodí Střely či Klabavy. Pro úplnost uvedme, že ve stejném roce 1531 došlo ještě k extrémnímu rozvodnění Okenského potoka u Doks (tedy přímo pod Bezdězem), kdy byly strhány hráze místních rybníků a způsobeny velké škody ve městě. Nabízí se spojit tyto dvě události časově? Problém je v tom, že neznáme přesný den události v Doksech. Dodejme jen, že 25. května 1872 byla nejvýznamnější změřená srážka 65 mm zaznamenána v tehdejší srážkoměrné síti právě v Bělé pod Bezdězem (Müller, Kakos, 2004). Jedno je jisté, v roce 1531 šlo o výraznou povodeň, kdy rozvodnění Rakovnického potoka mělo širší prostorové souvislosti přinejmenším zasažením povodí dolní Berounky.

1537₅ Květnová povodeň roku 1537

Čtvrtý nejstarší záznam, k roku 1537 (Štembera, 1839 a Renner, 1935), je opět bez přesného data. V tomto případě šlo pravděpodobně o územně rozsáhlé srážky, které zahrnovaly také povodí Rakovnického potoka. Voda v Rakovnici zaplavila nižší,

jižní část náměstí, pobořila hradby někde u Lubenské brány² a dosáhla na náměstí proti tzv. Jeremiášovskému domu³. Možná šlo o povodeň po třídených deštích 19. až 22. května (tedy po přepočtu 29. května až 1. června podle Gregoriánského kalendáře, dále GK⁴). Povodeň v Praze je popsána v Letopise měšťana Nového Města pražského (též Brázdil et al., 2005). Povodňové stavy trvaly v Praze až do 15. června (25. června GK), tedy tři týdny. Podle análů ze Zhořelce a Žitavy (Girgus a Strupczewski, 1965) se nabízí také datum 4. května, kdy došlo k přívalové povodni na Lužické Nise. Další povodeň nastala v této oblasti o 14 dní později (ta je v relaci s pražskou povodní 21. května). Na tomto místě je potřeba zmínit, že povodeň se vyskytla po velmi suchém období, jež bylo intenzivní zejména v letech předcházejících povodni. Jeho vrcholem bylo sucho roku 1536 – svědčí o tom záznam o velmi nízkém stavu Labe v Děčíně na tzv. Hladovém kameni – a pokračovalo později roku 1540. Následující roky jsou v podmínkách povodí Vltavy, ale i Rakovnického potoka charakterizovány útlumem výskytu významných povodní. Rok 1540 byl v celé střední Evropě známý dlouho jako nejsušší anebo jeden z nejsušších roků 16. století (Glaser, 2001).

Rakovnický potok v povodňově bohatém období 1560–1600

O povodních, které byly později v šedesátých letech 16. století vcelku frekventované (v Praze doloženy např. roku 1566, 1569, 1570), na Rakovnicku chybějí jakékoli zmínky. Žádný záznam není dokonce ani o rozsáhlých povodních v květnu 1582. Přitom ty měly katastrofální průběh na blízkém povodí Teplé. Také v Praze byla v červnu rozsáhlá povodeň (Elleder a Kotyza, 2007). Ještě s větším podivem musíme konstatovat absenci zimní (její značka je v Berouně) a letní povodně roku 1598, kterou vrcholí 16. století, pokud jde o Prahu.

1560₆ Povodeň v roce 1560 (letní povodeň nejasného rozsahu)

V šedesátých letech je doložena (bez datace) jen povodeň roku 1560, která poškodila cestu k mlýnu Podhradec v Křivoklátě (Budách) (Renner, 1934). Na podporu této zprávy lze uvést, že v květnu a červnu byly povodně na více místech (Ploučnice v Mimoni 19. června) a na Náchodsku třikrát, naposledy 24. června (Ludvík, 1857). Datum lze tedy spojit pravděpodobně s červnem.

1585₇ Červencová povodeň 1585 (letní regionální)

V Rakovnici jde o druhý případ (po roce 1531) povodně s přesnou datací. Ta je doložena 4. července. U této události chybějí potvrzující doklady v povodí Vltavy i Berounky. Dosvědčuje ji však jako následek dvoutýdenních dešťů Pamětní kniha Litoměřic (Kotyza et al., 1995) pro téže datum. Povodeň tu byla patrně významnější a pravděpodobně nešlo o lokální, nýbrž regionální případ.

2 Přístup od jihu do města, dnes Trojanova ulice. Brána byla stržena cca roku 1850.

3 Lokalizace neznámá.

4 Gregoriánský kalendář vyrovnal po Tridentském koncilu roku 1582 narůstající diskrepanci mezi Juliánským kalendářem, resp. z něj odvozeným rokem, jenž byl o 11 minut delší než rok skutečný, tzv. tropický. To vedlo za každých 128 let k rozdílu o jeden rok. Tyto rozdíly vedly i k faktickým problémům a odchylce, která v době koncilu dosáhla již 10 dnů od Nicejského koncilu roku 325 (Nicea, dnes Izmir v Turecku). Problém byl řešen zavedením nového kalendáře papežem Řehořem XIII., a to přechodem ze svátku sv. Františka 4. října přímo na 15. října, tedy vypuštěním 10 dní. Praktické opatření bylo v Čechách zavedeno téhož roku, ale v sousedních zemích jako v Sasku až o 100 let později, patrně nástupem Augusta II. Silného a jeho konverzí ke katolicismu, což bylo podmínkou pro přijetí královské polské koruny roku 1697. Z rozdílu plynou různé zmatky v dataci povodní Labe na české a saské straně.

1589₅ Květnová povodeň 1589 (nejasný případ, možnost přívalové povodně)

Dne 11. května 1589 (Štembera, 1839, Renner, 1934) je popsána bouřka s četnými škodami, není však vysloveně řečeno, že došlo k povodni Rakovnického potoka. Ale o 13 dní později (24. května) byla povodeň na sousedním povodí Bakovského potoka, tu dokládá kronika V. Kněžoveského (Peters, 1898, ed.).

1593₇ Červencová povodeň roku 1593 (regionální povodně)

Povodeň v červenci roku 1593 (Štembera, 1839) v Rakovnici měla širší evropský kontext. Došlo k ní po třídenním dešti (11. až 14. července), a to ve shodě se záznamy pražského měšťana a později i purkmistra J. Piláta Rakovnického z Jenštejna (ačkoli jeho jméno ukazuje k Rakovníku, není zde žádný známý vztah k městu, a to ani v jeho pamětech). Kniha pamětní Litoměřic (Kotyza et al., 1995) referuje o významnějším vzestupu hladiny Labe 8. července v Litoměřicích a o neštěstí s převržením převozního prámu 13. července v Ústí nad Labem. Velkoplošný rozsah povodní potvrzuje záznam o zřejmě katastrofální povodni v Krakově, která dosáhla zatím historického maxima (Girgus a Strupczewski, 1965; Powodzie w Krakowie, Cyberski et al., 2006). Celkový rozsah území (Labe, Odra, Visla a částečně Dunaj) zasaženého povodní je prezentován v mapové aplikaci MEF⁵ (záložka 1593). Jak ukazuje popis, povodeň se v Rakovnici obešla víceméně bez větších škod.

1595₃ Březnová povodeň roku 1595 (regionální povodně)

Nejstarší zimní případ povodně v Rakovnici je doložen po 15. březnu roku 1595 (Štembera, 1839). Dobový popis je zajímavý důrazem na extremitu této povodně jako zimní: „že staří při městě jarní vodu tak velkou nikdy neviděli“. Podle dobového popisu byla tedy v Rakovnici za dlouhou dobu nejvýznamnější zimní povodní. Z toho je zjevné, že v 16. století zde byly letní povodně hodnoceny jako nebezpečnější a zřejmě čtenější. Tento případ však asi překonal i některé ze zmíněných předchozích letních povodní. Stojí tedy za zmínku širší popis. Zima roku 1595 byla podle litoměřického J. Nožíře (Kotyza et al., 1995) chladná, bohatá na sníh, přitom trvala 14 týdnů. Ze středoevropského hlediska došlo k opakovaným oblevám a povodním zejména v povodích nedaleko našich západních hranic, např. v povodí Mohanu a Saale (Glaser, 2001). Z období od 10. do 15. března jsou doklady o katastrofální povodni pro polabská města (Hradec Králové, Kolín, Nymburk, Brandýs nad Labem a Litoměřice) a také pro blízké povodí Ohře. Celkový rozsah povodně je dostupný v aplikaci MEF (záložka 1595 III).

1597₆ Červnová povodeň roku 1597 (přívalová lokální)

Dne 14. června 1597 došlo po intenzivním dešti k přívalové povodni (Renner, 1934). Pokud hledáme potvrzující případ, pak je tu jen doklad o povodni o 16 dní později k 30. červnu na sousedním povodí Ohře (Lůžek, 1979, Brázdil et al., 2005). Charakterem šlo patrně o lokální přívalovou povodeň, jež na Rakovnicku asi způsobila velké škody.

5 MEF (Map of Extreme Floods), mapová aplikace představující zejména regionální vybrané povodně v celkovém evropském kontextu. Dostupné na: <https://chmi.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/inex.html?appid=dc50b65b4483465cb98c50d4b55df75d>

1603₈ Srpnová povodeň roku 1603 (přívalová lokální)

Přívalové povodni 21. srpna 1603 předcházely v povodí Rakovnického potoka v červenci a srpnu (12. července, 3. srpna a 13. srpna) horké dny, četnější bouřky a krupobití. Přepis staršího autentického záznamu uvádí, že pokud jde o intenzitu povodně: „žádný z lidí pamětník se nenachází“ (Renner, 1934). Také předběžná situace je zcela typická, protože k přívalovému dešti a krupobití došlo po horkém dni od 22. hodiny po dobu tří hodin. Extrémní krupobití i srážky vedly k protržení rybníka u Senomat. Můžeme spekulovat, že výškou vody a škodami překonala všechny výše uvedené případy povodní počínaje rokem 1560 (ne však nutně případy z let 1531 a 1537). Jedná se o druhý (případně třetí) nejstarší doklad lokální povodně z přívalových dešťů, které vedly k protržení rybníků nad Rakovníkem. Tato povodeň byla zaznamenána i v Lišanech a Kněževsi (Kočka, 1936), takže byl rozvodněn Kolečovický a Lišanský potok. Souběžná povodeň na jiných povodích není zatím doložena.

1603₁₂ Vánoční povodeň roku 1603

Zmínka o této povodni v pondělí po svaté Otýlii (15. prosince) se týká spíše Ohře a Loun, ačkoli i zde je zmínka o poškození hráze Nového rybníka. Povodeň, resp. její příčiny, velmi dobře vysvětluje záznam v Březanově (rožmberské) kronice o oteplení v pátek před sv. Lucíí 12. prosince, kdy „sníh sešel a led pustil“, a (14. prosince) v neděli velmi déšť pršel“ (Březan, HKD). Důvodem záznamu je ale popis následných atmosférických jevů v Třeboni (rudá záře a duha) v pondělí 15. prosince. Popis souhlasí s denními záznamy počasí M. Bydžovského z Florentina (marginálie z Origanových efemerid, HKD), jenž oteplení zmiňuje 12. prosince, velké teplo 14. až 16. prosince (k večeru s deštěm).

1604₈ Přívalová povodeň roku 1604

V následujícím roce 1604 došlo po předchozím suchém období (tři týdny) k přívalové povodni 15. srpna, ta však způsobila jen škody na lukách. Podmáčené louky kolem Ohře dokládá také Mikšovicova lounská kronika (Brázdil et al., 2005). Pro úplnost uvedeme ještě povodeň v Jáchymově 3. září (Kynčil a Lúžek, 1979).

1608 Povodeň roku 1608

V roce 1608 byla zaznamenána povodeň v Rakovníce (Levý, 1896).

1609_{7a, 7b, 8} Série letních povodní v červenci a srpnu 1609

V létě roku 1609 došlo k sérii tří povodňových případů (21. července, 30. července a 30. srpna). Pro Rakovnický potok je podrobněji popsán první případ (21. července), kdy byly protrženy rybníky, zničen mlýn a poškozen pivovar v Senomatech (Renner, 1934) a rovněž Klempišovský mlýn. Významné byly i další dva povodňové případy, chybí tu však porovnání s extrémní povodní roku 1603 – snad proto, že povodně roku 1609 nedosáhly úrovně z roku 1603. Červenec a srpen byly silně povodňové a na Rakovnickém potoce mohlo jít o přívalovou povodeň v prvním a o regionální povodeň v dalších případech. Zprávy z pražského hospodářství P. Voka ve Vokovicích u Prahy potvrzují četné deště a následné škody v tomto období (Libra, 1605–1609). Katastrofální povodeň Chomutovky z 30. července překonala extrémní případ z roku 1566

(Kynčil, Lůžek, 1979) a je synchronní s druhou z uvedených povodní Rakovnického potoka. Také Mikšovicova lounská kronika dokládá rozvodnění Ohře, jde o druhý (1. srpna) a třetí (31. srpna) případ (Brázdil et al., 2005). Povodně byly i v Krkonoších, zejména na slezské straně. Řeka Kvisa způsobila obrovské škody na konci července ve slezském Friedenbergu, dnešním Mirsku (Bergmann, 1829). Téhož roku je doložena velká povodeň na Bobru, jež je zmiňována pro Zagaň (Stenzel, 1805). Nepřímou souvislost dokládají dějiny Brandýsa nad Labem (ovšem bez data) zničením jezu v Sobětuchách na dolní Jizeře velkou vodou (Prášek, 1907). V Uherském Hradišti uvádějí hradištské anály povodeň Olšavy 6. srpna (Brázdil et al., 2005).

1620₁₁ Zvláštní povodeň roku 1620

Relativně dobře dokumentované „předbělohorské období“ uzavírá povodeň roku 1620 (bez datace), která měla podle Kočky (1936) poškodit stavení sládků Maška v Budech pod Křivoklátem. Mohlo by se jednat o 16. srpen, kdy došlo k povodni na potoce Brady v povodí Ohře (Munzar a Pařez, 1997). Pravděpodobněji šlo ale o následek „zvláštní povodně“, která bezprostředně předcházela bělohorské bitvě. Při tažení na Prahu ostřelovala císařská vojska Rakovník od kostela sv. Jiljí (viz obr. 16 a obr. 4). Gindely (1878) uvádí, že obránci Rakovníka způsobili 3. listopadu 1620 tuto „vojensko-taktickou zvláštní povodeň“ vytažením stavidel rybníků nad Rakovníkem (Senomaty či Jesenice). Dnes převládají jiné názory, měla být otevřena stavidla u tzv. Kokrdovského dvora (Bitva u Rakovníka 1620, 2023). V těchto místech severně od Rakovníka byly ještě v 19. století dva Kokrdovské rybníky na potůčku, který zprava ústí do Lišanského potoka těsně nad bývalým Velkým rybníkem. Smyslem by bylo odříznutí přesunu vojsk směrem k Praze. Lze-li však spojit obě události, tedy rakovnickou zvláštní povodeň a povodeň v Křivokláte, dohromady, není jisté. Např. červnová povodeň mohla být inspirací pro listopadovou vojenskou akci. Podobné povodně jsou rozhodně doloženy z předchozích válek v Nizozemí.

Obr. 17. Bitva u Rakovníka v listopadu 1620, vpravo dole Rakovník, nahoře (15) bavorské vojsko postupující ku Praze

Detail z grafického listu: Abriss bey der Keyserischen und Bohmischen Feldlager und darauff erfolgten Blutigen Schlacht und Niederlag der böhmischen Armada im Prager Revier, Military maps, 2023

Počet povodní doložených po roce 1621 prudce klesá – zřejmě vzhledem k nepříznivým okolnostem, zejména 30 let trvajícím válečnému konfliktu a hluboké proměně společnosti, kronikářství prostě „upadlo“.

Doklady o významných regionálních povodních v květnu⁶ roku 1651 a v únoru 1655 jsou jen velmi stručné anebo nepřímé. K červnové povodni roku 1675, jedné z nejvýznamnějších povodní Berounky, chybí zatím jakýkoli doklad pro zpracovávané období, stejně jako k povodni v únoru 1682. Patrně dvě nejdůležitější povodně Rakovnického potoka, když pomineme povodně z let 1531 a 1872, se odehrály v těsném sledu za sebou v letech 1694 a 1698. Ty jsou na delší dobu posledními případy významných povodní.

1651₅ Povodeň v květnu 1651 (regionální letní)

Povodeň v roce 1651 zničila zámeckou pilu v Budách (Křivoklátě). O jakou povodeň šlo? V roce 1651 byly v Čechách tři povodně, a to v lednu, květnu a prosinci. Územně nejrozsáhlejší byl lednový případ, na značky této povodně lze narazit často v Německu, zejména podél Rýna. Hammerschmidt (1723) uvádí v dobovém přehledu povodní velkou povodeň v Praze 11. května, jeho současník jezuita Beckovský (1679) popisuje podobné škody povodní v prosinci. Bude ale nejpravděpodobnější ztotožnit naši povodeň s květnovým případem, kdy voda v Praze zatopila několik ulic. Povodeň ve stejném termínu, tedy 11. května, postihly i povodí Unstrutu či Saale (Halle), a to podle dobového tisku (Theat. Europ. VII, 1685, s. 139) i značek povodní v Halle. Lze tedy předpokládat, že v květnu zasáhly povodně spíše návětrí Krušných hor a západ našeho území. Další podrobnosti z tohoto období zatím bohužel chybějí.

1655₂ Velká únorová povodeň roku 1655

Evropsky významná povodeň je popsána, pokud jde o příčiny, pražským kronikářem Kocmánkem (Brázdil et al., 2005). Příčinou bylo prudké tání sněhu po tuhé zimě, urychlené silným větrem, a intenzivní déšť. K povodni Rakovnického potoka v únoru 1655 uvádí Kočka (2009) jen poškození mlýna Podhradce v Budách, poškození pily tamtéž a odlavení ornice poblíž Nezabudického mlýna na Berounce, resp. „rozmetání Nezabudického mlýna“. Škody byly bezpochyby intenzivní, ale doklady o nich jsou v tomto případě velmi skoupé. Popis povodně 14. února v sousedním povodí Bakovského potoka (Vacek, 1884, s. 163), kde voda vtékala na velvarské náměstí, dokresluje situaci na menších tocích. Vysoko položená značka (hladina byla podstatně výše než roku 2002) této povodně v Berouně potvrzuje, jak významná byla tato povodeň v celém povodí Berounky.

1679₇₋₈ Přívalová povodeň roku 1679

Přívalová povodeň v létě (o žních), tedy asi v červenci roku 1679 (Levý, 1693), vedla k zemědělským škodám na loukách a polích. Kolem města byla spláchnuta ornice na hloubku „půl člověka“, jak alespoň uvádí dobová zpráva. Znamenalo to

6 Není uvedeno datum, v tomto roce bylo několik povodní.

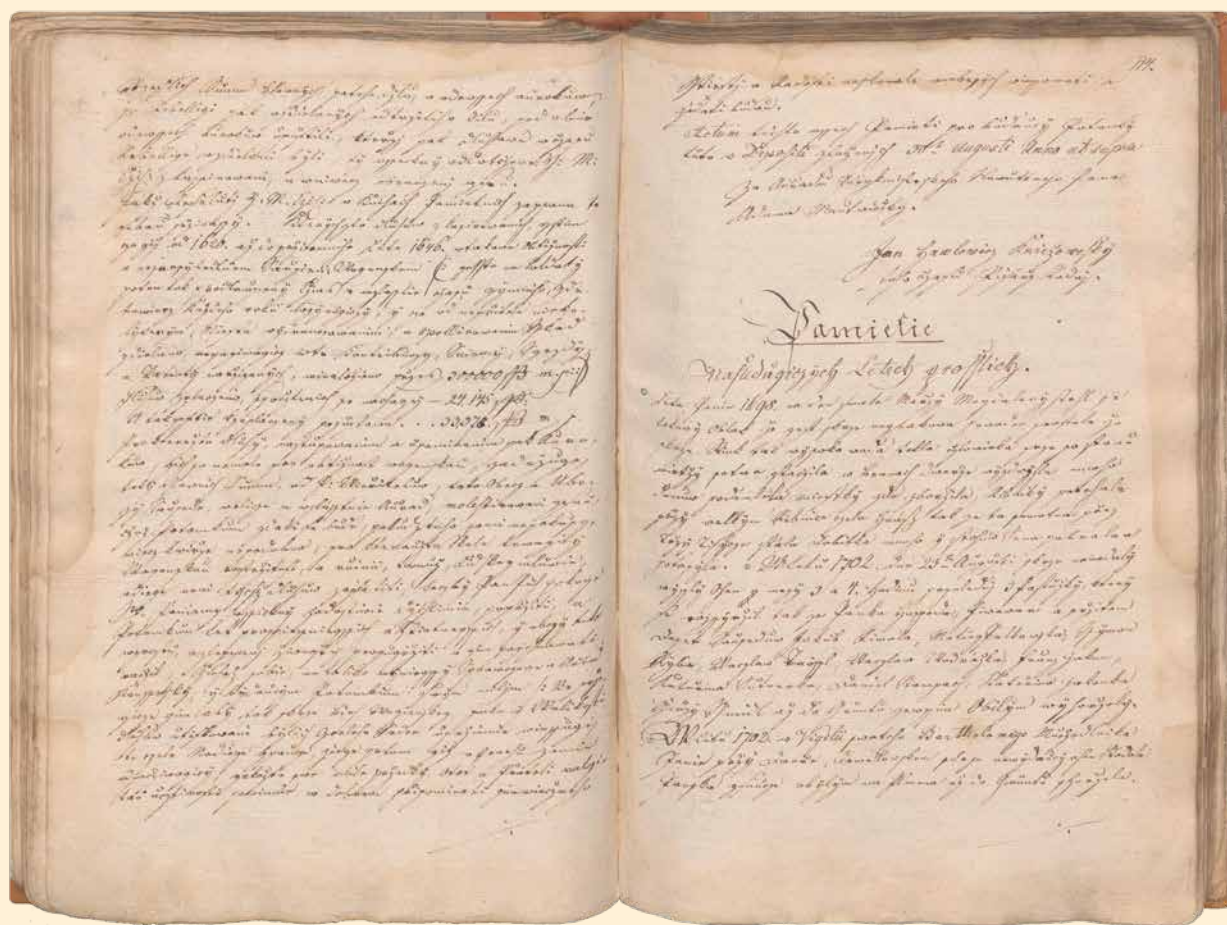
tedy lokální ztrátu asi 80 až 90 cm orné půdy. Přesnější datum se nepodařilo zjistit – chybí jakákoli paralelní zmínka o povodni jinde. Rozvodnění potoka se nezmiňuje.

1694₆ Červnová povodeň roku 1694

K extrémní povodni došlo v Rakovnici po intenzivních deštích 29. a 30. června 1694. Pötzsch (1784) uvádí katastrofální dešťové přívaly a následné povodně a sesuvy v červnu téhož roku na saské straně Krušných hor, zejména v povodí Zschopau a Muldy (Plauen, Schneeberg), a ve Slezsku nedaleko Svídnice. Podle dalších zdrojů byly 20. června (po přepočtu 30. června) silné povodně v Chemnitzu, zde šlo o zhruba čtyřdenní regionální dešť. Dobový zdroj v Rakovnici přisoudil příčinu jednodennímu či dvoudennímu dešti. Rozvodněný Rakovnický potok strhal hráze rybníků nad Rakovníkem a voda se dostala z Lubenského předměstí bránou do města a zaplavila jižní stranu náměstí. Poškodila hospodářské objekty radnice a vystoupila až ke dveřím obecního vězení (Renner, 1934).

1698₇ Červencová povodeň roku 1698

Ke zřejmě nejhorší povodni v dějinách Rakovníka došlo po půlnoci 22. července 1698. Tato povodeň patří k jednomu z významných otazníků povodňové historie v Čechách. V letních měsících byla v Čechách a na Moravě nejméně tři období povodní, a to v květnu, červenci a srpnu. Již 7. června došlo ke zničující povodni na Kamenici na Děčínsku (Kotýza et al., 1995). Denní záznamy premonstrátů o počasí v klášteře Klášterní Hradisko u Olomouce (dnes je to národní kulturní památka a zároveň vojenská nemocnice) zaznamenaly povodeň Moravy 15. května (Brázdil et al., 2008). Regionální povodně 17. června jsou doloženy i v povodí Saale a Unstrutu. Vysoký vodní stav (není známo jaký) byl v Děčíně a Ústí nad Labem 30. června a posléze v Míšni, kde bylo dosaženo vyššího vodního stavu než v roce 1655 a město bylo 1. července částečně zatopeno. Po silných deštích se podle premonstrátských deníků 16. července znovu rozvodnila Morava. Tento zdroj dokládá bouři 20. července a kolem deváté večerní hodiny 22. července.

Kniha památná Rakovníka 1505–1813, s. 114, jeden z popisů povodně z roku 1698

dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/1578/96>

Vzhledem k tomuto regionálnímu vývoji vládly 22. července zřejmě i v povodí Rakovnického potoka podmínky směřující ke vzniku povodně. V Kniže památné Rakovníka je zmínka o tom, že: „spustil se po poledni hrozný příval a trval až do noci“. Za dodatečnou příčinu katastrofálního rozměru povodně se udává přílišné naplnění rybníků v Jesenici, jejichž hráze se protrhly. Podle dobového popisu byly obdobně poničeny i všechny rybníky barona O. Helversena, majitele statku v Petrovicích. Proto přispěl k průtoku v Rakovnici význačnou měrou i Petrovický potok, zobrazený na výseku mapy I. vojenského mapování 1764–1783 (obr. 18). Tak došlo k těžkému poškození Rakovnicka, kdy voda vyrazila Lubenskou bránu a poničila hradby v délce kolem 1 280 m, přičemž na dvou místech v délce 160 m je zcela zbořila. Výška proudící vody na náměstí se liší v různých zdrojích („výška podpaždí“, „vysoký člověk by sotva stačil“, „2 ½ lokte“), ale odpovídala asi 150 cm (Renner, 1934). Byly strženy hradby celkem na 10 místech. Podobně a možná ještě více byl postižen Lišanský potok a jeho povodí, kde se protrhla hráz velkého rybníka Chobot u Krupé (obr. 19) a olešenské rybníky (obr. 20). To přispělo k dominovému efektu a ke zkáze rybníků a objektů kolem Velkého rybníka, Kornhauze a Nového rybníka. Datace povodně je věrohodná a případ je doložen např. v Ústí nad Labem. Při povodni zahynulo 18 osob, jedna se zachránila až před Prahou.

18. století představuje pro Rakovnický potok z důvodů uvedených v kapitole věnované zdrojům zpráv o povodních vůbec nejproblematictější období. Konkrétní zprávy o rozvodnění Rakovnického potoka zatím v podstatě chybějí, a to až na tři relativně explicitní, ale stručné nebo nepřímé zprávy o povodních z let 1752, 1784 a 1796. Přitom k roku 1752 je pouze zpráva o bouřích. Tento stav však není odrazem skutečného průběhu průtoků a neodpovídá reálnému výskytu povodní v tomto povodí. Proto jsou v přehledu dokumentárních zdrojů doplněna rozvodnění v některých blízkých povodích Loděnice, Bakovského potoka, Střely a Javornice (*obr. 1*), jež dokumentují výskyt četnějších přívalových povodní např. v letech 1743, 1744, 1762, 1763, 1783 a 1796. Začátek století do roku 1707 je věnován např. na Lišanském potoce v době sucha opravám objektů mlýnů a rybníků. Často extrémní události jsou zaznamenány v povodí Loděnice např. v srpnu 1747, v roce 1763, případně na Blšance roku 1762.

1752₆ Povodeň v červnu 1752

Rok 1752 je z regionálního hlediska známější povodní v srpnu. Ta jako relativně významná zasáhla povodí Vltavy a také Prahu, jak dokládá kronika pražského měšťana F. Felíře. V kontextu skutečnosti, že tato povodeň trvala několik týdnů, můžeme patrně vnímat příval 1. června v Rakovnici, který způsobil škody na loukách. Zda jde o stejnou událost, na niž se odkazují zdroje z Plas roku 1872, hodnotící výšku této katastrofální povodně v Plasech jako vyšší než roku 1752 i roku 1845 o 210 cm, jisté není. V červnu téhož roku zničila úrodu na polích bouře. Rovněž v červnu se podle kroniky obce Tři Sekery u Mariánských Lázní (<https://trisekery.cz/historie%2Ddobce/d-9640>) přehnala povodeň na Huťském potoce. Na Lounsku byly zaznamenány povodně v červenci a srpnu (Brázdil et al., 2005). Ve stejném roce 2. září se vyskytl i katastrofální příval, který podle kroniky F. Mazala z Dubu nad Moravou protřhl rybníky.

1771₆ Povodně roku 1771

Přímý doklad o rozvodnění Rakovnického potoka v červnu 1771 zatím chybí. K dispozici je přesvědčivý důkaz o jistě velké povodni v povodí Labe, ale i o silném rozvodnění Blšanky 16. června, který zapadá do širších souvislostí. Svědčí o tom také rozvodnění nedalekého Podmokelského potoka (pravostranný přítok Berounky pod mostem ve Zvíkovci). Tuto událost připomíná již V. Krolmus (1845, s. 72) v souvislostech neúrodných let 1770–1772 a zejména pro nález „podmokelského pokladu“. Na místě největšího zlatého pokladu odkrytého povodní a náhodou nalezeného je dodnes památník. Velké i menší toky a potoky byly silně rozvodněny po několikadenních deštích (trvaly od 2. června) ve stejnou dobu i jinde. Potvrzuje to zápis F. Houšteckého o rozvodnění Lhotského potoka u Staré Boleslavi (Robek, 1978) či popis událostí od nejznámějšího českého venkovského písmáka Františka Vaváka, jenž dokumentuje povodně v povodí Výrovky a Šembery (Skopec, 1907, s. 13–14). Šlo o všeobecnou povodeň, zpracování pro Rakovnicko pro toto období je velmi slabé nebo chybí.

1784₂ Povodeň v únoru 1784

K povodni po tuhé zimě 1783/1784 není přímo pro Rakovnicko záznam. Jasným dokladem o rozvodnění Rakovnického potoka je však zpětná zmínka v kronice Křivoklátské z roku 1845, jež ji popisuje jako extrémní, srovnatelnou

se současnou povodní roku 1845 (Pamětní kniha obce Křivoklátské 1924–1958). V obou případech můžeme odhadovat povodeň přibližně na úrovni Q_{100} . V roce 1784 šlo celkově o povodeň s evropským rozsahem, zasáhla velkou část západní a střední Evropy. Nejblíže Rakovníku je doložena pro Bakovský potok, Manětínský potok a zejména Berounku, např. 23. února v mlýně Šlovice. Průběh rozvodnění Bakovského potoka je podobný jako později roku 1845. Jak v letech 1655 (výše zmíněné) a 1784, tak i v roce 1845 bylo Bakovským potokem zatopeno náměstí ve Velvarech.

1796₅ Květnová přívalová povodeň

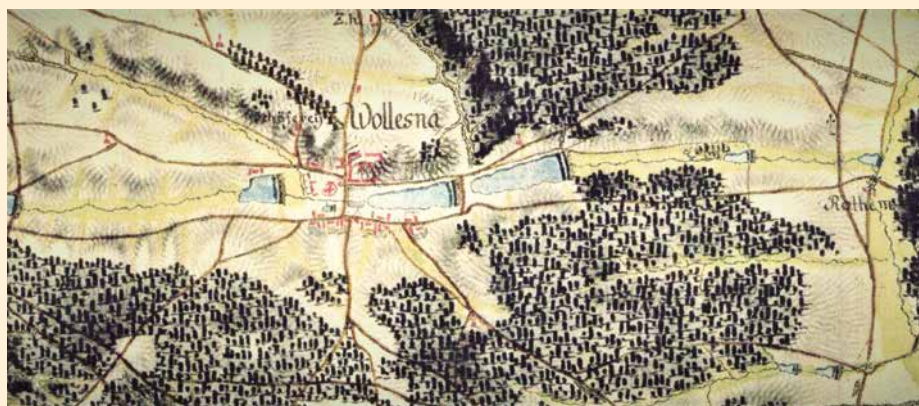
Stručné konstatování o „velké povodni“ (Štembera, 1839) dokresluje podrobněji popis situace na sousedním povodí Javornice v Čisté – tedy za předpokladu, že jde o stejné datum, což rakovnický zdroj neuvedl. V Čisté se 25. května přihnala přívalová povodeň, která začala bouřit kolem 21 hodin. Nižší části Čisté byly zatopeny a místní měšťané s obtížemi zachraňovali náhle ohrožený vzácný obchodní artikl ve sklepech – sudy s pivem. Tato událost má i zajímavé souvislosti s bouřemi na návětrí Krušných hor ve Schneebergu (Börngen, Tetzlaff, 2000, s. 569), kde náhlé srážky vyvolaly také 25. května rozvodnění místního toku (Schlema/povodí Zwickauer Mulde). I zde byly značné škody, byť vzdálenost Rakovníka a Schneebergu je cca 95 km.

Obr. 18. I. vojenské mapování (1764–1783), rybníky Kopec (Kopetz) a Šrámek (Schramek) a další bezejmenné rybníky u Petrovic (Petrowitz)

Obr. 19. I. vojenské mapování (1764–1783), rybník Chobot (Krupskij Teich) u Krupé (Krupaj) na Lišanském potoce

Obr. 20. I. vojenské mapování (1764–1783), soustava rybníků u Olešné (Wollesná)

V 19. století můžeme řadit mezi významnější letní povodně případy z let 1847, 1852, 1872 a 1882. Z hlediska Lišanského potoka by šlo o léta 1841, 1882 a 1899. Problematická je velká povodeň z června 1824, jež se projevila extrémně jak v celém povodí Berounky, tak i na Vltavě v Praze (Brázdil et al., 2005). U ní je však hodnocení velmi nepřímé a v Rakovnici zcela chybí.

1822₇ Povodeň v červenci 1822

Příčinou této povodně byly intenzivní přivalové srážky 26. července mezi 10. a 11. hodinou dopoledne, jež přicházely od západu. V části povodí převládalo spíše katastrofální krupobití. Dochovaly se i záznamy o velikosti krup, a dokonce o kolísání atmosférického tlaku (Štembera, 1839). Povodeň byla patrně na Rakovnickém potoce, o tom svědčí krupobití v Kněževsi. V Rakovnici voda zanesla štěrkem Trávnícký rybník.

1824₆ Povodeň v červnu 1824

Rozsah této regionální povodně je relativně dobře známý, výšky hladiny jsou zaznamenány např. v Berouně či v Praze. Popis nepodává žádný z kronikářů v Rakovnici, ale V. Krolmus, jenž po jistou dobu působil jako farář ve Zbirohu a k roku 1845 sesbíral řadu dokladů o místních povodních za několik uplynulých desetiletí (Krolmus, 1845). V souvislosti s rokem 1824 se stručně zmiňuje o rozvodnění Střely a Klabavy, na Křivoklátsku Klíčavy a Rakovnického potoka. Oba potoky odnesly z křivoklátských lesů patrně velké množství vytěženého dřeva. Druhým náznakem je poznámka v kronice Lišan, která se u velké povodně roku 1853 zmiňuje, že je to největší událost za 28 let, což se hodí k letům 1824 či 1825.

1828 Povodeň roku 1828

K této povodni se uvádí pouze poškození stavidel u Nového rybníka, rozvodněn byl zejména Lišanský potok. Datum kronika neuvádí. Významnější vzestupy hladiny byly toho roku v červnu, v Praze je zaznamenána kulminace Vltavy 12. června při cca $1\,670\text{ m}^3\cdot\text{s}^{-1}$.

1834 Neurčená povodeň roku 1834

Rok 1834 patřil na našem území k trojici velmi suchých let (1834, 1835 a 1836). Ta začala významnou lednovou povodní roku 1834. Popis v Kněževsi uvádí škody, ale nikoli datum povodně. Můžeme přihlídnout ke krupobití a přívalu v Příbyslavi, jež ale kronika uvádí pro květen (Půža, 1914). Spíše lze datum ztotožnit s bouřkami v červenci. Určitou možností je datum velkého krupobití na Mladoboleslavsku 13. července (hasičská kronika Hřívno), případně bouře v oblasti Jizerských hor a Podkrkonoší (Smržovka, Jičínsko aj.) 21. července, o nichž ve své kronice referuje rychtář Dlask (Kutnar, 1947). V Duryňsku byly 22. července na několika místech těžké bouře. V Plauen došlo téhož dne k rozvodnění přítoku Bílého

Halštrovu (Syrabach) s katastrofálními následky – bylo poškozeno 46 domů, z toho 17 domů zcela zničeno (Börngen, Tetzlaff, 2002, s. 327). Druhou možností je, že se vše vztahuje k lednové povodni. Pro Rakovnick uvádí V. Krolmus (1845) téhož roku tak nízký vodní stav Rakovnického potoka, že místní mlynáři museli od vrchnosti kupovat vodu.

1835₇ Přívalová povodeň v červenci 1835

Rok 1835 rovněž patřil na našem území ke třem katastrofálně suchým (1834, 1835 a 1836). Letní povodně na Rakovnicku měly, pokud k nim došlo, charakter přívalových povodní, asi jako povodeň v Sokolově, kdy bylo zatopeno náměstí. V Lužné vedl příval k rozvodnění Čistého potoka a protržení někdejšího Královského rybníka pod městem, a to přibližně v místě, kde je dnes čistírna odpadních vod a vlhká louka. Není jasné, zda byl rybník tehdy obnoven a zanikl až později.

1837₅ Rozsáhlejší povodně v květnu 1837

Podle dobového popisu (Krolmus, 1845) šlo o déletrvající povodně. Pro Rakovnický potok Krolmus uvádí jednu obět povodně při vytahování dřeva („hákování“) v Křivoklátě. Dostupná místní obecní kronika se o tom nezmiňuje, záznamy jsou mladší. Dvě oběti si povodeň vyžádala na sousední Javornici. Tato povodeň měla značný územní rozsah, kulminace v Praze byla dosažena zhruba 15. května, v Litoměřicích 16. května. Povodeň zasáhla celé povodí Labe. V Magdeburku kulminovala 24. května. Podle průtoku to však nebyla významná povodeň, alespoň pokud jde o Vltavu a Labe, průtok v Praze můžeme odhadnout na cca $2\,200\text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$. Její význam spočívá spíše v přerušení řady tří velmi suchých let.

1841_{5, 6, 9} Přívalové povodně v květnu, červnu a září 1841

Povodeň 8. května zasáhla patrně jen oblast pod Džbánem, tedy Červený potok a obec Hředle a Krušovice. Kromě zemědělských škod, stržených břehů a odplavených chmelových tyčí a sena byl poškozen místní Bařtipánův mlýn v Hředli. Povodeň byla intenzivní i níže na Lišanském potoce, kde vznikly škody na mlýnu Hamr. Velmi silná byla povodeň i na Kolečovickém potoce v Kněževsi. Jen o něco menší povodeň v této oblasti (Hředle) způsobila další škody podruhé 30. června a znovu 4. září. Podle průběhu vodních stavů v Praze byla jejich tendence obecně klesající po celý květen. Na jeho konci klesly na úroveň silného sucha, v červnu se však situace změnila.

1844₅ Povodeň v květnu 1844

Stručná zpráva o velké povodni a krupobití 29. května uvádí jen Malcova kronika (Černý, 2000, s. 202). Podrobnější a potvrzující popisy, zejména silného krupobití v květnu 1844, uvádí kronika Hředel a Kněževsi (21. května) a na blízkém povodí Loděnice (Unhošť) povodně po deštích 24.–30. května, kde došlo ke škodám včetně protržení rybníka. Příčina povodně v Rakovnici byla zřejmě podobná jako v Unhošti. V tomto případě šlo o delší deštivé období, které vyvrcholilo 30. května i v Praze vzestupem Vltavy na 161 cm (na vodočtu Staroměstských mlýnů), což z dnešního hlediska zhruba odpovídá stavu bdělosti.

1845_{3/4} Povodeň roku 1845

Rakovniční kronikáři zmiňují zejména povodeň a památné události v Praze a jen na okraj také velkou vodu v Rakovnici. Tu stručně zmínil F. Hovorka (Černý, 2000, s. 100). Tentokrát jde o známou a velkou regionální zimní povodeň s těžkými dopady v celém povodí Labe (Brázdil et al., 2005, s. 87–91). I pro Rakovník a Křivoklát je doložena jako významná s katastrofálními účinky mohutných ledových ker. Ze souvislostí vyplývá, že vodní stav překonal předchozí případy v 19. století a voda dosáhla rohu náměstí. Při povodni se utopil mlynář Klier. V jeho neštěstí zřejmě sehrála svou roli tma a možná také předchozí návštěva hostince. V Křivoklátě povodeň odnesla všechny mostky a měla být přibližně stejná jako únorová povodeň roku 1784. Krolmus tvrdí, že v Rakovnici byly i zničené domy, a jelikož byl v letech 1832–1849 farářem ve Zvíkovci, tedy relativně blízko (i když koncem období jen formálně), lze jeho svědectví považovat za hodnověrné.

1847₅ Přívalová povodeň v květnu 1847

Podle popisu Hovorky (Černý, 2010) byl příčinou povodně liják. Voda vystoupila velmi vysoko, zatopila oblast na Sekyře a do poloviny Lázeňskou a Lubenskou ulici. Byla tedy menší než povodeň roku 1845 a následující z roku 1852. Datum spadá opět do období kolem 25. května, tedy jako v roce 1872 a ještě v dalších případech. O této povodni se však další místní zdroje nezmiňují. Povodeň je potřeba dát do souvislostí zimních povodní a povodně kolem 1. května, kdy voda krátkodobě vystoupila v Praze (2. května) až na 370 cm a po celý květen pak hladiny klesaly. Ve stejný den jako v Rakovnici, tedy 25. května, došlo k náhlé povodni v městě Žary severně od Ostravy v Horním Slezsku (Börngen, Tetzlaff, 2002, s. 627).

1852_{5a, 5b, 5c, 6a, 6b} Přívalové povodně roku 1852

Období let 1851 a 1852 bylo na Rakovnicku podle kronikářů poměrně vlhké. Omezené zprávy o povodních v podání kronik v Blšanech (Blšanka) a Rakovnici umožňují uvažovat o chybě v dataci jedné povodně. Ta zasáhla Blšanku ve čtvrtek 27. května, kdežto v případě Rakovníka uvádí Hovorkova kronika neděli 30. května. V Rakovnici se zatopila část oblasti na Sekyře a voda dosáhla až na náměstí jako v roce 1845. To se stalo podnětem pro výše zmíněné úvahy o regulaci potoka. Podobně i Blšanka zatopila město Blšany. Řešení nejasné situace s daty přinesla mimořádně podrobná zpráva kroniky obce Krupá na horním toku Lišanského potoka. K extrémní povodni, jež neměla podle pamětníků paralelu, zde došlo poprvé ve středu 19. května odpoledne. Voda strhala většinu místních mostů a odnesla chmelové tyče připravené ve velkém počtu na polích. K další, ještě větší povodni došlo již za týden 26. května, ke třetí 30. května, ke čtvrté 3. června a k poslední páté 8. června; tu uvádí kronika jako největší. K prvnímu datu povodně máme navíc obsáhlý text a popis extrémní povodně v oblasti za Krušnými horami, v Mülhausenu v Duryňsku. Pro představu: odpolední (květnové!) teploty tu dosahovaly až 30 °C. Po horkém dni se v 16 hodin začalo zatahovat (Deutsch, 2017, s. 58–69) a po nástupu bouře od západu v 17 hodin zde v krátké době napršelo 60–80 mm. Reakce byla rychlá, horní tok Unstrutu dosáhl úrovně extrémní povodně v 18 hodin. V té době již bylo v Krupě po povodni, jelikož bouře přišla ve 3 hodiny ráno.

1853₄ Povodeň v dubnu 1853

Nejasnou zmínku o povodni v Rakovnici uvedl ve svých meteorologických přehledech, pokud jde o datum (zřejmě před 3. květnem 1853), významný německý přírodovědec a paleontolog W. H. Theodor Plieninger (1795–1879). Zpráva následuje po popisu velké povodně Visly ve Varšavě v dubnu 1853, která je nepochybně správně datována, a po výčtu dalších

povodní (Plienninger, 1898). Šlo podle něj o povodeň přívalovou. F. Malec uvádí velkou povodeň a zničení lávky u Ryšína 28. dubna, naproti tomu podle F. Hovorky přišla povodeň 30. května. Není to vyloučené, tato událost patrně zdaleka nebyla osamocená. Ke dvěma velkým povodním došlo v květnu i v Kardašově Řečici na Nežárce, kde se po průtrži mračen 26. května protrhly rybníky a město bylo zaplaveno. Po 10 dnech se 6. června totéž zopakovalo znovu.

1853₆ Přívalová povodeň v červnu 1853

Kronika obce Hředle však ještě referuje o velké povodni 9. června na Lišanském potoce. Pro roky 1852 a 1853 chybějí publikované záznamy o vodních stavech v Praze, což komplikuje verifikaci časových údajů. Řešením poněkud nejasné situace je prozatím možnost, že povodeň 28. dubna postihla Rakovnický potok, ale v Rakovnici byla méně významná při srovnání s rokem 1852. Naopak na Lišanském potoce (Hředle, Krupá, Lišany) byla povodeň 8. června. Ta strhla most v Krupě a způsobila další škody až po Lišany. Pokud jde o Lišanský potok, tato povodeň překonala všechny ostatní z předchozích 28 let.

1855₈ Přívalová povodeň v srpnu 1855

Jednalo se zřejmě o lokální událost, kterou uvádí na Lišanském potoce pouze kronika Krupě. Došlo k ní po bouři, krupobití a intenzivním dešti 2. srpna.

1864₆ Přívalová povodeň v červnu 1864

V letech 1863–1865 bylo celé naše území postiženo extrémním nedostatkem srážek a důsledky sucha. Náhlá průtrž mračen a lokální povodeň z 11. června zasáhly okolí Lužné. Kronika se zmiňuje o prudkém zatopení pozemků (Kronika obce Lužná 1836–1940), škodách nánosem šterku, o transportu balvanů značných rozměrů a erozi. Neuvádí však výslovně rozvodnění Skelnohuťského nebo Čistého potoka, k čemuž nicméně asi také došlo. V souvislostech velmi teplých roků nebývá podobná událost ničím výjimečným.

1865₄ Povodeň v dubnu 1865 (zimní smíšená)

Zima 1864/1865 byla dlouhá a zejména v únoru tuhá a sněžná. Klementinský záznam teploty vzduchu ukazuje na nejmeně tři až čtyři měsíce mrazivého období, jež začalo prosincem. Oblevy byly jen krátké, nejvýše dva dny, podle Klementina např. 19. a 20. února, kdy maximální teplota dosáhla až 5,5 °C. V obci Kněževěs ještě 29. února připadlo 30 cm sněhu, který vydržel do konce března. Podle kroniky této obce začalo tát až po 4. dubnu a povodeň trvala do 8. dubna, což souhlasí s údaji v Praze i jinde. V tomto ohledu se musel rakovnický kronikář a archivář F. Hovorka, jenž uvádí povodeň 5. března, buď o měsíc zmýlit, anebo jde o tiskovou chybu v edici jeho pamětí. V Praze voda Vltavy kulminovala 8. dubna na úrovni 281 cm při průtoku cca 2 300 m³ · s⁻¹.

1865₈ Přívalová povodeň v srpnu 1865

Třetí extrémně suchý a teplý rok přinesl další povodňovou událost. Hovorkova kronika uvádí silnou bouři z 28. na 29. srpna. Je ale zarážející, že k četným bouřím s katastrofálními následky došlo jinde mezi 24. a 28. červencem. Byla to povodeň na Šembeře, kde se prorhly místní rybníky, bouře kolem Nové Paky a také nad Berounem v Jarově. Je však možné, že se Hovorka nemýlí – i v srpnu byl podle záznamu v Praze vodní stav rozkolísaný. Pokud jde o odhad vodního stavu, šlo jen o škody na loukách, Rakovník voda patrně neohrozila. Zprávy o rozvodnění Lišanského potoka hovoří dokonce až o září.

1868_{6,7} Lokální přívalové povodně v červnu a červenci 1868

Jedná se o atypickou ukázkou extrémní události pro tento rok, kdy v Praze převažovaly zprávy o zastavení plavby a z venkova přicházely zprávy o požárech. Přesto Lužnou postihly dvě přívalové povodně, které zaplavily louky a způsobily škody na neposečených lukách či odplavením sušeného sena. Po těchto přívalech přišla největší parna a sucha v srpnu a září.

1872₅ Přívalová povodeň v květnu 1872

Povodeň 25. května 1872 patří k nejnebezpečnějším případům, které u nás vůbec byly doloženy. Je jí věnována samostatná kapitola 3.6 (str. 55).

1875₆ Povodně v červnu 1875

Výskytem přívalových povodní v období od 24. června do 10. července byl zasažen celý severozápad Čech až po Prahu. Přívalové povodně v prvním dni, tedy 24. června, následovaly den po katastrofální povodni v Toulous. Příčinou u nás i ve Francii byla zřejmě poloha vlnící se studené fronty. Škody na Lišanském potoce spočívaly zejména v silné erozi, zaplavení luk apod. Druhý den 25. června byla oblast zasažena znovu, tentokrát spíše kolem Bakovského potoka, kde voda zaplavila náměstí ve Velvarech.

1875₇ Povodeň v červenci 1875

Povodeň se přihnala 5. července. Za tohoto přívalového deště a povodně došlo k velmi tragické události. Kanál odvádějící vodu Lišanského potoka nestačil, voda stekla do hornické šachty dolu Moravia a naplnila ji až k vrchu. Zahynuli v ní tři dělníci: F. Markup z Lažovic, J. Koukal a A. Koutecký z Lužné (Posel z Prahy č. 161, 9. července 1875).

1876₂ Povodeň v únoru 1876

Povodeň po sněžné zimě 1875/1876 zasáhla celou střední Evropu. Kronika Rakovníka ji pomíjí. V okolí je doložena 18. února pro Střelu, na Habrovém potoce v Nižboru a v povodí Rakovnického potoka v Lužné, tedy pro Skelnohuťský a Čistý potok.

1877_g Krupobití a přívalová povodeň v srpnu 1877

Tato událost byla zaznamenána jen v Hředlích, kde přívalový déšť 17. srpna vedl k silnému splachu z polí, takže šlo zejména o zemědělské škody. Rozvodnění Červeného potoka můžeme pouze předpokládat.

1879₆ Přívalová povodeň v červnu 1879

Bouře, průtrže mračen a zřejmě lokální povodeň poškodily 8. června násep železnice u Lužné. Podobných událostí bylo v těchto dnech v Čechách a ve střední Evropě víc.

1882_{5a, 5b, 5c} Květnové povodně roku 1882

Rok 1882 byl v Čechách bohatý na povodně, zejména v červenci a srpnu. Město Rakovník, jež se potýkalo ještě s následky povodně z roku 1872 a s důsledky znečištění potoků z místních cukrovarů, postihla po 10 letech další velká povodeň. Šlo celkem o tři pravděpodobně konvektivní bouře, které měly různé místní důsledky, především krupobití, přívalový déšť s následnou povodní, případně vše najednou, a to ve dnech 8., 23. a 30. května.

První případ 8. května přinesl katastrofální krupobití na řadě míst (Mladoboleslavsko), ale také silnou povodeň na Zákolanském potoce, Kralovicku a v blízkém povodí Javornice (Národní listy, 12. května 1882, č. 130, ranní vydání). Škody na mlýnech a protrženém rybníce byly opět fatální, navíc k nim došlo ve stejných místech jako v roce 1872 (Národní listy, 10. května 1882, č. 128, ranní vydání). Ve stejný den bylo postiženo i území Prahy, kde se silně rozvodnil Botič (Národní listy, 10. května 1882, č. 128, ranní vydání).

Druhý případ bouře s centrem kolem Mutějovic 23. května 1882 (Národní listy, 26. května 1882, č. 144, ranní vydání) vedl k těžkému krupobití a úplnému zničení úrody v obcích Krupá, Hředle, Mutějovice a dalších. Došlo zejména k rozvodnění Lišanského potoka. Důležitý je na novinové zprávě doklad o novém naplnění bývalého Velkého rybníka, který byl od roku 1870 vypuštěný.

Tato epizoda se stala osudnou na Rakovnicku pro doly Moravia, jež byly opět zatopeny. Poprvé doly zaplavila katastrofální povodeň v roce 1872, ale voda byla vyčerpána, těžba pokračovala. Společnost dosáhla vrcholu rozkvětu v letech 1875 a 1876. V červnu 1875 zde zahynuli za přívalové povodně tři horníci. Roku 1877 byly doly při povodni zatopeny znovu a s nimi i nová výkonná čerpadla. Popisovaná povodeň na Lišanském potoce v květnu 1882 vedla k zátarasu v propustku bývalé hráze a naplnění zrušeného rybníka. Nadržená voda se provalila do důlního podzemí prolomením nadloží nebo větrací jámou. Stalo se to na pravém břehu Lišanského potoka, nedaleko od hráze. Z tohoto neštěstí se vyčerpané doly již nevzpamatovaly a malá těžba probíhala jen do roku 1885. V roce 1886 bylo ukončeno čerpání vody, hladina podzemní vody v okolí Rakovníka se zvýšila a ve městě pak nastaly problémy s podzemní vodou ve sklepech (Kašpárek, J., 2017).

Ve sledované oblasti byl poslední případ z 30. května 1882 asi nejintenzivnější, alespoň podle popisu Lišanského potoka. Regionální rozsah bouří byl značný, opět bylo zasaženo povodí Zákolanského potoka a katastrofální povodně postihly oblasti na Mladoboleslavsku, kde rozvodněný Strenický potok v údolí vnikal do obydlí. V obci Stránka byla zaznamenána jedna oběť.

Tři přívalové povodně z května 1882 poškodily mosty i silnice a způsobily obrovské zemědělské škody. Následky těžkého krupobití a povodní bylo totiž někdy obtížné oddělit. Další bouře, snad menší a s mírnějšími následky, přišla 24. června. Pro odhad průtoku za této povodně chybí zatím nějaká konkrétní zpráva o dosahu vody. Událost můžeme radit k intenzivním povodním Rakovnického potoka, jaké se ve 20. století vyskytly výjimečně nebo vůbec. Tyto skutečnosti

pouhých 10 let po pohromě roku 1872 směřovaly k závažným ekonomickým důsledkům pro celý region. Spojeným úsilím postižených okresů a působením poslance P. Trojana se však podařilo prosadit pro region jak úlevy, tak i pomoc.

1883_{6?} Povodeň roku 1883

Zaznamenány jsou vážné zemědělské škody v chmelnicích, ale přesné datum není jisté. Lze uvažovat o 19. a 20. červnu, kdy silně pršelo v Krkonoších a Českomoravské vrchovině s povodněmi např. Doubravy. V těchto dnech se vyskytly povodně, jež zasáhly Vltavu, Sázavu, Labe i jiné toky.

1887₅ Povodeň roku 1887

Povodeň 16. května vedla k dalšímu sporu mezi městem a cukrovarem. Voda strhla břeh u Panského mlýna (*obr. 21*). Došlo při tom k chybě v manipulaci – vytažení stavidel bylo povinností cukrovaru. Viník patrně škodu popíral a k opravě břehu musel být donucen okresním hejtmanstvím.

1888₆ Červnová povodeň roku 1888

Rok 1888 byl opět typický povodňový rok, který přinesl ničující povodně v srpnu v Krkonoších a v září na horní Vltavě. Výskyt povodně v červnu 1888 na Rakovnickém potoce zůstává otázkou, je ale fakt, že 20. června byla rozvodněna Ohře v Lounech a pro 27. červen existuje záznam o bouři v Jesenici a zaplavení luk. Útlum těžby v dolech Moravia po roce 1886 se projevil vzestupem hladiny podzemní vody, která začala zatápět sklepy v Rakovníce.

1899_{6a, 6b, 7} Povodně roku 1899

Povodeň dokládá obsáhlý popis v kronice obce Hředle, a to 22. a 23. června. Intenzivní srážky toho dne zaznamenala řada míst, např. na Mladoboleslavsku činily srážky 40 až 60 mm. Reakcí byl jak na Boleslavsku (vzestup Strenického potoka jako v roce 1882), tak v případě Lišanského potoka prudký vzestup. V Hředlích tato povodeň zjevně překonala rok 1882. K další povodni zde došlo znovu 30. června. Dne 6. července je doložena povodeň Ryzavy v Městečku. Tyto povodně byly zřejmě impulzem pro regulaci potoka a zřízení vodočtu v Křivoklátě v listopadu téhož roku.

Obr. 21. Panský mlýn, kronika Rakovníka

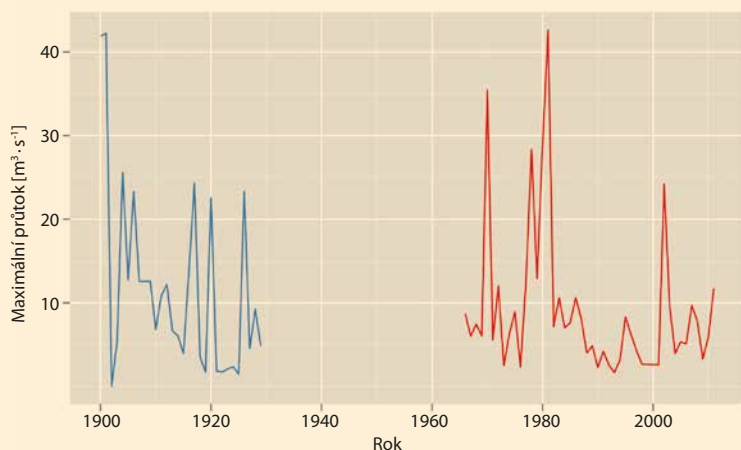
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/111>

Povodně 20. století máme podchyceny systematickými záznamy od listopadu 1899 vodočtem v Křivoklátě. Ten byl v provozu od 15. listopadu 1899 až do roku 1929. Jak bylo řečeno výše, povodně v červnu a červenci 1899 byly patrně impulzem pro zřízení vodočtu. A je tu ještě jedna okolnost, totiž vznik vodního družstva pro regulaci Rakovnického potoka roku 1900. Snahy o jeho regulaci začínají vážněji již po povodni roku 1872 a po další velké povodni roku 1882. Byla realizována v letech 1901–1906, ale regulace Lišanského potoka byla schválena až roku 1916. Nutnost vybudování kanalizace v Rakovnici a dobudování regulace pod městem přinesl rok 1926. Pro projekt regulace byla řada systematických denních záznamů použitelná.

Se začátkem záznamů, tedy hned v únoru a dubnu 1900, došlo k významnější povodni, která v kronikách Rakovníka popsána není. Podrobnější popis počasí a zmínku o této první hydrologicky zaznamenané povodni Rakovnického potoka poskytuje pouze kronika obce Hředle. Zatím zcela chybí i zmínka o větší povodni roku 1901. Případy přívalových povodní v extrémně suchých letech jsou dost typické i pro oblast Rakovníka. Platí to také pro dubnové a květnové povodně z let 1904, 1909, 1911 a 1936, ty jsou doloženy zejména v Městečku, Lišanech a Rakovnici. K nim lze zřejmě přiřadit i přívalové povodně v letech 1920 a 1925. Proč končí řada v Křivoklátě po povodňovém roce 1926 a po regionální červnové povodni, není známo. Rozhodně s koncem měření v Křivoklátě roku 1929 následuje období, v němž hydrologické záznamy chybějí.

Druhá vodoměrná stanice v Rakovnici byla zřízena až v roce 1965. Pro významnější případy z let 1936, 1939, 1940 a 1961 existují jen informace z dokumentárních zdrojů, tedy z kronik Rakovníka, Městečka, Křivoklátu nebo Lužné. Možná právě největší povodně 20. století – v zimě 1940 a zejména přívalová povodeň v roce 1939 – jsou ty, kde paradoxně neznáme přesnou výšku vody. Kronikářské popisy povodní po roce 1965, konkrétně povodní z let 1970, 1977 a 1978, jsou vcelku v souladu s hydrologickými záznamy. V našem souboru zatím chybějí záznamy z kronik k povodním z let 1981, 2002 a 2006 až po současnost. Tyto kroniky většinou v archivech dosud nejsou k dispozici.

V měřítku České republiky se po povodni z roku 1981 v období 1993–2016 vyskytlo několik významných a někdy extrémních povodní. Jsou to dobře známé případy na Moravě (1997), v Orlických horách (1998), v povodí Vltavy (2002), ale i v Jizerských horách (2010) a nakonec ve středních Čechách (2013). Přesto zůstala podstatná část našeho území víceméně stranou, resp. doba opakování povodní zde nikterak nevybočovala do extrémních hodnot. Tuto skutečnost je potřeba si uvědomit. Dobrým příkladem je i Rakovnický potok a jeho povodí, kde kulminační průtoky dosáhly jen úrovně mezi Q_5 až Q_{10} . Představu o skutečně extrémní povodni tato pozorování z 20. století neposkytují. Jak bylo řečeno, poslední relativně významnější povodně tu byly patrně v letech 1939 a 1940, ty jsou však doloženy pouze kronikami. Pro období 1925–1965 chybějí systematické záznamy (obr. 22).

Obr. 22. Přehled kulminačních průtoků povodní identifikovaných v letech 1899–2023

1900₄ Povodeň roku 1900

Pozorování v Křivoklátě obsahuje 4. dubna kulminační stav 205 cm.

1904₄ Dubnová přívalová povodeň roku 1904

Rok 1904 je známý především katastrofálním suchem, ale před jeho nástupem se 17. dubna vyskytly výrazné srážky a v řadě srážkoměrných stanic byly zachyceny úhrny od 20 do 50 mm. Povodeň zmiňují zdroje jen pro Městečko, kde se protřhl rybník, a škody byly proto asi enormní. Kronika zachycuje i počátek úředního řízení u okresního hejtmána s cílem pomoci poškozeným. Ani před 17. dubnem, ani po něm již většinou nepršelo. Je docela možné, že tato událost uspíšila regulaci potoka v Křivoklátě roku 1906.

1909₄ Dubnová přívalová povodeň roku 1909

Také rok 1909 byl typicky suchý. Kronika obce Lišany však uvádí 25. dubna povodeň. Kronikář naznačuje, že ji způsobila konvektivní bouře po velkém horku.

1920₅ Květnová povodeň roku 1920

Termín 25. května je na Rakovnicku mimořádné datum (viz povodeň z roku 1872). V roce 1920 byly po vlně intenzivních srážek, které prošly i přes jiné oblasti a většinou dosahovaly 25 až 35 mm, následky relativně malé – strhané břehy potoka kolem Rakovníka. Škoda činila 70 000 korun. Závažnější bylo následující období sucha, jež trvalo i v letech 1921 a 1922.

1926₆ Povodně v červnu 1926

Deštivý měsíc vyvrcholil kolem 15. června silnými srážkami a povodní závažnou na středním Labi, Mrlině, Klenici a dalších tocích. Při rozvodnění Rakovnického potoka bylo zaznamenáno jenom zaplavení některých luk.

1929₅ Lokální povodeň na Ryšavé roku 1929 v Městečku

Dne 20. května se po bouři trvající od 8. hodiny večerní až do půlnoci rozvodnila Ryšavá (dříve Ryzavá) a přitekly vody z protřazeného rybníka v Novém Domě. Prudký přítok Ryšavé zarazil tok Rakovnického potoka a voda se v oblasti nad soutokem rozlila.

1936₅ Povodeň roku 1936

V letech 1932–1935 se Rakovník potýkal s následky extrémního sucha. Oživilo to pokusy o vybudování vodovodu, což naráželo zejména v dobách sucha na kapacitní nedostatečnost a později i na nevhodné složení vody. Navíc provedené vrty strhávaly vodu studně v pivovaru. Konec sucha přinesla až květnová povodeň roku 1936, kdy se dostavila vlna srážek čítajících 25 až 45 mm za 24 hodin. Reakcí bylo jen méně intenzivní rozvodnění většinou do úrovně Q_2 .

1939₆ Povodně v červnu 1939

Povodně po 8. červnu byly následkem chladného a deštivého počasí, jež vyvrcholilo dešti 17. a 18. června, kdy denní úhrny často přesahovaly 40 až 65 mm a dvoudenní úhrny se blížily 100 mm. Reakcí byly povodně, např. blízká Litavka dosáhla cca úrovně Q_2 . Lokálně však byla situace vážnější, a to právě v oblasti přítoků Rakovnického potoka. Dne 18. června se rozvodnil přítok Rakovnického potoka Ryšavá. Zmiňována je také záplava ve Zbečně na Klíčavském potoce, při níž se utopilo šest až devět lidí z chat. Novinové zprávy o katastrofě se dostaly na první stránky protektorátního tisku.

1940₃ Březnová povodeň roku 1940

Roky 1940, 1941 a 1942 přinesly tuhé zimy a po nich velké povodně. V Rakovnici je místní kronikou popsán případ z roku 1940. Popis z kroniky je o to cennější, že právě v tomto období chybějí hydrologická pozorování. Povodeň začala po 10. březnu, kdy polevily mrazy a nastalo teplé počasí. Potoky tentokrát zatopily širokou nivu kolem Lišan i Rakovníka a způsobily škody. Je zajímavé, že další povodně v následujícím roce 1941, opět po sněžné zimě, nenastaly, ač se v Rakovnici čekaly; totéž platí i pro rok 1942.

1961₆ Přívalová povodeň v červnu 1961

Přívalová povodeň 5. června 1961 zasáhla patrně jen Rakovník. Lokální záplavy nastaly přímo ve městě, náměstí bylo zatopeno do výše až 60 cm, a to nikoli od potoka, ale stokem vody z blízkých svahů.

1970₈ Srpnová povodeň roku 1970

Přítalový déšť 22. srpna rozvodnil Rakovnický potok a možná ještě výrazněji jeho přítok Ryšavou, která se do něj vlévá v Městečku. Její silný průtok zřejmě komplikoval situaci na soutoku a vzdouval vodu tak, že u zámečku hladina dosahovala až k silnici.

1978₅ Povodeň roku 1978

Dne 8. května se rozvodnil Rakovnický potok, podle průměrného denního průtoku $26,2 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ byla povodeň menší než v roce 1970.

1981₇ Povodeň roku 1981

Na povodí Berounky po bouřkách v odpoledních hodinách 17. července nastala od rána následujícího dne srážková činnost s trváním bez přestávky cca 60 hodin. V centru této srážky 19. července se v řadě míst vyskytly denní úhrny větší než 100 mm. Srážka nebyla plošně rozložena rovnoměrně. V povodí Střely a zřejmě i Rakovnického potoka plošný 4denní úhrn patrně nepřesáhl 100 mm, takže povodňová reakce zde byla podstatně menší než v extrémně zasažených povodích Úhlavy (Q_{50}), Úslavy, Klabavy ($Q_{200-300}$) a Litavky (Q_{200}), viz Barták (1982). Maximální vodní stav ve vodoměrné stanici Rakovník činil 288 cm, kulminační průtok Rakovnického potoka pod Rakovníkem byl podle zaměření povodňového příčného profilu $41,2 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$, což je blízké hodnotě Q_{10} .

2002₈ Povodeň roku 2002

Povodeň v srpnu 2002 v povodí Vltavy byla typickým a extrémním příkladem velké letní povodně způsobené rozsáhlými regionálními srážkami, které byly rozděleny do dvou vln. Na dolním toku Berounky šlo o historicky druhou největší povodeň. Povodí Rakovnického potoka nepatřilo do silně zasažené oblasti. Srážky z druhé vlny způsobily povodeň, u níž při maximálním vodním stavu 263 cm dne 13. srpna kulminační průtok Rakovnického potoka v Rakovnici $24,2 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ nepřesáhl úroveň Q_2 . Výška hladiny je zaznamenána na železničním mostě u Pustověť (obr. 23).

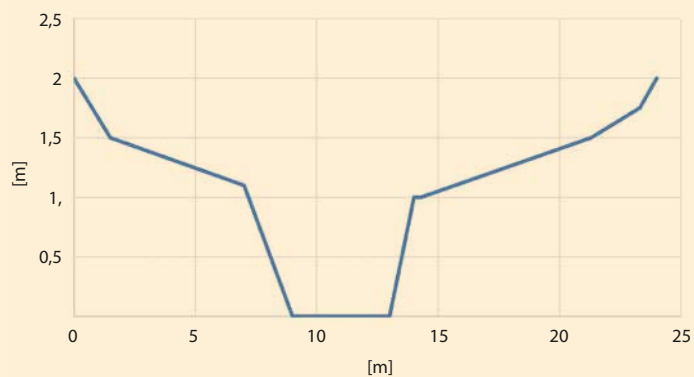
V archivních materiálech J. Kašpárka se zachovaly fotografie Rakovnického potoka nad a pod mostem u čp. 79 v Městečku za povodně roku 2002 (obr. 23 a 24) a výkresy zaměření příčných profilů řečiště Rakovnického potoka 12 m pod mostem a 8 m nad mostem a podélného profilu v úseku 83 m. Profily byly změřeny do úrovně hladiny za povodně roku 2002, odhadnuté patrně z fotodokumentace. Změřený profil pod mostem je na obr. 25, charakteristiky pro výpočet průtoku a výsledný odhad průtoku $28,5 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ jsou v tab. 3. Odhadnutý průtok není v rozporu s hodnotou maximálního průtoku $24,4 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ uváděnou pro vodoměrnou stanici Rakovník.

Obr. 23. Rakovnický potok v Městečku za povodně roku 2002, úsek pod horním mostem (archiv Z. Dragouna)

Obr. 24. Rakovnický potok v Městečku za povodně roku 2002, úsek nad horním mostem (archiv Z. Dragouna)

Obr. 25. Příčný profil Rakovnického potoka pod mostem v Městečku zaměřený po povodni roku 2002, pohled proti toku, zakreslen do úrovně hladiny za povodně 2002

Tab. 3. Parametry hydraulického výpočtu v profilu Městečko (obr. 25)

Plocha [m ²]	Hydraulický poloměr	Sklon	Manningův koeficient drsnosti	Průměrná rychlost [m · s ⁻¹]	Průtok [m ³ · s ⁻¹]
22,9	0,665	0,0067	0,04	1,24	28,5

2011₁ Zimní povodeň roku 2011

V období významného hydrologického sucha v povodí Rakovnického potoka počalo roku 2008 řešení úkolu „Možnosti zmírnění současných důsledků klimatické změny zlepšením akumulární schopnosti v povodí Rakovnického potoka“ (Horáček a Kašpárek, 2011). Významným přerušením sucha byla až zimní lednová povodeň (foto na obr. 26) způsobená převážně táním sněhu, jež kulminovala 14. ledna 2011. Hydrometricky změřený průtok činil ten den 11,4 m³ · s⁻¹, což odpovídá úrovni Q₂. Průtok povodně vodoměrnou stanicí ČHMÚ na Rakovnickém potoce ukazuje obr. 27. Podle obr. 28, na němž je soutok Rakovnického a Lišanského potoka, byly oba potoky rozvodněny obdobně. Na Lišanském potoce se hladina přiblížila k zalití mostku do pískovny Na Cikánce (obr. 29).

2013₆ Povodně v červnu 2013

Povodně v červnu 2013 způsobily vydatné srážky, které postihly naše území v několika vlnách. První vlna regionálních srážek na přelomu května a června zasáhla převážnou část Čech a v některých oblastech byla doplněna lokálními přívalovými srážkami velké intenzity. Významné povodně se tentokrát vyskytly i na přítocích Vltavy v Praze, zejména na Botiči a Rokytce, jejichž horní části povodí náležely do centra intenzivních srážek první vlny. Povodí Rakovnického potoka leželo na okraji oblasti zasažené mimořádně velkými srážkami. Povodeň 2. června roku 2013 byla pro Rakovnický potok průtokem 31 m³ · s⁻¹ po povodni z roku 1981 v období 1982–2023 nejvýznamnější. V rámci povodí dolní Berounky byl Rakovnický potok zasažen spíše méně. Pro Berounku nebo Litavku a další toky se jednalo o průtoky mezi Q₁₀ a Q₂₀. Rakovnický potok dosáhl 2. června pouze úrovně Q₅. Lokálně však byla situace rozdílná. Většinou šlo jen o zatopené sklepy a zahrady, ale např. v Hřebečnickách přetékal rybník Michálek, takže došlo k ohrožení čtyř domů. Naplněn byl i rybník v Senci (Rakovnický deník, 2013). V druhé vlně, jejíž příčinou byly silné konvektivní srážky často přes 50 mm, byla postižena oblast Jesenicka poblíž rozvodí Rakovnického potoka a Blšanky. Důsledkem bylo rozvodnění Blšanky, která při průtoku 36,2 m³ · s⁻¹ dosáhla vyhodnocené úrovně Q₁₀₀. Třetí vlna této povodně námi posuzovaný region nezasáhla (Daňhelka et al., 2014).

Obr. 26. Zimní povodeň na Rakovnickém potoce roku 2011 (archiv Z. Dragouna)

Obr. 27. Vodoměrná stanice ČHMÚ
Rakovník dne 14. ledna 2011
(foto a archiv L. Kašpárka)

Obr. 28. Soutok Rakovnického potoka s jeho levostranným přítokem Lišanským potokem dne 14. ledna 2011 (foto a archiv L. Kašpárka)

Obr. 29. Lišanský potok u mostku Na Cikánce dne 14. ledna 2011 (foto a archiv L. Kašpárka)

Povodeň z května 1872 byla jednou z největších katastrof, které Čechy zažily v posledních 300 letech, přinejmenším od povodně na Sázavě roku 1714. Počet obětí a intenzita škod soustředěné na ploše cca 2 000 až 3 000 km² nemají s podobnými událostmi srovnání. Povodeň postihla oblast povodí Berounky pod Plzní, s extrémními průtoky na Litavce, Střele i Rakovnickém potoce a dalších přítocích Berounky. Zasaženo bylo i povodí Blšanky. Celkový plošný rozsah povodně byl mnohem větší, a to od povodí Rýna až po Kladskou Nisu, s několika podstatněji zasaženými oblastmi. V žádné z nich však nebyly zaznamenány tak fatální důsledky jako na Berounsku, Podbořansku a Rakovnicku. Z novin shromážděné informace přinesl vydavatel Světozoru Skřejšovský (1872). Po povodni byla události věnována značná pozornost ať už ve statistickém zpracování (Kořistka, Bernat, 1873), v pohledu lesníka (Purkyně, Vogel, 1873), jenž celou oblast prošel, anebo v čistě hydrologickém rozboru profesora Harlachera (Harlacher, 1873, 1874) či také v krátkém přehledu (Kořistka, Harlacher, Purkyně, 1873).

Odborné rekonstrukci této povodně začala být znovu věnována pozornost až po více než 100 letech. Podnětem k tomu byla další povodeň v oblasti Berounska a Rakovnicka roku 1981. Při jejím zpracování a terénním průzkumu se ukázaly zapomenuté skutečnosti svědčící o tom, že tehdy aktuální povodeň byla sice významná, nicméně nesrovnatelná s povodní v roce 1872. Konkrétně to dokládá značka této povodně vysoko na skalním výstupku nad Komárovem poblíž Červeného potoka. Kašpárek (1984) pak přinesl odhad kulminačního odtoku na Litavce a Berounce. Další odhady průtoků a profily Střely, Berounky a Blšanky publikovala Křivková (2001). Müller a Kakos (2004) zpracovali rekonstrukci události po meteorologické stránce, Žák a Elleder (2008) upozornili na problémy při vyčíslení průtoku Berounky. Elleder et al. (2012) zpracovali časový vývoj v Berouně a Praze. Informace o průběhu povodně na vodních mlýnech a rybnících získané z mnoha dalších zdrojů shromáždili Elleder et al. v roce 2014 a 2016. Hydrologické modelování pro povodí Litavky, Střely, Berounky a Vltavy s využitím předchozích výsledků potvrdilo celkovou věrohodnost události (Elleder et al., 2020). Přesto se stále nacházejí nová vysvětlení a data. Patří sem např. obrazový fotografický materiál, prezentovaný u příležitosti výstavy konané k výročí 150 let od události v archivu muzea v Žatci, který lze využít pro hydrologické účely (Elleder, 2022).

Povodeň byla způsobena přívalovými lijáky mimořádně velkého plošného rozsahu a intenzity. V zasažené oblasti nebyly žádné srážkoměry. Srážkový úhrn byl přesto odhadnut či zachycen, a to v povodí Střely v obci Mladotice, kde srážka podle různých zdrojů dosáhla cca 250 až 290 mm za přibližně dvě hodiny (Kořistka, Bernat, 1873; Purkyně, Vogel, 1873; Müller, Kakos, 2004). Teprve při dokončování tohoto textu byla v roce 2023 nalezena zpráva v kronice obce Čistá (Kronika Čisté 1836–1960, s. 37–41), podle níž byla v obci Krakov nedaleko rozvodí Javornice a Rakovnického potoka zaznamenána srážka 1 000 mm za 24 hodin a na Jesenicku srážka 12 palců, tj. asi 300 mm za 24 hodin. První zápis můžeme považovat spíše za chybu, odpovídá totiž maximum v mediteránní oblasti. Tyto údaje však rozhodně svědčí o tom, že i dnes lze ještě najít další doplňující informace o srážkách a že je v tomto směru dosud možno odvést dost badatelské archivní práce, aby se tento a třeba i další údaje podařilo vysvětlit. Všechny tyto srážky nebyly zaznamenány do regulérních srážkoměrů, nýbrž jen otevřených nádob. Další detaily jsou zatím neznámé.

Z hlediska Rakovnického potoka je podstatné, že oblast zasažená extrémní srážkou rozhodně sahala od Jesenicka až k Senomátům, tedy k hornímu toku Petrovického potoka. Např. v Petrovicích je popsáno prolomení stěny hostince U Tomáše Pastora vodou valící se z nedalekého lesa.

V Senomatech podle jejich kroniky (Pamětní kniha obce senomatské, 1884–1931, s. 54) trvala průtrž mračen od 4. hodiny odpolední do 7. hodiny večerní. Tato obec leží v poměrně plochém terénu (*obr. 30*) a zaplavené území tu vymezuje na pravém břehu potoka školní budova a domek čp. 71 (v minulosti J. Ryby). Bylo zde zničeno sedm domů (čp. 118, 119, 37, 38, 58, 80 a 78) v mezilehlém prostoru na Malé Straně i pod hlavní návsí. V centru obce (*obr. 31 až 33*)

se lidé zachraňovali na střechách nebo se museli probourat skrze štíty domů (F. Bechyně, Brabec a další), jiní přežili na stromech (Musil, Piekert, J. Vostrý a L. Vostrá).

Obr. 30. Rakovnický potok nad Senomaty na konci 19. století, vpravo typické chmelové tyče, jejichž odplavení je charakteristickým znakem povodní na Rakovnicku, Podbořansku a Žatecku. K. Liebscher, monografie Čechy (Fait et al., 1903)

Obr. 31. Pohled přes potok na Burianovo náměstí. Celé území na pravém břehu směrem ke škole bylo zaplaveno (archiv obce Senomaty)

Obr. 32. Senomaty roku 1924, pohled z mostu proti proudu. Lokalita v Chaloupkách s napojením náhonu a potoka byla kompletně pod vodou (archiv obce Senomaty)

Obr. 33a, b. Senomaty v srpnu 2011, pohled z mostu po vodě (foto: L. Elleder). Vpravo je dům čp. 123. Dole Senomaty v květnu 1872, též pohled zřejmě z místa, kde se nacházela povodní stržená lávka (Světozor, 1872). Je možné, že podepřený objekt je dnešní čp. 123

Obr. 33c. Dům čp. 123 poškozený roku 1872, stav kolem roku 1920

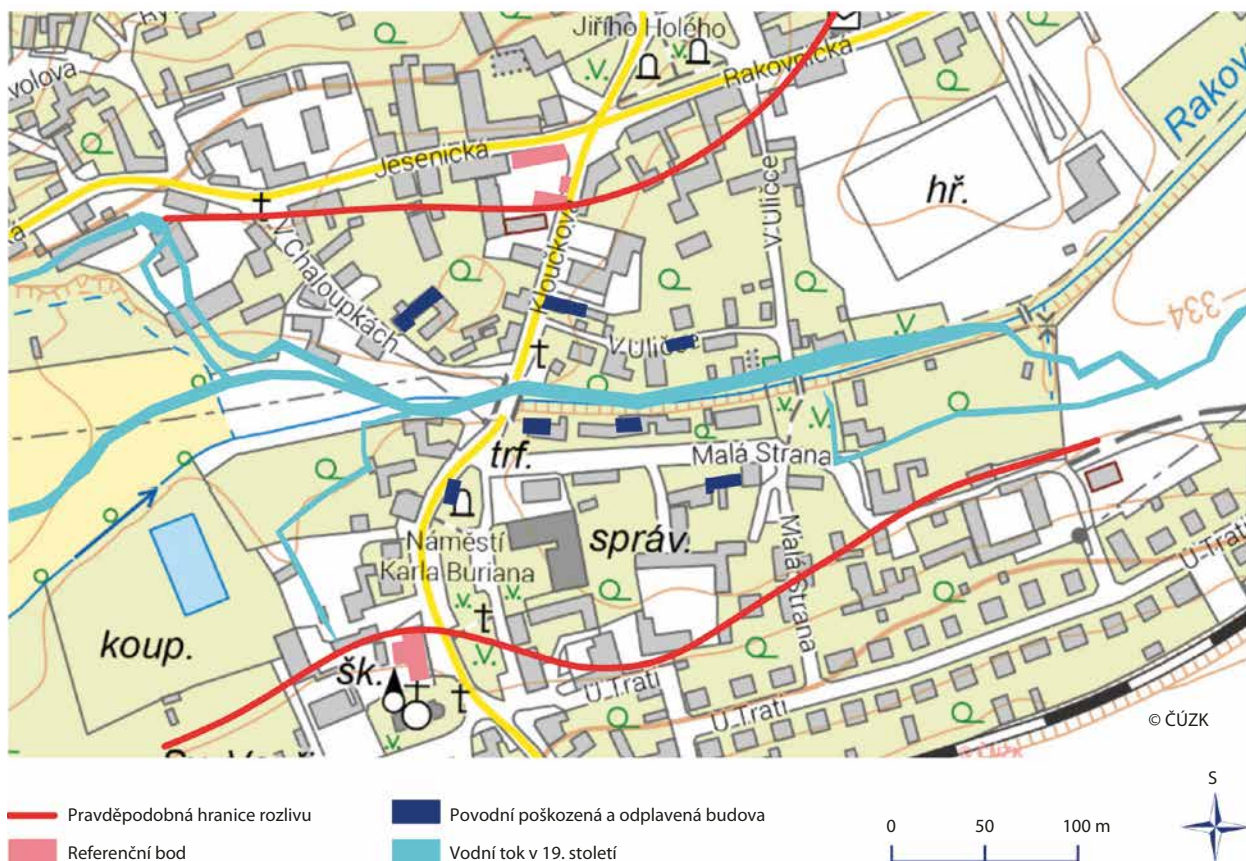
(Pamětní kniha obce senomatské, s. 342)

Šíře povodňového řečiště činila cca 240 m (obr. 34). Ačkoli šlo o rozliv v plochem území, průtočná plocha při této šíři musela být značná. Intenzivní proudění bylo zřejmě soustředěno do pásu v blízkosti vlastního řečiště potoka. Některé domy na obou březích byly zcela odneseny do vzdálenosti cca 40 m od potoka.

Vzhledem k tomu, že charakter zástavby je v současnosti odlišný od stavu v roce 1872, nepokoušeli jsme se pro odhad průtoku použít hydraulický výpočet založený na zaměření příčného profilu. Z rozsahu zaplaveného území a popisu škod je zřejmé, že kulminační průtok byl s velkou pravděpodobností podstatně větší než průtok odpovídající stoleté době opakování, který je v publikaci Hydrologické poměry III (Horský et al., 1970) pro Rakovnický potok nad Kolečovickým potokem uveden v hodnotě $41 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$. K jeho velikosti přispělo, že hráze všech rybníků od Jesenice až po Senomaty byly přívaly vod poškozeny nebo protrženy (Pamětní kniha obce senomatské 1884–1931, s. 54).

Těžce pobořen byl tzv. Davidův mlýn pod Senomaty (obr. 35 a 36). Vzhledem k tomu, že povodeň proběhla ještě za dne, nedošlo ke ztrátám na životech (Národní listy, 1872, č. 150).

V Rakovnici dobové záznamy poskytují vcelku podrobný popis průběhu povodně – jak noviny a tisk (Národní listy, Posel z Prahy, Světozor), Skrejšovský (1873), tak kronikář F. Hovorka v první verzi opisu kroniky (Černý, 2010, 85–93), ve druhé verzi opisu (Černý, 2010, 131–146), F. Malec ve stručnějším podání (Černý, 2010, 321–325) či kronika Lišan

Obr. 34. Senomaty – pravděpodobný rozliv vody za povodně 25. května 1872; vyznačeny jsou těžce poškozený dům čp. 123 (obr. 33) u mostu a povodní odnesené domy čp. 37, 38, 58, 78, 118 a 119

(Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 42). Podstatné změny, které se odehrály na tehdejších nejvíce a často zaplavovaných předměstích Rakovníka, tedy na Lubenském předměstí a „na Sekyře“, ovšem ztěžují identifikaci některých objektů. O této krajině, kde bývaly rybníky Bělídlo, Brodídlo a Trávnícký, se autoři rakovnických kronik a historických prací (Renner, 1931) vyjadřují s despektem jako o území dosti zbahněném, kam byly od 16. století svedeny městské stoky (Fait et al., 1903). Již po roce 1852 se místo podstatněji měnilo rušením rybníků, což však situaci až do vybudování kanalizace vlastně ještě zhoršilo. Dnešní zástavba už je jiná a ani zde jsme neučinili pokus o odhad průtoku podle plochy příčného řezu zaplaveným územím – dosud by byl zatížen přílišnými nejistotami.

V 18 hodin voda stoupala a od Panského mlýna (Sportovní ulice) byla spatřena rychle se blížící povodeň postupující v šíři celé záplavové nivy. Kolem 18.30 bylo město kompletně zaplaveno „od lékárny k cukrovaru“, a to podle kronikáře Malce (Černý, 2010, s. 321) třemi proudy (obr. 37).

První proud mířil kolem Panského mlýna na dům p. Krále (později statek hospodářské školy), domky na Stibrovce (zčásti zbořeny), domky p. Bláhy (U křížku, kde došlo k obětem na životech); domy pánů Schoenpfluga, Gutha, Pangráce, Levého i Thüringera pobořil. Dále pokračoval přes zahrady na náměstí.

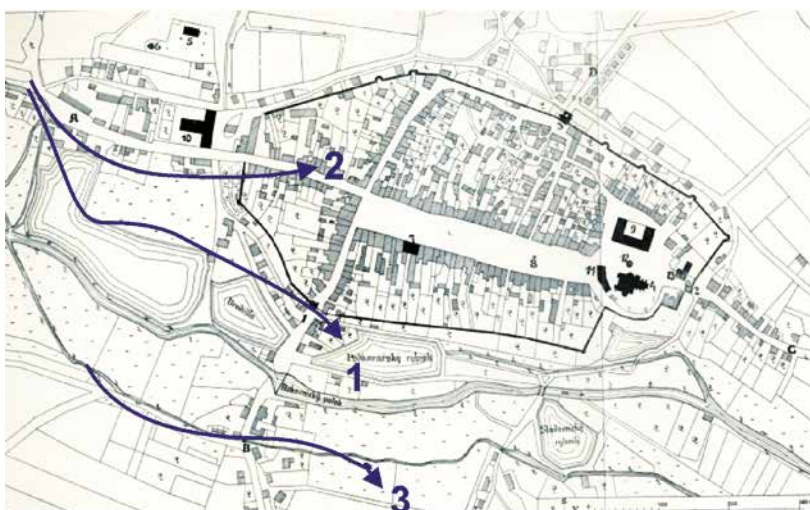
Druhý proud směřoval přes dům koláře Cukrigla, kde pobral dřevo na dům jeho souseda Černožorského a novou kovářnu (tu odnesené dřevo pobořilo), dále přes Filipkovu chalupu a hostinec naproti uličkou do nového parku. Zde se

Obr. 35. Náhon na Davidův mlýn (archiv obce Senomaty)

Obr. 36. Davidův mlýn (archiv obce Senomaty)

Obr. 37. Pravděpodobný směr tří hlavních proudů při záplavě Rakovníka

dřevo usazovalo vlivem nižšího sklonu a snížení rychlosti proudu. V cestě stál dům p. Dondy a kronikáře Malce (č. 136). U lázní na vyvýšeném místě přečkalo osm lidí (Černý, 2010, s. 323–334). Tyto dva proudy patrně souvisely s trasou náhonu na Panský mlýn, jenž tu byl od roku 1534.

Třetí proud šel po druhé straně potoka, pobořil domky při silnici na Lubnou, odnesl dům hřebenaře Štembery, Bekův dům, domy na Šalamounce (voda sahala až do stropu místních domků) a byl podemlet Švábův domek.

Voda pak zaplavila náměstí v Rakovníce, přičemž nad hladinou zůstala jen jeho severozápadní část. Zaplavené území začínalo hostincem U Černého orla (obr. 38) a končilo Rikardovským domem č. 159⁷. „Do města se přihnula velkým hukotem Plzeňskou a Karlovarskou, takže i město na půlnoční straně od Rikardovského domu až k hostinci U Černého orla zatopila; do všech sklepů se nalila, bahna nanasla a v předních světnicích až na ½ lokte vystoupila, což jest neslýcháno, ačkoli v minulých stoletích tři velké povodně se nahodily, ale nic podobného není poznamenáno.“ (Hovorkova kronika,

7 Podle F. Biedermanna patřil dům V. Rikardovi, poslanci ve Vídni. Později byl prodán I. Neumannovi.

Obr. 38. Restaurace U Černého orla čp. 120/I., 2011 (foto a archiv L. Elledera)

Černý, 2010, s. 131). Nezaplavené území začínalo od Taussigova domu a sahalo až ke kostelu: „*Asi sto zatopených domů mělo podmáčené základy, popraskané klenby a zdi, situaci navíc zhoršovaly nánosy bahna. Jediný kus suchého místa zůstal na severozápadním cípu náměstí a na jeho východním okraji od domu p. Taussiga až ke kostelu.*“ (Pavlíček, 2002). V kronice Lišan je poznámka o výšce vody v hostinci U Červeného raka (čp. 123, viz obr. 39.), kterou zde uvádíme: „*Z Lubenské (dnes Trojanovy) ulice jak z obyčejného řečiště voda se do náměstí valila. Každý sobě pomysli může, že to cos hrozného býti muselo, když v hostinci U Červeného raka v pivnici voda na 18 palců (cca 45 cm) vystoupila.*“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 42). Výšky vody za této povodně jsou zachyceny popisem rozlivu potoka na náměstí v Rakovnici a tento rozliv byl zakreslen také do mapy, již nám poskytl p. Biedermann (viz mapka Rakovníka, obr. 40). Rekonstrukce zaplaveného území je na obr. 41, výška vody na náměstí na obr. 42.

O tom, že voda ve vlastním řečišti a přilehlých částech obce proudila značnou rychlostí, svědčí obr. 43. Pamětníci se shodovali, že situaci negativně ovlivnil ještě nedostavěný viadukt Buštěhradské dráhy (obr. 44), kde se kvůli ucpání plaveným materiálem voda vzdouvala proti proudu. Míra ovlivnění tímto efektem je ale sporná. Obr. 45 ukazuje, že v okolí Rakovníka byly zřejmě extrémně rozvodněné i malé toky.

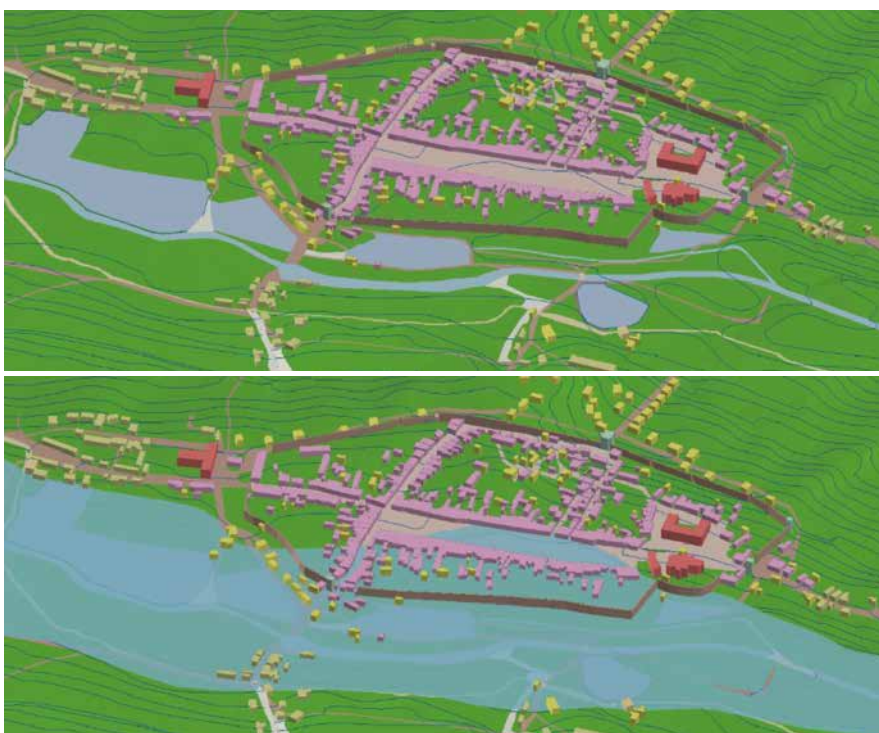
Pro průtok v profilu stávající vodoměrné stanice Rakovník je podstatné, zda i na Lišanském potoce nastala extrémní povodeň. O případné zdejší povodni jsme však mnoho historických zpráv nenalezli. Na jeho horním toku (Hředle) podle kroniky obce nebyla významná povodeň. Ta se rozvinula níže.

Obr. 39. Hostinec U Červeného raka (přibližně čp. 122), stav na začátku 20. století. Hostinec je na snímku zcela vlevo, průchodem se vcházelo do Židovského města (archiv F. Biedermanna)

Obr. 40. Mapa Rakovníka se zakresleným průběhem zaplaveného území (archiv F. Biedermanna)

Obr. 41. Rekonstrukce zaplaveného Rakovníka z 25. května 1872, nahoře stav před rokem 1852 a dole za povodně roku 1872

Obr. 42. Rakovnické náměstí – výška záplavy za povodně roku 1872

Obr. 43. Poškozený most v Rakovníce (Skrejšovský, 1873)

Obr. 44. Zničený most Buštěhradské dráhy
(Skrejšovský, 1873)

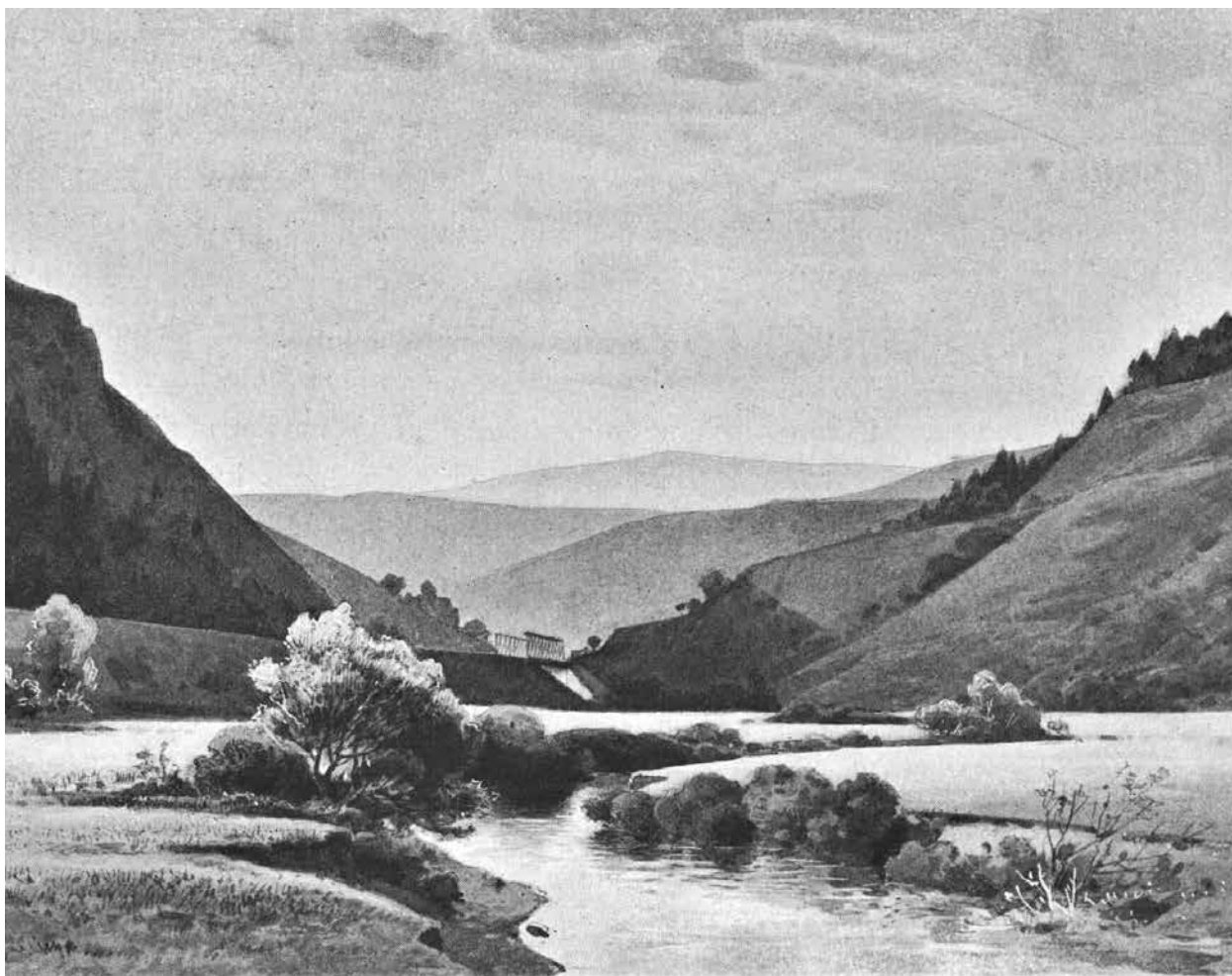
Obr. 45. Průlom Buštěhradské dráhy u Rakovníka (Skrejšovský, 1873)

Nejvíce informací obsahuje text „Historie Oprámu a základního závodu RAKO Šamotka“, což je informační panel u nádrže Oprám. Ten cituje blíže nespecifikovanou kroniku a uvádí: „Červený potok od Lišan se vyvalil do okolí a voda si razila nová koryta. Dvůr Červeného mlýna byl zaplaven do výšky 2 m. Nad Lužnou spadlo tolik vody, že se hnala po polích proudy vyššími než 1 m. Hráze rybníků byly roztrhány a odneseny, doly zaplaveny.“

Příčný profil údolím Lišanského potoka u Červeného mlýna, zaměřený v listopadu 2011, při předpokladu výšky vody 2 m nad úroveň dvora mlýna, má plochu 274 m². Sklon potoka v posuzovaném úseku je cca 2 promile. I při relativně vysokém odhadu Manningova koeficientu drsnosti $n = 0,05$ vyjde průtok 225 m³·s⁻¹, odpovídající průměrná rychlost je 0,82 m³·s⁻¹.

Ačkoli je nejistota uvedeného odhadu značná, není pochyb o tom, že i na Lišanském potoce v květnu 1872 proběhla zcela extrémní povodeň.

Rakovnický potok má od soutoku s Lišanským potokem odlišný charakter než horní část. Protéká úzkým údolím a údolní niva není již do té míry široká jako na horním toku. Charakter údolí ještě před úpravou je vidět na akvarelu od K. Liebschera (obr. 46).

Obr. 46. Rakovnický potok pod Lašovicemi (poblíž železniční zastávky) na konci 19. století, K. Liebscher, monografie Čechy (Fait et al., 1903)

Oblast Městečka u Křivokláta a také Bud byla 25. května 1872 varována jízdním poslem kolem 20. hodiny, kdy ještě hladina jen mírně stoupala. Vlastní povodeň přišla mezi 21. a 22. hodinou a evakuace proběhla kolem 22.30. Podrobnější informace uvádí Švipl (1937).

V Městečku byla výše maximální hladiny vyznačena na domě čp. 79. Značka se nezachovala, ale její popis „v úrovni horního rámu oken“ umožnil výšku značky zaměřit. Poloha domu je vyznačena na obr. 47, detail oken je na obr. 10. Informace o výšce maximální hladiny v profilu Rakovnického potoka u čp. 79 v Městečku byly podnětem k zaměření příčných profilů nad a pod mostem a k odhadu maximálního průtoku. Obr. 48 až 50 ukazují současný most a charakter řečiště i břehů ve stavu k 21. červenci 2023.

Obr. 47. Pohled na část Městečka, označen dům čp. 79 (použit Google Earth)

Obr. 48. Pohled na profil mostu, stav k 21. červenci 2023 (foto: L. Kašpárek)

Obr. 49. Pohled z mostu u čp. 79 po proudu, stav v srpnu 2023 (foto: L. Kašpárek)

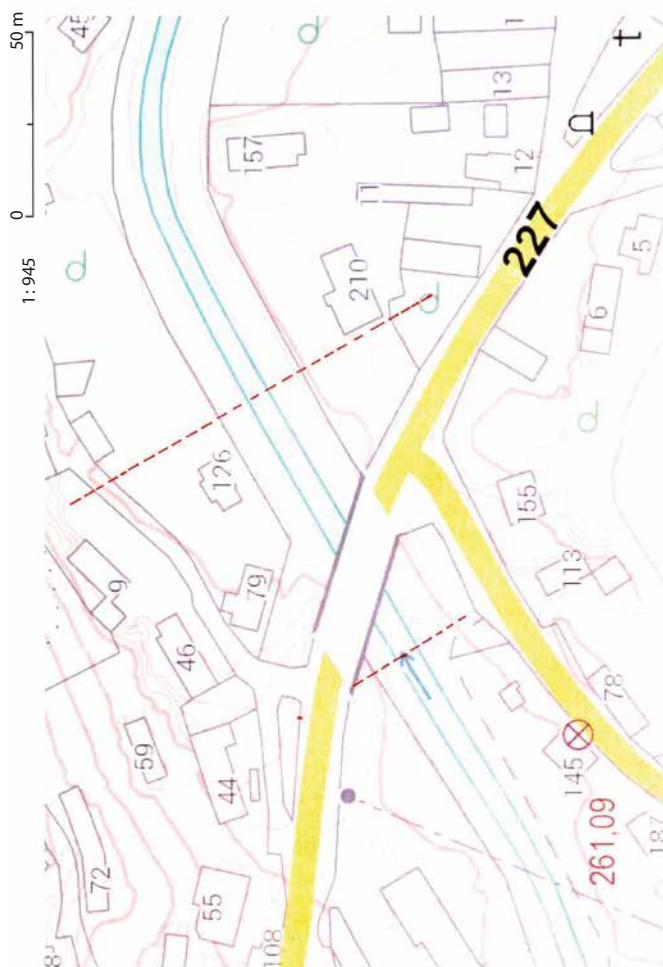
Obr. 50. Pohled z mostu u čp. 79 proti proudu, stav v srpnu 2023 (foto: L. Kašpárek)

Dne 21. července 2023 byl nivelací zaměřen rozdíl výšky horního okraje oken domu čp. 79 vzhledem k úrovni chodníku mostu nad středem řečiště potoka. Ta je o 0,81 m výše než úroveň, ve které byla značka povodně roku 1872. Nade dnem potoka je chodník ve výšce 5,4 m. Maximální hloubka v roce 1872 tedy činila cca 4,59 m. Vzhledem k nerovnomernosti dna jsme počítali s hloubkou 4,5 m.

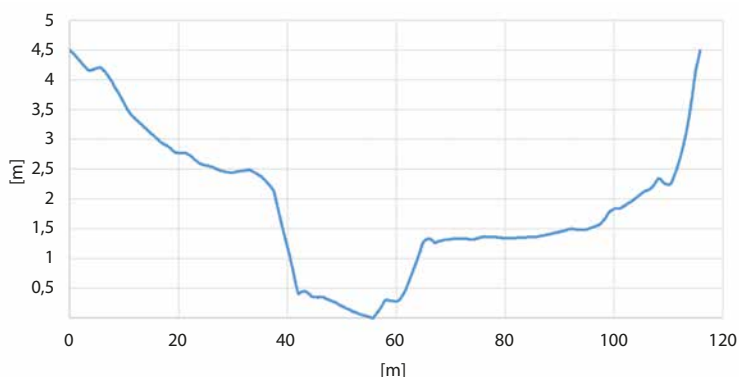
Pro odhad průtoku za povodně roku 1872 byly využitím digitálního modelu reliéfu 5G z Geoportálu ČÚGZ, Analýzy výškových údajů, zjištěny příčné profily údolí Rakovnického potoka nad a pod mostem. Jsou vyznačeny v mapce na obr. 51. Dolní profil byl zvolen cca 45 m pod mostem – až pod domem čp. 126 – tak, aby procházel volným terénem, horní profil cca 30 m nad mostem.

Pro oba profily byly zjištěny morfologické charakteristiky. Sklon hladiny za povodně roku 1872 byl odhadnut podle údajů odečtených z digitálního modelu reliéfu. V úseku řečiště od mostu v délce cca 792 m pod profilem mostu dno potoka klesá o 2 m, takže sklon činí 2,5 promile.

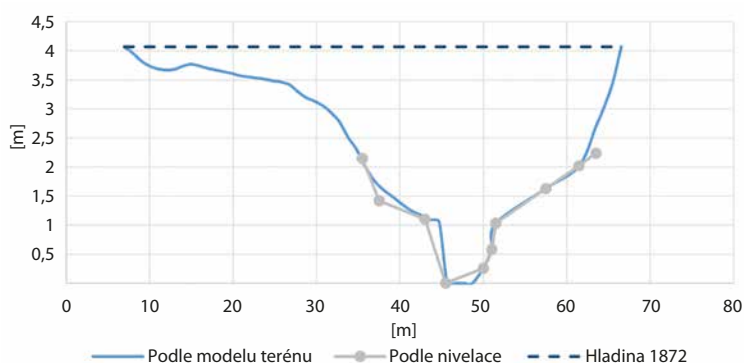
Změřený dolní profil je zakreslen na obr. 52. Vzhledem k tomu, že v profilu se na levém břehu nacházejí domy čp. 79 a 126, byla část profilu v šíři 16 m od levého břehu považována za neprůtočnou, totéž pro pravou část profilu 15,9 m od pravého břehu (dům čp. 210). Charakteristiky pro výpočet průtoku a výsledné odhady průtoku pro celkový a redukovaný profil jsou uvedeny v tab. 4. Nejistota výpočtu vyplývající z toho, že skutečný účinek budov nelze v použitém zjednodušení vystihnout, je značná.

Obr. 51. Situace okolí mostu
a poloha příčných profilů

Obr. 52. Příčný profil Rakovnického potoka pod mostem v Městečku zakreslen do úrovně hladiny za povodně roku 1872, pohled proti toku

Obr. 53. Příčný profil Rakovnického potoka nad mostem v Městečku podle modelu terénu upravený dle nivelace řečiště, pohled proti toku

Tab. 4. Parametry hydraulického výpočtu příčného profilu Rakovnického potoka pod mostem v Městečku (obr. 52)

Varianta výpočtu	Plocha [m ²]	Hydraulický poloměr	Sklon	Manningův koeficient drsnosti	Průměrná rychlost [m ³ ·s ⁻¹]	Průtok [m ³ ·s ⁻¹]
Bez redukce	178,6	1,77	0,0025	0,04	1,47	261
Redukce podle zástavby	154,5	1,47	0,0025	0,04	1,62	250

Příznivější je využití profilu nad mostem, do něhož zástavba nezasahuje a který je v užším místě. Profil je vynešen na obr. 53. Pro zpřesnění bylo v profilu řečiště použito výsledků nivelačního zaměření po povodni roku 2002. Podle údajů z nivelace detailního sklonu dna z tohoto měření je dno nad mostem o 0,49 m výše než pod mostem. Maximální hloubka za povodně roku 1872 byla proto pro profil nad mostem uvažována 4,1 m. Charakteristiky pro výpočet průtoku a výsledný odhad průtoku pro horní profil jsou uvedeny v tab. 5.

Tab. 5. Parametry hydraulického výpočtu příčného profilu Rakovnického potoka nad mostem v Městečku (obr. 53)

Plocha [m ²]	Hydraulický poloměr	Sklon	Manningův koeficient drsnosti	Průměrná rychlost [m ³ ·s ⁻¹]	Průtok [m ³ ·s ⁻¹]
146,7	2,37	0,0025	0,04	2,22	326

Všechny uvedené odhady jsou zatíženy značnou nejistotou, zejména volbou koeficientu drsnosti i nejistotou o skutečném sklonu hladiny během této povodně. Rovněž je podstatné, že řečiště v úseku nad i pod mostem je upraveno

a jeho původní stav neznáme. Ve zprávách o povodni roku 1872 jsme nenalezli informaci o tom, že by most v námi posuzovaném profilu byl poškozen nebo zničen. Na fotografii z počátku 20. století (*obr. 9*) je příhradový most, který, pokud existoval v roce 1872, mohla povodeň zasáhnout, ale nemusela jej zničit.

Výška maximální hladiny na domě čp. 79 vzhledem k tomu, že se nachází pod mostem, patrně nebyla mostem ovlivněna.

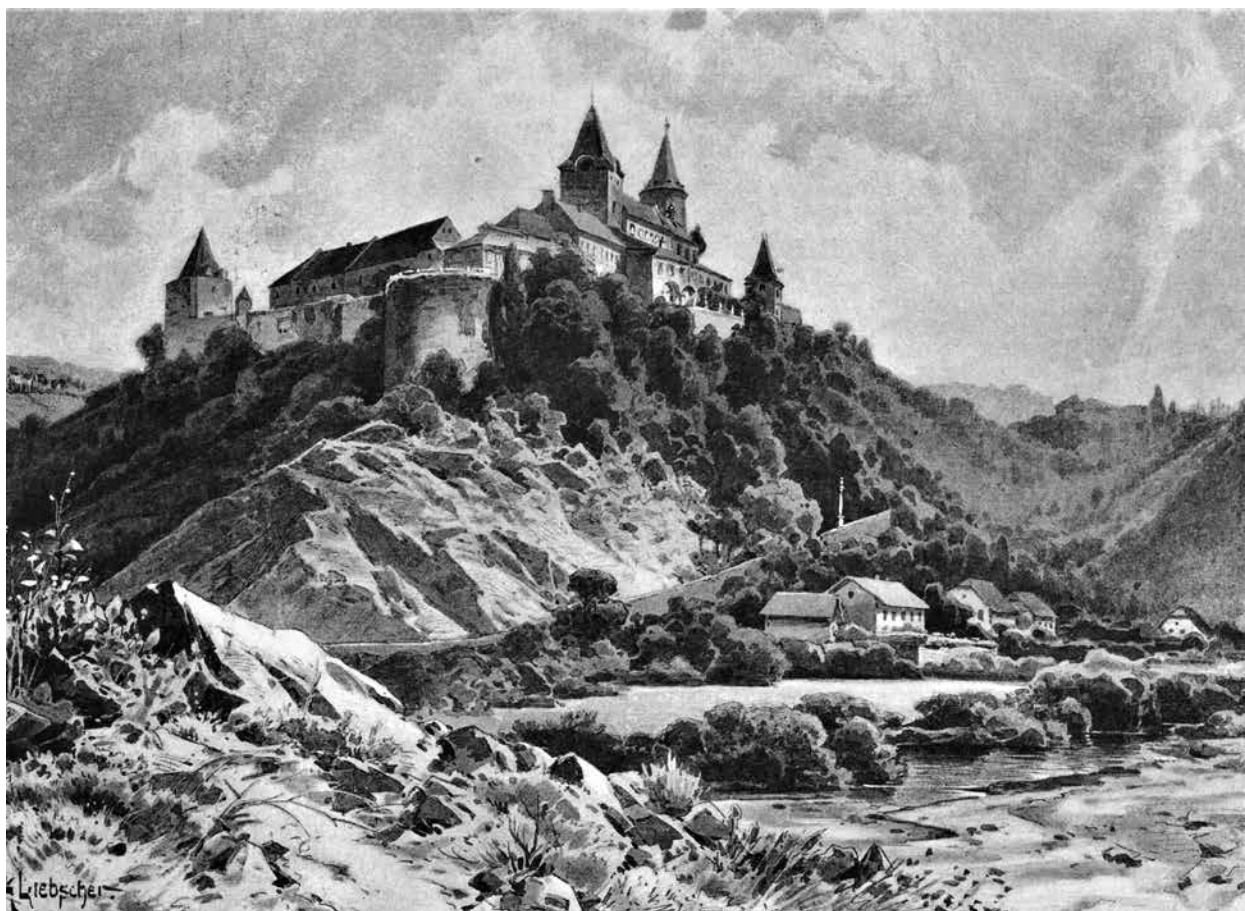
Další lokalitou, kde jsme našli informace o povodni roku 1872, je obec, jež se nazývala Budy, případně Budňany, dnes Křivoklát. Pro ilustraci uvádíme i romantizovaný a zjednodušený pohled na situaci kolem lávky přes potok v roce 1842 (*obr. 54*) a realistické ilustrace od K. Liebschera zhruba o 50 let mladší (*obr. 55, 56*).

Obr. 54. Rakovnický potok ve čtyřicátých letech 19. století, dřevěný mostek přes potok pod hradem (Křivoklát, Gerle, oceloryt, 1842)

Obr. 55. Křivoklát na konci 19. století, K. Liebscher, monografie Čechy (Fait et al., 1903)

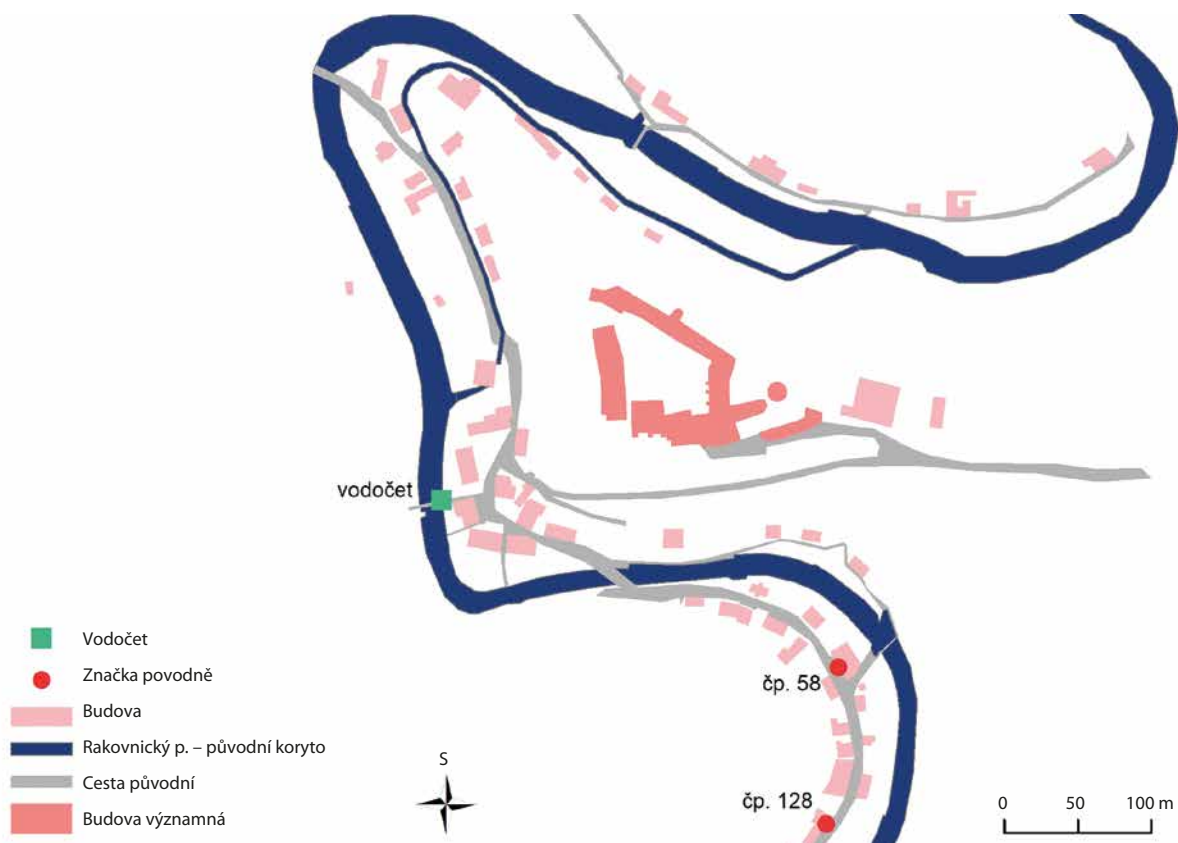
Obr. 56. Rakovnický potok pod Křivoklátem na konci 19. století, K. Liebscher, monografie Čechy (Fait et al., 1903)

Popis průběhu povodně v Křivoklátě, tj. již nedaleko ústí Rakovnického potoka do Berounky, ocitujeme z publikace Skrejšovského (1872): „V Budňanech pod hradem Křivoklátem začala v šest hodin navečer stoupat Berounka a tlačila zpáteční vodu vzhůru korytem Rakovnického potoka. Lidé běželi k řece dívat se na spoustu předmětů unášených proudem. Litovali ubožáky, které neštěstí postihlo, ale v domnění, že jich se to netýká, odebrali se v klidu na lůžka. Netušili, jaká pohroma se i na ně chystá. Kolem deváté hodiny večerní přihnala se po Rakovnickém potoce taková voda, že mnozí již nestáli opustit své příbytky a hledali spásu na střeších. Kdo mohli, zachránili se na místa vyvýšenější. Odvážlivci brodili se po pás a po ramena ve vodě, aby vynesli děti, ženy a starce, zoufale volající o pomoc na troskách řítících se domků. Poničena byla továrna na hospodářské stroje, knížecí pila a mlýn, z hostince pana Janovského pod skálou zbyla jen zadní polovina, neboť přední stěnu potok strhl i s břehem. Zmizely oba mosty.“

V Křivoklátě je na domě čp. 58 zachována povodňová značka maximální hladiny povodně z roku 1872, viz obr. 11 a 12. Dalším místem, kde lze přibližně určit výšku maximální hladiny, je profil u lávky k nádraží. Zde byla v letech 1899–1929 vodočetná stanice. Její lokalizaci umožnil údaj o kilometrůžce (1,3 km) v dokumentaci starších hydrometrických měření, v nichž je pro povodeň z roku 1872 uveden maximální stav 550 cm. Výšku vody lze v Křivoklátě doplnit i podle obrazové dokumentace od F. Chalupy (Skrejšovský, 1873), a to porovnáním výšky vody u čp. 128 (obr. 57), jak ho po povodni zachytil, s aktuálním stavem. Na obr. 58 je mapka ukazující umístění čp. 58 i vodočetné stanice.

Obr. 57. Dům čp. 128 v Křivoklátě (vlevo), jde o lokalizaci téhož domu zachyceného ve Světozoru kreslířem Chalupou krátce po povodni (vpravo), a to včetně stále vlhkého zdiva v prvním patře

Obr. 58. Umístění bývalé vodočetné stanice a domů čp. 58 (značka povodně) a čp. 128 (dům se zachycenou výškou vody na grafice F. Chalupy)

V roce 2011 byla geodeticky zaměřena nadmořská výška povodňové značky, jež dokládá maximální výšku hladiny povodně z 24. května 1872 na čp. 58 v Křivoklátě. Umožnilo to odhadnout sklon hladiny za této povodně mezi Křivoklátem a ústím Rakovnického potoka do Berounky v Roztokách.

Nadmořská výška hladiny Berounky za povodně roku 1872 při ústí Rakovnického potoka činila podle podélného profilu Berounky v místě elektrárny v Roztokách po přepočtu ze systému Jadran na Balt po vyrovnání 243,81 m n. m. (Souček, Vorel a Rón, 1927, s. 24). Nadmořská výška značky hladiny v Křivoklátě u čp. 58 je 247,02 (obr. 12). Když vyjdeme z předpokladu, že Berounka v Roztokách a Rakovnický potok dosáhly maximální hladiny současně, dospějeme k odhadu rozdílu hladin 3,21 m, pro vzdálenost cca 800 m je sklon hladiny 4 promile. Jeho využití je komplikováno tím, že dolní úsek Rakovnického potoka byl zejména na počátku povodně vzdutý vlivem výšky hladiny Berounky v místě vyústění do Berounky.

O časovém průběhu povodně existují záznamy v publikaci (Skrejšovský, 1872).

Podle těchto záznamů o průběhu povodně v Roztokách: „... železně hutě knížete Fürstenberka u obce Roztoky utrpěly v sobotu dne 25. května až do sedmi hodin odpoledne velmi málo, ač voda byla již přes dva sáhy vystoupila... Konečně ale narostla voda tak vysoko, že se převalila přes hráze... Po 10. hodině počala voda zase stoupati, přivalilyť se nové spousty vody potokem od Křivokláta...“

Popis odpovídá dalšímu záznamu: „V Budňanech pod hradem Křivoklátem začala v šest hodin navečer stoupat Berounka a tlačila zpáteční vodu vzhůru korytem Rakovnického potoka... Kolem deváté hodiny večerní přihnala se po Rakovnickém potoce taková voda, že mnozí již nestačili opustit své příbytky a hledali spásu na střeších.“

V Liblíně (39 km proti proudu Berounky) „... se dostavila největší voda v noci o 11. hodině.“

Z uvedených časových průběhů lze usuzovat, že Rakovnický potok na soutoku dosáhl maximálního průtoku dříve než Berounka; ta patrně kulminovala až při přítoku povodně ze Střely. To však nevylučuje hydrodynamické ovlivnění výšky hladiny Rakovnického potoka v posuzovaném úseku.

Pro odhad sklonu hladiny jsme použili údaje z přibližného podélného profilu sestrojeného pomocí digitálního modelu reliéfu a pro úsek cca 2 300 m nad ústím do Berounky jsme získali sklon 2,14 promile.

Z uvedených údajů můžeme předpokládat, že pro krajně zjednodušený odhad průtoku značně komplikovaných hydraulických poměrů v dolní trati Rakovnického potoka nelze než využít odhad střední hodnoty alternativních výpočtů sklonu hladiny cca 3 promile s vědomím další ze složek nejistot výsledku.

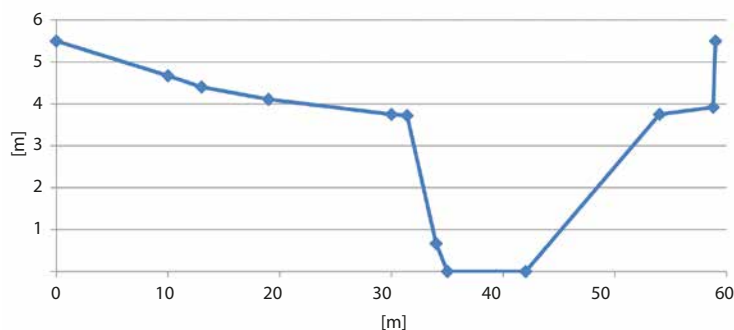
V prosinci 2010 jsme zaměřili příčný profil v místě lávky k nádraží. V úseku nad ním je dnes na levém břehu nábrežní zeď a pod ním jsou břehy neupravené, viz obr. 59 a 60. Z mapy III. vojenského mapování (v Čechách bylo provedeno v letech 1877–1880) je patrné, že v roce 1872 řečiště ještě nebylo upraveno, což odpovídá i kronikářským záznamům a excerpci dokumentárních zdrojů. Radikální úpravy potoka se odehrály až v letech 1901–1926.

Obr. 59. Křivoklát, pohled z lávky u profilu bývalé vodočetné stanice proti proudu (foto: L. Kašpárek)

Obr. 60. Křivoklát, pohled z lávky u profilu bývalé vodočetné stanice po proudu (foto: L. Kašpárek)

Obr. 61. Příčný profil Rakovnického potoka v místě bývalé vodočetné stanice Křivoklát, pohled po proudu, zákres do výšky hladiny za povodně roku 1872

Výkres příčného profilu pro maximální vodní stav 550 cm je na *obr. 61*. Charakteristiky pro výpočet průtoku a výsledné odhady průtoku uvádí *tab. 6*.

Tab. 6. Výsledné parametry hydraulického výpočtu pro profil Křivoklát z *obr. 61*, tedy vodočetné stanice

Plocha [m ²]	Hydraulický poloměr	Sklon	Manningův koeficient drsnosti	Průměrná rychlost [m ³ ·s ⁻¹]	Průtok [m ³ ·s ⁻¹]
134	2,55	0,003	0,04	2,55	342

Reprodukce náčrtu F. Chalupy (*obr. 57*) ze Světozoru, resp. ze Skřejšovského (1873), svědčí o tom, že v Křivoklátě při povodni roku 1872 voda proudila rychlostí, jež byla schopna demolovat stavby. Na tomto obrázku je zřejmě zachycena i výška maximální hladiny. Jde patrně o dům čp. 128, poloha na mapce je vyznačena na *obr. 58*.

Z porovnání historického vyobrazení a současné fotografie lze usuzovat, že v dnešní době je vozovka u domu čp. 128 podstatně výše než v roce 1872, výška hladiny nad současnou vozovkou byla tedy 2 až 3 m.

Odhady maximálního průtoku (od 225 do 342 m³·s⁻¹) z 25. května 1872 ve dvou profilech v Městečku a jednom profilu v Křivoklátě souhlasí s narůstající plochou povodí. Výjimečnost povodně z roku 1872 vyplývá i z porovnání tehdy zaznamenaného maxima (550 cm) s maximy z období pozorování vodočtu Křivoklát v letech 1899–1929. Maximální vodní stav 265 cm nastal 28. února 1900 a byl – anebo mohl být – s velkou pravděpodobností ovlivněn ledovými jevy. Nejvyšší tři vodní stavy letních povodní činily 206 cm dne 2. srpna 1901, 140 cm 6. července 1906 a 138 cm 14. června 1926.

**EXTREMITA
A SEZONALITA
POVODNÍ**

K posouzení extremity povodní se standardně používá průměrná doba opakování kulminačního průtoku. Pro povodně, u nichž kulminační průtok neznáme, musíme využít jiných, částečně nepřímých indikací. V publikaci Sturm et al. (2001) bylo navrženo třídění stupňů extremity E podle charakteristik povodně do kategorií E1 (vybřežení), E2 (významné škody) a E3 (extrémní povodeň). Vodítkem pro zařazení jednotlivých povodní do těchto kategorií jsou rozsah zaplaveného území (v relaci k vodnímu stavu), míra škod, případně počet úmrtí, dynamické projevy v povodí a na tocích a podle záznamu svědků relace k dřívějším povodním.

Pro některé z těchto ukazatelů jsme sestavili tabulky, v nichž lze určit pořadí povodní. Příkladem je *tab. 7*, která obsahuje údaje o rozsahu zatopení v Rakovnici.

Tab. 7. Rozsah zatopeného území povodní v letech 1537–1872 v Rakovnici

Rok	Dosah vody v Rakovnici	Pořadí
1537	Po Jeremiášovský dům (lokalizace chybí)	3
1603	Škody v jižním předměstí (u Lubenské brány)	8
1694	Po Lubenskou bránu, zezadu k radnici (sladovna, šatlava)	7
1698	Náměstí zatopeno v hloubce více než 150 cm	1
1845	Roh náměstí (u Trojanovy ulice)	5
1847	Dosah v polovině Trojanovy ulice	6
1852	Roh náměstí (u Trojanovy ulice)	4
1872	Náměstí až k hostinci U Černého orla, v domech cca 35–45 cm vody	2

Z této tabulky i z dalších dokumentárních zdrojů vyplývá, že přes svou mimořádnost povodeň z května 1872 zřejmě nedosáhla tak vysokého vodního stavu a zničujících následků jako případ z léta 1698. Plyne to z popisu zaplavení náměstí, jehož výškové poměry těžko doznaly výrazných změn. V případě roku 1698 dosáhla hladina výšky na náměstí cca 150 cm a řada domů zde byla zcela zničena. O 174 let později, v případě povodně z roku 1872, činila výška vody v domech na náměstí cca 30 cm (obecně v předních místnostech) až 45 cm (U Červeného raka). Na náměstí voda vystoupila ještě v roce 1537 (po Jeremiášovský dům) a v roce 1694 jenom v nižší, jižní části náměstí, zhruba po radnici. Zprávy o událostech z let 1845, 1847 a 1852 přináší kronikář Hovorka, jenž dokládá dosah vody na roh náměstí s dnešní Trojanovou (někdejší Plzeňskou či Lubenskou ulicí) a v roce 1847 dosah do poloviny Trojanovy ulice. Hovorkův popis lze brát zcela vážně, byl totiž pamětníkem těchto povodní, když se po pražských studiích roku 1825 vrátil do Rakovníka, jemuž se pak věnoval jako kronikář až do své smrti roku 1873. Za svůj pobyt v Rakovnici viděl tedy zatopení města celkem čtyřikrát. Část města – Lubenské předměstí – zaplavila voda i v roce 1603.

Pokud jde o škody, výmluvným dokladem o dynamických účincích, resp. dosažených rychlostech a vysokém vodním stavu, je poškození či stržení rybníků – což je na jedné straně následkem, na druhé zároveň zhoršujícím faktorem povodně. Přehled o počtu poškozených rybníků při jednotlivých povodních je obsahem *tab. 8*. Největší počet rybníků byl poškozen při povodni roku 1698, srovnatelný je počet za povodně roku 1531. Údaje pro povodně z let 1694 a 1872 jsou v porovnání se zmíněnými roky cca poloviční.

Tab. 8. Počet poškozených rybníků při jednotlivých povodních

Rok	Počet	Poškozené a protržené rybníky	Pořadí
1531	6–10	Jesenické (2–4) a rakovnické rybníky (2–5), Chobot a Pustovětský	2
1603	3	Senomatský rybník (1), Kavan a Nový rybník	6
1609	4	Senomatské rybníky (2), petrovické rybníky (2)	5
1694	4–7	Rakovnické rybníky (2–5), rybníky Kornhauz a Kokrdovský	3
1698	10–13	Jesenické rybníky (2–4), Kornhauz, Velký rybník, Nový rybník, Sušilův rybník, Chobot a olešenské rybníky	1
1822	1	Trávnický rybník	8–10
1835	1	Královský rybník	8–10
1872	6	Horní a Dolní Fikač (2), oráčovské rybníky (4)	4
1882	2	Zatím neurčené (2)	7
1904	1	Křivoklátský rybník (1)	8–10

Poznámka: Tučně jsou vyznačeny těžce poškozené či zcela zničené rybníky.

Protržení anebo poškození rybníků je doloženo v chronologickém pořadí: v letech 1531 (Velký rybník, rybník v Pustovětech), 1603 (rybníky nad Senomaty, Nový rybník, rybník Kavan), 1609 (dva nezjištěné rybníky u Senomat, jedním snad byl Sladovnický), 1694 (rybníky Kornhauz a Kokrdovský), 1698 (rybníky jesenické, Kornhauz, Velký, Nový, Sušilův, Chobot u Krupé a čtyři rybníky u Olešné) a 1872 (Horní a Dolní Fikač byly poškozené, rybníky pod Oráčovem protržené). Zřejmě nejrozsáhlejší škody na rybnících nastaly tedy v roce 1698, kdy byly zničeny jak jesenické rybníky, rybníky na Lišanském potoce a přítocích, tak rybníky pod Rakovníkem. Doprovodným a téměř nutným jevem bylo stržení mlýnů.

Obr. 62. Rokle, které vznikly v sypkém materiálu permských pískovců po přívalových povodních v 19. století východně od Senomat (Šibeniční vrch), byly postupně zaváženy. Náklady byly rozpočteny na 360 000 zlatých. K. Liebscher, monografie Čechy (Fait et al., 1903)

Doklady o úplném zničení mlýnů roku 1531 v Roztokách (Berounka) i Podhradského mlýna v Křivoklátě⁸ přináší Kočka (2009, s. 126), cestu od hradu k mlýnu zničila povodeň roku 1560.

Mlýny kolem Senomat byly poničeny povodněmi v letech 1603 a 1609 (podobně jako rybníky).

Mlýny Podhradec i Huť v Budě byly strženy rovněž za povodně roku 1655. Povodeň v létě 1698 odnesla i pilu v Šanově u Senomat, Špitálský mlýn v Rakovnici, pod Rakovníkem poškodila mlýny Volfovský, Nový a Papírnu (tu odnesla úplně), mlýn Loubských a v Budě Podhradec.

Dynamika povodně v roce 1698 byla extrémní i podle dokladu, že voda vyrazila vstupní bránu do města (Lubenská brána) a strhla do té doby funkční hradby. V Senomatech zbořila pět domů do základů (roku 1872 bylo pobořeno 10 domů). Do města se násilím, tedy provalenými hradbami či branou, voda dostala ale i roku 1537. Svědectvím o dynamických účincích jsou také počty zničených domů. V roce 1698 byly těžce pobořeny nejen domy na předměstí, ale i na náměstí, takže byly neobyvatelné. V roce 1872 bylo v Rakovnici poškozeno 60 domů, 12 těžce, jeden byl zcela zničen.

Vznik roklí a erozních rýh nebo naopak nánosy hrubého štěrku byly zaznamenány roku 1593 (erozní rýhy), 1689 (místa úplné spláchnutí ornice, „na hloubku půl člověka“, tj. cca 80 až 90 cm), 1694 („hrozná rokle“), 1698 (120 cm mocné vrstvy štěrku, místo silnic erozní rýhy či rokle), 1837 (strhaná pole), 1845 a 1852 (silné nánosy a eroze polí a luk). V roce 1872 byly škody erozí enormní, v místech mostních objektů se táhly rýhy cca 10 m do délky, kolem Rakovníka bylo odneseno cca 6 100 měr (měřic) luk a polí, tj. 11,7 km², tedy přinejmenším 4 % plochy povodí nad Rakovníkem. V Křivoklátě byl zaznamenán výmol v silnici o délce cca 15 m a hloubce 380 cm. Značné erozní účinky povodně a jejich odstraňování koncem 19. století ukazuje obrázek od K. Liebschera z monografie Čechy (obr. 62).

Pokud jde o počty obětí, uvedené v tab. 9, jsou u povodní z let 1872 a 1698 vcelku srovnatelné. V roce 1698 bylo až v Praze vytaženo 18 utonulých (zřejmě skutečně z Rakovnicka), přitom jedna osoba se zachránila: „Křivoklátský kolář téměř zázračně až nad Zbraslav živý se doplavil.“ (Levý, 1896, s. 408–409). Z toho v Senomatech bylo (dokonce jmenovitě) známo pět utonulých, u Rakovníka na tzv. Volfovském mlýně šest utonulých, v Rakovnici sedm utonulých. V roce 1872 bylo v Rakovnici samotném šest obětí. Materiální škody lze těžko porovnat, v roce 1698 byly odhadnuty v Senomatech na 3 000 zlatých, v roce 1872 tamtéž na 80 000 zlatých.

Tab. 9. Počty utonulých za povodní v letech 1698–1939

Rok	Počet obětí	Místa, kde k nim došlo	Pořadí
1698 ₇	18	Senomaty, Rakovník, Volfovský mlýn	1
1845 ₃	1	Rakovník	6
1872 ₅	7	Rakovník, Křivoklát (celkem cca 240 v širší oblasti)	2
1875 ₆	3	Doly Moravia	3–4
1882 ₅	3	Doly Moravia	?
1899	2	Krušovice	5
1939	?	(celkem 9 v celé oblasti Křivoklátska)	?

Za určitý příznak důležitosti můžeme uvést i šetření komisí a přítomnost oficiálních osob. K tomu došlo jak v roce 1698, tak v roce 1872. V případě roku 1698 vyšetřoval situaci krajský hejtman J. O. Helversen, který však zároveň patřil k poškozeným coby majitel panství Petrovice:

8 Oba mlýny nechal vysadit roku 1475 král Vladislav.

„... Po kterýchžto stálých škodách a nikda neslýchané vodě vzácný magistrát poslušně žádal JMC (Jeho Milost Císařskou) král. pánův, pánův hejtmanův krajských J. M. (Jeho Milost) pana barona Helversena a J. M. pana Loubského, aby takové ruiny spatřiti ráčili, což se vskutku stalo a je spatřili. A po spatření těch ruin ráčili J. M. královští páni, páni hejtmané krajští poručiti, aby se všecko na papír specifikovalo (sepsalo), což také se stalo a s tím do Prahy k J. M. a potom ke dvoru JMC se ucházeti musí.“ (Levý, 1896, s. 408–409). Podobně roku 1872 přijel místodržící baron Koller a postupně i další činitelé. Pro úplnost lze dodat, že i v roce 1531 byly rozsáhlé škody na rybnících a mostech sděleny České komoře.

U historických případů je vždy důležitým údajem dobové – někdy subjektivní, ale často spolehlivé – „statistické hodnocení“, tj. např. konstatování, že povodeň neměla pamětníka. V případě Rakovnického potoka je tento údaj k dispozici u událostí z let 1595 (jen pro zimní případy), 1603, 1694, 1698, 1845 a 1872. Můžeme tak předpokládat vzestupnou tendenci extremity koncem 16. století, stejně tak na konci 17. století. Jinými slovy lze usuzovat, že případ roku 1595 byl významnější než povodně z let 1585 a 1593; následně událost roku 1603 překonala případ z roku 1595. Podobné relace lze vytvořit u povodní na konci 17. století. Povodeň roku 1679 byla menší než v roce 1694 a ta byla menší než roku 1698. Navíc povodeň roku 1698 byla hodnocena jako mimořádný extrém – tam, kde nestačil obvyklý poukaz „na paměť“, se dokládalo, že taková povodeň nebyla „od potopy světa“. Toto výjimečné hodnocení provází vždy zcela ojedinělý extrém (v Praze povodně v letech 1118 a 1432). Třetí období s podobným trendem identifikují relace vzestupné velikosti povodní od roku 1824 přes léta 1847, 1845 (= cca 1852) až po tu extrémní v roce 1872.

Pokud shrneme dostupné informace o nepřímých dokladech dosahu vody, škodách i obětech a generační hodnocení povodní, je zjevné, že jako nejvýznamnější případ můžeme označit povodeň z roku 1698, která stejně tvrdě zasáhla obě větve povodí, tedy Rakovnický i Lišanský potok, a to podobně jako povodeň v roce 1531. Právě povodeň roku 1531 je z hlediska počtu protržených rybníků s povodní v roce 1698 zhruba rovnocenná. Nemáme u ní však žádné doklady o obětech ani žádný údaj o výšce vody; alespoň prozatím ne.

Vcelku je jisté, že v posledních pěti stoletích jsou dva dobře doložené letní případy zcela extrémních povodní z let 1698 a 1872, s enormními dopady a výškou vody, jež se vymyká ostatním případům. Následuje několik letních povodní, např. v letech 1531, 1537, 1603, 1694 a 1852, které byly mimořádné a můžeme jim propůjčit extrému E2 či E3. Pokud jde o zimní povodně, lze s větší jistotou hovořit o povodni z roku 1845 a nepřímo o povodni roku 1784.

To znamená, že v našem souboru máme dva (E3–E4) mimořádné letní případy, čtyři významné letní (E3) a dvě významné zimní (E3) povodně na úrovni cca Q_{50} – Q_{100} , tedy celkem osm takových povodní. To není zcela nereálné, teoreticky by povodní nad Q_{50} mělo být za 500 let deset. Nesmíme však zapomenout, že v našem souboru téměř vypadla dvě století, v jednom nám chybějí adekvátní doklady (18. století) a v druhém nebyly extrémní povodně (20. století). U řady případů, a dokonce i relativně nedávných, máme stále málo dokladů (např. 1796, 1882). Vcelku nám tato jednoduchá frekvenční úvaha ukazuje obdobné výsledky jako u jiných povodí. Frekvence extrémů v 16. a 19. století byla mimořádná, tak jako v celé Evropě (Blöschl et al, 2020). Chybějící extrémy ve 20. století jsou spíš něčím typickým než výjimečným.

Za pozornost stojí i sezonalita povodní. Lze ji posoudit podle zatřídění v *tab. 10*. Výrazně převažují případy povodní v květnu, červnu a červenci, v srpnu je letních povodní již málo. Pokud by mělo být vytknuto nějaké období jako kritické, bude to jistě květen. Např. datum 25. května se opakuje v letech 1796, 1852, 1872 a 1925.

Příčinou povodní jsou nejčastěji přívalové deště krátkodobého trvání (např. rok 1603, pravděpodobně léta 1698, 1852, 1872), ale i vydatné dvou- až tří denní deště (léta 1531, 1537, 1593, 1694) nebo jejich kombinace. V řadě případů se v letním období nebo v jednom měsíci vyskytlo více povodní, často se stoupající intenzitou. Takovými roky byly 1609, 1841, 1852, 1875, 1882 a 1899.

Významné zimní povodně jsou zaznamenány jen v letech 1595 a 1845 po rychlém tání sněhových zásob, i když lze předpokládat (jak již bylo uvedeno výše) i jiné roky. Z povodní ve 20. století můžeme jako relativně významné vyzdvihnout dvě povodně v roce 1900 a jednu v roce 1940.

Tab. 10. Sezonalita zaznamenaných případů povodní

Typ	Období	Popis typu	Zaznamenané případy povodní	Počet
W_{DE}	15. 12.–10. 1.	Období „vánočních“ oblev	1603 ₁₂	1
W_{JF}	10. 1.–9. 2.	Obleva na přelomu leden/únor	2011 ₁	1
W_{F2}	10. 2.–9. 3.	Období kolem „sv. Matěje“	1655 ₂ , 1784 ₂ , 1876 ₂	3
W_{M2}	10. 3.–5. 4.	Konec velmi dlouhých zim	1595 ₃ , 1845 ₃ , 1903 ₃ , 1940 ₃	4
W_{AP}	6. 4.–25. 4.	Přechodné období	1853 ₄ , 1865 ₄ , 1904 ₄ , 1909 ₄	4
S_{MA}	26. 4.–9. 6.	Období „časného“ léta	1531 ₅ , 1537 ₅ , 1589 ₅ , 1651 ₅ , 1752 ₆ , 1796 ₅ , 1837 ₅ , 1841 ₅ , 1844 ₅ , 1852 _{5a, b, c, 6a} , 1853 ₆ , 1872 ₅ , 1879 ₆ , 1882 _{5a, b, c} , 1883 ₆ , 1887 ₅ , 1920 ₅ , 1929 ₅ , 1936 ₅ , 1939 ₆ , 1961 ₅ , 1978 ₅ , 2013 _{6a}	28
S_{JU}	10. 6.–10. 7.	„Medardovské“ povodně	1585 ₇ , 1597 ₆ , 1694 ₆ , 1824 ₆ , 1828 ₆ , 1841 ₆ , 1852 _{6b} , 1864 ₆ , 1868 ₆ , 1875 ₆ , 1899 _{6a, b} , 1928 ₆ , 2013 _{6b}	14
S_{JL}	10. 7.–5. 8.	„Postmedardovské“ období	1593 ₇ , 1609 _{7a, b} , 1679 ₇ , 1698 ₇ , 1822 ₇ , 1835 ₇ , 1865 ₈ , 1868 ₇ , 1875 ₇ , 1899 ₇ , 1981 ₇	12
S_{AS}	5. 8.–20. 9.	Pozdní léto	1496 ₈ , 1603 ₈ , 1604 ₈ , 1609 ₈ , 1855 ₈ , 1865 ₈ , 1877 ₈ , 1970 ₈ , 2002 ₈	9
S_L	10. 9.–10. 11.	Přechod léto/podzim	1620 ₁₁	1
S_{WNO}	11. 11.–14. 12.	Přechod: letní, ale i zimní		

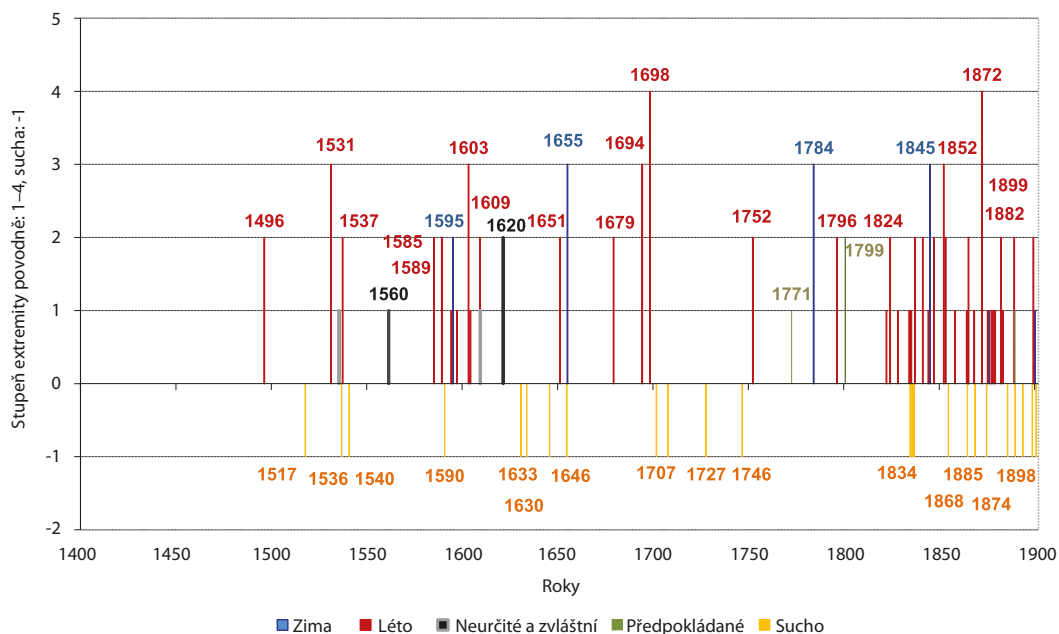
Poznámka: Indexy u roků určují měsíc výskytu, písmena a, b, c v indexu ukazují, že bylo více povodní ve stejném měsíci, symbol ? označuje nejistotu v měsíci, kurzívou je vyznačena zvláštní (umělá) povodeň.

Přehled o časovém výskytu povodní ukazuje *obr. 63*, na kterém jsou rozlišeny povodně podle extremity. V *tab. 11* jsou povodně roztrženy podle extremity a podle typu povodně. Ukazuje se, že do typu E3 se zařazují nejen zimní povodně, ale zejména přívalové povodně velkého plošného rozsahu. Lokální přívalové povodně jen méně než ve 40 % případů přesáhnou z kategorie E1 do E2.

Tab. 11. Typy povodní a jejich odhadnutá extremita

Typ povodně	E1	E2	E3–4
Zimní smíšená povodeň	1865 ₄ , 1876 ₂ , 1900 ₄ , 1940 ₃ , 2011 ₁	1595 ₃	1655 ₂ , 1784 ₂ , 1845 ₃
Letní regionální povodeň	1585 ₇ , 1593 ₇ , 1926 ₆ , 1981 ₇ , 2002 ₈ , 2013 ₆	1496 ₈ , 1537 ₅ , 1609 _{7a, b} , 1651 ₅ , 1752 ₆ , 1824 ₆	1694 ₆
Přívalová povodeň velkého rozsahu		1603 ₈ , 1852 _{5a, b, 6a, b} , 1853 ₅	1531 ₅ , 1698 ₇ , 1852 _{5c} , 1872 ₅
Lokální přívalová povodeň	1560 ₆ , 1597 ₆ , 1604 ₈ , 1679 ₇ , 1835 ₇ , 1855, 1864, 1865 ₈ , 1875 ₆ , 1887 ₅ , 1888 _{5, 6} , 1909 ₄ , 1920 ₅ , 1929 ₅ , 1936 ₅ , 1970 ₈ , 1978 ₅	1841 ₅ , 1847 ₅ , 1882 ₅ , 1889 ₅ , 1899 ₆ , 1904 ₄ , 1939 ₆	
Velmi lokální povodeň		1961 ₆	
Zvláštní povodeň		1620 ₁₁	

Poznámka: E1, 2, 3, 4 – extremita povodní, kurzívou je vyznačena zvláštní (umělá) povodeň.

Obr. 63. Chronologický přehled povodní a suchých období podle dokumentárních zdrojů.

Extremita: 1 – vybrežení, 2 – významné škody, 3 – extrémní povodeň, 4 – mimořádný případ. Sucha jsou bez rozlišení velikosti vyznačena oranžově hodnotou -1. Modře zimní, červeně letní povodně, šedě (obdobím a typem) neurčité povodně, zeleně povodně předpokládané (doložené z blízkých povodí anebo všeobecné).

V rámci řešení projektu „Možnosti zmírnění současných důsledků klimatické změny zlepšením akumulční schopnosti v povodí Rakovnického potoka“ (Horáček, S., Kašpárek, L., 2011) byly ve spolupráci s ČHMÚ v roce 2011 ověřeny hodnoty N-letých průtoků v povodí Rakovnického potoka. Základem bylo stanovení N-letých průtoků v profilu vodoměrné stanice Rakovník. V ní byla k dispozici vyhodnocená řada ročních maximálních průtoků z období 1966–2011. Dalším zdrojem informací se stala řada pozorovaných maximálních ročních vodních stavů z období 1899–1929 z bývalé vodoměrné stanice v Křivoklátě. Pro rok 1908 pozorování chybí. Na základě zaměření příčného profilu a sklonu hladiny v místě bývalé vodoměrné stanice a výsledků několika hydrometrických měření z roku 1913 jsme se pokusili rekonstruovat měrnou křivku průtoků.

Měrná křivka průtoků byla použita pro vyčíslení řady ročních maximálních průtoků. Při uvážení poměru ploch povodí Rakovnického potoka v Křivoklátě a ve vodoměrné stanici Rakovník byly průtoky do Rakovníka přepočteny vynásobením koeficientem 0,9. Z porovnání kulminačních průtoků se ukázalo, že charakter kolísání maximálních průtoků v období 1900–1929 a 1966–2011 je obdobný.

K odhadu N-letých průtoků byly využity také výše uvedené informace o výskytu historických povodní. Pro povodeň z roku 1872 byl uvažován průtok $300 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ a pravděpodobná doba jeho nepřekročení zvolena 300 let. Výsledné hodnoty odvozených N-letých průtoků pro profil vodoměrné stanice Rakovník jsou uvedeny v tab. 12.

Tab. 12. N-leté průtoky v profilu vodoměrné stanice Rakovník

N [let]	1	2	5	10	20	50	100
$Q_N [\text{m}^3 \cdot \text{s}^{-1}]$	5,85	11,9	25,1	39,9	59,8	95,4	131

SHRNU TÍ POZNATKŮ

Shromážděná data o historii povodní a vodním hospodářství v povodí Rakovnického potoka ukazují důležité skutečnosti nejen o extrémních událostech, ale rovněž o sezonalitě a typickém charakteru povodní i jejich proměnlivé frekvenci ve zkoumané oblasti. Doufáme, že se alespoň částečně podařil úmysl ukázat povodně také v souvislostech projektů na regulaci potoka, rušení rybníků anebo počátku systematických záznamů vodních stavů.

Z přehledu historických povodní a odhadů průtoků Rakovnického potoka za povodně roku 1872 vyplývá, že za posledních cca 600 let se zde vyskytly přinejmenším dvě extrémní povodně, a to v letech 1698 a 1872, při nichž byl s největší pravděpodobností několikanásobně překročen průtok s dobou opakování 100 let.

Významným indikátorem velkých povodní je tu míra zaplavení náměstí v Rakovnici, k němuž došlo alespoň částečně nejméně čtyřikrát (1698, 1845, 1852 a 1872), anebo jádra města, což se stalo nejméně osmkrát. Ztráty na životech byly nejvyšší za povodně roku 1698, kdy zahynulo 18 osob, a v roce 1872, kdy zahynulo sedm osob. Docházelo k nim však i jindy, např. při zatopení dolů roku 1875 nebo při přívalové povodni v Krušovicích v roce 1899. Všechny další indikace potvrzují významnost obou povodní v letech 1698 a 1872. Kromě těchto dvou minimálně dalších šest povodní (1531, 1655, 1694, 1784, 1845, 1852) dosáhlo extremity E3, tedy asi Q_{50} až Q_{100} .

Podrobnějším rozбором se ukazuje důležitost povodně z roku 1531, kdy počty protržených rybníků i množství zničených budov musely být vysoké. Výška vody nebo např. míra zatopení Rakovníka tu ale vůbec nejsou popsány a odhad extremity povodně je proveden pouze podle škod. Jen ze souvislosti plyne, že mohlo jít také o povodeň na úrovni Q_{100} . Touto květnovou povodní chceme připomenout otázku typické sezonality povodní ve zkoumaném území, kdy právě květen je velmi frekventovaným měsícem. K povodni došlo v širším období vykazujícím známky extrémního sucha, podobně jako v květnu roku 1872. Právě tyto souvislosti se dají aplikovat i na řadu dalších, byť rozsahem menších letních přívalových povodní, k nimž došlo ve velmi suchém období, často již v dubnu či květnu, méně často v jiných letních měsících, jako např. v letech 1834, 1835, 1865, 1868, 1904, 1909, 1911 a 1936.

V obou systematicky pozorovaných řadách let 1899–1929 (Křivoklát) a 1965–2023 (Rakovník) byly však za dobu 123 let zaznamenány pouze povodně na úrovni Q_5 až Q_{10} , což svědčí o neobvykle strmém gradientu zvětšování N-letých průtoků s narůstající dobou opakování, pokud vezmeme v úvahu velké povodně 19. století.

Ve 20. a 21. století byly nejvýznamnější – podobně jako u Berounky v Berouně – povodně v letech 2002 a 1981. Na rozdíl od Berouna je v Rakovnici povodeň z roku 1981 podstatně zásadnější než povodeň v roce 2002. Ve 20. století až do roku 1981 dominoval u Berounky a do roku 2002 v celém povodí Vltavy dočasně klesající trend velikosti významných povodní. Extrémní povodně z 19. století, dokumentované alarmující výškou značek povodní, se zdály být téměř nepravděpodobné. Ty byly v řadě toků překonány povodní v roce 2002, jako např. v Praze nebo v Děčíně. Rakovnický potok však v roce 2002 nepatřil k silně postiženým územím a v posledních 100 letech, snad s výjimkou přívalové povodně roku 1939, tu k významné či extrémní povodni nedošlo.

Poslední mimořádné povodně zde proběhly v 19. století. Jejich výskyt v 19. století a v 16. století odpovídá analýzám i na řadě jiných českých nebo evropských povodí.

Z výsledků průzkumu historických povodní na Rakovnickém potoce vyplývá několik poznatků, jež mohou usměrnit hodnocení výskytu povodní v současnosti. Např. lokální přívalové povodně i v minulosti často přicházely v návaznosti na předcházející sucho. Poučný je také poznatek, že přívalové povodně velkého rozsahu se mohou opakovat s neočekávanou četností i pětkrát během dvou měsíců. Příkladem může být rok 1852, kdy v nejtýpčtějším povodňovém měsíci květnu došlo ke čtyřem povodním a k páté ještě začátkem června. Zároveň existuje značná nevyrovnanost mezi různými obdobími, kdy se povodně kumulovaly a kdy se téměř nevyskytovaly. To znamená, že absence významnějších povodní v několika posledních dekadách spíše potvrzuje tuto typickou nevyrovnanost. S pohledem do budoucnosti a při využití získaného přehledu nelze hovořit o nějakém vysledovatelném trendu. Nicméně nyní s jistotou víme, že ani extrémní povodeň v květnu 1872 nemusíme pro Rakovnický potok považovat za horní mez velikosti povodní.

Publikaci Historické povodně na Rakovnickém potoce včetně přehledu dokumentárních zdrojů lze v digitální podobě ke stažení nalézt také na webové adrese: <https://www.vuv.cz/hydrologicke-extremy-zmena-klimatu/publikace-hydrologicke-extremy-zmena-klimatu/historicke-povodne-na-rakovnickem-potoce>

LITERATURA

Bednařík, T. 2002. Stav nouze! Svědectví o povodni na Rakovnicku – srpen 2002. Raport s. r. o. Rakovník, 120 s.

Bednařík, T. 2008. Zmizelé Čechy – Rakovnicko, Paseka, Praha-Litomyšl, 98 s.

Bergmann, J. G. 1829. Beschreibung und Geschichte der Stadt Friedenberg. Gesellschaft für vaterländische Cultur in Breslau und Ehrenmitglied der Gesellschaft des Gcschichts Verein Glogau Hirschberg.

Blažková, K. et al. 2020. Bitva u Rakovníka 1620: sborník příspěvků. Druhé vydání. Rakovník: Muzeum T. G. M. 120 s. ISBN 978-80-85081-43-5.

Blöschl, G., Kiss, A., Viglione, A., Barriendos, M., Böhm, O., Brázdil, R., Coeur, D., Demareé, G., Llasat, M. C., Macdonald, N., Retsö, D., Roald, L., Schmocker-Fackel, P., Amorim, I., Bělínová, M., Benito, G., Bertolin, Ch., Camuffo, D., Cornell, D., Doktor, R., Elleder, L., Enzi, S., Garcia, J., Glaser, C., Hall, R., Haslinger, J., Hofstätter M., Komma J., Lomanówka D., Lun, D., Panin, A., Parajka, J., Petrič, H., Rodrigo, F., S., Rohr, Ch., Schönbein, J., Schulte, L., Silva L. P., Toonen, W. H. J., Valent, P., Waser, J., Wetter, O. 2020. Current European flood-rich period exceptional compared with past 500 years. *Nature* 583, 560–566 (2020). Dostupné na: <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2478-3> ISSN: 0028-0836, eISSN: s. 1 476–4 687.

Börngen, M., Tetzlaff, G., ed. 2000. Curt Weikinn: Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahr 1850 – Hydrographie Band 1, Teil 5 (1751–1800), Gebrüder Bornträger (Berlin, Stuttgart), 674 s.

Börngen, M., Tetzlaff, G., ed. 2002. Curt Weikinn: Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahr 1850 – Hydrographie Band 1, Teil 6 (1801–1850), Gebrüder Bornträger (Berlin, Stuttgart), 728 s.

Brázdil, R., Černušák, T., Řezníčková, L. 2008. Weather information in the diaries of the Premonstratensian Abbey at Hradisko, in the Czech Republic, 1693–1783, Brno 271 s. Dostupné na: <https://doi.org/10.1002/wea.264>

Brázdil, R., Dobrovolný, P., Elleder, L., Kakos, V., Kotyza, O., Květoň, V., Macková, J., Štekl, V., Tolasz, R., Valášek, H. 2005. Historické a současné povodně v České republice. Masarykova Univerzita a ČHMÚ, Brno a Praha, 369 s.

Brázdil, R., Kotyza, O. 2000. History of Weather and Climate in the Czech lands IV. Utilisation of economic sources for the study of climate fluctuations in the Louny region in the fifteenth-seventeenth centuries. Masaryk university, Brno, 349 s.

Brázdil, R., Kotyza, O., Dobrovolný, P., Řezníčková, L., Valášek, H. 2013. History of Weather and Climate in the Czech Lands X. Climate of the Sixteenth Century in the Czech Lands. Masaryk University, Brno, 286 s.

Cechner, A. 1912. Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese rakovnickém, II. díl, Archeologická komise při české akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha, 329 s.

Cyberski, J., Grześ, M., Gutry-Korycka, M., Nachlik, E., Kundzewicz, Z. W. 2006. History of floods on the River Vistula, *Hydrological Sciences Journal*, 51: 5, 799–817.

Černý, J. 2010. Rakovnické paměti 19. století, Rakovník, 439 s.

Elleder, L. 2004. Povodně v Berouně. In: Jančaříková et al., Český Kras XXX, Muzeum Českého Krasu, Beroun, s. 59–62.

Elleder, L., Dragoun, Z. 2009. Povodňové značky – součást historického dědictví. *Památky středních Čech* 23, s. 32–45.

Elleder, L., Kotyza, O. 2007. Letní povodně v roce 1582, rekonstrukce historické události a doklady o změnách hydrologických podmínek. In: Sborník ze semináře Povodně a změny v krajině. PŘF UK, Praha, s. 233–239.

Elleder, L., Kulasová, B., Daňhelka, J. 2012. Přívalová povodeň 25. a 26. května a možnost protipovodňové ochrany. In: Daňhelka, J. a Elleder, L., ed. 2012. Vybrané kapitoly z historie povodní a hydrologické služby na území ČR (Selected chapters from the history of floods and hydrological service in the Czech Republic), CHMI Praha, pp. 25–99.

Elleder, L., Šírová, J., Dragoun, Z. 2014. Dokumentace mlýnů a jiných venkovských hospodářských objektů poškozených katastrofální povodní v květnu 1872. (Documentation of mills and other rural farm buildings damaged by catastrophic floods in May 1872). In: Vesnické technické stavby, 2013, Proceedings of the seminar, Vysoké Mýto Regional Museum, pp. 119–169.

Elleder, L., Šírová, J., Krejčí, J., Kašpárek, L., Dragoun, Z. 2016. Osudy rybníčních soustav v povodí dolní Berounky a Blšanky za katastrofální povodně v květnu 1872. (The fishponds on lower Sázava River and Blšanka River during the catastrophic flood in May 1714). In: Rybníky – Proceedings of the technical conference on 23 to 24 June 2016 (reviewed proceedings), pp. 27–35. ISBN 978-80-01-05978-4.

Fahoun, F. 1879. O důležitosti měření deště, Rakovník, 9 s.

Fait, E., Felcman, J., Lier, J., Klapálek, F., Štech, V., Winter, Z. 1903. Čechy, díl VIII, J. Otto, Praha, 404 s.

Gindely, A. 1878. Geschichte der Dreissigjährigen Kriegen, Band III., Prag.

Girgus, R., Strupczewski, W. 1965. Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych na ziemiach polskich w wiekach od X do XVI (Exceptions to the historical sources of the extraordinary phenomena of hydrological and meteorological conditions in the Polish lands in the centuries from the tenth to the sixteenth century), Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa, 214 pp.

Glaser, R. 2001. Klimageschichte Mitteleuropas. 1000 Jahre Wetter, Klima, Katastrophen. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 227 s.

Hammerschmidt, J. F. 1723. Prodrum Gloriae Pragenae. Wolfgangi Wickart, Praha, 816 s.

- Harlacher, A. R. 1873. Die Überschwemmung in Böhmen Ende Mai 1872 und das damit verbundene Hochwasser der Moldau und Elbe. *Lotos*, vol. 23, n. 1, pp. 1–31.
- Harlacher, A. R. 1874. Zur Hydrographie Böhmens. Dritter Artikel. Fortsetzung der im zweiten Artikel begonnenen Untersuchungen, mit besonderer Rücksicht auf das Hochwasser im Mai 1872. *Technische Blätter VI*, s. 168–197.
- Horáček, S., Kašpárek, L. 2011. Možnosti zmírnění současných důsledků klimatické změny zlepšením akumulační schopnosti v povodí Rakovnického potoka. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v. v. i.
- Horský, L., Čermák, M., Daňková, H., Hladný, J., Hlubocký, B., Kříž, V., Kulhánek, V., Malý, O., Richter, V., Sochorec, R., Sommer, M., Zatkalík, G. 1970. Hydrologické poměry Československé socialistické republiky. Díl III. Praha: Hydrometeorologický ústav, 305 s.
- Kašpárek, J. 2017. Hydrologické a hydrogeologické poměry povodí Lišanského potoka u Rakovníka. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*, 5, s. 32–36.
- Kašpárek, L. 1984. O povodních z let 1872 a 1981 na Litavce a jejich významu pro odhad N-letých průtoků (The floods of 1872 and 1981 at Litavka and their significance for the estimation of N-year flow rates). Praha: CHMI, *Práce a studie – Věda a výzkum v praxi*, Issue No. 7, p. 56.
- Kněžoveský, V. 1578–1620: Paměti Václava Kněžoveského 1578–1620. Ed. Peters, 1898, s. 18–56.
- Kočka, V. 2009. Dějiny Rakovníka, 2. vyd., Rakovník, 732 s.
- Kořistka, K., Bernat, J. 1873. Všeobecný nástin meteorologických a vodopisných poměrů, jakož i škod dne 25. a 26. května 1872. In: *Zprávy kanceláře pro statistiku polního a lesního hospodářství v Království českém*, Praha, s. 3–16.
- Kořistka, K., Harlacher, A. R., Purkyně, E. 1873. Ueber den Wolkenbruch, der am 25. Mai 1872 in Böhmen niederging. *Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Meteorologie*, VIII, č. 15.
- Kotýza, O. 2002. Skutkům předků svých zahynouti nedají – Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské provenience pro studium kolísání klimatu v českých zemích. *Česká beseda II, O vyprávěcích pramenech*. Dostupné na: <http://pf.ujep.cz/~PATKOVA/beseda2/kotyz.htm>
- Kotýza, O., Cvrk, F., Pažourek, V. 1995. Historické povodně na dolním Labi a Vltavě. *Okresní muzeum, Děčín*, 169 s.
- Krolmus, W. 1845. Kronyka čili dějepis všech povodní posloupných let, suchých i mokrých, úrodných a neúrodných na obilí, ovoce a vína, hladů, morů a jiných pohrom v Království českém. Tiskem Karla Wetterla, Praha, 261 s.
- Křivková, J. 2001. Povodeň 1872 v povodí Berounky a Blšanky. Analýza a rekonstrukce. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v. v. i., 44 s.
- Kutnar, F. (Ed.). 1941. Paměti sedláka Josefa Dlaska. *Melantrich*, Praha, 127 s.

- Levý, F. 1896. Dějiny královského města Rakovníka. Tiskem a nákladem Josefa Novotného, 487 s.
- Ludvík, J. M. 1857. Památky hradu, města a panství Náchod, i vlastníkův jeho. I. díl, Hradec Králové, 334. s.
- Lůžek, B. 1979. Ohře a lidé. In: Kynčl, J., Lůžek, B.: Historické povodně v povodí Ohře a Bíliny. Povodí Ohře, Chomutov, s. 27–47.
- Matoušková, M. 2008. Ekomorfologický monitoring v povodí Rakovnického potoka. In: Matoušková, M.: Ekohydrologický monitoring vodních toků v kontextu Evropské směrnice o vodní politice. PřF UK v Praze, GA ČR, Praha.
- Melichar, F. 1890. Paměti okresu Unhošťského, Melichar, Praha, 285 s.
- Müller, M., Kakos, V. 2004. Extrémní konvekční bouře v Čechách 25.–26. května 1872 (Extreme convection storm in Bohemia on May 25 and 26, 1872). Meteorologické zprávy, 57, No. 3, pp. 69–77.
- Munzar, J., Pařez, J. 1997. Historické povodně a jejich vliv na sídla a krajinu v dolním Poohří. Historická geografie, č. 29, s. 211–237.
- Ninger, J., Zelinka, F. 1872. Povodně v Berouně od roku 1784–1872. Vydal Vavřinec Wiesenberger, Beroun, 60 s.
- Pavlíček, T. 2002. Působení Aloise Pravoslava Trojana v Rakovníku (1857–1880). In: Rakovnický historický sborník 2002, II, SOkA Rakovník, s. 21–61.
- Peters, J. 1898. Václav Kněžoveský a jeho paměti, Slánský obzor, roč. VI., s. 13–56.
- Plieninger, T. 1856. Neunundzwanzigster und dreissigster Jahresbericht über die Witterungsverhältnisse in Württemberg. Jahrgang 1853–1854, Jahreshefte des Vereins für vaterländische Naturkunde, roč. 10, Tübingen Verlag von Ebner & Seubert, s. 277–511.
- Pötzsch, C. G. 1784. Chronologische Geschichte der grossen Wasserfluthen des Elbstroms. Walther, Dresden, 232 s.
- Prášek, J. V. 1908. Brandejs nad Labem: město, panství i okres., sv. 1, s. 377.
Dostupné také na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:fcc6df80-9fa9-11e6-89b1-5ef3fc9ae867>
- Purkyně, E., Vogel, H. 1873. Die Katastrophe des im westlichen Böhmen am 25. Mai erfolgten Wolkenbruches vom forstlichen Standpunkt beleuchtet, Vereichsrchrift Forst, Jagd und Naturkunde hereusgeben vom böhmisch forstvereine. Zweites Heft, p. 3–60.
- Renner, J. 1931. Rakovník 19. století. Rakovník: Musejní spolek města Rakovníka a politického okresu rakovnického, Rakovník, 165 s.
- Renner, J. 1933. Rakovník XVI. století za stavebního rozmachu. Musejní spolek, Rakovník, 148 s.

Renner, J. 1935. Bitva u Rakovníka 1620. V Praze: Kruh pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském. Průvodce po bojištích a vojenských památkostech Československé republiky; seš. 16, 16 s.

Renner, J. 1935. Nejstarší kronika města Rakovníka. Musejní spolek, Rakovník, 122 s.

Renner, J. 1937. Dějiny kostela svatého Jiljí u Rakovníka. Musejní spolek, Rakovník, 28 s.

Renner, J. 1938. Historie a soupis archivu královského města Rakovníka. Musejní spolek, Rakovník, 31 s.

Renner, J., ed. 1934. Nejstarší kronika královského města Rakovníka: 1425–1800. Musejní spolek, Rakovník, 166 s.

Rezek, A. ed. 1879. Poselkyně starých příběhův českých, sepsal J. Beckovský, Svazek I. 1526–1607 V, Praha, 444 s.
Dostupné také na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:52a01a90-9e1b-11e8-ba56-5ef3fc9bb22f>

Robek, A. 1978. Zápisky Houšteckého ze Lhoty u Brandýsa (převzato z klimatologické databáze HKD Jiřího Svobody, archiv ČHMÚ, Praha).

Schäfer, W. 1848. Chronik der Dresdener Elbbrücke, nebst den Annalen der größten Elbfluthen von der frühesten bis auf die neueste Zeit, Dresden, s. 129.

Schaller, J. 1785. Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte unter den ehemaligen und jetzigen Benennungen sammt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. 1. Theil. Rakonitzer Kreis. Wenzel Piskacek Fakt., Prag, 238 s.

Sklenář, J. 1999. Městečko Čistá a okolí, Čistá, 336 s.

Skopec, J. 1907. Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického, z let 1770–1816.
V Praze: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1907. sv. 1, část 1.
Dostupné také na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:fcdf9070-9343-11e5-9cbd-5ef3fc9ae867>

Skrejšovský, F. 1872. Zhoubná povodeň v Čechách dne 25. a 26. května roku 1872, Praha, 141 s.

Stenzel, J. 1805. Umständliche Beschreibung der Ueberschwemmung in Monat Junius 1804 in Bezirk auf die Stadt und das Fürstentum Sagan, Sagan.

Studnička, F. 1883. Výsledky deštoměrného pozorování provedeného v Čechách roku 1882,
Abhandlungen der Könighchen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften.

Štembera, M. D. 1839. Místopis královského města Rakovníka. Václav Špinka, Praha, 120 s.
Dostupné také na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:3bdd71a0-b1a4-11e6-8c54-5ef3fc9ae867>

Teplý, F. 1927. Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl I, sv. 2. Nákladem obce Hradecké, Jindřichův Hradec, 462 s.

Vacek, F. 1884. Paměti královského města Velvar, Praha, Vacek: vydáno komisí knihtiskárny Rohlíčka a Sieverse, Praha, 386 s.

Žák, K., Elleder, L. 2007. Povodňová historie v krasovém kaňonu řeky Berounky v okolí obce Srbsko v posledních dvou staletích, Český Kras XXXIII/2007, Beroun, s. 9–15.

Kroniky a prameny

Česká zemská škola národní ve Švihově. Kronika SOkA Rakovník.

Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/486/1>

Kniha památná Rakovníka 1505–1813. Kniha památná města Rakovník z let 1505–1813. (Kniha pamětí od léta 1530) (Pozn.: černá kniha – zápisy útrpného práva, trhové smlouvy, kvitance, záležitosti židovské, mlýnů a rybníků, kronikářské zápisy z 2. poloviny 17. století), 190 fol., číslo evid. jedn. 65.

Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/1578/1>

Kronika Čisté 1862–1872. Kronika městečka Čistá, psaná retrospektivně od roku 1872 do nejstarší minulosti. Autor: Václav Vojtěch Scheiner. Oddíl I. Místopis; Oddíl II. Písemní památky; Oddíl III. Historické drobnosti vůkolí čisteckého.

Kronika farnosti Městečko 1825–1942. Kronika farnosti Městečko, založená roku 1825 a psaná retrospektivně od roku 1942 do roku 1787.

Kronika Krupé 1836–1927. Kniha pamětní obce krupské, založená v roce 1837.

Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/1>

Kronika města Jesenice 1849–1945, založená roku 1867. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/466/4>

Kronika města Rakovník 1836–1962. Kronika města Rakovník, založená roku 1836 a psaná retrospektivně od roku 1962 do nejstarší minulosti. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/1>

Kronika Městysu Kněževs 1836–1964,

opis na stránkách městysu Kněževs: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestys/>

Kronika obce Hředle 1836–1949. Kronika obce Hředle, založená roku 1836 a psaná retrospektivně od roku 1949 do nejstarší minulosti. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/1>

Kronika obce Lužná 1836–1940. Kronika obce Lužná, založená roku 1836 a psaná retrospektivně od roku 1940 do nejstarší minulosti, 467 s.

Kronika obce Petrovice 1926–1949. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3359/1>

Kronika obce Řevničov 1836–1954. Kronika obce Řevničov, založená roku 1836 a psaná retrospektivně od roku 1954 do nejstarší minulosti.

Kronika školy v Ryšíně 1878–1939. Kronika obecné školy v Ryšíně, založená roku 1878 a psaná retrospektivně od roku 1939 do počátku 19. století. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/470/1>

Kronika Tleska. 1939. Gedenkbuch der Gemeinde Tlesko. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/485/1>

Libra 1605–1609, 2023. Regestová edice 41 zpráv pražského hospodáře Jana Libry zasílaných Petru Vokovi z Rožmberka v letech 1605 až 1609.

Památní kniha obce senomatské 1884–1931. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/1>

Pamětní kniha obce Křivoklátské 1924–1958. Kronika obce Křivoklát, založená roku 1924 a psaná retrospektivně od roku 1957 do nejstarší minulosti, s dodatkem z roku 1958.

Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/ArchivaliePage/archivalieId/456?3>

Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/1>

Pamětní kniha obce Petrovice 1916–1936. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3358/1>

Pamětní kniha obce Švihova 1927–1938. SOkA Rakovník. Dostupná na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/484/1>

Vlastivědný deník Krupá 1928–1941. Vlastivědný deník k obci Krupá.

Psáno v letech 1928–1941, s dodatkem z roku 1966. Dostupný na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2637/1>

Internetové zdroje

Archiv města Rakovník – historie. <http://www.soapraha.cz/rakovnik/ohistorii/>

Bitva u Rakovníka 1620. 2023. <https://1620.cz/data/image/full/Boji%C5%A1t%C4%9B.pdf>

Bratkovice. 2023. <http://www.cernuc.cz/bratkovice/d-38852/p1=2378>

Cesta k porážce 1620. 2023. <https://1620.cz/?link=bitva-den-po-dni>

Digitální atlas zaniklých krajín. 2023. <http://www.zaniklekrajiny.cz/atlas/promeny-krajiny-7/ochrana-prirody>

Fotohistorie. 2023. <http://www.fotohistorie.cz>

Hornictví. 2023. <http://www.hormag.cz/?module=chronicle2>

Hostim. 2023. http://mesta.obce.cz/vismo/vismo/dokumenty2.asp?id_org=4574&id=53&p1=60

Kryry živelní pohromy. 2023. <https://kryry-3d.webnode.cz/o-nas/>

Malodoly na Šamotce. 2023. <https://malodoly.netstranky.cz/rakovnik/doly-na-samotce.html>

Military maps. 2023. <https://militarymaps.rct.uk/thirty-years-war-1618-1648/battle-of-bila-hora-prague-and-rakovnik-1620>

Mlýn Albrechtův. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/7307-albertuv-albrechtuv-horni-mlyn>

Mlýn Červený. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/7399-cerveny-hlavacovsky-spitalni-mlyn-mlyn-paloucek>

Mlýn Dolní Loučný. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/557-loucný-dolní-mlyn>

Mlýn Hamr. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/553-hamr>

Mlýn Horní Hromádkovský. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/7552-horni-podchlumsky-zakuv-hromadkovsky-mlyn>

Mlýn Klepišův. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/2338-klempisovsky-zakonuv-mlyn>

Mlýn Kočkův. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/7308-jirikuv-kockuv-dolní-mlyn>

Mlýn Malý. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/2331-maly-mlyn>

Mlýn Papírna. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/7551-mlyn-papirna-v-tuci-v-kokosce-tusec-klepeto-jindrovsky-daniovsy-viktorinovsly>

Mlýn Pod horama. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/7309-obecni-mlyn-pod-horama>

Mlýn Podhradec. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/1106-pansky-horni-budsky-mlyn-mlyn-podhradec>

Mlýn Pustověský. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/165-pustovetsky-mlyn-nyni-carovny-mlyn>

Mlýn Trávnícký. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/4722-travnickysoukenicky-mlyn>

Mlýn Valcha. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/557-loucnysdolni-mlyn>

Mlýn Volfovský. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz/en/mlyny/estates/detail/556-volfovsky-hutsky-nemecky-martinovsky-kohoutuv-mlyn>

O hornickém městě Rakovník. 2023. <https://malodoly.netstranky.cz/rakovnik.html>

Povodňový plán Městečka u Křivokláta. 2023. https://www.obec-mestecko.cz/e_download.php?file=data/editor/126cs_2.pdf&original=Povod%C5%88ov%C3%BD%20pl%C3%A1n%202020.pdf

Vodní mlýny. 2023. <https://www.vodnimlyny.cz>

Přehled dokumentárních zdrojů

Struktura textu

V následujícím textu jsou souhrnně prezentovány dokumentární zdroje týkající se povodní, suchých období či jiných souvisejících extrémů, ale i vodního hospodářství obecně (mlýnů, náhonů, rybníků, regulace toků, vodních zdrojů, odpadních vod atd.) v povodí Rakovnického potoka. Ty jsou doplněny několika případy z okolních povodí, které byly definovány již na začátku studie, tedy především z povodí Blšanky, Bakovského potoka, Javornice, Loděnice a Klíčavy. V několika případech byly užity i zdroje z povodí Ohře, Liboce, Litavky, Radbuzy, Berounky, pokud ilustrovaly situaci v širším okolí. Všechny tyto doplněné texty jsou označeny hvězdičkou.

Záznam je uspořádán hierarchicky, začíná hlavičkou, pod níž jsou jednotlivé zdrojové texty začínající vždy lokalitou (více lokalitami) v hranaté závorce, následuje dvojtečka a text popisující např. povodeň (v kurzivě) nebo související téma. Nakonec je v závorce uveden zdroj se stránkou výskytu, případně webová adresa, kde je příslušná stránka dostupná. K jedné povodni může být připojeno více popisů z různých zdrojů a lokalit.

Příklad:

1531₅ květen (1. 5.), [S_{MA}], [E3] [Rakovnický potok, Lišanský potok], rozsáhlá přívalová povodeň

[Krupá, Rakovník, Pustověty, Křivoklát, Třtice, Zástřel (?)]: „*Na sv. Filipa a Jakuba roku 1531 byla zase veliká povodeň. Hejtman oznamoval české komoře, že voda pobrala všechny mosty. Budy pod zámek odnesla, strhala rybníky rakovnické, zástřelské dva, krupský a třtický poškodila, na opravu bylo by třeba alespoň 200 zl. Ještě v červnu Albrecht Vřesovec opustil úřad hejtmanský. Česká komora pronajala hned panství křivoklátské Jaroslavu Vřesovcovi na Brozanech, hejtmanu hradu pražského a synovcovi Albrechtovu. ... Již v červenci psal radám české komory. Dům za velikou světnicí slově knížecí pokoj, potřebuje znamenité opravy, kdyby se obořil, strhl by i jiné budovy. Také do druhého stavení teče, písař tam nesmí bydleti, praská to. Pošlete mistra Benedikta (Benedikt Rejt?), ať vše ohledá a podepře... Na rybníce pustovětském stala se veliká škoda. Nebyl dělán pro ryby, ale pro nádrž vodní, aby se dříví od Doupna plavilo až do řeky Mže.*“ (Kočka, 2007, s. 41)
[Velký rybník]: „*Veliký rybník se strhl.*“ (Štembera, 1839), (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 22)

Hlavička je provedena následovně: texty dotýkající se jednoznačně povodně jsou označeny identifikátorem RRRR_{Ma,b...}, kde RRRR označuje rok a index M měsíc výskytu povodně. Pokud bylo v daném měsíci povodní více, jsou odlišeny písmeny a, b, c atd.

Následuje slovní označení měsíce výskytu, v závorce je datum povodně (pokud je známé), a poté označení sezonality dle tab. 10, přiřazené podle období výskytu povodně.

Extremita je označena indikátorem E1–3, podle vyhodnocené indikace (Sturm et al., 2001). Extremita se vztahuje k předpokládané (odhadnuté) extremitě povodně v dolním profilu v Křivoklátě. Tím např. extrémní povodně na horním toku Lišanského potoka, kdy není k dispozici doklad o rozvodnění v Rakovnici, či dolním toku, získají jen indikaci E1. Proto je v některých případech indikace dotýkající se jen části povodí přiřazena s označením lokality právě v této části. Následuje výčet hlavních zasažených vodních toků a nakonec charakteristika povodně. Otazníkem je vyjádřena určitá nejistota v datu, sezonalitě, případně v typu povodně apod.

Příklady zápisu hlavičky:

1496₈ srpen (?), [S_{AS}?], [E3] [Rakovnický potok]

1531₅ květen (1. 5.), [S_{MA}], [E3] [Rakovnický potok, Lišanský potok], rozsáhlá přívalová povodeň

1603_{8b} srpen (?), [S_{AS}], [E3] [Rakovnický a Lišanský potok], přívalová povodeň

Ostatní zápisy jsou provedeny černě, uvedeny rokem a popisem, který označuje buď další extrémy jako sucho, krupobití apod., anebo souborně všechny události, jež se týkají vodního hospodářství.

Soupis dokumentárních zdrojů

1466, vodní hospodářství, rybníky

[Rakovník]: „Král Jiří dal městu Rakovníku potok tekoucí od Hané (potok) až k místu řečenému na Huti (od Hané k Papírně mlýn papírna a Kohoutův nazývány mlýny Hutskými).“ (Renner, 1934, s. 28)

1473, vodní hospodářství, rybníky

„Mezi mlýnem Na trávnicí a potokem povstal roku 1473 rybník Trávnický. Naplňován byl z mlýnské strouhy. Založili jej mlynáři Vacek a Jiří Novák z louky Jana Řepínského. Obec chtěla k louce té lepší právo míti, ale slyšíc Vacka a Jíry dobrou vůli, dopustila, aby tam rybník udělali a užívali ho jak nejlépe. A jestliže by pán Bůh kterého z nich neuchoval, tehdy pozůstalý sám má téhož rybníka jedním spuštěním požití a zase slušně nasaditi. Potom jednom spuštění polovic toho rybníka i všeho pozůstatku připadnouti má na obec, kteráž s druhým z nich rybník na půl do umření téhož druhého užívatí bude. Kdyby Bůh také jeho neuchoval, má i druhá polovic na obec připadnouti, jež povinna bude v ty časy obecně berných peněz 50 kop gr. oddati, komužby pozůstalý ustanovil. To při tom ještě vymluveno: Cožby koli pozůstalo místa suchého po tom rybníce, tu, kdež jest chalupa a půlku, toho Vacek s Jírou věčně a budoucně požívatí mají a vedle své vůle prodati mohou. Napouštění rybníka z mlýnské strouhy zůstaveno bylo na dobré vůli tamního mlynáře. Na těch podmínkách přešla první polovice rybníka Trávnického na obec 1487.“ (Levý, 1896, s. 132)

1475, vodní hospodářství, rybníky

[Křivoklát]: „Král Vladislav vysadil pro dobré hradu roku 1475 dva mlýny v zákup.“ (Kočka, 1936, s. 126)

1491, vodní hospodářství

[Rakovník]: „Vedení vody po městě bylo dávné. Smlouvy o pouštění vody neb společnou studnu objevují se vždy stejně četně. Roku 1491 obnoven zápis mezi Mart. Močidlanským a Mikulášem Ronůskem, který někdy předchůdcové jejich Mikuláš Lovčovic a Jan Střelec uzavřeli. Močidlanský dopouští dvorem svým vésti vodu do dvorů Mikuláše Ronůska a Jana Netrefy potom D. Rubina. Smlouva vodoteč stala se roku 1505 mezi ševcem Říhou a sousedy celé dolejší (levé) strany ulice Lišanské, počínaje od Viléma ze Slatanec až k domu uroz. Jiřího Chotka. Říha pustil jim za jistý plat dvorem svým vodu věčně budoucně. Sousedé měli na nádvořích trouby klásti, každý u své trouby mříži míti, a tou vodotečí nic nečistého nepouštěti. Chtěl-li by některý po té straně sladovnu dělati, nemá z ní voda Říhovým dvorem se pouštěti, leč by s ním o tom bylo smluveno. Také nemá žádný ve dvoře svém vody držeti, aby sousedovi škoda se neděla. Z ulice lišanské šla táž vodoteč od domu Seneckého příčně přes počátek ulice Svatojiřské, protékala domy v čele rynku a po pravé straně ulice Lubenské, odkud skrze městskou zeď do příkopu vypadala.“ (Levý, 1896, s. 125)

1496₈ srpen (15. 8.), [S_{AS}?], [E3] [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „Několika sto kroků od Karlovarského předměstí blíže kostelíčka sv. Jiljí stával o samotě až do roku 1496 mlýn, u kteréhož veliké množství raků se nacházelo, tak sice, že mlynářka po smrti svého manžela, máje mnoho dítek, samými raky je živila. To místo až po dnes Mlejniště sluje. Zvěděvše to okolní obyvatelé, přicházeli sem zhusta, a uznávše, že množství raků dostatečné k uživení podávati by mohlo, počali jsou sobě v tomto okrsku obydlí stavěti, až posléz vesnice povstala, kterou Raková nazývali.“ (Štembera, 1839, s. 1)

[Rakovník]: „Toho roku [1496] mlynáři přísežní byli v Rakovnici, a tehdyž jeden mlýn zhynul v Rakovnici proti sv. Jiljí, který Jilhánkovic sloul, kdež posavad na Mlýništi říkají vedle louky Žatecké.“ (Štembera, 1839, s. 74), (Kronika města Rakovník, s. 20)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/13>

[Rakovník]: „Mlýn u sv. Jiljí přešel po roku 1473 od Jiřího Nováka na Martina Kornhauze. Roku 1486 vznikla mezi nimi a mlynářem Vackem nesnáž, poněvadž Jiří a Vacek zbraňovali mu pouštěti vodu ze strouhy do rybníčka v zahrádce. Nesnáž urovnali před obcí Jan Hrozek z Prošovic, toho času hejtman na Křivoklátě, urozený panoš Trouba z Javora na Senci, Jiřík z Násilí a jiní dobří lidé v ten smysl: Vacek a Jiří smějící Kornhauzovi zabraňovati jen při málu vody, aby sobě rybníček po žlábků ze strouhy naplňoval. Kdyby struhu cídili, mají dva neb tři dny napřed Kornhauze o tom spraviti, že by sobě trubku sňal. Deset roků později [1496] stal se mlýn ten obětí povodně a nebyl již obnoven. Dosud připomíná jej pole Mlýniště, rybníček a louka Sušilka.“ (Levý, 1894, s. 168)

[Rakovník]: „Jilhánkovic mlýn stával při mlýnské strouze proti kostelíčku sv. Jiljí, zničila ho povodeň roku 1496.“ (Renner, 1934, s. 25)

1515, vodní hospodářství, rybník

[Rakovník]: „Rybník Bartův (Bartoň?) koupen za 120 kop s lesy i loukami.“ (Štembera, 1839, s. 76)

1516, 1540, 1575, 1617, vodní hospodářství, čištění koryta potoka

[Rakovník]: „Obec bývala cídění potoka bedlivá. Roku 1516 vykonali Senomatští vypravení městského řečiště. Potom cíděn byl potok 1540, 1575 a 1617. Obzvláště velkými povodněmi stíženo bylo předměstí plzeňské v letech 1537, 1585, 1593, 1595 a 1608.“ (Levý, 1896, s. 133)

1524, vodní hospodářství, rybník

[Rakovník]: „Hráz u Prdatky, která nyní Kaván sluje, dělána.“ (Štembera, 1839, s. 76)

1529_{7a,b}, ?, (?), [?], [E2] [Rakovnický potok]

[Křivoklát]: „Roku 1529 dvě povodně brzy za sebou. Strhaly všechny rybníky a pod zámek vzaly dva haltěře.“ (Kočka, 1936, s. 40)

1531₅ květen (1. 5.), [S_{MA}], [E3] [Rakovnický potok, Lišanský potok], rozsáhlá přivalová povodeň

[Krupá, Rakovník, Pustověty, Křivoklát, Třtice, Zástřel (?)]: „Na sv. Filipa a Jakuba roku 1531 byla zase veliká povodeň. Hejtman oznamoval české komoře, že voda pobrala všechny mosty. Budy pod zámek odnesla, strhala rybníky rakovnické, zástřelské dva, Krupský a třtický poškodila, na opravu bylo by třeba alespoň 200 zl. Ještě v červnu Albrecht Vřesovec opustil úřad hejtmanský. Česká komora pronajala hned panství křivoklátské Jaroslavu Vřesovcovi na Brozanech, hejtmanu hradu pražského a synovcovi Albrechtovu. ... Již v červenci psal radám české komory. Dům za velikou světnicí slově knížecí pokoj potřebuje znamenité opravy, kdyby se obořil, strhl by i jiné budovy. Také do druhého stavení teče, písař tam nesmí bydleti, praská to. Pošlete mistra Benedikta (Benedikt Rejt?), ať vše ohledá a podepře... Na rybníce Pustovětském stala se veliká škoda. Nebyl dělán pro ryby, ale pro nádrž vodní, aby se dříví od Doupná plavilo až do řeky Mže.“ (Kočka, 2007, s. 41)

[Velký rybník]: „Veliký rybník se strhl.“ (Štembera, 1839), (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 22)

[Ryšín]: „Mlýn Vrtišovský: dolní mlýn smetla povodeň.“ (Kočka, 1936, s. 244)

[Pustověty]: „*Nade vsí byl velký rybník, do něhož 100 kop [6 000 kusů] násady se sázelo, ale povodeň roku 1531 jej strhla...*“ (Kočka, 1936, s. 41, 237)

[Křivoklát, Buda]: „*1531 povodeň rozmetala oba mlýny [Podhradec, Huť]. Pustá mlýniště koupil rychtář Jan, který za léta 1539–1541 zůstal dlužen pánu z Lobkovic...*“ (Kočka, 1936, s. 126)

[Zbečno]: „*V polovici XVI. století bylo v městečku mnoho poustek. Zdá se, že povodeň 1531 pobořila polovici domků.*“ (Kočka, 1936, s. 277)

1534? [?], vodní hospodářství, poškození mlýna

[Čistá]: „*Mlín u Čisté vybit.*“ (Štembera, 1839, s. 77)

Poznámka: snad se tím míní potok Čistá, a tedy jde o mlýn Korhauzský (Žákův); co se míní slovem vybit, jednoznačně jasné není.

1533, vodní hospodářství, rybníky

[Rakovník]: „*Nový rybník dělán.*“ (Štembera, 1839, s. 77)

1537_{5,6} květen, červen (22. 5.*), [S_{MA}], [E3] [Rakovnický potok], regionální povodeň

[Rakovník]: „*Veliká povodeň toho roku byla, tak že na rynku topila; ve sklepích piva zšpuntovaly; tehďáž zbořila proti lázni zdi, a tudy otevřevši sobě do města cestu, topila; stála až proti domu Jeremiášovskému,*“ (Štembera, 1839, s. 78)

Poznámka: *datum podle Juliánského kalendáře, přepočten na Gregoriánský současný je 1. 6.

[Rakovník]: „*Velká povodeň toho roku byla, takže na rynku topila, tehďáž zbořila proti lázni zdi a tudy, otevřevši sobě do města cestu, topila, stála až proti domu Jeremiášovskému...*“ (Renner, 1934, s. 52)

[Rakovník]: „*1537 – Ta také povodeň v městě Rakovníku topila, v sklepích obyvatelé piva špuntovali, nemouhouce je tak rychle z sklepův vytáhnouti. Cestu sobě ta povodeň do města udělala, když proti lázni městské zdi zbořila; stála až k domu Jeremiášovskému.*“ (Beckovský, 1879, Rezek. Ed., s. 79)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:52a01a90-9e1b-11e8-ba56-5ef3fc9bb22f>

[Rakovník]: „*Toho roku 1538, roku nenadálé rozvodnění u města Rakovníka zeď městskou, také lázeň, prorazila, do města až k domu Jeremiášovskému vystoupila a mnoho škod způsobila.*“ (Beckovský, 1879, Rezek. Ed.)

1540, vodní hospodářství, zásobení vodou, rybníky

[Rakovník]: „*Obec koupivši roku 1543 mlýn Danielovský, dala rybník sladovníků, prostírající se na svatojiřském předměstí až k chalupě Divůčkovic proti bráně vysušiti a po deseti letech rozlosovala jej k stavbám. Při mlýně pořízena tehdy vodárna, odkud voda podzemním potrubím do města vedena byla.*“ (Levý, 1896, s. 133)

Poznámka: právě rok 1540 byl katastrofálně suchý, podmínky, ale i důvody vysušení rybníka se nabízejí.

1553, vodní hospodářství, rybníky

[Rakovník]: „*Zrušen Sladovnícký rybník na předměstí Svatojiřském.*“ (Renner, 1934, s. 39)

1555, vodní hospodářství

[Krupá]: „*Jan Šlovský na Olešné roku 1555 půjčil králi Ferdinandovi 2 250 kop grošů českých, za které přijal v zástavu Krupou s rybníkem a pod ním rybníček, řečený Koclovský.*“ (Kočka, 1936, s. 322)

1556, vodní hospodářství

[Krupá, rybník Chobot]: „*Tu zjištěno, že rybník Krupský je osazen 200 kopami plodu. Až se sloví, musí se opravit.*“ (Kočka, 1936, s. 322)

1566, vodní hospodářství

[Krupá, rybník Chobot]: „Na hrázi rybníka byl mlýn pana Jiříka z Násilé na Krušovicích a pod ním bouda panská. Hejtman Oulíčka oznámil roku 1568 arciknížeti, že nájemný krčmář krupský boudu zapálil a hlídač uhořel.“ (Kočka, 2009, s. 322)

1566, vodní hospodářství

[Krupá, rybník Chobot, Lišany mlýn]: „Mlýn na 2 kola, Česká komora dala roku 1566 námětek, aby se mlýn koupil, povede se k němu voda s Krupského rybníka a mohl by se při něm postavit pivovar. Pro odpor Rakovnických plán se zhatil.“ (Kočka, 2009, s. 322)

1572, vodní hospodářství, zaměření cejchů pro mlýny

[Rakovník]: „Cejchové koly záměrnými, jak se má vysoko voda držeti, od přísežných mistrů řemesla mlynářského, z Prahy k tomu dožádaných cejchovních...“ (Štembera, 1839, s. 85)

1583, vodní hospodářství

[Krupá, rybník Chobot]: „Roku 1583 psali Rakovničtí do Jesenice, že na silnici je znamení, které ukazuje, aby formani ne k hrázi rybníka Krupského, ale ke vsi Lišanům obraceli, a celníku poručeno hlídati.“ (Kočka, 2009, s. 334)

1585, červenec (1. 7.), [S_{IL}], [E2] [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „Nad pilou rybník Palanče zase obnovili a jej rybami nasadili, byl mnoho let bez vody. Grunt položili kostelu Sv. Trojice 1. července. Den sv. Prokopa (4. 7.) velmi veliká a nebezpečná voda byla.“ (Štembera, 1839, s. 88)

[Rakovník]: „Na den sv. Prokopa (4. 7.) velmi velká a nebezpečná voda byla.“ (Renner, 1934, s. 52)

1589, květen (11. 5.), [S_{MA}], [E1] [Rakovnický potok], přívalová povodeň

[Rakovník]: „Den Božího vstoupení (11. 5.) strhl se velmi velký příval a krupobití, takže velikou škodu na chmelnicích, zahradách a dědinách učinil.“ (Štembera, 1839, s. 90), (Renner, 1934, s. 55)

***1589 květen [S_{MA}], [Bakovský potok]**

*[Slaný]: „Téhož létha v outerej a v středu na nedielí prosebné jinak křížové (24. a 25. 5.) po ty oba dni veliká bouřka od hřímání též o hromobití byla, též i velmi velicí přívalové spadli, tak že velmi veliká voda tu v zahradách byla, že od 11 let vietší nebyla [tj. od roku 1578, musíme tu ale poznamenat, že rok 1578 je počátkem Kněžoveského pamětí, jde tu proto spíš o nejvýznamnější případ, který vůbec evidoval], neb se nahoře rybníci niekteří ztrhali.“ (Kněžoveský 1578–1620, s. 27–28)

1593, červenec [S_{IL}], [E2] [Rakovnický potok], regionální povodeň

[Rakovník]: „Ve středu po sv. Markytě (20. 7.) voda velmi hrubá okolo města byla, nebo tři dni a tři noci ustavičně pršelo, a tau vodu na předměstí Lubenském u Grillova velmi velkou ku podivu topol bez větru porazila. Pán Bůh dáti ráčil, že na větším díle sena sklídili, tak že malá škoda krom strží se stala.“ (Štembera, 1839, s. 95–96), (Renner, 1934, s. 62)

1595, březen [W_{M2}], [E2] [Rakovnický potok], zimní povodeň

[Rakovník]: „Post leatere (15. 3.?) voda jarní velmi veliká u města Rakovníka na potoce ze sněhův pošla; za několik dní byla tak, že staří při městě jarní vodu tak velkou nikdy neviděli, nebo na řekách i mostech škodu nenabytou učinila.“ (Štembera, 1839, s. 98–99), (Renner, 1934, s. 66)

1597₆ červen [S₁₀], [E1] [Rakovnický potok], přívalová povodeň

[Rakovník]: „Ve čtvrtek po sv. Medardu na pátek v noci spadl velký příval, kterýž velké škody podělal.“ (Renner, 1939, s. 70)

První vojenské mapování: rybníky u Šanova

1603₈ srpen (12. 8.), [S_{AS}], [Rakovnický a Lišanský potok], silné krupobití, povodeň?

[Olešná]: „Téhož léta 12. července spadl znamenitý příval s krupobitím, takže místem krup do člunku bylo; to pak jen místy, nejvíce na Polomíti a k Olešné. Obilí, chmele potlouklo.“ (Renner, 1934, s. 73)

1603_{8a} srpen (3. 8.), [S_{AS}], [E3] [Kolešovický potok], přívalová lokální povodeň

[Kněževes]: „Item 3. srpna nedaleko Hokova hrom zapálil v poli mandelů 12, a kdyby sedláci nehasili, byly by na téměř poli všechny shořely. Item v středu po proměnění Pána Krista (13. srpna) spadl veliký příval a v Kněževsi veliké škody z dělal.“ (Renner, 1934, s. 73)

1603_{8b} srpen (21. 8.), [S_{AS}], [E3] [Rakovnický a Lišanský potok], přívalová povodeň

[Olešná, Hokov, Senomaty, Rakovník, Kněževes, Velký rybník]: „Toho léta 21. srpna znamenité horko a parno bylo, odkudž veliké veliké hřímání povstalo. Potom krupobití s velikým přívalem a s větrem spadlo v hodinu 22., a to trvalo až k první hodině na noc. Kroupy veliké špičaté a hranaté pršely jako husí vejce, menší a větší, kteréžto střechy prorážely, skla vytloukly, ptactvo po polích pobíhlo, jablka, hrušky, stromoví na zahradách, chmele s tyčí srážely etc. Týž příval učinil velikou povodeň; panu Havlovi Hrobnickému¹ nad Senomaty rybník strhla, louky k Senomatům všechny potopila, na předměstí Lubenském ve dvořích, stodolách, zahradách, chmelnicích nenabyté škody zdělala. Item Veliký rybník strhla a na mlýnech ku podivu veliké škody zdělala, kteréhožto tak velikého přívalu žádný z lidí pamětník se nenachází.“ (Renner, 1934, s. 73)

[Rybník Kavan, Nový rybník]: „... k roku 1604... téhož léta 21. dubna zjednána hráz u nového rybníka, kterouž povodeň minulého roku protrhla a vymlela. K tomu hráz u rybníka Kavanu má se opravit, řečiště pod splavem Nového rybníka a strouhu, kterou voda na mlýn jde, spraviti, novou strouhu od stavidel do řečiště udělati z sumy 170 kop mš., 2 strychů žita, 2 strychů ječmene, 1 strychu hrachu, dva sýry po 40 gr., 2 žejdlíky másla, 2 věrtele piva bílého, řídkého po bílém, co čeled bude moci vypíti. Dělal ji Matěj, rybníkář ze Slaného.“ (Renner, 1934, s. 73)

[Lišany]: „Roku 1603 byla velká povodeň, měli zase hlad.“ (Kočka, 2009, s. 330)

[Kněževes]: „Roku 1603 bylo velké krupobití, hned po něm povodeň.“ (Kočka, 2009, s. 312)

1 Havel Hrobčický (1571–1605) držel Kolešovice, Horosedly, Bilenice, Černohat, Petrovice a naposled i Všesulov (<http://otta.cechove.cz/rodina3.htm>). Havel Hrobčický získal Petrovice od Ferdinanda z Renšperka roku 1589. (Kočka, 2009, s. 500)

[Senomaty]: „Veliká povodeň roku 1603 strhla rybník nad Senomaty, zatopila všechny louky a některé domky. Pro takové hříchy pán Bůh na ně seslal velké krupobití, hromobití, povodeň a prudké větry, které mnohá stavení pobořily.“ (Kočka, 2009, s. 651)
Poznámka: může se jednat o Sladovní rybník, Malzteich nad mlýnem Malzmühle (dříve čp. 48, zbořen). Pod ním je dodnes rybník Hanselmühl teich, pod ním býval mlýn Hanselmühl, zvaný Prkenný. Může jít tedy o jeden z těchto rybníků.

1603₁₂ prosinec (15. 12.), [W_{DE}], [E1?], zimní smíšená povodeň

[Rakovník]: „V pondělí po svatě Otylii (15. 12.) veliká povodeň okolo Žatce a Loun byla, ale nevelké škody udělala...
Hráz Nového rybníka protřena a vymleta.“ (Renner, 1934, s. 73)

1604₈ srpen (15. 8.), [S_{AS}], [E1] [Rakovnický potok]

[Senomaty, Rakovník]: „V pondělí po památce Nanebevzetí p. Marie (15. 8.) okolo Rakovníka padl velký příval, ale ten žádné škody neudělal, jen k Senomatům louky drobet podkalil. Před nímž 3 neděle nepršelo.“ (Renner, 1934, s. 74).

***1607 [Bakovský potok], krupobití**

[Slaný, Vepřek]: „Roku 1607 snesly se tu třikrát kroupy a způsobily nevýslovnou škodu na polích, zahradách, štěpnicích, chmelnicích a vinicích. Jindy zase strhala povodeň hráze rybníka Vazku u Nového mlýna, vypudila z něho množství (120 kop) kaprův a odnesla je do Malovarského a Velkého rybníka, ba i dále až k Vepřku, jak se stalo o sv. Medardu roku 1627, a opět roku 1655, kdy 14. února všechny hráze rybníků v Bratkovicích i u města byly zkaženy, mlýny stály na vodě a rozvodněná řeka vcházela branou Roudnickou do města.“ (Vacek, 1884, s. 163).

1609_{7a} červenec (21. 7.), [S_{IL}], [E2] [Rakovnický, Kolečovický a Hájeveský potok], přívalová povodeň?

[Senomaty]: „V roce 1609 voda protřhla dva rybníky a odplavila dokonce jeden mlýn“.

[Senomaty, Šanov, Petrovice?]: „Dne 21. července veliká povodeň při Rakovnici byla a škod znamenitých nadělala. Panu Václavu Hochauzarovi dva rybníky protřhla, panu Havlovi Hrobčickému též dva, při jednom dokonce mlýn pryč odnesla. V Senomatech spilku při pivovare pobořila, z ní kádě, sudy a jiné potřebné věci k vaření piva s sebou pobrala.“ (Renner, 1934, s. 75), (Kočka, 2009, s. 652)

[Kněžves]: „O sv. Jakubě (25. července) 1609 krupobití a povodeň pospolu.“ (Kočka, 2009, s. 312).

1609_{7b} červenec (30. 7.), [S_{IL}], [E2] [Rakovnický potok, Lišanský potok], regionální povodeň (?)

[Rakovník, Lišany]: „Ve čtvrtek po sv. Markytě (30. července) znovu zas jiná povodeň netoliko při městě, ale i od Lišan byla v pondělí po Stětí sv. Jana.“ (Renner, 1934, s. 75).

1609₈ srpen (31. 8.), [S_{AS}], [E2] [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „Opět (31. srpna) velká povodeň při městě Rakovnice byla a znamenitých škod nadělala.“ (Renner, 1934, s. 75)

1620₁₁ listopad (4. 11.), [S_{WNO}], [E2] [Rakovnický potok], zvláštní povodeň

[Rakovník]: „Doch wollte Buquoy in der folgenden Nacht noch einen letzten Versuch machen, ob er die Ungarn nicht aus ihrer Stellung vertreiben könne, wurde aber in dieser Unternehmung durch eine plötzliche Ueberschwemmung gehindert. Auf böhmischer Seite öffnete man nämlich die Schleussen eines Teiches, aus dem nun das Wasser sich mit solcher Macht gegen die Stellung des buquoyschen Heeres ergoss, dass die Soldaten binnen kurzer Zeit fast bis an die Brust im Wasser wateten.“

Překlad: „Buquoy se chtěl ještě pokusit vytlačit Uhry z pozic, tento pokus zmařila náhlá povodeň. Na české straně otevřeli totiž stavidla jednoho rybníka, ze kterého pak proudila voda proti Buquojským pozicím tak mocně, že vojáci se v krátké době brodili po prsa.“ (Gindely, 1878, s. 327).

[Rakovník]: „Třetího listopadu stříleno opětně s obou stran z děl. Buquoy střílel ze hřbitova u sv. Jiljí na samé město dosti škodlivě, že na několika místech hořeti počalo, ale rychlá pomoc oheň udusila. Útok na město překazila však náhlá povodeň, kterou způsobili Čechové vytažením stavidel při rybnících nad Rakovníkem ležících. Voda valila se s takovou mocí, že vojáci Buquoyovi až po prsa vodou se brodili a stanoviště své opustiti musili. Půtka prodloužila se do noci. Buquoy raněn značně do stehna a částí pohlavních, zúčastnil se odtud jen na voze dalšího pochodu.“ (Levý, 1896, s. 118)

[Buda]: „Po smrti sládka Václava Maška roku 1620 nastoupil syn Daniel, správce panství krašovského. Veliká povodeň všecko stavení pobrala. Daniel prodal pustinu Tomáši Hájkovi.“ (bratrance sládka Maška) (Kočka, 2009, s. 132)

***1627₆ červen (?), [S_{JU}], [E2] [Bakovský potok]**

[Velvary]: „Jindy zase strhala povodeň hráze rybníka Vazku u Nového mlýna, vypudila z něho množství (120 kop) kaprův a odnesla je do Malovarského a Velkého rybníka, ba i dále až k Vepřku, jak se stalo o sv. Medardu roku 1627.“ (Vacek, 1884, s. 163)

1651₅ květen? (10.–11. 5.), [S_{MA}], [E2] [Rakovnický potok]

[Křivoklát]: „Pila byla stržena povodní.“ (Kočka, 2009, s. 128)

1651, vodní hospodářství

[Krušovice, mlýn Pečárkovský, sladovna, Podhůrka]: „Na sladovně opravuje se kryt, zdi se nachýlily do zahrady, musely se opřít pilíři 19½ lokte vysokými. Staré pilíře voda podemlela (povodeň 1651?). Při mlýně Podhůrce dalo se opravit kolo matiční. Mlýn Pečárkovský blízko pivovaru je od mnoha let spálený. Dříve mlely se tu slady a obilí ke dvoru. Nyní musí se jezdit do mlýnu Podhůrky, cesta je bahnitá, se 6 voly se veze 12 strychů sladu. Mlýn byl na jisté vodě, třeba jej pro slady znovu vyzdvihnouti.“ (Kočka, 2009, s. 294)

1655₂ únor (14. 2.), [W_{F2}] [Rakovnický potok, Berounka, Bakovský potok?]

[Roztoky a Rybáře]: „7 strychů polí mezi dvěma brody k Nezabudickému mlýnu povodeň zkazila.“ (Kočka, 2009, s. 241)

„O čtyři léta později (po povodni 1651) byla zase povodeň, která vzala všechna prkna, 70 dubových kmenů, ohradu, jez i kobyly. Pílu zachránil pílař Martin, že ji přivázal řetězy a provazy ke stromům. Sám jen s námahou a v noci s dětmi utekl.“ (Kočka, 2009, s. 128)

[Křivoklát – mlýn Podhradec]: „Povodně roku 1655 a 1698 mlýn pobořily.“ (Kočka, 2009, s. 126)

*[Velvary, Bakovský potok]: „... A opět roku 1655, kdy 14. února všechny hráze rybníků v Bratkovicích i u města byly zkaženy, mlýny stály na vodě a rozvodněná řeka vcházela branou Roudnickou do města.“ (Vacek, 1884, s. 163)

1651–1657, vodní hospodářství

[Krušovice, rybníky]: „Rybníky výtažní jsou 3: Pečárkovský s násadou 35 kop, pod sadem 24 kop, prostřední 10 kop. Husí krk je rybník na tření, v něm jsou 2 kopy kaprů jikerních a 1 mlíčních. Mezi rybníky Konopným a Husím krkem musí se stavět pazderna pro sušení a předení, protože mnoho konop se seje.“ (Kočka, 2009, s. 294)

1651–1655 [Červený potok], sucho

[Krušovice]: „Podhůrecký mlynář Pavel Vichra 5 let nedoplatil nájem, an pro sucho nemohl mlíti, potok mu přeschl. Správce Gallides dal mlynáře do arestu, ale hejtman Hogen přimlouval se zaň, aby ho pustil.“ (Z listin hospodářské zprávy 1651–1657.) (Kočka, 2009, s. 294)

1679₇₇ červenec (?), [S_{JL}], [E1] [Rakovnický potok], přívalová povodeň

[Rakovník]: „Rolnictví živořilo při nedostatku materiálním, při nedostatku sil pracujících a nouzi dobytka. Dosti věrně líčí stav rakovnických hospodářů tento výňatek z žádosti obce roku 1680 o slevení kontribuce: kteří pak sousedé jaké role, luka

a chmelnice mají, ti bídne svých polí (obzvláště chmelnic pro přílišnou lacinost chmele již po několik let) užívají, neb pole napořád křemenitá, písčitá a neúrodná, též větším dílem po vrších od dešťů velmi sběhlá jsou, takže k nákladu sotva polovice obilí se urodilo, tudy hospodářové zacházejí a obstáti nemohou. K tomu přišel minulého roku (1679) ve žních, když obilí sežaté na polích v hrstech leželo, tak náramný a nenadálý přivalený déšť, že in genere všechna pole okolo města voda do mrtvé země a místem z půl člověka hluboce vydrala, vypláchl, strouhy mlýnské s břehy zároveň zanesla a luka zakalila. Tím jedním deštěm a kalnou povodní učiněna za dvě hodiny sousedům na obilí, polích a lukách škoda na mnoho set, že nyní žádný z hospodářů svého chleba netoliko z práce své nenatěžil, ale množství polí sotva za deset i více let se napravit i k náležitému užívání přivést dá..." (Levý, 1896, s. 334)

Poznámka: datum je odvozeno jen podle skutečnosti, že žně mohly být v červenci.

***1681, květen (13. 5.), [S_{MA}], [Bakovský potok]**

[Slaný]: „Roku 1681 dne 13. května strhl se veliký přívál nad městem, rozbouřená říčka odnesla klenutou studánku u Slanské brány, oba mostky na nynějším ná březí byly odplaveny, stromy na břehu i v zahrádkách vyvráceny a zdi po té straně města valně porouchány.“ (Vacek, 1884, s. 163).

***1686, bouře, krupobití**

[Unhošť]: „Roku 1686 strašné krupobití okolo Unhoště velikých škod způsobilo.“ (Melichar, 1890, s. 41)

1694, červen [S_{JU}], [E3] [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „Roku 1694 přišlo po tři dni tak silně, že veliká povodeň povstala a Rakovničanům mnoho škod nadělala.“ (Štembera, 1839, s. 18).

„Byla povodeň dne 29. Juni na den slavný památky Petra a Pavla, po poledni počalo pršetí tůze a následující noc a den celý; 30. Juni ti největší příválové se strhli a způsobili velikou vodu, kteréž rovné neb podobné při Rakovnici žádný nepamatuje, vystoupila až do Lubenské brány a do všech domů v městě po té straně, po které stojí Rathaus; v Rathausu vystoupila do sladovny a ke dveřím šatlavním. Pobralla všechna sena na lukách, vzala pryč vysoké lávky za koželuhy, lávky v děkanství i hradbu při děkanské zahradě. Nebylo viděti žádného rybníka od vody, všechno to přikryla a hladinou všudy šla. Rybníků městských moc protrhala: Kornhauz do gruntu strhla, hořejší Kokrdovský do gruntu, přes hráz Kavanskou tak šla jako se splavy, hráze nebylo viděti a pobralla tu hráz skoro všechnu; z hráze rybníka Kavana zůstala jen tolik, co by člověk jíti mohl. Z Velkého i Nového rybníka stavidla i brlení se muselo osekati. Drahota náramná trvala až do žní. Zašlemovala netoliko všechny trávy na lukách, ale také osení, které bylo při potoce. Na poli rochlí (roklí) nadělala hrozných, vzala lipanský most...“ (Renner, 1934, s. 115–116).

1698, červenec (21. 7.), [S_{JU}], [E3] [Rakovnický potok, Javornice (?)], příválová povodeň

[Petrohrad, Senomaty, Rakovník, rybníky Kornhauz, Sušil]: „O rok později se strhla u Rakovníka [21. 7.], zvláště k západu na Petrohradském panství u Jesenic bouřná chmůra a takový lijavec, že tudy vzniklá povodeň všechny tamější velké rybníky nejen potrhala, nýbrž u Rakovníka neslýchané výši dosáhla, tak že takorok celé dolejší město potopila a dolejší městskou zeď z délky 800 sáhů strhla. Na náměstí povodeň ta přehrozná dosáhla 2 a 1/2 lokte výšky. Dvaatřicet domů v městě bylo tak poroucháno, že obydlí více sloužit nemohly. Na Lubenském předměstí odplavila voda šest stodol a dvě chalupy. Utopilo se sedm lidí, 38 kusů hovězího, 30 kusů skopového a 32 kusů vepřového dobytka. Dříví ze dvorů, všechno seno bylo odplaveno; žádná hráz nezůstala bez porušení. Ano, i několik mlýnů rozbouřený živel odnesl. Toliko spravení rybníků stálo 2,548 zl. stří.“ (Štembera, 1839, s. 18)

[Petrohrad, Senomaty, Petrovice (?), Krakovec (?), Rakovník, Nový mlýn, Volfovský mlýn, mlýn Papírna, rybníky Nový a Kornhauz]: „Léta Páně 1698 hned při začátku roku tohoto byla veliká drahota na obilí i na píce dobytka, takže otýpka slámy dosti špatné se platiti musela až do pastvy po 10 kr., v mnoha místech i zdeť otrhávali staré došky a řezali na řezanku. Zima

byla suchá, však tuhá a málo sněhu; potom v červnu přišly veliké přívaly a způsobily velikou vodu. Dne 22. července, na den sv. Maří Magdaleny, spustil se po poledni hrozný příval a trval až do noci. Nahoře u Jesenic potrhal rybníky a panu baronovi z Helversenu zpřetrhal všechny rybníky, pilu u Spáleného mlýna se vším vzal.

V Senomatech tak veliká voda byla po dvou hodinách na noc, kdy již lidi spali, že vzala stavení všecko do gruntu Karla Trnky, Václava Poláka, Václava Chotka, Václava Palkosky, pastušku i s pastýřem a panský pivovar. To vše pryč vzala, jiná stavení pokazila, sena 52 stohy vzala. Z lidí utopila Karla Trnku, Václava Chotka ženu a dvě děti, pastýře i s pastýřkou; potom sedm kusů hovězího dobytka, ovci jednu, sviňského 22 kusů, husy 34, slepic 70, dříví 42 látra vzala, 3 špalky, mlýnské strouhy zavezla a břehy strhala, takže se musely jinde dělat. Nadělala škody na 3 000 fl. Rybníčky všechny vzala. V Rakovnici pak tak se voda zvodnila, že na předměstí stodoly tyto pryč pobrala: pí. Veroniky Pelikovské, novou špitálskou, pana Jana Půby, pana Jiřího Herolda, pana Samuela Korfeřta, chalup koželužskou, lusthaus a chalup pana Libertina; také zahrady, chmelnice a sena všecka, protože není možno vypsati tu ruinu. Zdi městských od potoka po té straně na osmi místech přes 800 sáhův a okolo kostela na dvou místech přes 100 sáhův porazila. Bránu Lubenskou mocí vyrazila a do města valem tekla; po rynku jako řeka do paždí člověka silně tekla, veliké klády dříví těžkého z daleka plavila a do všech sklepův se uvalila. Podemlela zdi a po dolejší straně až po urozeného pana Gandina některé domy do gruntu zbořila, takže do nich ani lidi vejíti a v nich bydleti nemohou; některé po celém rynku a v ulicích Lubenské a Svatojilské náramně zruinovala, takže mnozí chudí sousedé jich více postaviti nemohou. Maštale i s dobytkem pryč odnesla, zahrady i s roubením pobrala a vydrala, množství věcí v staveních zabořila. Dobytkův potopila hovězího 38 kusův, ovčích 30, sviňského 32 a drůbeže množství. Jednu kád' ze senomatského pivovaru přinesla až k masným krámům. Veliká tu lamentací, pláč od lidí byl času nočního mimo nadálost. Mosty a jezy minulého roku nově sdělané všechny pobrala, ani znamení jich nenechala. Půl mlýna Nového pryč vzala, mlýn Volfovský, chlěvy i s dobytkem, tovaryšem mlynářským, děvečkou a 4 dětmi mlynáře, všecko pryč. O těch se posavad neví; pilu, valchu i s chaloupkou při tom, vše pryč, ani znamení nezůstalo. Rybník Kornhauz, nedávno spravený, rybník Veliký, při němž pražská silnice vede, strhala, splav pryč, strž pak v hrázi přes 30 sáhův zdělí až do gruntu udělala, ostatní hráz přes polovici v nic uvedla a zanesla rybník Sušila, kterýž právě měl přijíti na lovení. Ryby všechny pryč, louku pod týměž rybníkem na dva lokte zvejší pískem, rumem a kamením hrozným všecku přivezla, takže se nyní po ní jako po dláždění silnice pražské jde, nebo nemohou na hráz přijeti. Bezelstně všecko měšťanstvo, osoby radní i císařský rychtář na spravení cesty nové, skrze ten vrch nad hamrem, vyslati museli a tudy silnici pražskou až na tu vydlážděnou louku uvedli. Každý, kdo tady jde neb jede, náramně se tomu diví; až hrozno na to hledět.

Rybník Nový nápodobně strhla, splav až do skály vybrala, hráze málo nechala, sen obecních přes 35 stohův a sousedských víc, vše pobrala. Papírnu podebrala, sotva že na místě zůstalo něco. Mlýn Loubskýchodemlela, pole i s obilím, též louku při něm, všecko pryč odnesla. Ani vypravit, ani vypsati, ani na věky těch škod napravití možná není; co Rakovník stojí a ani od potopy světa na tom místě taková povodeň nebyla. A chce se to přičítat těm rybníkům nahoře u Jesenic, kteréž každoročně přílišně vodou nadržovali a potom tu vodu dolejší mlynářům často prodávali, jakž se to čerstvě v letu 1693 stalo, že nějaký mlynář Malec tu vodu za ouřadu pana Matěje Kalouska skutečně za mnoho tolarů říšských prodal a peníze vzal. Před tím pak velmi častěji, na to jsou živi pamětníci, kteří mu peníze dáti museli za vodu. A zajisté skrze tu povodeň město Rakovník jest celé zkažené, aniž se více již zvelebiti a spraviti nemůže. Zahradu pod děkanstvím i s hradbami a zděmi je pryč, mlýn špitálský (Červený) zruinovala; tu jest příčina, že rybník Krupský a olešenské rybníky se potrhaly. Byly také obecní sádky u bílidla (?) roubením ohrazené a šindelem přikryté, všecko pryč. Při dvoře obecním stodoly půl vzala, haltýře v příkopech u kostela vyzdvihla a semotam zanesla, div veliký této povodně. Po kterýchžto stálých škodách a nikdy neslýchané vodě vzácný magistrát poslušně žádal JMC. král. pánův, pánův hejtmanův krajských J. M. pana barona Helversena a J. M. pana Loubského, aby takové ruiny spatřiti ráčili, což se vskutku stalo a je spatřili; za několik dní žádný nemohl přijíti do Rakovníka. Cesty všechny byly vydrané rochle, hrozně zdělané v potoky, kudy se jezdilo. Ta povodeň jinde potopila mnoho lidí, takže jich jen v Praze 18 osob chycených pochovati dali; však co jich mimo Prahu plulo, to bylo víc. Lidé, dívající se na pražském mostě, mnoho lidí i dobytkův, ano i dítě s kolíbkou plouti viděli mimo Prahu, kterým pomoci nebylo možná. Křivoklátský kolář téměř zázračně až nad Zbraslav živý se doplavil, kdež mu pomohli. V Křivoklátě voda mnoho stavení pobrala a dobytka ztopila,

Jindrovi mlynáři čtyři koně se vším i stavení, též Židu Abrahamovi dvoje stavení se vším i se zbožím pryč vzala. I nepřestává posavad naříkání a kvílení lidu, nebo mnozí do smrti žebráci zůstanou. A po spatření těch ruin ráčili J. M. královští páni, páni hejtmáné krajští poručiti, aby se všecko na papír specifikovalo (sepsalo), což také se stalo a s tím do Prahy k J. M. a potom ke dvoru JMC. se ucházeti musí. Na fol. 114. jest povodeň vylíčena stručněji takto: Léta Páně 1698 na den sv. Maří Magdaleny strhl se takový oblak, že jest skrze něj povodeň povstala; skrz rynek tak vysoko voda tekla, že by člověk větší postavy sotva byl stačil. V branách dveře vyzdvihla, mnoho domův podemlela, městské zdi zbořila, rybníky potrhala, při Velkém rybníce hráz celou, takže ta samotná přes tři tisíce stála. Dobytky mnoho i stohův sena pobrala a potopila.“ (Levý, 1896, s. 408–409)

[Rakovník]: „Stálé vydání šlo tehdy na opravu městských zdí; nejprve nepřítelem, potom častými povodněmi, najmě povodní z roku 1698. Valně byly poškozeny. Na místě dřevěné bašty vedle dřevěné zdi za Lubenskou branou, která touto povodní byla povalena, dala obec udělati zeď.“ (Levý, 1896, s. 311)

[Rakovník]: „Lubensku nevedlo se lépe, krom toho trpělo častými povodněmi, ježto potok, nebyv cíděn, do města a na louky se vyléval. Zvláště citelně stíženo bylo povodněmi z let 1630, 1694 a vypsanými 1698 a 1730. Radní Matouš Stoj za povodně roku 1698, pomáhaje stěhování lidí míst ohrožených, málem utonul. Za své zachránění dal na tom předměstí postaviti dva pomníky dosud zachovalé, železný kříž před svým domem (potom zetě Bláhy) při bráně a roku 1704 kamennou sochu P. Marie Svatohorské nad městem. Po velké vodě roku 1698 (22. července) obnoven byl na Lubensku most. Stodola o dvou mlatech při městském ovčíně (na Ovčíně) rozmetena byla v červenci 1646 větrem. Roku 1692 pohynulo v něm přes 1 400 ovcí a zůstalo jen 50 jehňátek.

Památkou onoho zbožného nadšení jsou sochy P. Marie na náměstí, při cestě do Hostokrej (z roku 1701) a jižně nad městem. Tuto pořídil na vlastní náklad otec kněží Stojů (1704) a koná se k ní od té doby o Boží Hod svatodušní slavnostní průvod, nazejtří doprovází k té soše kněz domácí poutníky svatohorské a vítá se tu opět s průvodem ve čtvrtek.“ (Levý, 1896, s. 385)

Poznámka: socha Panny Marie zde stojí doposud. Ve skutečnosti se jedná o vročení 1701, a to podle sdělení Mgr. Renaty Mayerové, vedoucí oddělení SOKA Rakovník. Přepis nápisu na soklu je ve znění: „Leta Paně 1701– Ke cztí a k Chw-Ale Rodicki Boz-Bolestne k Pa-matce Postale awena.“ Nad tímto nápisem je: „Obnoveno v 1901 nákladem Joh. Zákonové.“ Je tedy docela možné, že sloup byl vztyčen tři roky po povodni jako votivní.

[Křivoklát]: „Povodeň smetla koželužnu, draslovnu i židovskou chalupu.“ (Kočka, 1936, s. 134)

[Křivoklát, pila]: „Povodeň rozmetala pilu opětně.“ (Kočka, 2009, s. 128)

[Městečko]: „Na sv. Magdalénu povodeň smetla dvě chalupy a několik jiných poškodila.“ (Kočka, 2009, s. 213)

[Šanov, Spálený mlýn]: „Mlýn panský slove Spálený o 2 kolech, povodeň roku 1698 smetla pilu.“ (Kočka, 2009, s. 519)

[Rakovník]: „Špitální mlýn, červený prodán teprve na počátku nynějšího věku. Vyhořel roku 1776 a 1796. Emfitetní postup soukenické a jirchářské valchy při mlýně Volfovském, který utrpěl povodní roku 1698 značnou škodu, nařízen byl vládně roku 1781.“ (Levý, 1896, s. 340)

1707 [D], [Bakovský potok], sucho

[Bratkovice, Velvary]: „1707 bylo zase takové sucho, že mlynáři neměli po 18 týdnů vodu na mletí.“ (Bratkovice, živelní pohromy, 2023)

1707, vodní hospodářství, rybníky

[Krušovice, Pečárkovský mlýn]: „1690–1707 opravil hráze všech rybníků, 1707 postavil nový mlýn Pečárkovský nákladem 347 fl. Slul Ochsenmühle mlýn poháněný volským potahem.“ (Kočka, 2009, s. 294)

1718, vodní hospodářství

[Krupá, rybník Chobot]: „Valdštejn dal roku 1717 rybník ohradit novou hrází 331 sáh dlouhou, na kterou upotřebeno 69 kmenů dubových.“ (Kočka, 1936, s. 324)

1730 duben [W_{M2}], [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „3. dubna k 11. hodině povstalo hrozné hřímání i velké hromobití.“ (Renner, 1934, s. 151).

[Rakovník]: „Město Lubensko [Rakovník] trpělo častými povodněmi, ježto potok nebyl cíděn, do města a na louky se vyléval.“ (Levý, 1896, s. 151)

***1744? [?], [Loděnice?]**

[Unhošť]: „Průtrže mračen a povodně místy mnoho škod nadělaly, celkem však byla úroda dobrá.“ (Melichar, 1890, s. 45)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ea7bae20-4bb4-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>

***1745₈ srpen [S_{JL}], [E3] [Loděnice?]**

[Chyňava]: „Téhož roku dne 2. srpna působila průtrž mračen velikých škod u Chyňavy. Voda strhala dva mlýny, vyvracela stromy a na polích tolik škod způsobila, že více vzdělána býti nemohla. V jednom mlýně přišly dvě osoby o život, mlynář a jeho tchyně.“ (Melichar, 1890, s. 45)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ea7bae20-4bb4-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>

***1746₄ duben (23. 4.), [S_{AP}], [E1] [Loděnice?]**

[Unhošť]: „Ten den před sv. Vojtěchem [23. 4.] byl veliký liják a velká voda.“ (Melichar, 1890, s. 46)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ea7bae20-4bb4-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>

1746 [D], [Loděnice], sucho

[Unhošť]: „Potom sucha a následkem toho málo obilí.“ (Melichar, 1890, s. 46)

1748₈ srpen (2. 8.), [E1] [Zákolanský potok]

[Buštěhrad]: „Dne 2. srpna stala se okolo Buštěhradu veliká průtrž mračen, obilí zničeno a odplaveno i s prstí.“ (Melichar, 1890, s. 46)

***1752 červen, červenec? [Střela], (datum podle povodně v Lenešicích, Brázdil et al., 2005)**

[Plasy]: „V Plasích [k roku 1872] vystoupila voda Střely o 7' [7 stop, tj. cca 210 cm] výše nežli roku 1752.“ (Národní listy z 31. května 1872, č. 148)

[Rakovník]: „Podobně (jako roku 1679) naříkali si hospodáři po průtrži mračen roku 1752 dne 1. června.“ (Levý, 1896, s. 334)

***1762 únor? [W_{F2}], (podle povodně na Labi 17. 2., Kynčil, 1982)**

[Kryry]: „První větší povodeň byla v roce 1762. Rozvodněná Blšanka strhla lávku a lidé se dlouho nemohli dostat do kostela, protože brodem nebylo možné projít. Původní lávku směrem ke kostelu nahradil větší most až v roce 1779.“ (Kryry, živelní pohromy, 2023)

***1763₇ červen, [S_{JU}], [Loděnice]**

[Tachlovice]: „Trojí krupobití a velká voda v okrese našem mnoha škod nadělaly. Dne 11. června byl tak veliký liják, že voda v tachlovickém chrámu Páně až ke stupním hlavního oltáře sahala. Proto vynesly ze sakristie mešní roucha a jiné věci. Sena byla podkalena a odplavena. Dne 5. července a hned zase následujícího kroupy mnoho škody okolo Unhoště způsobily. Dne 3. srpna zase veliké krupobití se sneslo a kroupy velikosti lískových oříšků způsobily škod ohromných.“ (Melichar, 1890, s. 47–48)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:eb1b2270-4bb4-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>

***1771₆ červen (11. 6.), [S₁₀], [E2] [Bakovský potok, Podmokelský potok]**

[Podmokly]: „Roku 1771 dne 11. června pod Pranty a Ramenej u Podmokel na panství Křivoklátském na Rakovnicku po velikém lijavci voda dešťová a z druhé strany potůček podemlely v Ramenej břeh luční, z něhož se kotel na čtyři korce měděný, ryzím zlatem naplněný do potůčku rozvodněného přeskočil a zlato vysypal, kteréž Jonata, soused podmokelský, za částky mědě držel, jenž zde v tu dobu seno sekal. Tento poklad jedni dí: přes 80 tisíc a druzí praví přes 250 tisíc zlatých knížeti Fürstenberskému Karlu Egonovi z Fürstenberka, nejvyššímu purkrabímu pražskému na zlatě podal.“ (Krolmus, 1845, s. 72)

[Černuc-Bratkovice, Zlonický/Bakovský potok]: „V roce 1771 pršelo od 2. června až do 17. července. Všechny potoky se vzedmuly, při velké vodě se protrhly hráze několika rybníků a způsobily velké škody. Opravy byly nákladné.“ (Bratkovice, živelní pohromy, 2023)

***1783, ? [?], [E2] [Bakovský potok]**

[Bakovský potok?]: „Der röthe Bach [Bakovský potok] genannt wird und bey Uiberschwemmungen oft vielen Schaden verursacht dessen traurige Merkmale vom 1783 J. hier noch zu sehen sind.“

Překlad: „Červený potok [Bakovský potok] při rozvodnění často nadělá mnoho škod, jehož smutné rysy z roku 1783 jsou zde dodnes vidět.“ (Schaller, 1785).

Poznámka: může jít o záměnu s rokem 1784, na druhou stranu povodně roku 1783 byly např. v květnu a únoru.

1784₂ únor (24. 2.), [W_{F2}], [E3] [Střela, Rakovnický potok, Bakovský potok]

[Manětín]: „Přišla 24. února 1784 (zřejmě 27. února?) ohromná povodeň, led byl na 2 a půl lokte silný. Voda zaplavila celé údolí (Manětínský potok), strhla mlýn i chalupu u Hrdličků. Mlýn vzala voda, mlynář vyplaval, ale 25letou ženu již nenašel. Do kroniky rodu napsal, sám Pán Bůh ví, kde byla pohřbena.“ (Zdroj: Kronika Manětína)

[Velvary]: „V roce 1784 se hráze při velké jarní povodni opět protrhly a způsobily takovou škodu, že se městská rada ve Velvarech usnesla, že rybníky budou vysušeny, neboť jejich výnos by nestačil na uhrazení rekonstrukčních prací. Zachován zůstal jen Malovarský rybník, ostatní rybníky byly během dvou let přeměněny na úrodné pozemky. Dno bývalého Bratkovského rybníka bylo sloučeno s pozemky dvora.“ (Bratkovice, živelní pohromy, 2023)

[Velvary]: „Ve Velvarech, městě obehnaném hradbami, voda se rozlila tak silně, že prorvala dva rybníky a udělala velikou škodu. U tamního mostu za Roudnickou bránou převrhla vůz se dvěma cestujícími, kteří zahynuli. Jen sluha se zachránil plaváním na jednom z koní. Zahrady, louky, pole, stromy – to vše leželo pod bahnem, kalem, pískem a kamením. Stodoly, stáje a jiné budovy stojící u vody z části se zřítily, nebo jim to hrozilo. Podobné a ještě větší škody utrpěla sousední místa, zvláště Sazená, kde byl stržen kamenný most a většina selských domů se zřítily. K nepopsatelným škodám došlo na Chotkovském ostrově, u Veltrus, Dušníků, Jedibab, Jeviněvsi. Za mnoho utonulých ve Velvarech byly slouženy v tamním děkanském kostele obvyklé bohoslužby zádušní.“ (Kynčl, 1982)

[Beroun]: „O povodni roku 1784 píše Jos. Ant. Seydl, rodák a bývalý děkan zdejší, v kronice města Berouna následovně:

Hned o sv. Martinu 1783 začalo protiobčejně krutě mrznouti i sněžití, což bez oblevy až do 26. února 1784 pořád trvalo, takže led na Berounce přes loket ztlouští byl a sněhu vesměs hromadně se naválo

a napadalo. Nyní náhle oblevilo, tálo i mžilo. Dne 27. února, jako obyčejně, nejprv Litava hned ráno se velice nadmula a šla, mostek k Tetínu strhnout a mlejny tu všudy velice zatopíc; večír v 7. h. trhl led i na Berounce, voda hledě vůči rostla a hned hle se náramně kry strašně valily, všecko všudy, oč zavadí, cokoli drtíce a pryč tisknouce. O půlnoci povodeň již všemi průduchy jak z německé a české fortny, tak i z dolejší brány kradmo navštěvuje město, všudy s jekotem naplňujíc sklepy i krámy; ledových ker nepřišlo do města, protože se přední vrata u dolejší brány přivřela. Berounští, že mezi nimi nebylo pamětníka, an by byl vodu z Berounky kdy na náměstí a v ulicích viděl, odpočívali na lůžkách svých bezpečně; a že i ponocní v této případnosti byli nedbali, odpočívali pořád, až je okolo 2. hodiny s půlnoci povodeň v jich světnicích sama buditi počala. Tedy jest slyšeti křik a nařikání se všech stran; onde uhání z chlévů všeliký dobytek, jinde že se pro vodu do stájí ku pomoci více nemohlo, volí i krávy s telaty na řetízkách upjaté žalostně bučice a řvouce, chudáci, k nemalému zármutku hospodářů, utopením hynou. Samému Ant.

Černému, radnímu, v jeho domě v něm. ulici pod čp. 123 utopilo se tak: 6 krmných volů, 6 dojných krav, 3 jalovice, 1 roční tele, 10 sviň, několik ovcí; a jinde puštěná hovada u vodě sem tam bloudila atd.“ (Ninger, Zelinka, 1872, s. 6–12)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9e1963c0-e466-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

[Křivoklát]: „Kronika farní zmiňuje se ještě o povodni roku 1784, která byla ještě veliká a zlá, neboť s povodní dne 28. března 1845, která v Roztokách odnesla Čermákovu chalupu, v Křivoklátě všechny můstky a lávky přes potok, mnoho škody na domech, polích a zahradách nadělala, praví, že vyrovnala se povodni roku 1784.“ (Kronika obce Křivoklát, s. 28)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/456/14#>

***1789? [?], [Blšanka]**

[Kryry]: „Při další povodni v roce 1789 opět obyvatelé nemohli přejít přes most do kostela a mše se sloužila na sále v hostinci.“ (Kryry, živelní pohromy, 2023)

Poznámka: 21. června 1789 přišla katastrofální povodeň říčky Klenice v Mladé Boleslavi a na jiných místech v jiném období léta 1789 (Šternberk, Znojensko).

***1795, ?, (?), [?], [E3] [Blšanka]**

[Kryry]: „Povodeň v roce 1795 strhla první postavený most přes Blšanku ke kostelu.“ (Kryry, živelní pohromy, 2023).

1796, květen (25. 5.), [S_{MA}], [E2] [Rakovnický potok, Čistický potok, Javornice]

[Rakovník]: „Následovaly neúrody a v roce 1796 velká povodeň.“ (Štembera, 1839, s. 18).

[Čistá, Javornice]: „Dne 25. máje 1796 před Božím Tělem večer okolo deváté, z dopuštění Božího zde tak nenadále, veliké, strašlivé mračno vyvstati a z těch tak náramné hromobití, blesk a hučení povstalo a napotom nic jiného než samý oheň, jakoby z oblak padal, k spatření byl, mimo toho ovšem i lijavý déšť následoval, že nejen v potocích [sic!], toliko i na čisté rovině voda nepřemožná (?) se nacházela a skrze takové neslýchané množství vody potok zdejší tak zvýšen byl a skrze to tak vystoupil, že ten zde v prostředku nacházející se rybníček zároveň nižším potokem až ke studnici (u lázně domu tak zvaného) ve vodě byl a voda ta nejen v hořejším dílu městečka mnohým měšťanům můstky ve dvořích, též stodoly poškodila a u radnice tak pravený obecní sklep přední, též k témuž sklepu patřící můstek spolu ze sklepa toho vynešením 18½ sudů piva u jiných příč. strhanými lávkami a můstky pobrala a strhala, jakož také ten, jenž skrz něj voda do rybníčku městského vedená byla, v celosti odnesla, pak více na mnohých staveních, obzvláště ale jak na polnostech, tak na lukách velkou zkázu učinila.“ (Kronika Čisté 1862–1872, s. 134)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/961/89>

[Čistá]: „Před Božím Tělem večer, okolo deváté, se přihnala veliká bouře s náramným krupobitím. Následoval veliký déšť. Pro veliké množství vody se zdejší potok tak rozvodnil, že mnohým měšťanům voda můstky ve dvorech a také stodoly poškodila. U radnice z opraveného obecního sklepa voda 11,5 sudu vynesla a s jinými lávkami a předměty do městského rybníčku odnesla. Na mnoha staveních, zvláště pak na polnostech i na lukách, velkou zkázu učinila.“ (Sklenář, 1999)

1812, ? (??), [E2] [Rakovnický potok]

[Křivoklát]: „Byly vodou uneseny proudem Rakovnického potoka dcery panského bednáře až do řeky (Berounky). Byly však zachráněny Josefou Dondovou, dcerou roztockého převozníka.“ (Bednařík, 2002)

Poznámka: zatím chybí nějaká analogie či širší rámec události.

***1815, ? [?], [E2] [Javornice]**

[Čistá]: „Povodeň toho roku strhla rybník a mnoho dubů bylo vodou vyvráceno.“ (Sklenář, 1999, s. 31)

1820₁₇, leden? (20. 1.?), [W_{JF}?], [E2] [Loděnice, Rakovnický potok]

*[Hostim, Loděnice] [E3]: „V roce 1820 řádl v obci další živel, a to povodeň. Prudké lijáky způsobily takovou povodeň, že tato strhala hráze většiny rybníků v okolí obce. Vrchnost tak přišla o své nemalé příjmy z chovu ryb. Na místě Červeného rybníka byly pozemky v roce 1830 vysušeny a od té doby zde byly louky.“ (Hostim, z historie obce, 2023).

Poznámka: podle obsáhlých popisů v Seydlově kronice Berouna a paušálního popisu může jít o některou zimní povodeň 1819/1820, nejpravděpodobněji ale v lednu. Problematické je to výraz „prudké lijáky“. Nebylo však zatím možné ověřit popis z originálu kroniky, může jít o pozdější interpretaci.

*[Beroun]: „O povodni roku 1820: Po krutých mrazích při množství sněhu dne 18. ledna při oblevě mželo; tudy Litava 19. již tak vzrostla, že jeden sedlák z Tobolky s potahem od ní na Podole uchvácen, tady noclehem pod širým nebem s vozem a 3 koňmi do rána ostati musil; 20. téhož vida, že není zbyti, an řeka pořád roste, okolo 10 hodin před polednem převáděje přes mostek své koně, že jednomu z nich zavázal oči, by se nesplašil, tím samým spůsobil, že kůň chybil lávky, spadl a utopil se. U večír Berounka tak se dmula, že v 1 hod. s půlnoci dne 21. topila po náměstí již k domu pod čp. 876 prahem do krámu zároveň splejvající, a na protivné straně topila v stružce dešťové až proti vratům domu pod čp. 36, an kašna v prostřed náměstí, co na ostrůvku stála. Sklepy po městě vesměs vodou zalaty byly a v Německé ulici zadek domu pod čp. 116 pobořil se. Na řece Berounce topila povodeň od Ptačí skály až k Hýskovské cestě, dole k Ovčínu; a na Litavě bylo od Králova Dvora všecko vsudy po lukách až k Ratince jedno moře. Vřak ale od 1 hod. s půlnoci dne 22. povodeň tak padala, že se ráno již opět dolejší branou z města ven jíti mohlo. Potom ale sníl se opět zponenáhla tak vysoko nahromadil, že ho za 30 let vidáno nebylo, až 24. března taje, vodu tak dmul padající a přibývající na Berounce, že až dne 5. dubna opět tu ve mlýnech mlíti počali.“ (Ninger, Zelinka, 1872, s. 12–13)

Dostupné také z <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9fe98fe0-e466-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

1822, červenec (26. 7.), [S_{JL}], [Rakovnický potok], krupobití, přívalová povodeň

[Kněževes]: „Roku 1822 dne 26. července, právě na den sv. Anny hned zrána, veliká bouře vznesla se nad Kněževsi, takže před polednem mezi 10. a 11. hodinou blesk zapálil obydlí sedlské pod čp. 13, přičemž dále shořela obydlí čp. 12, 11, 10, 9, 8 (toto i se stodolou), pak chalupa čp. 7. Tentýž den okolní obce silným krupobitím veliké škody utrpěly na plodinách polních, což opět Kněževes pominulo.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864, Zápisky Jana Štisa, bývalého představeného v Kněževsi)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

[Rakovník, Kněževes]: „V tom samém roce, dne 26. července, bylo hrozné krupobití; okolo 10. hodiny ráno vyřapila [sic!] se na západě strašlivá černošedá chmura, která celý západní obzor zatemnila, náhle se přibližovala a nepřestávající temné hučení hromů blíže a blíže se valící prozrazovalo již nastávající neštěstí. Teploměr stál na 18° R. (22,5 °C); tlakoměr ale na 27" 2''' (1 000, 14 hPa), an se okolo 11 1/2 hodině hrozný vítr strhl, načež pak hned velký lijavec povstal. Lijavec ten sotva minutu trval, a již tlakoměr náhle na 26" 6''' (975,6 hPa) spadl, krupobití přenesmírné vzalo nyní svůj počátek a bylo tak husté, že ani nejbližších domů spatřiti se nemohlo, a v 5 menšinách (minutách) již na 6 coulů (15 cm) zvejší ledových koulí leželo. Napotom zase následoval lijavec asi půl hodiny trvající. Hrom bil neustále, udeřil v Kněžovsi v jeden statek, a zabil dva koně; vyhořelo 7 stavení a 4 stodoly. Tlakoměr vystoupil opět na 27" (994 hPa) a teploměr padl až na 10° (12,5 °C), nebe se vyjasnilo, rozvztekleni živlové utichli a pole vypadaly jako v temnou mlhu zahalené. Smutnýť to byl pohled na lid sem tam bloudící a hořekující — neb mnohý ztratil ve chvílce celou naději hojného sklizení. Vše, co živého pod nebem bylo, neb rostlo, v 5 menšinách času zkaženo a zničeno bylo. Štěstí ale tomu chtělo, že byl ranný rok, tak že větší díl ozimku již sklizen byl. Co ostalo na polích, ani slámy neposkytlo. Na stromích nezůstalo ani ratolístky. Luka stála pod vodou, zvěř byla nejvíce pobita; lid po košíkách nosil z pole zajíce a koroptve. Celé stádo hus, jež na pastvu vyhnáno bylo, zašlo při této nehodě. Lidé, kteréž to na cestách chytilo, byli silně raněni. Větší díl krup vážil 4–5 lotu, žádná méně 1 lotu. Tyto kroupy byly vesměs kulaté, ledvinové, paprskového lomu, a vnitř bílého jádra. Ačkoli pak teplo vždy v průměru na 15 ° R (18,75 °C) stálo, nicméně ještě po 14 dnech v chládku se tento nezvaný host nacházel; neb napadlo jich takové množství, že se závěje sáhu zvejší

(cca 190 cm) spatřovaly. Zdá se, že přirozená poloha Rakovníka a západní krajiny tomuto na začátku u výši se vznášejícímu mračnu příležitost poskytl, spustiti se. K západu 1 1/2 hodiny od Rakovníka, otvírá se ono již dotčené oudolí Rakovnické, kdežto pak strašné mračno, až sem přes vysoké krajiny se valící, celou volnost nabylo a vlastního břemena krupobitím se zprostilo. Prostora krupobitím zasáhnutá, v jejímžto prostředku Rakovník leží, obnášela v šířce asi 1/2 hodiny. Ačkoli mračno pak se roztrhalo a mnoho krajů v Čechách, ano celé Slezsko, proběhlo, přece semotam ještě velkých škod natropilo. Není třeba upomenouti, že střechy, obmítky na domech a více než tisíc vyhlídek okenných porušeno bylo. I na brambory zle oučinkovaly velké kroupy, nať byla až k zemi utlučena, a poněvadž ještě byly neodkvetly, zůstaly malé, vodnaté, nejen pro lid, nýbrž i pro dobytek nezdravé, a shnily v krátkém čase. Stromoví se dluho nemohlo zpamatovati a mnoho docela ho uschlo. Na stromích nezůstalo ni ratolístky.“ (Štembera, 1839, s. 20–22).

[Rakovník]: „Na den 26. července v den sv. Anny v 11. hodině dopoledne, velké bouře a krupobití tak silné, že pole na kolik hodin cesty utlučené byly jako mlat. Neostalo ani strniště po obilí, silný přívál vše odnesl. Žita a něco pšenice bylo sklizeno, ostatní víc zničeno a stromoví následkem toho povětšinou druhého roku poschlo. Bouře ta způsobila velkou povodeň. Trávníkový rybník šterkem a pískem zanesen. Obec rakovnická vyjednávala o vyklizení rybníka toho se senomatskými nádeníky, kteří požadovali za práci tu 330 zl. (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 92)

1824₆ červen (23. 6.?), [S_{UV}], [E2], [Lišanský potok, Rakovnický potok, Klíčava, Střela], velká regionální povodeň

[Rokycany, Plasy, Křivoklát]: „Toho času Klabava v Rokycanech rozvodněná zahrady a 3 domky strhla a z luk mnoho sena odnesla. Na Plazsku opět Střela a na Křivokládku Klíčava a Červený potok mnoho tisíc sáhů pobraly a zanesly.“ (Krolmus, 1845, s. 102)

Poznámka: datum podle rozvodnění Litavky.

*[Beroun]: „O povodni roku 1824. Již jsem jakožto očitý svědek vyobrazil jednu povodeň jež se v Berouně v zimě 1784 dne 28. února udala; nyní přistupuji jakožto očitý svědek též k vyobrazení i jedné povodně, jež se tu v létě přihodila, aby se odtud na okoličnosti ostatních již sice dle jich let tu připomenutých, ale ne obšírně dle všemožných případností popsanych, zimních i letních povodní poněkud pomysliti mohlo. T. r. dne 22. června v outerý ráno okolo 9 hod. počalo mžítí, vždy touž přše, až se k večeru jen lilo, což tak za celou noc i celou středu trvalo; an senoseky již ode pondělka dne 21. června po celých lukách nad Litavou od Králova Dvora až k Berounu vesměs trvaly. Ve středu dne 23. června ráno, právě tak jako roku 1675 a 1655 již povědíno — zedmula se a zkalila voda velice na obojí řece. Litava, jež hledě vůči přibíjvala, zatopila již ve dvě hodiny s poledne široko daleko vesměs všechny luka, štěpnice a pole po obojím břehu od Králova Dvora až k Berounce, pobírajíc všecko všudy posekané seno, porůznu neb v kopkách, do čistá pryč; a co ještě posekáno nebylo, a aby nebylo k potřebě, všecko podkalila bahnem všudy. A Berounku jak na mlejnském rameně v Mošně, tak i pod svým oustím, že ona pro vzdálenost od svých pramenů později přibíjává, tak mocně v odpadu stavěla, že se Berounka ve svém řečišti takměř až pod jez tichému rybníku podobala.

K večeru ale naproti tomu, an Litava již padla, rostla Berounka tak náramně, že přes všechny břehy všudy topila široko daleko. Ráno v pátek dne 25. června obě řeky tak znamenitě padly, že jsme ráno na luka ku Královu Dvoru opět jíti, sem tam zanesené seno sbírat i a z kalu vypírat mohli. Že se však potom před samým poledním přenáramný lijavec vesměs spustil, přitekla okolo 2 1/2 hod. nejprv Litava tak velice rozvodněná, že nebylo s Městské hory, jak daleko oko za Popovici stačiti mohlo, pak od Popovic dolů až k Berounu, a v šířce od silnice kralodvorské až ke Kosovu pod Jarovem nic jiného viděti, nežli jedno jezero; každá kopka sena byla do poslední smetena, klasy na polích nejdelšího žita tu v hluboké vodě zmizely, a stromům na Podole chochole z vody ven vykukovaly. Přes taras u kamenného mostku Litava v strašném proudění strkajíc jej letěla, dokud ji pak Berounka téměř až k „Červenému mlejnu“ nezarazila a na způsob rybníka stojatého nevystřčila. Kralodvorský zámek zdál se co na nějakém poloostrově ležeti. Toho samého dne 25. června k večeru počala i Berounka tak náramně přibíjati, že v 10 hodin před půlnocí prozatímní most nad sebou s hrozným praskotem trhnuvši až k Zbraslavi odnesla. Po 12. hodině s půlnoci dne 26. června v sobotu rachotil policajt na svůj buben, hlásal, že se povodeň z příkopů u dolejší brány české i německé fortny průduchy již do města hrne. Netrvalo dlouho, a již se voda Slabskou a Biřičskou ulicí

a od dolejší brány po náměstí tak rozlila, že tu uprostřed socha S. J. Nep. nad kašnou co na nějakém ostrůvku se vynacházela. Že se nad touto povodní jeden každý děsil, můžeme si myslit; proto na žádost nábožných Berounských v 8 hod. ráno dáno požehnání s veleb. svátostí od kostela na rynek, načež mše sv. se čtla. Nic však méně, že měli Berounští povodeň od léta 1784, 1799, 1820 ještě pořád v čerstvé paměti, není divu, že majíce se lépe na pozoru, nedali se teprv jako 1784, jak tam povědino, v svých světnicích přihrnující se vodou na ložích ze sna buditi, anobř že se si vyvedše dobytek ze stájí a odstranivše ze sklepů a kvelbů všecko všudy, neměli ve svých domích tolik znamenitých škod, leč že se sklepy až pod čp. 91 zalily vodou, jež odtud musela opět vycizena býti. Na Berounce rostla tohoto dne 26. povodeň až do 12 hodin v poledne, dosahujíc na náměstí polední stranou až pod okna u domu pod čp. 88 a půlnoční stranou až před vrata domu pod čp. 36; tak ostala státi až do 4 hodin, ubejvajíc potom opět zponenáhla. Berounka v čas této povodně ve svém řečišti rozšířila se u Ptáku naproti až k Pánvím čili k Hýskovské cestě, od Rybtír až k tak nazvanému zadnímu dvoru na Závodí pod čp. 48 a dále dole od Ratinky až k bejvalému obecnímu ovčínu čp. 19 a 20, kterážto rozšířená povodeň podobna jezeru... atd."

(Kronika děkana Seydela, Ninger, Zelinka, 1872, s. 14–17)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9fe98fe0-e466-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

1827₂₇, únor (8. 2.) [W_{JF}], [E1] [Rakovnický potok]

[Křivoklát]: „Řeka zuřila opět roku 1827...“ (Bednařík, 2002)

Poznámka: pravděpodobně se jednalo o zimní povodeň téhož roku, stejnou jako v Berouně (8. 2.) a také v Praze (2. 3.).

Problémem zůstává rozdíl v dataci, skutečně šlo podle měřených záznamů v Praze a Drážďanech o počátek března.

Předchozí obleva (přelom leden/únor) nemohla vést k tak silné průtokové povodni (8. 2.), a to s ohledem na nastalé ochlazení a nízké vodní stavy (1. 2. až 9. 2. jen 5–10 cm) v Praze, kde by se takto velká povodeň nutně projevila vodními stavy podstatně vyššími (100–200 cm). V Berouně jde o omyl (záměna února a března) anebo následek ledové dřenice.

Daleko pravděpodobnějším vysvětlením je povodeň Rakovnického potoka někdy 1. 3. až 2. 3. 1827.

[Beroun]: „O povodni roku 1827. Dne 8. února po velkém sněhu i mrazích byla velká voda na rynku o čtvrt lokte nižší nežli roku 1824 o sv. Janu Křt. A že se při této příležitosti hlavní kanál z příkopů do Litavy zabořil, musely příkopy čili násypy nad ním prokopány býti, by voda tu nadržena z příkopů i z města vysáknouti mohla. Pak ale na konec měsíce října kanál ten na celou cihlu sklenut novým stavidlem, ano tu již nad paměť lidskou shnilo aneb nikdy nebylo, nad prahem dobře obezděným, dle potřeby k vytahování a zarážení, opatřen byl.“ (Kronika děkana Seydela, Ninger, Zelinka 1872, s. 14–17)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9fe98fe0-e466-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

1828₆, [Lišanský potok], [E2]

[Lišany]: „Toho roku opět velká povodeň, hlavně potokem od Lišan. U nového rybníka strhána stavidla a splav.“

(Černý, 2010, s. 167)

1834₇₇, červenec? (22. 7.?), [S_{JL}], [Hájevský potok, Kolečovický potok], povodeň přívalová?

[Kněževes]: „Roku 1834 byla veliká povodeň, takže voda silný taras u domu čp. 46 protrhla, vrata zbořila, podezdívku u světnice podebrala, až celá sednice otevřená již již na vodě pohybovatí se počala; úsilným namáháním přítomných lidí se však předce voda opět uhradila, a tak další nehodě se předešlo.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864, Zápisky Jana Štisa, bývalého představeného v Kněževsi)

Poznámka: mohlo jít i o zimní povodeň, obě možnosti leden a červenec (přívalová) přicházejí do úvahy.

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

1834, léto [D], [Rakovnický potok, obecně]

„Zle bylo v létě o melivo: Potoky takto vyschly a na řekách Mži, Ohři, Labi a Vltavě atd. málo vody. Pod jezem každým suchou nohou malé dítě přešlo. Sem a tam na Mži vodu mlynáři nadržovali. Lid 6 i 7 hodin cesty do mlejnu jezdil. Sem a tam vodu vrchnosti na rybnících za kolik tisíc zlatých mlynářům prodávali, k. p. Smečenská vrchnost za několik set ji prodala. Rakovnický Magistrát ji též prodal svým mlynářům,“ (Krolmus, 1845, s. 119)

1835, červenec? (?), [S_{Luž}], [E1] [Rakovnický potok, Čistý potok]

[Lužná? Čistý potok]: „Roku 1835 v měsíci červenci se náramný lijavec strhl, který velké škody na polích učinil, při kterémž z běhů vody se Královský rybník mocně protrhl a velké škody na lukách učinil.“ (Kronika obce Lužná 1836-1940, s. 8)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/469/5>

1837, květen (18. 5.), [S_{MA}], [E2] [Rakovnický potok, Javornice, Ohře]

„Dne 18. máje vystoupily řeky Labe, Vltava, Jizera, Mže a Ohře z břehů svých a zatopily daleko a široko své polohy pobřežné, zahrady, luka a polnosti za příčinou neustálých dešťů májových, jež skoro celý měsíc trvaly. Tyto deště pole zasetá na stráních strhaly, zahrady a luka pobraly, povodeň způsobily, jež mosty, lávky, kůlny, boudy a baráky, což jim v cestě stálo, s sebou vzaly a zanesly. V Budějovicích Českých u mostu strhla voda člověka do proudu, který dříví táhal. Nad Křivoklátem proud Červeného potoka opět bábu, kteráž plovoucí prkno z vody zdvihala, stáhl. Javornice, potok u Kubovského mlýna, dvě osoby strhl. Ohře u Želevic a Pátku lidí z pohřbu jdoucí utopila. Též v Praze několik osob Vltava (vojáka, jistého pána a jiných více osob) sebrala a potopila. Po třech suchých letech nastalo mokré léto, po suchu mokro panovalo.“ (Krolmus, 1845, s. 123)

1840–1841, dolování a zatopení dolů

[Hředle]: „Okolo roku 1840 počal dolovati na Žbáně ke Kroučové jistý Anýz z Prahy. Po něm jistý Eliáš z Prahy, který zdejší uhlí dovážet dával do Kačic, kde byla tehdy stanice koňské dráhy vedoucí do Brusky, po kteréž dráze uhlí dále dopravoval. Třetí doloval tu jistý Bílek, který uhlí na vozech vozil do Prahy. Doloval ale s malou jistinou, tak že když mu voda náhle doly zaplavila, neměl více prostředků k dalšímu dolování a odešel pryč odtud s holýma rukama, nemohl ani horníkům zaplatiti.“ (Kronika obce Hředle, s. 140)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/73>

1841_{5, 6, 9}, [8. 5., 30. 6. a 4. 9.], [E1] [Kolešovický a Lišanský potok]

[Hořesedly, Kněževy, Kolešovický potok], [E2]: „Roku 1841 veliká povodeň od Horosedel splavila chmelní tyče, které právě (8. května) po chmelnicích rozloženy byly, zanesla buď na ony chmelnice, kde již vztyčeno bylo, aneb až na hraběcí luka kolešovická. Poněvadž tyče splaveny byly všechny na jednu hromadu, bylo pak těžko určit, komu která náleží, a tudíž povstaly při rozebírání mnohé nesváry mezi občany.“

„Téhož roku dne 22. měsíce srpna veliká bouřka byla, při níž krupobití na ovsech v položení k Chrástům mnoho škody způsobila.“ (Kronika městyse Kněževy 1836–1864, Zápisky Jana Štisa, bývalého představeného v Kněževsi)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

[Hředle, Bařtipánův mlýn], [E3]: „Tři velké povodně roku 1841. Dne 8. máje odpoledne povstala náramná strašlivá bouře, která na mnoho mil v okolí náramnou škodu učinila. Voda se lila ve velikém množství, ba i mnoho krůp vypadlo, které škodu velikou učinily. Voda však trhala pole, pobrala v kotlinách z chmelnic skoro všechny tyče, obzvláště za humny ke mlejnu a v zahradách; ona vystoupila tak vysoko, že dosahovala až na práhy v chalupě N. 19 a na druhé straně až ke koláře chalupy. U mlejna rozkotala jez, roztrhla hráz proti lednici a kus zdi v lednici rozbourala, tak že celý mlejn v nebezpečení byl, že ho voda rozdrť. U krašovského ovčína roztrhala kanály na silnici a v Rakovnici mlynáři Hamerníku jez u rybníka. Takovou vodu nepamatoval žádný ze všech lidí, ač již někteří 80 let starí byli. Dne 30. června t. r. byla odpoledne ne tak příliš veliká, ale přeci tuze veliká voda, která opět nestačila přes jez v mlejně odtékat, nýbrž opět přes hráz u velikém valu tekla,

a kde seno na lukách zastihla, sama také pobrala. Znamenité jest, že tato voda bez bouřky se stala, i když pršelo skrz celý den, snad již z rána. Každou chvíli z přecházejících mračen déšť se lil. Právě na ten den měl pohřeb pan Gabriel Friedl, učitel v penzi v Hředlích. Dne 4. září již k samému večeru opět se nebe strašně zatmělo a od poledne západní strany blesky se na obloze křižovaly, načež hrom jako z hlubokých sklepů se ozýval. Lid již skrze předešlý vody ustrašený i tehdy se děsil, a to ne bez příčiny. Již se bouřka přiblížila, každý hospodář i čeledín, takž i ovčák se svým stádem pospíchali k svému domovu pod střechou příchraný hledající. Na jednou se již hrom ozýval strašně nad hlavami našimi a voda u velikém proudu a hluku se byla valila z oblak. Voda takového vysokého stupně dosáhla jako již dne 8. máje. Mlýnář opět i s jeho rodinou na blízký vrch se utéci musil an voda mlýn rozkotati a zmařiti hrozila, neb vyrazila ve všech místech přes hráz a všecka, co v cestě stálo, pobrala a rozkotala, tak též mnoho otav z luk pobrala. Protož takové příhody živlů a tolikráte v roce zasluhují zajisté, by se památku našim potomkům do knihy této zaznamenali.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 10–11)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/10#> [Hředle Bařtipánův mlýn]

[Hředle, Bařtipánův mlýn], [E3]: „30. června 1841 při průtrži mračen mlýnář i s rodinou museli hledat útočiště ve svahu nad mlýnem, voda brala vše, co se jí postavilo do cesty, mlýn patrně silně poškozen.“ (Mlýn Bařtipánův, 2023)

1844₅ květen (29. 5.), [S_{MA}], [E2] [Hředle, Petrovice, Rakovník, Postoloprty, Most, *Chyňava], krupobití a regionální i příválové povodně

[Rakovník]: „Dne 1. května krupobití a dne 29. května velká povodeň.“ Malcova kronika (Černý, 2010, s. 202)

*[Unhošť]: „Od 24. do 30. května pršelo ve dne v noci, z čehož v různých místech, obzvláště při potocích povodeň pošla. Ve Svarově [u Unhoště] na dvou místech hráz rybníka [rybník Tmavák?] se protrhla, ryby odplavaly, louky podplaveny a sklepy vodou naplněny byly.“ (Melichar, 1890, s. 50)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ed187910-4bb4-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>

[Kněžves]: „Roku 1844 veliká krupobití pohubila zvláště žita v položení u sv. Donáta, takže se i mnohé posekaly a brambory vysázely. Které však státi se nechalo, velmi malý užitek dalo. Taktéž v okolních obcích chmele krupobitím utrpěly, takže se zavedené již na tyčích pruty strhati musely a opět v nově vyrostlé pak zaváděly (22. května). A předce byla úroda chmele obstojná.“ (Kronika městyse Kněžves 1836–1864, Zápisky Jana Štisa, bývalého představeného v Kněževsi)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

[Hředle]: „Dne 21. května roku 1844 bylo právě v 12 hodin poledne hrozné krupobití, tak že osení, stromy... (?) hrozné roztřískáno bylo. Nejvíce to uškodilo žitu, které se dílem posekati musilo... Toto krupobití dostihlo na 7 hodin cesty dálky od Žbánu (místní označení Džbánu) hředelského přes Petrovice na šířku pak dílem hodinu půl druhé i dvě hodiny cesty. Také v kraji v tu stranu hodinu od města Hřivic u města Postoloprty a přes most a do vrších podobně a ještě zuřivěji tento živel se objevil. Kroupy byly tak velké, že každé na dosíhnutí okno rozbily, ale i zajíce a ptactvo v polích usmrtily. (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 13)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/11>

1845₃ březen [W_{M2}], [Rakovnický potok]

*[Plasy, Mladotice]: „Střela, říčka nad Plazy, mlejn a hráz velkého rybníka Mladského rozvodněním svým pošramotila a jinde více škodila.“ (Krolmus, 1845, s. 161)

*[Kostelík]: „Javornice, potok rozvodněný most pod Kostelíčkem vzala, na Mži ho donesla, kdež ve vrboví zadrželo a kočkovský mlýnář jej uvázal.“ (Krolmus, 1845, s. 161)

*[Modřejovice]: „Potůček Modřejovický „Lidlov“ rozvodněný u Bílidla mezi Kočkovským mlýnem a Bartoněm na 450 sáhů dřeva Slabecké vrchnosti pobral a na Mži zanesl...“ (Krolmus, 1845, s. 161)

[Rakovník]: „Dne 28. března 1845 rozvodnil se ranní dobou červený potok Rakovnický, Budami pod Křivoklátem se proudějící a půl hodiny odtud v řeku Mži u Roztok vlívající, tak zhoubně si počínal, že pamětníka není, an by mohl, o podobné spoustě vypravovati, kterouž tento potok letošního roku ztropil. Nejen, že všechny mosty a lávky, hradby a ploty u zahrad

od Rakovníka až do Roztok svou prudkostí a náramnými ledovými krami na svém rozjitřeném hřbetě nesa, pobořil, stromy z kořene vyvrátil, pole, luka a zahrady buď pískem zanesl, buď vydrancoval, že úrodné pole se stalo pustým. Onen potok na předměstí rakovnickém mnoho stavení porouchal a jedno odnesl.“ (Krolmus, 1845, s. 161–162).

[Rakovník]: „Byla veliká zima. Trvala do velikonočních svátků, takže v Praze jedli velikonočního beránka na zamrzlé Vltavě.“... (dále o Praze a o povodni v Rakovnici se Hovorka kupodivu vůbec nezmiňuje). (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 51).

[Rakovník]: „Toho roku byla dlouhá a tuhá zima (následuje popis povodně v Praze)... I zde dosahovala voda až na náměstí ulic Plzeňskou a malou uličkou na Sekyře (nynější ulice Nádražní).“ (Malcova kronika, Černý, 2010, s. 203)

[Rakovník]: „Po povodni toho roku byly rozedrány vodou opět stavidel a jez Nového mlýna. K žádosti o povolení na opravu musel být sestaven náklad na opravu těchto stavidel na celých dvacet roků, od roku 1816 až 1836. Obnášel průměrně ročně 124 zl. vídeňské měny.“ (Malcova kronika, Černý, 2010, s. 207)

[Rakovník]: „Zde topila v Lubenské a Lázeňské až na roh náměstí. Ta byla ze sněhu a zanesla jen louky u Senomat, po Sekyře a v těch dvou ulicích museli jezdit na loďkách, mosty byly zle poškozené. Tenkrát se utopil mlynář trávnícký, pan Klier. Šel večer z hospody a minul most, než ještě voda přestoupila břehy, spad do strouhy.“ (Levý, 1896, s. 442)

[Rakovník]: „Léta 1845 byla velká zima. Trvala až do velikonočních svátků [do 23. března], ... (zmínka o Praze)... I zde velká povodeň.“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 100)

[Křivoklát, Roztoky u Křivoklátku]: „Kronika farní zmiňuje se ještě o povodni roku 1784, která byla veliká a zlá, neboť s povodní dne 28. března 1845, která v Roztokách odnesla Čermákovu chalupu, v Křivoklátě všechny můstky a lávky přes potok, mnoho škody na domech, polích a zahradách nadělala, praví, že vyrovnala se povodni 1784.“ (Pamětní kniha obce Křivoklátské 1924–1958, s. 12)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/456/14#>

Poznámka: informaci převzal kronikář Martin Blažek, účetní velkostatku v Křivoklátě, z místní farní kroniky č. II (s. 70) do retrospektivní části obecní kroniky.

*[Velvary]: „Roku 1845 byla dlouhá zima, kteráž až do 29. března trvala, a do toho času sníh a led trval, tak že jsme o vzkříšení nemohli konati slavný průvod po náměstí než jen třikrát kolem chrámu Páně. Přemnoho náledí, jelikož toho dne začalo tání, a ve třech dnech byla tak hrozná povodeň, že všechny dolejší ve městě domy až pod děkanství byly více méně ve vodě, kteráž dosahovala až na náměstí k soše Panny Marie a do ulice pod děkanstvím. Mnoho přemnoho škod utrpěli lidé zvláště při vodách, strativše i pole zánosem písku i obydlí a jiné jmění. ... Tato povodeň byla též příčinou, že se ve Velvařích za branou Raudnickou pod silnicí, která toho roku byla zhotovena, za mostem, který na třech obloukách spočívá, ještě silnice překopati musila, a vystavěno ještě jedno podloubí, protože se vidělo, kterak u Velvar, kdež se více potoků stýká, časem veliká voda bývá.“ (Zdroj: Muzeum Velvary, farní kronika Velvar)

Poznámka: kronika zatím není digitalizovaná.

***1846, červenec, krupobití Čistá**

[Čistá]: „Dne 6. July 1846 bylo zdejší město, resp., obyvatelé jeho, velkým krupobitím zastiženo.“ (Kronika Čisté 1836–1960, s. 14)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/941/11>

1847, květen (24. 5.), [S_{MA}], [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „V pátek o Božím Těle (24. 5.) přišla silná voda z deštivého lijáku, topila na Sekyře a do půl Lubenské a Lázeňské ulice.“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 202)

1851, léto, vlhké léto a neúroda brambor

[Lužná]: „... až v roku 1851 hned od jara časté deště a mnohé polní práce se tak zdržovaly, že se ten rok za špatný považovati musí. Obzvláště pamětihodno jest a zaznamenati sluší, že v čase žních nás tak mnoho deštivé počasí, že tři i čtyři neděle na polích obilí obracet musilo až i také dost vzrostlo a i shnilo, v našem okolí též mnoho ovsu, luskoviny i se sněhem k zapadnutí přišlo, neb ty časté deště sklizení tak zdržely, že ani ty nejstarší pamětníci toto udati nemohou, aby v našem okolí obilí sněhem k zapadnutí přišlo, brambory ten rok velmi mnoho shnily a se špatně urodily ... také mnoho se sněhem zapadlo a zamrzlo, neb první sníh (sic!) napadl hned ku konci října 1851 a ostal čtrnácte dních ležet, kdežto notně mrzlo, napotom zase země rozmrzla, pak brambory teprve ze země vydobývaly, ale bylo jich mnoho k nepotřebě, než musely se jen k pálení kořalky potřebovati...“ (Kronika obce Lužná 1836–1940, s. 18)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/469/10>

***1852, květen (27. 5.), [S_{MA}], [E3] [Blšanka, Rakovnický potok]**

[Kryry]: „Další povodně byly 27. května 1852, dále 3. března 1855 a hlavně 25. května 1872, která byla obzvláště veliká. Na povodí obou potoků, vlivem dlouhotrvajících dešťů, došlo k protržení hrází několika rybníků, zejména na přítocích Blšanky a Podvineckého potoka. Opět byl úplně zničen most přes Blšanku ke kostelu a část obce, zvaná Malá strana, byla celá pod vodou. Rovněž dnešní Vodní ulice byla úplně zatopena. V noci, kdy povodeň kulminovala, se voda rozlila do výše 1 m i na náměstí. Tehdy bylo zatopeno mnoho domů, sklepů, dvorů i stodol.“ (Kryry, živelní pohromy, 2023)

1852, květen, červen [Lišanský potok, Červený potok]

[Hředle]: „Léta Páně 1852 panovaly hrozné bouřky a povodně. V sobotu před svatou Trojicí byla zde u Hředel taková povodeň, že dole u potoka voda lidem do stavení stoupila, ploty a zdě pobrala, zkázu a velikou škodu na polích a lukách po sobě zanechala.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 39)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/465/24>

[Krupá]: „Roku 1852, dne 19. května, jmenovitě ve středu před na nebe vstoupením Páně, tak okolo hodiny čtvrté přitáhla od západu silné mračno, ze kterého velmi silně hřmělo a blýskalo, tak že počítajíce sedmkrát blesk čili hrom udeřil, mezitím udeřil v Krušovicích v zámku od domu pana direktora Josefa Hasenöhlera, z čehož ale oheň nevznikl. Pan direktor nebyl doma. Z toho mračna přišlo ale tak silně, jen se lilo v zvláště okolo Kounova, Povelčína, Milotína, Nesuchyně a Mutivíc [Mutějovice], a tudy se tak velmi rozvodnily, že se voda s obou stran přes břehy vylila a tím tudy mnohé škody způsobila. Mosty, jak Milosotínský, Nesuchyňský a Mutinovský odnesla – tyče z chmelnic lidu pobrala, břehy roztrhala – na Chobotě stavidla u mostu i u Kocandy lávku, která vysoko nad potokem stála, pobrala – též i u Kocandy jez roztrhala. Krátce slovem praveno, byla tak silná povodeň, jakovou až dosavad do toho času pamětníci nebylo, by takovéto povodni rovné býti by pamatoval. Voda tekla proudem přes mosty neb kanály, poněvadž stačiti podkanály nemohla. Lidé nemohli přes kanály jezdit. Voda vystoupila přes celý Chobot až za jalovou struhu do půly polí k Nesuchyňským hranicím. Poněvadž lidu povodeň mnoho set kop tyčí chmelnic odnesla a na Chobot po břehách a ve strouze ležeti ostaly, bylo lidu od krušovské vrchnosti povoleno, by se ti lidé, kterým voda tyče odnesla, si sezbírali a mezi sebe rozdělili. Tak se to i vskutku stalo. Mnozí je již měli odvezené na poli ležeti – jiné zas na břehách nashromážděné je měli. Jiní zas jiné nové na koupění na chmelnicích měli. Hleděl každý, jak jen věděl a mohl na polích a chmelnicích onou vodní zkázou zas do stavu připravit. Tudíž zase dne 26. května t. r. okolo třetí hodiny z rána přitáhla mračna, dešť se lyl a povstala zas taková jako první velká povodeň a odnesla lidu všechny podruhy na chmelnice dané tyče. Při této druhé povodni vystoupila voda ještě výše, poněvadž břehy byly ztrhané, a tudy se voda nyní lépe do prostranství vylíti mohla, a tudy zase, i ještě větší škody načinila. Ó Svrchovaný dobrotivý Bóže! my své srdce sdůvěrností k tobě obracíme a v pokoře prosíme, bys tak dobrotivý býti, o nás hříšné, skrze mocnou přímiluvu a orodování sv. Gotthardu patrona našeho, od takovéto příliš velké povodně, krupobíté a bouře, z čehož dražota, hlad, mor a vše zlé pochází dobrotivě vyslyšeti – a chrániti ráčil. Pane! Vstaň! Lodička přikrývá se vlnami, zachovejž nás, hyneme. My pak polepšení přislubujeme: Chceme a budeme Tebe, Boha svého, nadevšecko, a bližního, jako sebe

milovati, hříchů se varovati, dobře činiti. Ó posilni nás v našem předsevzetí, a uděl nám k tomu své svaté milosti, a toho-li žádáme skrze Tebe Samého a skrze nekonečné zásluhy Tvého Božského Syna a pána našeho Ježíše Krista Amen. Fr. Špalek. Třetí taková povodeň byla 30. května. Čtvrtá taková povodeň byla dne 3. června. Pátá byla ta největší, zvláště od Krušovic, takže nejen přes kanal na Lišanské silnici ve Brodě t. j. pod Krušovským mleynem, nýbrž přes ty zídky na mostě vystavěné. Most byl sbouraný. Mnoho škod učiněno. To stalo se dne 8. června 1852 dopoledne.“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 32–33)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/21>

„Nové Mosty (Canáli) na C. k. silnici pode vsí: roku 1853 byly tyto mosty od velkých vod poněkoli káte přičlých tak rozbořené a odnesené, že uprostřed učinila voda nesmírnou jámu, a tak se přes ně jezdit nemohlo, jezdilo se skrze ves Krupá. Z této příčiny musili krupští sousedi cestu skrze ves k jízdě upevniti. Mezi tím stavěli zedníci tyto porochané kanály, tak že byly v čase, při sv. Václavu již vystavěné a jezdilo se zas tamtudy, a takové jízdy přes ves přestaly.“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 36)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/21>

[Lišany]: *„Rok 1852 začal velmi mírnou zimou a též takovou dokonal, začátek jara začalo být mokré počasí, napotom přišly takové velké povodně, že pamětníci nebyly v tom čase (?) v obci, by takové 4 velké povodně po sobě byly bývaly, první přišla dne 19. května, druhá 25. května, třetí 30. května, čtvrtá 5. června.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939 s. 15)*
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/9>

[Rakovník]: *„Roku toho byly četné lijáky, čímž se stávalo, že domy v ulici Svatojilské (Karlovarské), Jana Rubriciusa a Matěje Staňka, mezi kterými jest hlavní stoka z ulice, v přízemí a dvorech se zatopovaly. Následkem toho posílána městské radě stížnost a žádost o odpomoc. ... Vody od sv. Václava, Bendovky a sv. Trojice jsou vedeny do stoky před soudním dvorem, která jest nedostatečná přijmout celý nával těchto, voda vlévá se do ulice, kde zatopuje domy. Kanál mezi nadzminěnými domy spadá do stoky přes zahrady domů do ulice Plzeňské. Stoka ta jest zanesena, házejí se do ní zdechliny, staré kůže a škrample a vůbec všechna neřest. Vyšla ohledávací komise kolem města, uznáno, že se částečně odpomůže, když voda od sv. Václava se povede příkopem k Vysoké bráně a odtud starým hradebním příkopem do stoky na Sekyře... Později v letech šedesátých činily vody od sv. Václava zase velké škody v domkách za Pražskou branou. Kde při jednom přívalu byly pobořeny všechny hradby a hradební zdi a majetník nejdoleji položeného domku pan Václav Nachtigal, chtěje v jeho dvoře průtok uvolnit, byl proudem stržen a ztěžší svůj život zachránil.“ (Malcova kronika, Černý, 2010, s. 248)*

[Rakovník]: *„Roku 1852, o Boží Hod svatodušní (30. 5.), přišla okolo třetí hodiny bouře a nesmírný liják, poněvadž na západě též velký lijavec se spustil, byla strouha Jalová ve čtvrt hodině rovna a já sotva přešel most, jda z Lázní z Besedy, již se strouha přelívala a celá Sekyra byla hned pod vodou, že se museli lidé v domkách na půdu uchránit. Topila ve dvou ulicích a až na roh náměstí. Tenkrát nejen, že luka zanesla, ale i na polích mnoho strže a roklí nadělala. Ale domy nebourala, ani o žádný život nepřišel jako roku 1872, která povodeň je vejš popsána.“*

[Rakovník]: *„O svatém Duchu velká povodeň [30. 5.]“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 57)*

[Lužná, Lišany]: *„Těž zaznamenati slušno, že v roku 1852 mnoho škodlivých povodních v našem okolí se strhlo, na Lišanském dolíku mnoho chmelnic od kořene vyvráceno bylo, tyče chmelní třikrát od vody vzatí a v hromady snesené k mostům byly. Načež se potrefující obce usnésti musily a upsati, mnoho-li se každému tyčí ztratilo a se rozvrklo, podle čehož i každý podělován byl. Na mnohých místech časté krupobití povstalo, kdež i žita velikou zkázu skrze krupobití utrpěli...“ (Kronika obce Lužná 1836–1940, s. 17)*

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/470/11>

1845, 1847, 1852, povodně a úpravy předměstí před rokem 1868

[Rakovník]: *„Hlavní spád přistěhovalců byl v Rakovnici od roku 1850. Na předměstí plzeňské či Lubensko. Zalidňovalo se rychle, nové nabývající tvářnosti. Na místě zahrad na levém břehu potoka, od mostu na Sekyru, povstala řada domků, vzniklo dlouhé pásmo obydlí od bývalé brány svatojilské podél hradeb k děkanskému chrámu, pořízen na vysušeném rybníce klihařském nákladný dům Mdr. Jos. Krále a rozmnožen valně počet zápotočních stavení při strouze mlýnské (dříve koželužské neb soukenické). A přece trpělo předměstí to do roku 1868 téměř každoročním (mnohdy i několikerým) rozvodněním potoka*

hlavního (jalového) a dešťovými přívaly z roklí návrší u sv. Antonína nad hřbitovem a sv. Vojtěcha nad Vysokou branou. Připomenouti sluší povodeň o Božím Těle 1845 (utonul trávnický mlynář Klier), povodeň z roku 1847 a povodeň o Božím Hodě svatodušním 1852. Proto naléhal dr. P. A. Trojan při svém vstoupení do městského zastupitelstva na řádné upravení potoka k ochraně města i okolí před ustavičným zaplavováním. Podařilo se mu konečně, že obec pod jeho dozorstvím ruku položila k nákladnému a pracnému narovnání a opravení struh hlavních i vedlejších. Směr a stav potoka jalového šel původně nad městem klikatě, v městě samém, kudy po lávce se přecházelo, byl rozšířen, aby přejížděti se mohlo, což dalo se vždy s velikým namáháním.“ (Levý, 1896, s. 441–442)

1853₄ duben (28. 4.), [S_{AP}], [E2–3] [Rakovnický potok]

„...Mitte Aprils zu Warschau grosse Ueberschwemmung der Weichsel Vom 26 April Ueberschwemmung der Oder bei Wriezen Starkes Anschwellen des Rheins und seiner Nebenflüsse bei Duisburg Ueberschwemmung der Weichsel und San in Galizien Ueberschwemmung zu Rakonitz in Böhmen durch Regengüsse. Am 3 Mai Ueberschwemmung der Mulde durch Gewitter. Am 4 Mai Ueberschwemmung bei Silberberg in Schlesien in Folge einer Wasserhose Am 4 und folgenden Tage Ueberschwemmungen in verschiedenen Gegenden Ungarns durch Gewitter und Regengüsse...“

Překlad: „Uprostřed dubna velká povodeň Visly. Od 26. dubna povodeň Odry u Wriezen, silný vzestup Rýna a přítoků u Duisburgu, povodeň Visly a Sanu v Haliči, povodeň u Rakovníka v Čechách po dešťovém přívalu. 3. května povodeň Muldy po bouři. 4. dubna povodeň u Silberbergu (Srebrna Góra v povodí Kladské Nisy) ve Slezsku následkem tornáda a 4. následného dne povodně v různých krajích Uher skrze bouře a přívaly.“ (Plieninger, 1856, s. 458)

Poznámka: jde o přehled přírodních extrémů v Evropě za rok 1853.

[Rakovník, Chlum]: „Dne 28. dubna 1853 velká povodeň. Voda odnesla lávku přes potok u Háčkovic mlýna ke Chlumu vedoucí cesty. Hejtmanství nařizuje k udání četnictva, aby lávku novou postavil. Proti tomu se ohražuje obec a dokázala starými pamětníky, že lávku tu stavívaly společně Ryšín, Chlum a Rakovník.“ (Malcova kronika, Černý, 2010, s. 256)

1853₆ červen [S_U], [E1] [Lišanský potok]

[Hředle, Lišanský potok]: „Ačkoli minulého roku a léta (= 1852) veliké povodně v naší milé vlasti se byly strhly a jedna z těch největších v sobotu před sv. Trojicí se byla přihodila, přece nebyla tak veliká, nebyla tak veliká žádná jako ona letošního roku na den 9ho června 1853. Tato strhla kanál u Krupého, porazila zde veliké stromy. Podebrala a odplavila pole, zanesla marastem luka právě sečená a nadělala škody na tisíce a tisíce. Nám přišla taková povodeň tím strašlivá, poněvadž byla až posud, ačkoli již jiné, ale slabé povodně byly, neobyčejná, neb voda stoupla tu výšku, na které ještě nikdy nestála.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 42)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/465/26>

[Lišany]: „Léto bylo těž mokré ... 9. června byly velká povodeň, tak že na 28 roků taková nebyla (tedy odkaz na povodeň 1824 anebo 1825?)“ (Kronika obce Lišany, s. 16)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/3257/10>

1854 [Lišanský potok], sucho

[Krupá]: „Roku 1854 bylo velké sucho, obilí špatně zrostlo, a tak se jařina málo kde vymetala a zlé příčiny zrna byla malá, a proto také velmi málo sypalo obilí.“ (Kronika Krupé, 1936–1927)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/2639/24>

***1855₃ březen (3. 3.), [S_{MA}], [Blšanka]**

„Další povodně byly 27. května 1852, dále 3. března 1855 a hlavně 25. května 1872.“ (Kryry, živelní pohromy, 2023)

1856, vodní hospodářství, most, úprava trasy potoka

[Rakovník]: „Když roku 1856 Rakovníkem silnice Pražsko-Plzeňská stavěti se počala (od města k Velkému rybníku vystavěna byla roku 1838), žádaly cís. orgány, aby město vlastním nákladem zřídilo přes potok most... Most stál 6 000 zl. a měl 43 m 61 cm délky, byl ze 4 čtrnáct metrů velkých od sebe vzdálených, velkých 1 m 89 cm silných a 9 m 48 cm dlouhých pilířů a tesaných kamenů. Klikatý směr potoka byl po zbudování mostu v rovné čáře. Proud vody šel hlavně jen krajním otvorem mostu, jehož polovička sáhala již od břehu samého k městu – ale na druhé straně rozléval se proud přivalový a bil šikmo do levého pilíře, čímž proud se zarážel a potok pod mostem se zanášel, voda pak nad mostem vystupovala na luka.“ (Levý, 1896, s. 442)

***1862₂ únor (31.1.–2. 2.) [W_{JP}], R, [E3] [Ohře]**

„... nastavely se ledy na řece Ohři, čímž tato u Postoloprta tak vystoupila, že není pamětníka takového rozvodnění. Všechny hráze jsou strhány, obce Strkovice, Levonice, Mradice stojí pod vodou, která zatopila část Postoloprta...“ (Národní listy z 5. února 1862, č. 30)

Poznámka: žádný zdroj se kupodivu o rozvodnění Rakovnického potoka nezmiňuje, příčinou povodně byly intenzivní deště, které zde asi chyběly, tání sněhu nebylo příliš podstatné.

1863, úprava potoka či obecní strouhy

[Rakovník]: „Toho roku dala obec na výlohy obecní kasy dělati strouhu přes všechny sedlské luka rovně se táhnoucí až ke knížecí lousce vedle domku čp. 28 pod kostelem. Tato strouha se musela dáti dělati, poněvadž k tomu úředně dle vedených protokolů a přivolení výboru donucena, a to proto, aby se ke kostelu cesta v pořádku zachovala.“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 49)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/29>

1864, sucho

[Kněževes]: „Povětrnost roku tohoto byla v krajině naší polním úrodám celkem nepříznivá. Velikým suchem zakrněly plodiny. Chmele zprvu suchem, později pak i velikými větry utrpěly.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864, díl 6)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

[Lišany]: „Tento rok mezi památné čítati musíme, neboť hned v zimě bylo málo sněhu, a pak od Božího jara nebylo žádného vydatného deště, takže velice zle a vůbec o vodu bylo. Na mnohých místech studny vyschly a až do pozdního leta mrazí panovali. Nejhuře bylo s pastvou pro dobytek, neboť co jednou ukousl, vícekrát nenarostlo...“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 25)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/14>

1864₆ červen (11. 6.), [S_{JO}], [E1] [Rakovnický potok], přivalová lokální povodeň

[Křivokláti], [E3]: „Dne 11. června 1864 na den sv. Barnabáše apoštola Páně ke druhé hodině odpolední rozprostřela se nad Křivoklátem a jeho okolím tmavošedá mračna, která veškerou svou vodní spoustu náramným lijavcem v průvodu bouře a krupobití na dědinu naši vychrlila, takže v několika minutách voda hráze obyčejných svých průtoků spustivše z návrší a strání se řítila, mnoho škod na polích na svah ležících svými stržemi způsobila. Tak se řinul proud čtvrtým pramenem s vrchu Sokolí přes panské pole proti dvoru, brambory posázeném a dobrou zem až na skalnatou půdu vymlel a zahrady dolejší kamením a pískem zanesl. S vrchu bukovského nad Budami za obydlím Antonína Janovského valil se přívál na způsob ohromného vodopádu; velkolepé, zde nikdy nevidané divadlo způsobil. Lazebním loužkem podle majetku Františka Sýkory, téhož času hostinského, přívál v takovém množství a takovou prudkostí se hnal, že z mezí svých vystoupiv ohromnými balvany a rumem Krausovi krejčímu celou a Sýkorovi asi čtvrtý díl zahrady naplnil, takže vyklízení rumu každému na 100 zl. se počítá. V tak krátké době tak zhoubný přívál žádný zde nepamatuje.“ (Pamětní kniha obce Křivoklátské 1924–1958, s. 10)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/456/12#>

Poznámka: Informaci převzal kronikář Martin Blažek, účetní velkostatku v Křivoklátě, z místní farní kroniky č. II (s. 70) do retrospektivní části obecní kroniky.

1865_{3,4} duben (5.–8. 4.), [W_{M2} až W_{AP}], [E2] [Hájevský a Kolečovický potok, Rakovnický potok]

[Rakovník]: „*Item téhož roku byla velká zima, mnoho sněhu a v postě (5. března) velká povodeň, pak nastaly velký sucha, už jest to třetí suchý rok.*“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 109)

Poznámka: Poměrně významné povodně nastaly ne v březnu, ale až po oblevě začátkem dubna. Hovorka se o měsíc zmýlil.

[Kněževs]: „*Roku toho tuhá byla zima s mnoho sněhem až do 1. března. 8. března opět padal sníh, 27. malá obleva, načež opět 28. a 29. nastaly prudké vánice, sněhu napadlo na střešíc vysoko, takže 30. března opět již na saních se jezdilo, což ani nejstarší lidé, aby tak v ten čas bylo, nepamatují. Sníh pak sešel, učiniv vodu velikou dne 5., 6., 7. a 8. dubna.*“ (Kronika městyse Kněževs)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

1865₈ srpen (28. 8.), [S_{AS}], [E1] [Rakovnický a Úterský potok]

[Rakovník]: „*Dne 28. srpna v noci, v 29. den po dvoudenním velkém parnu, přišla v půl jedné strašná bouře. Blesky se ustavičně zapalovaly, takž bylo nebe jako v ohni. Strašný rachot hromu a pak takový lijavec se strhl, který skoro hodinu trval a byl tak náhlý, že na polích a lukách velmi velké škody nadělal, a tak prudký liják lidi zde na 50 let nepamatují.*“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 110)

[Bezručice] [E2]: „*29. srpna v noci v 11,30 hodin přišel orkán, který způsobil na Bezručicku zatopení polí a luk a sotva bylo možno zachránit dobytek v mlýnech. V Šipínském oboře zachvátila povodeň na 150 jelenů, kteří se chtěli spasit útekem z obory.*“ (Katastrofy, mory, bouře v minulosti, Hamelika XXIV, č. 299 z 31. ledna 2000)

Poznámka: 29. 8. 23:30 h, Šipín na Bezručicku, nedaleko soutoku Úterského potoka a Hadovky.

1865₉ září (?), [S_{AS}], [E1] [Rakovnický, resp. Lišanský potok]

[Lišany]: „*Tento rok započal tak mírnou zimou, že ještě v měsíci lednu se oralo a celou zimu žádný sníh nenapadl. Z toho povstalo veliké sucho, neboť celý takorok rok nepršelo. Až v měsíci září od východní strany v noci takový liják přišel, že voda všechna luka zaplavila, mnoho chmelních tyček pobrala i na polích velkou škodu způsobila.*“ (Kočka, 2009), (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 27)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/15>

1868_{6,7} červen, červenec [E1] [Čistý potok], povodeň

[Lužná]: „*Rok 1868 pro všechny jak obilní, tak pící byl tuze nepříznivý, nebo od měsíce května žádná vydatná vlaha se nedostavila... Dostavili se sice dva deště v měsíci červnu a červenci, který ale více na škodu než k užtku byli, poněvadž skrze přílišný déšť a povodeň škody se stali, pole strhali, luka zaplavila, takže osení, též píce pro dobytek zmařeny byli. Po těch dvou deštích a povodni následovalo nesmírné parno, zem vyprahla a docela zabránilo zrůst obilí a trávy...*“ (Kronika obce Lužná 1836–1940, s. 54)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/470/30>

[Krupá]: „*Rok 1868 jest rok náramně suchý, tak že všecka úroda jakákoliv druhy bez času dožrála...*“

(Kronika Krupé 1836–1927, s. 42)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/26>

1869, vodní hospodářství

[Rakovník]: „*Tehdy přeložen celý most, tj. oba prostřední pilíře a dosavadní dřevěné zábradlí nahrazeno dřevěným. Po takové úpravě mostu v létě 1869, k němuž zemský výbor poskytl 2 400 zl., letěla voda přivalová mezi oběma prostředními pilíři městu neubližujíc a potok se nezanášel.*“ (Levý, 1896, s. 442).

1872, květen (25. 5.), [S_{MA}], [E3] [Rakovnický potok, Lišanský potok, Blšanka], přívalová povodeň velkého rozsahu

[Tlesko, Jesenice, Schreiberův mlýn]: „Der Wolkenbruch im Jahre 1872 brachte, wenn auch nicht gerade für Tlesko, so doch für die Umgebung großen Unheil. Am 25. Mai dieser Jahren goss es stundenlang in Strömen und förderte ganz gewaltige Wassermengen zu Tale. Der Teich der Schreibernühle riss und schwemmte darunter befindliche alte Ölmühle, die in eine Mahlmühle umgebaut war, vollständig ab. Der Damm des Prinzepteiches riss ebenfalls, denen Wassermengen sich in den Zvitaken und Jechnitzer Großen Teich ergossen, der teilweise zum Überlaufen kam. Der ganze Gebiet um den größten Teich war ein einziger See. Wenn auch der Damm in der Mitte zum größten Glücke standhielt, barst doch ein Stück des Dammes am äußersten Süden in einen Breite von fast 15 Metern. Die Fikatschendamme, die ebenfalls schon unter Wasser standen und überliefen, hielten glücklicher Weise stand so das für die Mühlen in Woratschen Tal keine Gefahr bestand. Weiters rissen die Dämme des Pastuchowitzer und Weletschiner Teiches, die den Dammriss des Joch großen Pladen Teiches verursachten. Dass dem Zufluss derart enormen Wassermengen der Damm des Stebner Teiches nicht Standhalten konnte, ist fast selbstverständlich. Leider erforderten die sich in breiten Strom ergießenden Fluten in Petersburg und in Goldbachetale eine Anzahl Menschenleben.“

Překlad: „Průtrž mračen v roce 1872 přinesla, i když ne přímo v Tlesku, velkou škodu kolem. Dne 25. května roku 1872 chrlila hodiny v proudech masy vody do údolí. Rybník u Schreiberova mlýna (Ostrovský potok v povodí Blšanky) se protrhl, odplavil pod ním se nacházející oleju, přestavěnou na mlýn, zcela. Hráz Princova rybníka se protrhla také, jeho vodní masy se zduly do Zvitákovského (dnes Krtský rybník) a Velkého Jesenického rybníka, který se zčásti přelíval. Celé okolí Velkého rybníka bylo jediné jezero! Když hráž uprostřed Velkého rybníka naštěstí vydržela, praskla část hráze na vnějším jižním okraji skoro 15 m. Fikačovské hráze, které již také stály pod vodou a přetékaly, vydržely naštěstí, takže Voráčovským mlýnům nehrozilo nebezpečí. Dál se protrhly hráze Pastuchovického a Velečinského rybníka, které způsobily protržení hráze Velkého rybníka v Blatnu. Že nemohla vydržet hráž rybníka ve Stebně, je samozřejmé. Bohužel si široce vzdutý proud vody v údolí u Petrohradu a údolí Blšanky vyžádal značný počet lidských životů.“ (Kronika Tleska 1939, s. 11)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/485/10>

[Jesenice]: „O Rybnících pod Jesenicí na Rakovnickém potoce: Dlouhými dešti rozmoklé břehy a hráze všech čtyř rybníků pod Voráčovem, jakož i Malého a Velkého Fikara, nemohly déle odolati nátlaku rostoucí vody; v sobotu strhaly se a veškerá spousta vod těch vychrlila se v potok Rakovnický, měnič jej rázem ve veletok, který bořil a trhal vše, co mu v cestu přišlo. A Senomaty byly mu první v cestě!“ (Národní listy z 2. června 1872, č. 150)

Poznámka: Tato zpráva je však nepřesná, ve skutečnosti se rybník v Jesenici neprotrhl vůbec, hráze obou dalších rybníků se protrhly jen částečně. Jesenický rybník byl pouze poškozený a po řadu dalších dní panovaly obavy z jeho protržení. Dobře je to vidět ze zpráv z dobového tisku: [Jesenice, Rakovník]: „Z Rakovníka, 29. května (Zvl. telegram Národních listů). Obava před protržením valně promoklé hráze rybníka jesenického dosud trvá.“ (Národní listy z 30. května 1872, č. 147). O dva týdny později: „V novinách šířila se v těchto dnech zpráva, že se 77 jiter Velký rybník u Jesenice protrhl, tomu však není tak. Vznikla pouze obava, že by řečený rybník u jednoho potrubí mohl se strhnouti, a proto byla níže položeným krajinám až k Rakovníku dána výstraha. Pobožené místo v hrázi bylo zazděno, a tak se všemu nebezpečí zabránilo. Ostatně jsou čepy na všech rybnících vytaženy, tak že voda volně ubíhá.“ (Pražský Deník č. 139 z 12. června)

Poznámka: k problému se vyjádřil ještě redaktor Posla z Prahy z Rakovníka:

[Jesenice, Rakovník]: „Nežli svůj dopis pro tentokrát ukončím, připomínám ještě, že bylo zdejší obyvatelstvo čtvrtého června o 8. hodině večer pobouřeno zprávou, že jesenické rybníky potrhaly se a že hrozí městu opět nebezpečí povodní. Nikdy nezapomenu na křik, nárek a bédování, stěhování obyvatelstva z míst nižších zaplavených v místa vyšší, před povodní chráněná... Po dlouhém a dlouhém čekání na vodu uznal konečně každý, že byla zpráva o strhání se jesenických rybníků nepravdivá; ano, druhého dne zjištěno, že sice mohl se jesenický rybník protrhnouti, a proto bylo prý obyvatelstvo na potoce Rakovnickém na hrozící nebezpečí upozorněno, což zajisté chvalitebné, ačkoli s trháním se jesenických rybníků nemůže být v Rakovníce povodeň taková, aby mohla město ohrozit: Neb kdyby se všechny jesenické rybníky protrhly (majít dohromady asi 200 jiter [1,1 km²] a hloubku průměrnou 2 sáhy [3,8 m]) rozlila by se voda z nich na délce čtyř hodin cesty a v šíři nejméně 100–150 sáhů [180–270 m], nežli by do Rakovníka přišla, jelikož jsou struhy skoro vesměs dřívější povodní protrhány. Zaplavily

by tudíž krajinu tuto na nejvýš až 7 palců [asi 18 cm] vysoko!..." (Posel z Prahy č. 142 ze 14. června 1872)

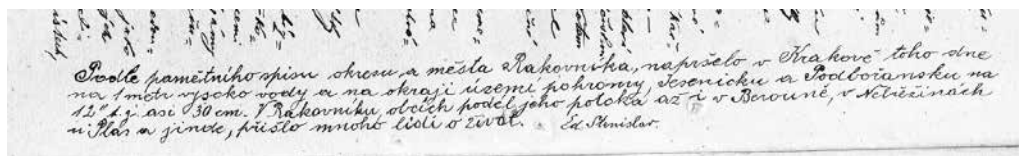
[Čistá, Krakov]: „O 2. hodině odpoledne od všech úhlů světa zsinála mračna vystupovati počala. Zdálo se, jako by nebesa sobě samým nesla válku a smrt. Temný rachot hromu se 3/4 stran v jednu chvíli zároveň duněl. ... Jako hory stoupali mrakové víc a více obkličující ten poslední modrý obláček nad námi uprostřed sebe. Za mrtvého ticha jen hlubokým vzdáleným hučením hromu přerušovaného – všecek vzduch temností se naplnil. Tu jako s hlubiny skalní urvané zvuky s věže kostela sv. Václava slyšány byly: z pověrného či pobožného zvyku všemi zvony „proti mračnům“ zvoniti se počalo. Zhoubá se blížila: prudký blesk jako roztržení nebes od západu k východu a za ním hromová rána! Pustá vichřice směrem od Bělbožic téměř při zemi šedý val proti nám poháněla. Lidé s nářkem vybíhali ze stavení. Za hlučného rašení s oblaků prudké krupíty [sic!] se řítilo. V tu dobu srazila se mračna a větrové všech stran a jako by se otevřely brány všeho vodstva, nebe chrtilo záhubu, každým dvorcem, každou stružkou potokové se valily...“ (následuje popis povodně na Javornici v Čisté).

Na okraj stránky dopsáno: „Podle pamětního spisu okresu a města Rakovníka napršelo v Krakově toho dne na 1 metr (1 000 mm) vysoko vody a na okraji území pohromy, Jesenicku a Podbořansku na 12'', t.j. asi 30 cm (300 mm). V Rakovnici, v obcích podél jeho potoka až v Berouně, v Nebřežínách u Plas a jinde přišlo mnoho lidí o život. Ed. Stanislav.“

(Kronika Čisté 1836–1960, s. 37–41)

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/941/46>

Poznámka o srážkách v kronice:

[Hředle]: „Dne 25. května 1872 bylo okolí rakovnické, totiž odkud potok Rakovnický tak zvaný (Černý) svůj počátek běře až do vtoku do Berounky u Rostok, tak velikou povodní navštívené, že není pamětníka takové povodni, tak že mnoho majetků a životů lidských a zvířat domácích tomuto živlu za obět padlo. Tento rok od počátku jara v okolí tomto, jakož i po celých Čechách každého dne deštěm mnoho vody spadlo, a také kroupy na mnoha místech mnoho škody způsobily, kde naše obec až po tuto dobu od krupobití, jakož i od povodně zachráněna byla.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 58)

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/465/31>

[Šanov]: Dopisovatel NL z Petrovic u Rakovníka: „Hůře [než v Petrovicích] ještě řádila povodeň v nedaleké obci Šanově. Tam padl za obět mlýn Malcovic, kde i stáje s pěti kusy dobytka odplavaly.“

[Petrovice, Malý mlýn]: „Pod vsí je Malý mlýnec o 1 složení s 9 strychy polí. Roku 1709 je vlastnil Vít Berounský, při mlýně je pekárna. Roku 1789 postavil František Berounský nový mlýn volský a větrný. Povodeň roku 1872 mlýn smetla.“ (Kočka, 2009)

[Klečetná, potok Klečetná]: „V roce 1872 byla zde velká průtrž mračen, vzniklá povodeň zanechala pod vsí velkou roklí.“ (Školní kronika Švihov)

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/486/15>

[Senomaty]: „Byl-li požár roku 1870 pro obec senomatskou strašným neštěstím, byla zajisté povodeň tato ještě neštěstím mnohem větším, neb onen zničil majetek některých jen občanů, tato však poškodila všechny dílem na stavení, nábytku, šatstvu, dobytku, obilí, hlavně však na polích a lukách. Průtrž mračen, která dne 25. května o 4. hodině odpoledne se strhla a až do 7 hodin večer trvala, snesla takové spousty vody, že všechny hráze rybníkův až pod Jesenici jdoucích strhala. Voda přivalila se jako ničivá lavina na Senomaty, zaplavila v šířce od školní budovy až na Senomaty k číslu 71 (Josefa Ryby), všechny mezitím ležící stavení podemlela, zbořila dílem či úplně odnesla 7 domků (číslo 118, 119, 37, 38, 58, 30, 78), smetala malou i velkou lávku, které provalila, odnášela nábytek, nářadí, dobytek. Lidské životy, ačkoliv ve velikém nebezpečí byly, přece zachráněny... atd.“ (Památní kniha obce senomatské, 1884–1931, s. 54)

Poznámka: následuje soupis škod.

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/480/30>

[Senomaty]: „V Senomatech, 31. května. Od našeho zvláštního zpravodaje: Ubohé Senomaty! Ještě nevzpamatoval se zúplna městýs náš od loňského požáru, který v půl hodině 18 čísel zničil na dobro a 39 rodin v bídu a nouzi uvrhnul, a již opět přikvačila na chudý městýs pohroma bohužel větší předešlé. Dlouhými dešti rozmoklé břehy a hráze všech čtyř rybníkův pod Voráčovem, jakož i Malého a Velkého Fikače nemohly déle odolati nátlaku rostoucí vody; v sobotu strhaly se a veškerá spousta vod těch vychrlila se v potok Rakovnický, měníc jej rázem ve veletok, který bořil a trhal vše, co mu v cestu přišlo. A Senomaty byly mu první v cestě! V okamžení byla široko daleko všechna luka pod vodou. Vše zanešeno pískem a kamením, velká část jich úplně vyhloubena a odervána, dále opět na sta strychův chmelnic a polí podobným způsobem na několik let zničeno, most a mlýn odnešeny a značný počet stavení obydlých i hospodářských bud' zúplna, bud' částečně pobořeno. Jednomu občanu, Janu Vostrému, vyvrácen domek i stodola z gruntu pryč a odnešeny. Pobořených domů a stavení hospodářských napočítal jsem na „Velké straně“ čili „na rybníčku“ pět, na „Malé straně“ osm a na tak zvaných „drahách“ dvě stavení hospodářská. Mimo to však ještě mnohem značnější počet občanův zdejších krutou utrplí škodu spustošením luk, polí, chmelnic a zahrad. Tak např. občanu Ant. Rečkovi sebráno 60 kop chmelových tyček, zničeno 2 strychy chmelnic, 4 strychy polí s vojtěškou a 10 korcův luk; taras, který přes 1 400 zl. stál a z 500 kvádrův na deset centnýřův těžkých zřízen byl, roztrhán a rozmeten až na 2 000 kroků. Mimo to odnesla mu voda 4 povozy, 6 pluhů, 4 brány, přes 500 pařezův aj. Škoda jeho obnáší 5 000 zl. Avšak poměrně ještě větší škodu utrplí ubozí nájemníci; přišliť o všechnen svůj nábytek. Šat a prádlo a skrovné ty zásobky domácnosti, což byl jediný majetek jejich. Mezi těmito ubohými nacházejí se též Josef a Anna Chládkovi, rodičové našeho zesnulého již básníka samouka Frant. Chládky z Hředel, kteří velmi nuzně se živiti musí. Velkou pohromu vzal i zdejší, níže pod městýsem ležící tak zvaný Davidův mlýn, který jest strašně pobořen. Mlýn ten náleží pěti nedospělým ještě sirotkům. Vůbec podél celého potoka daleko po obou březích domy i pozemky stejně hrůzný poskytují pohled. Než, při tom všem ještě bylo pro Senomaty velikým štěstím, že pohroma nepřekvapila obec v noci. Pak bylo by to jistě na sta lidí zaplatilo životy. Převeliká část lidí musila se utéci na střechy obydlí svých, však ani zde nebyli ještě v bezpečí. Občan Frant. Bechyně musel dva zděné štíty protlouci, by sebe a rodinu svou zachránil. Tímže způsobem tolikéž i občan Josef Brabec se spasil před smrtí; jiní občané zase, jako Musil, Piekert, Jan Vostrý a Ludmila Vostrá pouze tím, že zachytili se stromů aneb střechy a na nich přes celou noc setrvali. Mnozí po žebřících i jinak se uchránili. Ostatně proudy potoka neušetřily ani dobytka; v obci nejvíce koz odplaveno a utopeno, v mlýně Davidově zhynuly dva kusy dobytka hovězího a jeden kůň. – Vedle mostu obecního stála na vršku na vysokém kamenném podstavci socha sv. Tadeáše; ani jeho neušetřil potok, rozrazil sochu jeho a odhodil na dva sáhy vlevo. Právě mešká zde dr. A. P. Trojan², starosta okresu rakovnického, by ze 300 zl., kteréž mu včera z příspěvků u Vás od lidumilů došlých, co první zaslilka pro okres zaslány byly, chudinu zdejší podělil. (Zaslilka 400 zl. pro město Rakovník došla před tím). Rozdělení to stalo se dnes dle návrhů Obecního výboru senomatského a uděleno prozatím 25 ubožákům po pěti zl. a osmi po desíti zlatých, úhrnem tedy 205 zl. (Ostatních 100 zl. ponecháno pro jiné obce okresu). K tomu přidal přítomný akad. malíř Frant. Chalupa z Prahy 1 zl. pro postižené. Ačkoliv v poměru k velikosti škody, jakouž každý z obdarovaných nuzákův utrpl, podpora jemu dnes poskytnutá jeví se býti nedostatečnou a spíše pravou almužnou, tož přece všickni se srdečným „zaplat' Bůh“ a mnozí s kanoucími slzami děkovali šlechetným dárcům. Konstatovati musím ještě jednou, že když včera c. k. politický komisař p. Eckert z Rakovníka zde 300 zl. rozděloval, každému výslovně řekl, že prý podporu tu poskytuje jim pan baron Koller „úplně ze své kapsy“. (Což jednoduše je – nepravda. Peníze, které p. Koller rozdával, jsou státní peníze, tedy z našich daní, které on co místodržitel pro podobné případy dostává na ruku. Pozn. red.).“ (Národní listy z neděle 2. června 1872, č. 150)

[Senomaty Davidův mlýn]: „Velkou pohromu vzal i zdejší, níže pod městýsem ležící tak zvaný Davidův mlýn, který jest strašně pobořen. Mlýn ten náleží pěti nedospělým ještě sirotkům. Vůbec podél celého potoka daleko po obou březích domy i pozemky stejně hrůzný poskytují pohled.“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010)

[Petrovice]: „Největší proud vody hnál se z lesa a vrhl se na hostinec pana Tomáše Pastora. Lidé tam se nacházející hleděli

2 JUDr. Alois Pravoslav Trojan, jeden z významných politiků a vůdců z roku 1848, začal působit v Rakovnici roku 1855. Bydlel v Lubenské, dnes Trojanově ulici čp. 49–51/I. (Pavlíček, 2002, Bednařík, 2008)

zpočátku vodu ucpati, aby do stavení nevnikla, hnedle ale ustali od marného svého usilování a byli pak rádi, že se životem utekli. V hostinské místnosti stála voda přes tři lokte zvýši. Proud se sem neustále draly, až si prolomily průchod v průčelní zdi, načež na sousední stavení se hnaly. Hostinec stál se tak téměř neobyvatelným. Voda odnesla všecko, co na dvoře bylo, a schvátla tak také chlévy s sebou.“ (Světozor, 1872, č. 25, s. 294)

[Rakovník]: (výběr): „... K šesté hodině večer pozorovali někteří občané, že se voda od Senomat náramnou rychlostí v celé šíři luk a ve výši asi půl sáhu (90 cm) žene jako lavina, sotva tomu proudu unikli, jakou rychlostí se hnál. V půl sedmé již bylo město od lékárny až k cukrovaru jediné jezero. Na náměstí zůstalo jediné suché místo na rohu Karlovarské a Lounské ulice a podél domu od Taussiga na roh ke kostelu. Voda nalezla zaráz v navezeném náspu železničním před novým mlýnem, proto vystoupila do takové výše, neboť průtok pod železničním viaduktem byl mnohem užší, než byl později učiněn. Až teprve síla proudu rozmetala a pobořila pilíř mostu a násep, byl uvolněn odtok...“

Proud vod se hnál trojím směrem přes město mimo potok. Jeden proud se hnál od Panského mlýna na dům dr. Krále (nyní hospodářské školy statek), kde se rozrazil... atd. “ (Malcova kronika, Černý 2010, s. 321)

[Rakovník]: (výběr): „... Od západu neustále proud hrnoucí se přibýval a jsa zpáteční vodu zadržován, způsobil, že v 7 hodin na večer voda asi v 5 minutách na 2½ sáhu [450 cm] na Sekyře výšky dosáhla a silnou zhoubu započla. Na jižní straně města, zvláště na plzeňském předměstí a na Sekyře, nemohli obyvatelé v přizemních domkách na nic na osobní bezpečnost pomyslet; museli se na půdu uchýlit a majetek rozkacenému živlu zůstat, neb jim voda okny a dveřmi do bytů se hrnula. Ale mnozí ani pod střechou nahoře nebyli bezpečni, neb se mnoho domků sesulo a voda co uchvátla, nábytek, šatstvo i potravu odnesla. Do města se přihnula velkým hukotem Plzeňskou a Karlovarskou, takže i město na půlnoční straně od Rikardovského domu až na hostinec U Černého orla zatopila; do všech sklepů se nalila, bahna nanasla a v předních světnicích až na ½ lokte vystoupila, což jest neslýcháno, ačkoliv v minulých stoletích tři velké povodně se nahodily, ale nic podobného není poznamenáno.“ (Hovorkova kronika, Černý, 2010, s. 131)

[Rakovník]: „Jakmile přišla do Rakovníka velká vodní vlna, prchali lidé pracující kolem potoka na různé strany. Alois Pravoslav Trojan se rychle brodil ulicí směrem na náměstí. Podařilo se mu dostat do „blízké“ [budovy] Měšťanské besedy³ a tam na smrt unaven klesl na schodech k prvnímu poschodí. Jeho žena se o něj obávala, a tak vyslala písaře, který ho měl najít a přivést. Ten však málem utonul v proudu vody. Skoro celé rakovnické náměstí se ocitlo pod vodou, zaneseno bahnem, prkny a dřevem. Asi sto zatopených domů mělo podmáčené základy, popraskané klenby a zdi, situaci navíc zhoršovaly nánosy bahna. Jediný kus suchého místa zůstal na severozápadním cípu náměstí a na jeho východním okraji od domu pana Taussiga až ke kostelu.“ (Pavlíček, 2002)

[Rakovník]: „A již byl otec [poslanec Pravoslav Trojan] mocen úplně zas svých smyslů a v předtuše i ve vědomí hrůz nejbližšího okamžiku vykřikl hromovým hlasem ke všem zatím se na mostě nashromážděným četným sousedním měšťanům a dělníkům, vesměs do němoty strnulým: Za mnou, přátelé! Motyky, lopaty, sekery, páky, co kdo máte, a probuň, rychle za mnou! Ženy a děti, prchněte na náměstí, a všickni muži s [pracovním] nádobím ke mně!“ (Paměti syna Pravoslava Trojana, Pavlíček, 2002)

[Rakovník]: „Z Rakovníka, 26. května (původní dopis): Včera večer a po celou noc šla zdejší údolí a městem hrozná povodeň, až přes hlavní most šly přívaly; most obstál až na kvádrové pilíře; ty jsou rozdrčeny, a proto sklesl most, poněkud prohnul se, ale přec drží pevně pohromadě tak, že se může po něm chodit. Voda valila se celou šíří Černého potoka a údolí senomatského, po všech lukách, zahradách, chmelnicích a přes břehy nejvyšší tak, že stromky na nich celé jsou zabaleny náplavem, což svědčí, že voda šla na sáh nad hlavními těmi břehy za Královicemi. Proud valil se celou Sekyrou, dále ulicí Lázeňskou a skrze některé domy, z nichž mnoho je poškozeno, ano, i pobořeno. Zahrady Královic, Dienlosic, Županských, Trojanova a jiné byly řečištěm, zdi a ploty jsou všude povaleny. Množství dobytka zahynulo. Voda valila se a rostla tak prudce, že lidé tu a tam pomáhající aneb jen se dívající byli záplavou překvapeni, jako zaskočení a mnozí sotva mohli se již zachránit. Abych prozatím jen naznačil sílu vody, podotýkám např., že Královům porazila voda kus zdi u stodoly a celou hradební zeď mezi

3 Měšťanská beseda v hostinci U Černého orla čp. 122 na severní straně náměstí. (Pavlíček, 2002, s. 33)

dvorem a zahradou, u zahrady jejich protržen a zbořen celý 1½ sáhový průliv v okresní silnici k Sekyře vedoucí; část nové kovárny je zbořena naproti Královům (jeden roh i s prvním poschodím spadl v noci, druhý jest roztržen a nuzně podchycen podporami); u Levých na Sekyře šla voda zrovna tak vysoko, že úplně zatopila dveře i celá okna jejich; za mostem smetl proud vody dům Štemberův docela i s rodinou; on, drže se tuším střechy, plaval až do Županských zahrady, a tam jej dnes ráno našli na stromě; žena a jedno dítě utonuly. Postarali jsme se o pomoc nejnutnější v městě; spěchám teď po polednách ven do okolí, abych opatřil prozatím aspoň jakés nuzné spojení v okresu, ale v tom obdržel jsem oznámení, že po silnici k Plzni a ke Zbirohu všechny mosty a průlivy jsou strhány. Je to spousta! Jaká to škoda po celém okresu, jaká starost a práce pro náš okresní výbor! Na zejtřek zařídili jsme vyšetřovací komise také ohledně staveb železničních, jichž průlivy [zřejmě železniční a silniční propustky] ukázaly se všude nedostatečnými; pod městem škodil patrně viadukt zadržením vody, když voda prorazila, vzala celý pilíř se železným mostem... atd.“ (Národní listy z května 1872, č. 146)

[Rakovník]: (výběr): „Když jsme okolo osmé hodiny do města vkročili, ještě bylo na náměstí jako v řečišti. Z Lubenské ulice jak z obyčejného řečiště voda se do náměstí valila. Každý sobě pomyslití může, že to cos hrozného býti muselo, když v hostinci U Červeného raka v pivnici voda na 18 palců [cca 45 cm] vystoupila. Tudiž v Rakovnici celá dolejší část domů se podmočila tak, že větší díl se hned přestavovati musel a okolo několik domů docela vody odnesly.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 42)

[Křivoklát]: „Budy u Křivoklátu: Při vchodu svém do obvodu města Křivoklátu zepjal se potok nejsilněji o továrnu na hospodářské stroje občana Jana Kučery, odnesl jemu četné zásoby, na 800 fošen, 200 kusů různých dřev a sbořil mu i kůlny se stroji již zhotovenými, které ale na štěstí v bahně a různé naplavenině uvázly, a tak majiteli zachovány zůstaly. Vlastenecký onen továrník, který teprv po 35leté namáhavé činnosti k stupni tomuto to dovedl, utrpěl ovšem materiální škodu velmi značnou, avšak nasazením posledních sil usiluje o to, by v době nejkratší vyhověl všem dříve došlým zakázkám.“ (Národní listy z 8. června 1872, č. 156)

[Roztoky]: „Jde o mlýn čp. 18, Roztoky u Křivoklátu. Zvláštní zpravodaj Národních listů o situaci v Budách a Roztokách u Křivoklátu: Knížecí Fürstenberský mlýn na pile zničen na dobro i pila odnešena; zbyla pouze obydlená stavení na vrchu stojící a i ta pod střechu byla pod vodou. Když první voda totiž Berouňkou vystupovala, klády u mlýna toho před pilou narovnané rozplavily se i seřadily tak, že vytvořily na chvíli nejpěknější most přes Berouňku. Netrvalo to však dlouho. V brzkou přihnaly se proudy potoka a divotvorný tento most odnešen. Železné mlýny, tak zvané turbíny, při ústí potoka obstály sice, avšak jsou velmi porouchány, a veškeré jich zásoby, klády, pily atd. pryč odnešeny.“ (Národní listy z 8. června 1872, č. 156)

[Křivoklát]: Povodeň 25. května 1872 (dle spisu dr. Skrejšovského z roku 1872): „Dne 25. května 1872 odpoledne strhla se v některých krajinách českých na západě a severozápadě tak strašná bouře a mraky chrlily spoustu vody a krup, že nebylo pamětníka takového Božího dopuštění. Řeky, říčky, potoky a praménky vodami těmito tak narostly a tak dravými se staly, že zaplavující a ničící všechno daleko široko za břehy svými způsobily škod nevidaných a neslýchaných. Neblahou památku zůstavil po sobě i potok Rakovnický, jenž má vznik svůj v rybnících nad Jesenicí a vlévá se pod Křivoklátem do Berouňky. V sobotu v 6 hodin večer dne 25. května 1872 přišla potokem Rakovnickým do Bud pod Křivoklátem zpáteční voda, neboť Berouňka sama měla tolik prudké vody, že proudy potoka Rakovnického tlačila zpět. Lidé tehdy běželi dolů k řece podívat se na spoustu předmětů, které rozvodněná Berouňka sebou unášela. Když se dosti nadívali, vraceli se domů litující ubohých, kterým voda stateček odnesla. Jeden za druhým ubírali se na lůžko, netušíce ani, jaké neštěstí přivalí se na ně za kratičkou dobu. Po deváté hodině totiž přihnala se od Rakovníka taková voda, že lidé, než se nadáli, musili se brodit do některých stavení, aby obyvatele zatopené vyvedli z nich nebo vynesli. Po pás, nebo i výše ve vodě odvažovali se muži někteří pro ženy a starce, kteří úpěnlivě o pomoc volali, jelikož hukot vody smrtelných muk jim naháněl. Kdo mohli, zachránili se na místo vyvýšenější či do domů, kam voda nedosahovala, nebo na jiná místa, vyvedeni a vyneseni ze stavení zatopených. Nejvíce významenal se zdejší četnický velitel v závodě Ferdinand Porges. Zachránil spolu 3 rodiny. Tollmanovu o 6, Šimerovu o 5, koláře Sýkory o 6 členech. Mnozí musili zůstat v budovách, do kterých praly dravé proudy, a vystáli smrtelných úzkostí, jelikož slyšeli neustále praskání trámů, a museli tedy očekávat, že i střechy, které jim nespolehlivou ochranu a útočiště poskytovaly, budou i s dolejší částí domku odneseny. Proto ozývalo se naříkání a volání o pomoc. Teprve kolem 3. hodiny ráno dne 26. května 1872 počala voda

opadávati. Škody vodou způsobené byly veliké. Jeden lidský život padl zde vlnám za obět. Z jednoho ohroženého domku (čp. 79) vysvobození byli obyvatelé, zapomnělo se však na jinocha Sýkoru, spícího v dílně kolářské. Druhý den našli jej na slavníku mrtvého, pokrytého bahnem. V některých domech voda strašně řádila. Chlívky zporáženy a i s dobyttem odneseny, 3 domky byly podryty a zbořeny, 2 voda úplně odnesla. Z jiných domků byly nábytek a nářadí vodou odneseny nebo zkaženy. Zvláště obchodníci utrpěli veliké škody na zboží, které nestačili odnésti. Z těch, které největší škodu utrpěly, jsou z dílny na hospodářské stroje Jana Kučery; odneseno bylo asi 800 fošen, 200 kusů různých dřev a zbořena kolna se stroji hotovými, které sem tam byly rozmetány. Obchodníku Flusserovi čp. 71 a 72 /dnes Kaftanová a Poláček/ sbořil příval dům, zničil kupecký krám, odplavil za 2 000 zl. doutníků a tabáku, na 150 centů cukru a mnoho jiného kupeckého zboží. Před jeho domem byla okresní silnice vymleta v šíři 1 sáhu (190 cm), v délce 8 a hloubce 2 sáhů (380 cm). Z hostince Janovského na pravém břehu potoka těsně pod skálou zbyla sotva polovice, celá přední strana byla stržena a odnesena proudem; podobně pobořen byl i domek čp. 62 Šimonův. Fürstenberský mlýn „na pile“ byl rozlámán a s pilou odnesen, zbylo jenom obydlí trochu výše postavené. Že pole, louky a zahrady velice utrpěly, netřeba dodávati. Tak po druhdy výnosné zahradě Jakešově (dnes pekař Šochla) nebylo ani památky. Oba mosty přes potok byly před 10. hodinou (25. května) přívalem vod odneseny. Všude podél potoka šla voda na 3 sáhy (570 cm) nad normálem a vnikla i do příbytků vysoko postavených. Dle současného tehdy odhadu škoda způsobená v Budech činila na staveních zl. 13 323, movitostech 48 531,30, statcích ostatních 5 887, celkem zl. 67 741,30. Škoda obce Častonice odhadnuta na zl. 3 749,90, škoda na Křivoklátském okrese 812 591,21. Ještě několikrát rozlil se potok Rakovnický ze břehů a nadělal škody menší či větší. Regulací v letech 1908/09 byla učiněna přítrž, od té doby se již z břehů nevytlívá.“ (Zápis v retrospektivní části kroniky, tedy asi v roce 1924, proto i autorovy poznámky a lokalizace budov jsou cca 100 let staré.) (Pamětní kniha obce Křivoklátské 1924–1958, s. 12–14)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/456/16>

(Skrejšovský, 1872, s. 10–11), obdobně poznámka a osobní vzpomínky (Švipl, 1937).

[Rakovník]: „Z Rakovníka, 29. května (Zvláštní telegram Národních listů): Obava před protržením valně promoklé hráze rybníka jesenického dosud trvá. V Slabcích velká spousta. Přerušení dráhy Měcholupy – Trnovany a Měcholupy – Sádek trvá dosud.“ (Národní listy z 29. května 1872, č. 147)

[Rakovník]: „Z Rakovníka, 30. května (Původní dopis) (Od našeho zpravodaje): Včera odejel odsud Koller; dnes byl tu Pejačevič, generální pobočník císařův. Přijel sem na dnešek o 11. hodině v noci, prohlédl si časně ráno zpusťšeniny a odebral se odtud dále na Křivoklát. Generál Pejačevič doručil zde panu purkmistru Janu Heroldovi pro zdejší obec tisíc zlatých z oněch desíti tisíců, kteréž císař byl z vlastní své pokladnice pro povodní zubožené v celých Čechách věnoval. Baron Koller zanechal zde úhrnem 1 620 zl. z peněz, jak teprv nyní známo, zemských. Když předevčírem spousty si prohlížel a pak za osobní intervence Matěje Rotkyho k povolení podpory jednotlivcům pohnouti se dal, myslelo se ještě všeobecně, že pan baron nakládá s penězi od císaře samého aneb aspoň od vlády propůjčenými. Z příčiny té také zástupcové města a okresu, kteří repartici té přítomni byli, při žádostech a přimlouvách svých za nešťastné spoluobčany slušnou zachovávali zdrženlivost, nechtějíce návrhy svými nižádným způsobem předstihovati vychvalované snad již intence dárce, jak myslili císařského.“ (Národní listy ze 30. května 1872, č. 148)

[Rakovník]: „Z Rakovníka, 31. května (Od našeho zvláštního zpravodaje): Jest šest hodin ráno, a již nová obíhá městem zvěst. Zvěst potvrzující bohužel ve včerejším dopisu mém naznačený náhled, že není ještě úplna vykonána zhoubné dílo, jež Rakovnický potok v sobotu večer zde byl započal. Základy jednotlivých domů, jež vodou byly prosáknuty, zejména pak oněch domků, kteréž jsou na Sekyře a na ostrůvku naproti spolkovému cukrovaru, poznenáhla počínají se řítiti! Zejména sřítily se na dnešek v noci nemocnice nákladnictva uhelných dolů Moravia, na štěstí však prázdná, a jeden dům na Sekyře. Mimo to některé menší kusy zdí spadly. Na štěstí nepřišel při tom nikdo o život, jelikož městská rada přísně dohlíží nad tím, aby stavení, jež sesutím hrozí, nebyla obydlena.“ (Národní listy z 31. května 1872, č. 149)

1873, vodní hospodářství

[Rakovník]: „Po takové zkušenosti (zničení mostu povodní roku 1872) podniklo obecní zastupitelstvo roku 1873 přeložení celého hlavního potoka na rovno od velkého mostu vpravo podle bývalé »lázně« přes Trávnícký rybník vlevo od cukrovaru k židovskému hřbitovu v délce 1 328 metrův, s šířkou okolo 24 m a rovností, jaké u starého potoka ani možné nebyly. Stará strouha na Sekyře byvši vyrovnána, byla stromovím osázena a bývalý ovčácký most odstraněn. Na obnovení hlavního mostu vykázal zemský výbor subvence 10 000 zl.“ (Levý, 1896, s. 443)

1874 květen, srážky 11. 5.–14. 5., následující sucho

[Rakovník, Měděnec, Soběslav, Jindřichův Hradec, Domažlice, Třeboň, Plzeň, Broumov]: „Srážková maxima nad 30 mm. Prof. Studnička uvádí v roce 1874 jen měsíční průměry a maxima. Podle toho nejvíce napršelo (nad 30 mm) do rána 11. června v Rakovnici (34 mm), Měděnci (30 mm); 12. června v Soběslavi (42 mm), v Jindřichově Hradci (38 mm); 13. června v Broumově (39), v Domažlicích (38 mm) a Třeboni (37 mm), 14. června v Plzni (48) – to je zároveň nejvyšší denní úhrn v květnu.“ (Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze, č. 3, 1874)

[Hředle]: „... Sucho to potrvalo celý podzim a žádný z hospodářů není pamětníkem, aby setba ozimní tak za sucha se konala, jako roku 1874, kde od měsíce července vlašička nespadla...“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 63)

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/465/34>

1874₈ srpen (15. 8.), [Domažlice, Rakovník, Rabštejn, n. S., Louny]

„Měsíční maxima byla 15. srpna dosažena v následujících stanicích: Domažlice (50,2 mm), Rakovník (5,4 mm), Rabštejn, n. S. (14,1 mm), Louny (5,1 mm).“ (Sitzungsberichte der Königlich Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften in Prag, 1874 n. 6, s. 189–193)

[Hředle]: „Rok 1875 zůstane každému v paměti co rok neúrodný, an na zimním suchem roku 1874 osení špatně vzešlo, tudíž i sklizeň toho roku velmi špatná byla, an od jarní setby až do konce května ani vláhy nepadlo, na to ale v měsíci červnu přišly zase časté velké deště a vodopády, které jen škody působily a k úrodě nepřispívaly.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 63)

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/465/34>

1875_{6a} červen [S_{MA}], [Přítoky Berounky, Rakovnický potok], přívalové povodně

[Beroun, Zdice, Hořovice, Zahořany, Rakovník]: „Průtrže Beroun, Zdice, Hořovice, Zahořany, Rakovník, většinou 6. června.“ (Pražský deník, 1875, č. 126)

1875_{6b} červen (24. 6.), bouře a přívalové povodně

[Rakovnicko, Hředle, Lišany, Všetaty, Koupa (Krupá?) a Hracholusky]: „Aus Rakovník schreibt man uns: Am 24. Juni nach 9 Uhr abends wurden die Gemeinden Pawlíkov, Hředle, Lišan, Wschetal, Koupa und Hracholusk in Folge eines Wolkenbruches bedeutend verwüstet. An den Abhängen ist die Ackerkrume weggeschwemmt, die Feldfrüchte sind größtenteils vernichtet, die Wiesen verschwämmt und das noch Schobern vorhanden gewesen Heu wurde von der Fluth vertragen. Bei dem zu gleicher sattgehabten Gewitter schlug der Blitz in das zweistöckige fürstlich Fürstenbergsche Eisenwerksgebäude in Roztok bei Pürlitz und betäubte die im Hause wohnenden 15 Personen mehr oder weniger. Der Blitz hat ferner an den Einrichtungsstücken, Uhren und Bildern Schaden angerichtet, ohne jedoch zu zünden.“

Překlad: „Z Rakovníka se nám píše: 24. června po 9. hodině večerní byly obce Hředle, Lišany, Všetaty, Krupá [pravděpodobně] a Hracholusky následkem průtrže mračen významně poškozeny, louky zašlemovány a seno v kupkách připravené bylo povodní odneseno. Při bouři udeřil blesk do dvoupodlažní knížecí Fürstenberské hutě v Roztokách u Křivokláta a omráčil více či méně 15 osob zde bydlících. Blesk natropil na zařízení a hodinách rozsáhlé škody, bez toho, že by zapálil.“ (Bohemia, 1875)

***1875_{6c} červen (25. 6.), [S_{ju}], [E2] [Bakovský potok]**

[Velvary]: „Voda valila se proudy po náměstí, vnikla i do sklepů a přízemních bytů a způsobila značných škod. Celé město podobalo se rozvodněné řece a nikdo nemohl ani z domu svého vyjít. Přítal byl tak prudký a neočekávaný, že nemohl nikdo na zachránění majetku ovšem ani pomyslet. Není v celém městě pamětník podobného přívalu. V blízkých osadách jako v Sazené, Lečicích atd. letos skoro vůbec ani nepršelo.“ (Národní listy z června 1875)

1875₇ červenec (5. 7.), [S_{ju}], [E1]

[Důl Moravia, Lišany u Rakovníka]: „Sesula se uhelná šachta rakovnické společnosti Moravia. Dne 5. t. m. snesl se totiž nad okolím rakovnickým takový liják, že vodní průkop poblíž města přeplnil se vodou; voda stekla do šachty a naplnila ji až k vrchu. Ačkoliv dalo se znamení, aby horníci vystoupili nahoru, pohřešují se tři svobodní dělníci: Ferd. Markup z Lažovic, Jan Koukal a Antonín Koutecký z Lužné. Podle všeho opozdili se v dolech a zahynuli následkem toho. V celém okolí způsobil liják značných škod.“ (Národní listy z 9. července 1875, č. 186)

[Důl Moravia, Lišany u Rakovníka]: „Následkem lijáku vystoupila 5 t. m. voda ve velké strouze u Rakovníka, která se táhne od Lišova směrem přes bývalý rozsáhlý rybník [rybník Prdatka či Velký a Kaván], v takové výši, že celou prostoru bývalého rybníka zaplavila. Vzdušní šachta uhelného těžárstva Moravia, která se v místech těch nachází, sesula se následkem přívalu vod a byla okamžitě vodou naplněna. Zmíněná šachta je celá vodou a bahnem zanešena, tak že to bude nejméně 14 dnů trvati, než ji vyčistí.“ (Posel z Prahy č. 161 z 9. července 1875)

[Důl Moravia, Lišany u Rakovníka]: „V pondělí ráno strhl se v okolí Rakovníka prudký příval deště a proudy vod zaplavily blíže obce Lišan uhelné doly, jež společnosti Moravia náležejí. Zaplavení stalo se tak náhle, že tři dělníci, a sice Jan Koukal a Ant. Koutecký z Lužné u Rakovníka a Ferd. Markup z Lažovic, kteří včas uteci nemohli, v šachtě utonuli.“ (Pražský deník č. 155 z 10. července 1875)

1876₂ únor (18. 2.), [W_{f2}], [E?] [Střela, Habrový potok, Rakovnický potok, Skelnohuťský potok]

*[Plasy]: „Říčka Střela rozvodnila se 18 t. m. tak, že zaplavila níže položené pozemky u Plas a Nebřežin. Voda a ohromné kusy ledu způsobily na březích, polích a vodních stavbách velkých škod. Tak např. byl vodovod u plaských hutí, který byl teprve před 3 léty postaven, ledem roztržtý a proudy odnešen. Erární silnice je silně poškozena, tak že po ní jen lehké povozy jezdit mohou.“ (Posel z Prahy z 26. února 1876, č. 49)

[Lužná]: „Téhož roku byla velmi krutá zima, napadlo velké spousty sněhu, tak že mnohokrát přerušeno muselo býti spojení na železnicích a trvalo až přes polovici února. Kdežto započal sných jít dolů tak na kvap, že následkem velkého kvatu velká voda s toho povstala...“ (Kronika Lužné 1836–1940, s. 62)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/470/34>

1876₇ (?) červenec, srpen?, [Loděnice]

[Družec]: „Roku 1876 v ovesných žních krupobití a příval strhl ve Družci lávku. Nový můstek postaven tesařem Václavem Hoffmannem z Horního Bezděkova za 200 zl.“ (Melichar, 1890, s. 51)

Poznámka: datum je stanoveno jen odhadem podle ovesných žní.

1877_{7,8} srpen (17. 8.), přívalové deště 6. 7. a 17. 8., přívalová povodeň

[Hředle]: „V roce 1877 postihlo obec naši krupobití, a sice dne 6. července při straně jižní... nato dne 17. srpna dostavilo se krupobití s velikým vodopádem a zničena byla vesměs setba jarní, takže se zároveň z ovsu a ječmena jen část slámy sklídila.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 67)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/465/36>

1879₆ červen (8. 6.) [S_{MA}], [E1] [Rakovnický potok]

[Lužná]: „Při nedělní bouři, která po sobě tak smutných stop zanechala, udála se blíže Lužné (okresu rakovnického) průtrž mračen. Spousty vod podemlely železniční násep, tak že vlak, který právě z Lužné vyjel, musel se vrátiti.“ (Pražský deník, 1879, z 15. června, č. 135)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:8225e177-c895-4302-a74f-4a008383f428>

Poznámka: dál se píše o krupobití v okrese Volyně, v č. 134 o Ilijácích u Vimperka a Žamberka, o přívalové povodni u Králík. Silnou povodeň prodělala Výrovka u Kouřimi, viz č. 133, a Výmola kolem Úval, viz č. 133. Rozvodnila se řeka Mura, řeka Mincio a Pád v severní Itálii.

1880, vodní hospodářství, spory o znečištění potoka

[Rakovník]: „Povstaly cukrovary v Rakovnici a v Kolečovicích. U Petrovic také čilé dolování kamenného uhlí cizími společnostmi se provádí. Pohříchu staly se cukrovary i doly městu osudnými. Odchodní voda obou, odtékajíc v potok Rakovnický, otrávila vodu jeho svými rozličnými sloučeninami tou měrou, že v něm vyhynuli všelící tvorové a voda jeho k žádným potřebě není. Obec svěřila roku 1880 obhájení práva svého vodního radnímu dr. Karlu Wolfovi, jenž také přivedl je k platnosti. Melasní voda cukrovaru Kolečovického a šachtovní odtoky dolů Petrovických vedou se nyní jinudy a Rakovník bdí nad plněním vládního nařízení.“ (Levý 1896, s. 411)

***1882_{sa} květen (8. 5.), [S_{MA}], [E?] [Javornice, Kralovický potok, Knovízský potok]**

[Javornice], [E3]: „Již hned dne 8. května 1882 se strhla veliká bouře, která nadělala velké škody na mlýnech Antonína Kočky a Rudolfa Šnajdaufa. Také u mlýna Albrechtovic byla protržena hráz, ryby odplavaly a voda pak strhla hráze dolejších rybníků. U Antonína Kočky byla škoda nejvyšší, poněvadž mu ze dvora vše odplavalo.“ (Kronika Čisté 1862–1872, s. 49)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/941/61>

(Čistický zpravodaj, září 2018, „Z historie“, s. 4)

*[Kožlany, Javornice]: „Bouře a krupobití. O živelní katastrofě, jež stihla minulé pondělí téměř polovinu Čech, docházejí nám stále nové zprávy. Tak píše se nám z Kožlan: Zlá nehoda stihla naše samo sebou již dosti chudé město. Strašná bouře, spojená s průtrží mračen, která dne 8. t. m. strhla se nad krajinou naší, učinila na polích škody ohromné. Černá mračna, jimiž osudného dne oblaka byla zastřena, vychrlila takovou spoustu vod, že v několika okamžicích veškeré potoky a potůčky proměnily se v divoké proudy, jež způsobily povodeň mnohem větší nežli v roce 1872. Příval byl tak prudký a náhlý, že strhl kus okresní silnice, odnesl most u Vožechovic a zatopil vežehovieký mlýn pana Zimmerhakla. Překvapený majitel zachránil se odvážným skokem s okna do hučících vln, které přelával a dostal se šťastně na břeh. Škoda p. Zimmerhaklovi způsobená obnáší nejméně 8 000 zl. Také níže položený mlýn pana Blahovce byl spustošen. Škoda na polích nedala se dosud zjistiti. Všude strhané jsou hráze, prst z polí odnesena, cesty zanesené a vodou prorvané, zkrátka byl to den hrůzy, který dne 8. t. m. zažilo pohromami živelními stále pronásledované obyvatelstvo Kožlan.“

*[Čistá, Strachovice, Javornice]: „Stejně zprávy docházejí z Čisté a ze Strachovic: V okolí tamějším nejvíce poškozeny mlýny p. Antonína Kočky a Antonína Bornera, kterým příval vody hráze přetrhal, hospodářské nářadí jako vozy, pluhy atd. odnesl. Též mlýn p. Rudolfa Schneidaufa velice utrpěl, tak že se v něm delší čas nebude moci mlet. Prst s polí odnesena a osení kroupami, jež zůstaly ležeti až do druhého dne, na pólo zničené.“

*[Humny, Pchery, Slaný, Knovízský potok]: „Děsně ráčila bouře a krupobití také v Humnách a v Pcherech u Slaného. Dochází nás odtamtud následující zpráva: V pondělí dne 8. t. m. již dopoledne bylo velmi dusno. K polednímu počala se obloha zatahovati černými mraky, kteréž pořád houstly, takže o půl 3. hod. nastala v příbytcích tma. Ve 3 h započala katastrofa, provázena jsouc velkým hromobitím a neustálým blýskáním. Mraky chrlily po celých 20 minut ohromné spousty vody a krup. Vše bylo ihned pod vodou. Co nerozbily kroupy, to odnesl příval. Ač se obec rozprostírá na svahu, tvořily jednotlivé skupiny domů ostrovy v ječícím, sem tam zmítaném proudu. Kroupy beroucí se s přívalem nakupily a tvořily hráze, kteréž nadržena voda prolamovala. Voda se v mnohých staveních vedrala do příbytků, sklepů, chlévů a stodol. Nejhuře bylo s dobytčím. Aby se

zachrániti mohl, musely býti proházeny hromady krup, které místy přes 1 m výšky dosáhly; přes to přišel jistý hospodář o více kusů drůbeže a o 17 ovcí. Z několika statků valila se voda vraty a odnášela s sebou vše, co v cestě jí stálo. Na mnohých místech protrhly se mohutné hradební zdi v šíři několika metrů. Kolem silnice, kteráž obec protíná, jsou prostranné strouhy, jakož i mosty na vápno zděné a dlážděné v prázcích. Nemohly však pojmouti ženoucí se proud vody, kterýž s sebou odnášel zdivo s náramným jakotem jako smetí. Prst' na některých pozemcích jest úplně odplavena a nahrazena vrstvou kamení a velkých balvanů. V obci není pamětníka podobné spousty. Ovoce je na dobro zničeno, ale co obilí se týče, jest naděje, že při pohodném počasí jařiny a část ozimých pšenic opět se zotaví." (Národní listy z 12. května 1882, č. 130, ranní vydání)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:2f228590-a72c-11e6-abce-005056825209>

[Mlýn Albrechtův, Javornice]: „V letech 1872 a 1882 mlýn zasažen bouří a přívalem vod, protržena hráz rybníka, ryby odplavaly, voda strhla hráze i dolejších rybníků." (Mlýn Albrechtův, 2023)

[Mlýn Kočkův]: „8. května 1882 velká bouře, přívalem vlna z protržených rybníků odplavila z mlýna vše, co nebylo přibito nebo přivázáno." (Mlýn Kočkův, 2023)

[Mlýn Pod horama, Javornice]: „8. května 1882 majitel Rudolf Šnajdauf – další povodeň po 10 letech, mlýn silně poškozen." (Mlýn pod horama, 2023)

[Kralovice]: „U Kralovic byla silná průtrž mračen, tak že hrozilo nebezpečí povodně." (Národní listy z 10. května 1882, č. 128, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4e7104f0-a72f-11e6-8bf1-001018b5eb5c>

Poznámka: hlavní zpráva zde je však o povodni v Praze, zejména o rozvodnění Botiče.

[Krupá, Krupský a Lišanský potok]: „Již hned dne 8. května strhla se strašná bouře nad obcí naší, při kteréžto padali kroupy ve velikosti až holubiho vejce, štěstí však bylo, že při té bouři nebyl silný vítr. Vzduch utrpěla naše obec přece velké škody. Na to pak následovala bouře 2hod., a sice... atd. (viz 23. května)." (Kronika Krupé 1836–1927, s. 59)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/34>

1882_{sa} květen (23. 5.), [S_{MA}], [E2] [Kolešovický potok, Červený potok, Lišanský potok, Rakovnický potok]

[Mutějovice, Lišanský potok, Chrášťany, Senomaty, Kněževes...]: „Bouře. Dne 23. května snesla se o 9. hodině večerní nad Mutějovicemi strašná bouře, spojená s neobyčejně silným lijákem a krupobitím. O 10. hodině dostoupila bouře svého vrcholu; obyvatelstvo strachem trnulo, neboť zdálo se, že soudný den se blíží. V jmenované obci nalézají se dva kostely – sv. Václava a sv. Prokopa. Blesk udeřil do obou. První rána na chrám sv. Václava sjela po křížku věžním do zvonice, přerazila drát u hodin, vyjela opět ven, urazila roh římsy a srazila omítku na zdi blíže hlavních dveří. Na to vjel blesk do kostela, kdež na několika od sebe dosti vzdálených místech zanechal stopy, aniž by byl co poškodil neb zapálil. Druhé udeření stalo se do věže kostela sv. Prokopa; blesk sjel rovněž po věžním křížku dolů, prorazil střechu, přerazil trám a železné tyče, jež spojovaly zdivo s vazbou, sjel se shora po zdi, vyrvav ze zdi několik velkých kamenů. – Třicetý květen byl pro okres rakovnický vůbec osudným. Liják provázený krupobitím způsobil zejména na polích západně od Rakovníka položených velikých škod. Nejvíce utrpěly chmelnice, v kterýchž květ chmelový na dobro utlučen. Žita po většině uničeny. Luka a polnosti rozprostírající se od Lišan k Rakovníku stojí úplně pod vodou a okolí, kde nalézal se před časy „Velký rakovnický rybník" (Velký rybník či Prdatka, kde byly doly Moravia), podobá se velikému jezeru. Břehy a hráze přívalem jsou protrhány a cesty velice poškozeny. Nejvíce utrpěly obce Senomaty, Chrášťany, Kněževes, Volešná, Nesuchyně a Lišany. Bouře trvala až do 2. hodiny s půlnoci a ještě ráno nalezeno na polích množství krup velikosti lískového ořechu." (Národní listy z 26. května 1882, č. 144, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c5b12370-a733-11e6-adc9-5ef3fc9ae867>

[Rakovník-Lužná]: „22. května 1882 zatopila velká voda po průtrži mračen doly bývalé Moravie, při níž utonuli tři horníci pod zemí. Po měsíci byla voda vyčerpána, ale těžba se už neobnovila. Jáma za jamou byla zavírána." (Hornictví, 2023)

[Hředle, Červený potok]: „V roku 1882 dne 23. a 30. května postihla obec zdejší takové krupobití a průtrž mračen, že pamětníka není, aby takové spousty byl kdy zde vyděl [sic!]." Všecky pole, cesty, potoky a vše potrháno, vymleto a zdrancováno, že za kolik roků toto opět opraveno nebude." (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 73)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/39>

[Krupá, Krupský a Lišanský potok]: „Již hned dne 8. května strhla se strašná bouře nad obcí naší, při kteréžto padali kroupy ve velikosti až holubího vejce, štěstí však bylo, že při té bouři nebyl silný vítr, vzdor tomu utrpěla naše obec přece velké škody. Na to pak následovala bouře 2hod., a sice: dne 23. května, že přišla tak v noci, mnohem strašnější a škodnější, nežli byla ta první, kroupy [sic!] padali [sic!] jak z pítle[sic!], když se sipou[sic!], tak že každý občan s velikým strachem očekával druhého dne, avšak bohužel dočkal se každý nešťastného dne, kdežto každý skormouceně své obydlí obcházel se zslzeným okem, neb kroupy strašnou škodu způsobily, zvláště chmele byli načisto rozbité[sic!]. Veliké škody však utrpěl A. Vurles(?); u kostela přišla tu samou noc tak velká voda, že jednu stodolu kolem a veškeré hospodářské náčiní v pravém slova smyslu sebrala a načisto odnesla. Než však neztráceli naši občané nádeje na sklizeň, kteráž se přec začala vzdor oněch dvou bouří krásně zotavovat a zlepšovat. Jako každý dříve smutně na své obydlí pohlížel, tak zase s radostí krácel a těšil se z pěkné (?) sklizně...“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 59)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/34>

1882_{sb} květen (30. 5.), [S_{MA}], [E2] [Kolešovický potok, Lišanský potok, Rakovnický potok]

[Kněževes, Kolešovický potok]: „V roce 1882 30. května v 10 ½ hodiny večír stihla bouřka obec kněževeskou, že za 5 minut bylo vše pod vodou, kdež kroupy tak silně tloukly, že musela býti žita a veškerá úroda posekána, a krupobití bylo tak hrozné, že na několik mil bylo vše potlučeno a zaplaveno. Toho roku bylo 36 okresů kroupami a vodou postiženo, neustále jak vyšel mrak, už se kroupy hrnuly. Chmele byly vůbec zničeny, žita též a ostatní rostliny se tak (nesrozumitelné slovo), že byly zase krásné... V roce 1882 panovala taková nepříjemná povětrnost, že podvkrát kroupy rozbily vše. Co pak později vyrostlo, zase vzaly neustále deště, vše vzrostlo a shnilo na polích, zemáky nebyly žádné. Vůbec deště panovaly celé léto a celý podzimek, takže se místama ani ozim zasít nemohl.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/9kronika/>

[Hředle]: „Roku 1882 ve dnech 23. a 30. května (táž zpráva jako z 23. května) postihly obec zdejší takové krupobití a průtrž mračen, že pamětníka není, aby takové spousty byl kdy zde viděl [sic!]. Všecky pole, cesty, potoky a vše potrháno, vymleto a zdrancováno, že za kolik roků toto opět opraveno nebude.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 73)

[Krupá, Krupský a Lišanský potok]: (viz předchozí povodeň 23. května 1882) „... Než bohužel přišla opět nová bouře, a sice dne 30. května, která byla mnohem strašnější nežli obě předešlé, kterou žádný zdejší si občan ani nepamatuje, jaká povodeň byla.“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 59)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/34>

[Jesenice, Rakovnický potok]: „Im Jahre 1882 in der Nacht tam 31. Mai zum 1. Juni entlud sich über die Stadt Jachnitz und die dazu ge eigen Fluren ein furchtbarer Hagelschlag...“

Překlad: „V roce 1882 v noci z 31. května na 1. června sneslo se nad Jesenicí a okolím strašlivé krupobití...“ (Kronika Jesenice, nestránkováno)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/466/6>

[Lišany, Lišanský potok]: „V tomto roce byla průměrná zima. Na jaře byla krásná sedba, po jaře nastalo krásné počasí a pak parnivé dni, tak že ve dnech 8., 23. a 30. května po třikrát přišlo krupobití, tak že druhý den ještě kroupů, ležely všechna obylí a chmel roztlučen byl...“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 51)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/27>

[Rakovník, Rakovnický potok]: „Dne 30. května po 10. hodině večer velká bouře, krupobití a povodeň. Blesk udeřil do věže svaté Trojice, sjel do kostela, kde se vzřály věnce na zdích a okolo oltáře navěšené od pohřbů, které shořely i s kazatelnou. Vše uhaseno. Veškeré obilí potlučeno. Jařiny a pšenice se trochu vzmohly, žita byly úplně zničeny a posekány. Luka zaplavena.“ (Malcova kronika, Černý, 2010, s. 350)

[Rakovník-Lužná]: „Zatím stihla město a okres v měsíci květnu 1882 nová zkázonosná průtrž mračen s povodní, jež neblahými následky svými opět většinu hospodářů na léta zubožila a na majetku obecním a okresním, silnicích a mostech nenabytnou škodu způsobila. Tu nebylo pomýšlení na splátky starých záloh, když nové zálohy pro nešťastníky byly nevyhnutelně potřebny. Obec

i okresní zastupitelstvo, upozornivše vládu na žalostný stav města i okresu, žádaly, aby státní zálohy, obcím roku 1872 k veřejným účelům poskytnuté, úplně byly odepsány, a aby divoké strže a bystřiny okresu náležitě byly upraveny. Vyžadovalo to mnoholeté společné námahy všech povodní roku 1872 postižených okresů (rakovnického, křivoklátského, žateckého a podbořanského), než docíleno bylo výsledku. Teprve roku 1889, hlavně úsilím poslance dr. Pravoslava Trojana, byl vydán 3. června zákon (č. 116. ř. z.), podle něhož zmocňuje se vláda, aby okresům a obcím, jímž roku 1872 povolena byla státní půjčka, odepsalo se 300 000 zl., načež také zemský výbor 30. dubna 1891 pod. č. 9914. vynesl, aby záležitost upravení vod a zahrazení strží a bystřin v rakovnickém okrese s některými podmínkami, o nichž na jiném místě se zmiňujeme, prohlášena byla za záležitost zemskou. Záhy po průtrži mračen a povodni květnové roku 1882, dne 24. června, nová bouře snesla se nad městem.“ (Levý, 1896, s. 412–413)

[Senomaty]: Z dopisu Místodržitelství z roku 1883 ohledně vleklého sporu: „...Všecky tři osady pohromadě ležící utrpěly v poslední době mnohé velké živelní pohromy, zejména průtržemi mračen a krupobitím roků 1872 a 1882, k tomu pak Senomaty zvláště velkým požárem roku 1870 při neobyčejné vichřici, tak že větší část na levém břehu potoka lehla popelem... Vzhledem k všemu tomu vznášíme možnou prosbu k velect. C. k. Místodržitelství, aby ráčil z důvodů slušnosti a spravedlnosti změnití předložené rozhodnutí...“

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/66>

[Rakovnický okres]: Poslanec Krejčí: „Slavný sněme! Dovoluji si při této příležitosti k platnosti uvést důtklivou petici okresu rakovnického v té záležitosti podanou. K okresům nejnešťastnějším, které byly živelními nehodami zastíženy v posledním desetiletí, náleží každým způsobem Rakovník. Již před deseti lety, jak známo roku 1872, zastihla pohroma velkou povodní okres ten a způsobila tam škody na několikrát stotisíc. Letos však, když ještě staré rány nebyly zaceleny, zastihla týž okres dvojí pohroma: krupobití májové a pak ještě druhé krupobití a povodeň, která nejen město Rakovník, nýbrž takřka celý okres a zejména obce Milostín, Nesuchyň, Svojetín, Veclov, Krupou, Hředle, Mutějovice, Lišany, pak Kněževes, Přílepy a Rakovník, dále Olešnou, Šanov, Senomaty, Nouzov, Lenec, Hvozď, Hostokrej, Lubna, Petrovice, Malinov, Modřovice, Skupou, Oříčinu, Žďár, Krakov, Rousínov, Závídiv a Velký Újezd nevýslovným neštěstím zastihla; škoda páčí se v jednotlivých obcích na statisíce a v celém okrese, kdyby se vypočetla, na 1 1/2 mil., což jest pro takový okres, mimo to ještě zadlužený, vlastně ztráta takřka nenahraditelná. Nad to mají jednotlivé obce přírázky od 10 do 100 %; nedávno učinily půjčku na 50 000 zl. k účelům staveb silničních. Lituji z té příčiny, že v zemské pokladnici není peněz k ulevení této tak hrozné bídy, která na tento okres byla uvalena, a prosím ve jménu tohoto okresu, aby zemský výbor, seč jeho síly jsou, všemi penězi, které k tomu účelu se budou moci vynaložiti, jak právě zde v návrhu bylo navrženo, co nejdříve vynaložil.“ (Stenografické zprávy sněmu Českého, čtvrté zasedání, XIII. sezení 19. října 1882)

[Kněževes]: „Bouře a průtrž mračen. Z Kněževsi u Rakovníka: Jaká radost a útěch; městského kojila zdejší občany na hojnou sklizeň letošní úrody, která do popředí nepamátne minulosti každého dne v oči se stavěla. Bohužel, naše radost netrvala dlouho.

Již 23. m. m. okolo 11. hodiny v noci byla naše letošní polní úroda silným krupobitím postižena: kroupy ty s deštěm bez větru se sypaly, nebylo přece tak poškozeno jako dne 30. května m. m., silné hřmění od západní strany. Bouře za neustálého blesku se blížila, až po 10. hodině v noci nad obcí naší se vznesla a prudkým krupobitím nám naši letošní úrodu nadobro zničila. Chmel jest tak rozbit, že veškeré jeho révy musejí býti vytrhány nebo vyřezány, kde mnoho již přikopáno bylo.

Pšenice podlehly většinou, žito na čisto, kde jen pouze strniště ostalo, že těžko druh toho neb onoho rozeznati; luskoviny, pícní byliny, řepy a zemáky úplně zničeny; co zbylo, jest prudkým lijákem zaplaveno a odnešeno, a tím na polích velikých škod způsobeno. Liják byl tak prudký, že voda do dvorů a stájí vnikla a dobytku, jak po břicha ve vodě stál, utonutím hrozila. Jaké to smutné divadlo! ... Nepřeháníme tvrdíce, že škoda tím v naší obci způsobená na 150 000 až na 200 000 zl. páčiti se může.“

Z Hředel u Rakovníka se nám píše: „Okolí zdejší bylo již několikrát krupobitím a povodní postiženo, ale nikdy v takové míře, jako dne 30. května po 10. hodině večerní. V tuto dobu počala se obloha nad obcí a okolím zakalovati, při čemž i hřmění ze zdálí slyšeti bylo; pořád více a silněji bouře burácela za strašného blýskání se a hřmění, při čemž náramný vítr vál, až pak okolo půl 11. hodiny počalo silně pršet, s oblak se jen lilo, při čemž i kroupy se sypaly, tak že voda po celé zemi rozlita jako řeka rozvodněná se valila, následkem čehož plodiny polní na dobro zničeny, zvláště žito, chmel, řepa a kulovatina, tak že naděje rolníka na hojnou a toužebně očekávanou ženná na dobro zničena jest. Rostliny pícní, seno, jetel a vojtěška, jsou zcela rozbity, tak že jen holé košťály ze země vyčnívají; louky vůbec zaplaveny, kamením a pískem zaneseny jsou. Mimo to ornice z půdy, ana větším dílem zdejší poloha

svahovitá jest, s návrší odnesena. V polích rokle vymlety, polní cesty a silnice prorvány a nesjízdnyými učiněny, tak že vůbec není ani možno, aby v brzku tento bídný stav cest a silnic jen částečně opraven býti mohl, aby jízdě překáženo nebylo. Potok ke mlýnu vedoucí následkem rozvodnění svého strhal hráze a celý mlýnský jez ze základů rozkotal a odnesl, tak že mletí ve mlýně tomta na dobro přerušeno a zmařeno jest. Jelikož jez tento zbořen a odnesen byl, vymlela povodeň potok ten v takové míře, a okolní hráze a břehy s sebou odnesla, že jako majitel mlýna toho p. Ant. Bařtipán, ani obec nejsou s to, aby jej alespoň tak upravili, aby dalšímu vymílání do hloubky a trhání se břehů, an potok ten skrze obec se vine, a několik domů po březích těch stojí a částečně i sesutím hrozí, zamezeno bylo. Škoda jest zde veliká, tak že při skrovném výpočtu až na 100 000 zl. vyceněna býti může.“ (Národní listy.

Praha: Julius Grégr, 4. června 1882, 22 /152, ranní vydání/, s. 3. ISSN 1214-1240.)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:08444620-a73b-11e6-8bf1-001018b5eb5c>

**[Nabdín, Bakovský potok]: „V tomto roce byla povodeň stižena povodní. Po průtrži mračen voda stoupla a zaplavila obec i pole. Úroda byla zničena.“ (Kronika obce Nabdín, 1938, s. 18)*

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3450/12>

Poznámka: tak jako v dalších případech (1531, 1872, 1899) vyskytly se bouře a povodně na Mladoboleslavsku, zejména v povodí Strenického potoka, (Národní listy z 3. června 1882, č. 151, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:368d1c80-a73d-11e6-8bf1-001018b5eb5c>

1883, červen?, [S_{ju}], [E1] [Rakovnický potok]

[Lišany]: „Spočátku 1. ledna t. r. byla přísná zima. Nastalo jaro, kde bylo příznivé, sadba jarní byla, nastalo krásné počasí a pak byla velká tepla, na to přišli velké bouře, kde chmelnice (voda) vytopila, že mnoho skazů úplně vzaly.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 52)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/28>

1884–1899, vodní hospodářství

„Čechy, Morava a Slezsko před vydáním zákona č. 117 z roku 1884. První podnět k soustavné zalesňovací vodohospodářské akci v Čechách poskytla velká povodeň v květnu 1872 na Rakovnicku, kde se v kulturní krajině ve sprašovém terénu již dlouho projevoval následek dlouhodobého odlesnění. Zalesňovací akce, kterou zahájila Česká lesnická jednota v roce 1875, trvala 17 let; na zalesnění pustých pozemků bylo přiděleno 26 milionů sazenic lesních dřevin a 4 200 kg semen. Velké povodně také postihly Krkonoše v letech 1882 a 1883. I tam se projevil následek dlouhodobého odlesnění po nadměrných těžbách dříví pro kutnohorské doly a po zavedení pastvy dobytka budním hospodářstvím v náhorních polohách během několika set let. Ani na Rakovnicku, ani v Krkonoších nebylo však přistoupeno k systematickým úpravám hrazení bystřin před vydáním zákona z roku 1884. Podobná situace byla i na Moravě a ve Slezsku.

Rakovnické strže. Na území tehdejších okresů Beroun, Hořovice, Rakovník a Křivoklát ukazovaly stále se opakující záplavy, že v povodí Litavky a Rakovnického potoka nejsou bystřinné poměry v pořádku. Dlouhodobě a soustavně předchozí odlesňování zejména v písčivých a břidličnatých jílech svahovitých terénů vyvolalo vznik hluboce zaříznutých strží s kolmými stěnami. V roce 1889 musel být vypracován první projekt hrazení, s úpravami bylo započato již v roce 1891, ale souvislé hrazení bylo zahájeno až po vydání zákona č. 62 z roku 1892 Lesnickotechnickým oddělením pro hrazení bystřin, odbor Královské Vinohrady. Na stržích se pracovalo intenzivně až do roku 1899. V povodí Litavky na bývalém berounském a hořovickém okrese bylo ve 130 převážně vegetačně zpevněných stupních zalesněno včetně okolí asi 470 ha s celkovým stavebním nákladem skoro 540 000 K rak. měny, na Rakovnicku bylo zahrazeno v bývalém rakovnickém okrese 153 strží. Hlavními stavebními objekty byly kamenné přepážky ve dně strží, které jsou dnes zarostlé a jejichž zdržný prostor je zaplněn. Tyto úpravy splnily očekávání, vegetace v nich a v jejich okolí by však měla být udržována.“ (Lesnictví = Forestry, mezinárodní vědecký časopis, z května 1984, č. 30, s. 467)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4a08e6d0-d33b-11ea-b7a2-005056827e51>

1884, bouře, krupobití

[Lišany]: „Dne 15. července 1884 o 8 ½ hodiny večer přišla těžká bůře, tak že kroupě vše obily rozbyto bylo, velké zkázy občané utrpěly tak, že obily a krůp na polích vytlučeno bylo, na slámě obilího bylo hojně, ale zrno málo.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 54)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/3257/29>

1885, květen–červenec [Červený a Lišanský potok], sucho

[Hředle]: „Rok 1885 byl pro zdejší krajinu velmi nepříjemný. Veliké sucho zmařilo úrodu na polích více jak z dvou třetin: Po tři měsíce v květnu, červnu a červenci nepršelo, a bylo se též obávat, že žito uschnou před nalitím zrna.“ (Kronika obce Hředle 1839–1949, s. 90)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/465/40>

[Ryšín]: „V roce 1885 při větrech východních a severovýchodních panovalo velké sucho. Následek toho byla velmi malá úroda – slabá sklizeň. Jedině brambory se vydařily a kryly částečně nedostatečnost obilních plodin. Chmele bylo dost kvality chatrné.“ (Kronika školy v Ryšíně 1878–1939, s. 6)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/497/7>

[Lišany]: „Ve dnech 9. a 10. května byla malá rosička deště, která málo dní trvala. Dne 31. května přišla malá rosička deště, která málo účinkovala na pozemcích, nastal měsíc červen, ten byl mnoho studený a suchý, dne 2. a 3. nastal mráz, kde vše sklíčeno bylo, tento rok byl suchý, kde nebyl žádný pamětník, řepky suchem od hmůzů sežrané byli, dne 18. června přišel dešť s bouřkou, ale na tak velice vyprahlou půdu mnoho to znát nebylo, dne 24., 25., 26. června byly takové veliké parna, že nebyl pamětník, na takové velké sucho, ... dne 5. června přišla krásná vlaha velkým lijákem, též bylo málo kroupic a hned nastalo veliké parno, že tato vlaha málo účinkovala. ... Nastaly žně, tyto žně byly ale slabé, snadno každý do své stodoly odvezl, byly takřka stodoly prázdné, takže na jednom strichu na pozemku 3 až 4 mandele sklizně bylo.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 55)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/3257/29>

1886, září (15. 9.) [S₁], [E1] [Rakovnický potok]

[Rakovník]: „Toho roku byla zase povodeň, při níž se ukázalo, že u t. zv. Šalamounky jsou břehy nedostatečné. Břeh je nízký a do dvorků, zvláště dvou posledních domků, slabý, neboť byl opatřen do dvorků zděným tarasem a tím velmi zeslaben. Domky byly vodou zaplaveny, a poněvadž voda neměla odpadu, podlahy shnily a zdivo se rozmočilo. ... Po povodni dne 15. září t. r. měla pochozí komise prozkoumat, co jest příčinou toho, že voda tak vysoko vystupuje a v toku zdržována jest. Pak voláno obecní zastupitelstvo, jemuž předložen posudek komise: 1/ aby břehy okolo Šalamounky byly zvýšeny, jakož i u břehu bývalého rybníka Bělidla; 2) aby písek pod okresním mostem a pod stavidlem u Panského mlýna byl vyvezen, neboť se tam vždy při větší vodě ze strží od Šanova, Senomat a Lubné nahromadí; 3) aby od Šalamounky až k židovskému hřbitovu byly permy i s vrbovím vykopány a soutok probrán, aby voda mohla rychleji odpadat.“ (Kronika města Rakovník, 1962, s. 149 a 151).

1885, červen (28. 6.), [Jesenice], bouře

[Jesenice]: „Am 25 juni 1887 entlud sich, nachdem as durch volle 3 Monate gereget hat, über die Stadt Jachnitz heftiger Gewitter, d. schlug das Blitz in dem ehemaligen jetzt zur. ...“

Překlad: „25. června strhla se, poté co 3 měsíce nepršelo, nad Jesenicí silná bouře, blesk udeřil. ...“ (Kronika Jesenice, scan 8)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/466/8>

Poznámka: není jasné, zda došlo k povodni.

1887, květen (16. 5.) [S_{MA}], [E1] [Rakovnický potok], přívalová (+ zvláštní) povodeň

[Rakovník]: „Dne 16. května t. r. byla opět velká povodeň, při níž byl strhán břeh potoka u Panského mlýna u stavidel, a to hlavně proto, že nebyla vytažena stavidla pro mlýnskou strouhu, což bylo povinností cukrovaru, neboť ten si jimi nadržoval vodu. Bylo povinností cukrovaru, aby břeh sám znovu zřídil. Cukrovar si znovu zřídil stavidlo a k opravě břehu musel být donucen hejtmanstvím. Při povodni byla opět Šalamounka zatopena. Nastala stejná procedura, ale zase bezvýsledně. Činěny všeliké návrhy, ale majitelé sami se vzpouzeli tomu, aby kolem jejich domků byla vedena odvodňovací stoka do stávajícího kanálu, že by to škodilo na základech domků.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 151)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/78>

1886–1888 [Rakovnický potok], vzestup podzemní vody

[Rakovník]: „Od roku 1886, když byly povodní zatopeny doly Moravie a přestalo se s čerpáním vody, stoupají vody v městě, takže se musí ve sklepu pumpovat, mnozí sklepy betonují. Také v nové dívčí škole vystoupila voda ve sklepech. K odvodnění sklepů položeny tam dvoualcové železné roury a voda odvedena do kanálu na Sekyře. Po krátkém čase se to neosvědčilo a byly podél chodníků položeny šestipalcové roury a jimi voda odváděna kolem škol do kanálů. To pomohlo. Když byla škola stavěna (roku 1885, viz s. 148–150), byly základy v úplném suchu.“ (Kronika města Rakovník, 1962, s. 152)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/79>

Poznámka: tento text doplňuje výčet zatopení dolů Moravia. Přinejmenším to bylo roku 1875, 1882 a asi i 1886.

1888, květen (20. 5.), [S_{MA}], [E1] [Červený a Lišanský potok], přívalová povodeň, krupobití

[Hředle]: „Dne 20. května t. r. strhla se prudká bouře se silným lijákem. Voda v potoce vystoupila až po kraj a strhla část mostu a lávky přes potok vedoucí. Též na polích učinila značné škody. Při bouři padaly i kroupy.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 103)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/54>

[Mělnicko, Slánsko, Žatecko atd.]: „O velkém krupobití, jež v neděli (20. května) odpoledne stihlo záhubně mnohé krajiny v Čechách, došly včerejšího dne do Prahy ještě tyto další zprávy: Krupobití řádilo velmi krutě v následujících obcích podřipských: v Mlčechvostech, ve Vraňanech a v Horních Beřkovicích, kde nepadaly kroupy, nýbrž kusy ledu, které celou letošní úrodu zničily tak, že rolníci budou nuceni pole znovu zorati a zaseti. V Klamovce, v Citově a Daněvsi u Mělníka padaly kroupy velikosti holubiho vejce a způsobily ohromných škod. Neméně krutě stiženy byly krupobitím obce Kounová, Málenice a Dubičany u Žatce, kde celá letošní úroda jest úplně zničena. Velkých škod utrpěly také Roztoky u Prahy, Kosmonosy, Střejnice (Strenice) u Ml. Boleslavi, dále okolí Slaného, obec Březnice u Podbořan, Kolečovice u Jesenice a t. d. Také blesk krutě řádil. V neděli v poledne udeřil blesk za strašného hromobití v Křelovicích...“ (Národní listy z 23. května 1888, č. 142, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:0d8a5f50-3c4d-11e7-97e2-005056825209>

Poznámka: v dalších číslech je informace o bouři kolem Jindřichova Hradce a na Mšensku (Lobeč).

[Mutějovice]: „Z Mutějovic u Rakovníka se nám píše: Dne 20. května t. r. ku 4. hodině odpolední blížily se mraky, provázeny slabým bleskotem a rachocením hromu. Rolníci po delší čas trvajících větrech a několikadenních vedrech toužebně očekávali potřebné vláhy. Avšak mraky nakupily se brzy tak, že povstal silný liják, nejprve smíšený s velikými kroupami, načež následovala průtrž mračen. – Střechy bělily se kroupami jako v zimě sněhem; vody vystoupily ze svých břehů a dokonaly spoustu. Osení kroupami rozbito a do země zatlučeno, silnou povodní sta kop chmelních tyčí, dílem již postavených a chmelem obvedených, dílem ještě nepostavených, odneseno, tak že i mnoho chmelnic zničeno na dlouhá léta. Květ se stromů úplně jest otloučen, pole i cesty povodní vymlety, mosty i stoky bud zničeny, neb silně porouchány. Kam jen noha kročí, všude spousta žalostná. Občanstvo v Mutějovicích pácí si škodu pro letošní rok, mírně počítáno, na třicet tisíc zlatých.“ (Národní listy z 25. května 1888, č. 144, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:16223b60-3c4d-11e7-8881-5ef3fc9ae867>

Poznámka: k největší pohromě 20. května však došlo ve Vlašimi na přítoku Blanice. Tato katastrofa patří k největším povodňovým událostem Vlašimi, kdy byla zatopena dolní část města a poničeny mlýny.

1888₆ červen (27. 6.), [Rakovnický potok]

[Jesenice]: „Am 27. Juni 1888 wurde bei einem häftigen Gewitter die von den Wiese über... Zpráva o bouři a škodách bleskem 27. června 1888.“ (Kronika Jesenice 1849–1945, k roku 1888)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/466/8>

1888 [S_{JU}], [Rakovnický potok], přívalová povodeň

[Rakovník–Lužná?]: „Veškerou hornickou činnost u Velkého rybníka ukončila další voda, která v červnu 1888 opět zatopila důlní díla.“ (Hornictví, 2023).

Poznámka: údaj je pochybný.

1889_{5a} květen (11. 5.), [S_{MA}], [E2?] [Loděnice], přívalová povodeň

[Městečko]: „Pohromy živelní. Píše se nám z Městečka u Křivoklátu: Nevím ani, kterak bych začít měl, bych Vám aspoň poněkud nakreslil obraz velikých těch škod, způsobených průtrží mračen v sobotu dne 1. t. m. Bylo asi po 4. hod. odpolední, když spustil se s oblak liják s krupobitím, provázený duněním hromu. Jen však utišil se, zanechav tu a tam poměrně malých škod. Však po 8. hod. večer začal znovu hrozný příval vod. Nehřmělo již, jen spousty vody s oblak se hrnuly. Úroda polní na známých stráních zdejších, po většině chudíně náležející, na mnohých místech téměř zcela zničena. Cesty i silnice okresní hluboce jsou vymlety. Voda po srážné silnici s velikou prudkostí tekoucí zanesla silniční škarpy a jako mohutný potok plným proudem do dvora zdejšího mlýna se drala; zatopila přízemní místnosti obydlí na 3/4 m zvýši, rumu po celém dvoře a domě nahrnula. Mlýnská strouha na několika místech úplně zanesena, tak že voda na mlýn tou dobou vůbec téci nemůže. Děsnější však pohled skýtala část obce, nazývaná Malá Strana, již protéká nepatrný jindy potůček Kačák (poznámka: jde asi o Ryšavu, určitě nejde o Kačák čili Loděnici). Tento vzrostl ve čtvrt hodině na ohromnou řeku, zatopil na břehu jeho stojící domky, trhal zahradní ploty, vyvracel stromy, odnesl dřevěné chlěvy, kolny a nářadí hospodářské. Lidé volali pomoc, nemohl však z hlavní části obce přes lávku nikdo se dostat, ana tato polovicí svou i k Malé Straně přiléhající, úplně byla pod vodou. Ostatně tato pomoc nebyla by ubohým těm lidem mnoho prospěla, an voda každým okamžikem rychle stoupala, tak že málo kdo dovnitř příbytků odvážit se mohl. Celkem zatopeno 20 domků. Voda hrnoucí se přízemními okny dovnitř zvedla nábytek a zporážela jej. Mezi jmenovanými domky byly krásné ovocné zahrady, z nichž sotva polovice, a to ještě poškozených ustalo, ostatek odnesla voda. Pozorovali jsme také, kterak tento obyčejný nepatrný potůček dvě borovice i několik mohutných topolů odnášel. V rozzuřeném živlu zahynulo několik kusů prasat, koz a drůbeže, dobytek hovězí na několika místech jen s nasazením života mohl ještě z chlívů vyveden býti, neboť příval nastal ve čtvrt hodině. Občan S., chtěje protějšímu sousedu svému ku pomoci přispěti, a odnášel od něho peřiny, stržen byl proudem a vlečen as 150 kroků, při čemž plovoucími předměty značně na těle byl zraněn, a je věru ku podivu, že při životě ještě se zachoval, ač o tom, jak sám vypravoval, již docela pochyboval. Žena obecního strážníka, nemohouc již z domu ven, vylezla s malými dětmi svými na půdu, z této opět vikýřem na střechu chlěva, těsně podle domku ve břehu postaveného, po jehož střeše konečně dostala se na stráž. V nebezpečí života nacházeli se též stařec A. P. a 18letá dívka J. P.; prvního zachránil obecní strážník s velikým nebezpečím vlastního života, poslední pak za pomoci tří občanů taktéž; ač velice již zemdlen, životem vyvázl.“ (Národní listy z 13. května 1889, č. 131, s. 2)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a703e650-37ad-11e7-82f6-001018b5eb5c>

Poznámka: silná povodeň byla též na Botiči a kolem Čelákovic.

[Ryšín, Městečko]: „Květen a první polovice června velmi bouřlivé, silné lijáky, místy průtrže mračen (V Městečku u Křivoklátu vyšší voda než roku 1872).“ (Kronika školy v Ryšíně 1878–1939, s. 11)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/497/9>

***1889_{5b} květen (19. 5.), [S_{MA}], [E2] [Loděnice], přívalová povodeň**

[Hořelice, Tachlovice, Unhošť]: „V neděli 19. května odpoledne dvakrát veliký liják se strhl. Nad Hořelicemi, Tachlovicemi a odtud dále na Berounsku co noc černé mraky visely, nikam se nehybajíc, bylot' bez větru. Toho dne v jihozápadní části

a středu okresu přivály mnoho škod způsobily. V Unhošti vnikla voda do přizemních příbytků v Jungmanově třídě a sklepy vodou naplněny. V podzemím bytě domů čp. 243 a 244 postel téměř pod samým stropem plavala.“ (Melichar, 1890, s. 53)
Poznámka: jde tu o sérii přívalových povodní 19.–20. května. Ty se počtem obětí blíží pohromě z roku 1872, zejména na Přesticku, kde při přívalové povodni ten den zahynulo 60 osob. Velké povodně však měla i Litavka, následně Berounka a další byly např. na Jilemnicku, o čemž podrobně informoval tisk. (Národní listy z 21. května 1889, č. 139, s. 2–3)
Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a98b7b90-37ad-11e7-82f6-001018b5eb5c>

1889, září [Rakovnický potok], sucho

[Ryšíň]: „Září sucho a chladno. Studny vyschly.“ (Kronika školy v Ryšíně 1878–1939, s. 11).

1890_{4,5}, duben (18. 4.), květen (9. 5.), [E2] [Loděnice, Lišanský potok]

[Řevničov, Loděnice]: „Roku 1890 dne 18. dubna byla již zde tak velká voda, že mnoho polí bylo potrháno, a dne 9. května na to přišla tak silná voda, že potrhala místy pole až na skálu. Tyče z chmelnic odnesla, luka od Kloučové až k Bucku byla moří podobná, hráz na Mejcešti protřena a i s klenutým mostem a s několika sty vozů zemi vše odnešeno. Dle vyjádření starců až 80 let starých nikdo větší vody v obci nepamatoval.“ (Kronika obce Řevničov, 1836–1954, nestránkováno)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/479/29>

[Karlík]: „O kruté živelní pohromě, která předevčírem stihla některé obce okresů zbraslavského a berounského, píše se nám z Dobřichovic: Krutá rána stihla nás dne 17. t. m. As o 1. hodině odpolední stahovaly se mraky nad krajinou naší a za krátko rozléhal se dunivý rachot hromu, spustil se silný liják, bouře a strašné krupobití počaly řádit. Krup leželo v 7 hodin večer tolik, že mohly se pohodlně lopatou sbírat. Sousední obec Karlík postižena byla rozpoutaným živlem ještě strašlivěji. Pole našich, jakož i karlických sousedů pod stráněmi karlickými ležící, byla plna krup a náplavu z výše položených polí sneseného. Jediné jezero, které se tak snadno nevysuší, objevilo se zrakům našim. Osení je tak zamláceno do země, že s velikou tíží se vzpamatuje, zvláště přijde-li parné slunce. Stromy v alejích ku Karlíku jsou nadobro otlučené. Krupobití táhlo nás přes Karlík a Malou Mořinu na Tachlovice.“ (Národní listy z 20. dubna 1890, č. 108, s. 3.)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:2c1498c0-3778-11e7-8881-5ef3fc9ae867>

1893, sucho

[Kněževes]: „Tento rok byl velice suchý, takže byla nepatrná sklizeň.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/12kronika/>

[Ryšíň]: „Sucho stihlo nejvíce západní Čechy a krajinu oharskou.“ (Kronika školy v Ryšíně 1878–1939, s. 19)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/497/13>

[Krupá]: „...V tomto roce jsme měli ze začátku hezké jaro, až pak k nám přišlo veliký sucho, takže následkem toho jsme měli velkou neúrodu žita, byly eště trochu pšenice...“ (Kronika Krupé 1836–1927)

1896 [Červený potok], vodní hospodářství, vzestup hladin podzemní vody

[Hředle]: „Téhož roku muselo se na Vratislavech přestatí dolovati, an dílo zaplavila voda, což již dříve několikrát se stalo, an v krajině naší je mnoho podzemních vod.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 109)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/57>

1898, letní sucho

[Kněževes]: „Rok tento počal mírnou zimou, takže téměř ledu nebylo. V březnu již se pilně selo. Kdo nepopilil, nemohl v dubnu a květnu sít pro veliké mokro. Skorem 2½ měsíce bylo deštivo. Potom nastala veliká vedra a přišlo sucho.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864, s. 69)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

1899_{6a} červen (22. 6.) [S_{ju}], [E2] [Rakovnický potok, Lišanský potok]

[Hředle] [E3]: „Den 22. června roku 1899 bude v obci zdejší dlouho v nedobré paměti, neb den ten zmařeno bylo povodní a krupobitím mnoho lidského přičinění a naděje na pěknou sklizeň u mnohých zmizela. Již parné dopoledne už věštilo bouřku, která též, v plné síle, okolo druhé hodiny odpoledne se dostavila. K bouři té připojilo se silné krupobití z průtrže mračen, kdy voda téměř celou hodinu s oblak se lila, stále výše vystupovala, až dosáhla takové výšky, že vyplnila celé potočisko povodní roku 1882 vymletého potoka a místy je i přesáhla; výška proudu vodního obnášela více než tři metry. Kroupy padaly dvoje, jedny větší asi ve velikosti bobu, které velmi velkých škod nadělaly, místy rozbily chmel, urážely jeho horní pupence a listy jeho zničily. Druhé kroupy byly menší a neškodily příliš. Dravý proud vodní vše, co v cestě mu stálo, strhl a odnesl s luk posečené seno, s chmelnic tyče, s polí prst, na mnohá místa, ba i celé pozemky zase nanas nanos značné výšky. Tyče chmelní a seno zapalo prostor pod obecním mostem, který pak voda strhla a odnesla. Též strhla a odnesla nedaleko něho stojící dřevěnou lávku. Následkem toho bylo přerušeno spojení s částí obce za potokem a musela býti na rychlo ze dvou klad zřízena prozatímní lávka. Odnešený dřevěný most zřízen byl po povodni roku 1882; voda jej zanesla až téměř ke krušovicému ovčínu, odkud pak dne 23. t. m. byly jeho části vytahány a do obce odnešeny. Chomáče sena nachytaly se na topoly a vrby okolo potoka stojící, následkem čehož byly tyto vyvráceny nebo zohýbány a podemletím půdy mnoho těchto stromů se skácelo. Dole v obci vymlela voda velké a dlouhé prohlubně. V zahradě čp. 18. porazila voda kus zdi, jejíž kamení roznesla po zahradě a do Mikulovy chmelnice. Lávka k čp. 42 byla polámana a na levém břehu následkem podemletí níže spadla. Při čp. 100 sítíla se též část zdi. Spoustou tekoucí vody proražena a poškozena vrata do dvora farního a pak k chmelnici Mikulově, kde jim i mnoho tyčí poraženo. Tíží vody roztrhlo se i několik stromů. Krásná letošní žita k zemi byla povalena a místy i zanesena pískem a bahnem; brambory místy vymlety a i ostatní obilí utrpělo vodou nebo kroupami. Aby však míra těchto spoust dovršena byla, udeřil blesk do čp. 91 domkáře Josefa Rubáše, které zapálil. Pro silný déšť nemohl se oheň domu zmocit, přece však shořela střecha celého stavení a nad světnicí místy strop prohořel. Majitel měl ve stodůlce se stavením související asi 6 centů (a 50 kg) starého chmele, který mu shořel. Byl na stavení i chmel pojištěn. Škodu toho dne způsobenou možno páčiti na několik tisíc zl. Nejvíce utrpěly pozemky v okolí obce, za Luhem, u Řenčova, na Čihadle, pode Žbánem, na Žbáň, na obci, v jamách, v sádkách, na Libeňce, v zahradách. Směrem k Řenčovu a ke Kroučové nejvíce škodily kroupy, podle potoka k ovčínu pak voda. Dno potoka bylo touto povodní vymletím sníženo místy až o 1 metr. Kvůli úplnosti dodávám, že průtrž povstala ze tří mračen, přicházejících od jihozápadu, východu a východojihoovýchodu, která pak nad východní částí zdejšího katastru se srazila. Škodu utrpělo 171 držitelů pozemků. Veškerá škoda odhadnuta zvláštní komisí na 165 280 zl. Z obnosu toho připadá na škodu kroupami a na úrodu způsobenou 85 250 zl., na škodu způsobenou vodou 80 030 zl. Komise účastnil se (1. července t. r.) berní inspektor z Rakovníka starosta Antonín Ledvinka, znalci Emanuel Krejčí a Vojtěch Bařtipán, důvěrníci Josef Bradáč z čp. 51 a Vojtěch Kučera.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 120–121)

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/465/63>

Poznámka: další zmínka: Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 152

Dostupné na: <https://ebadatelnasoapraha.cz/a/465/79>

[Krušovice, Hředle]: „Z Rakovníka se nám píše: Ve čtvrtek dne 22. t. m. postižena byla celá část okresu rakovnického, tak zv. Podžbánsko, průtrží mračen a hrozným krupobitím. Největších škod způsobeno v Krušovicích a Hředlích. Obilí a zejména chmelnice kroupami byly zničeny, pozemky přivály vod rozervány, luka zaplavena a seno odneseno. V Krušovicích odplavila povodeň dva mosty. Bohužel vyžádala si v této obci katastrofa za obět také dva lidské životy: osmdesátiletý stařec Truksa se svou dcerou snažil se zachrániti úl včel a při tom oba proudem byli smeteni a utonuli. V Hředlích udeřil a zapálil blesk a majitele domku usmrtil. Škody touto živelní pohromou způsobené jsou ohromné. Postižené rolnictvo očekává brzké vyšetření škod a poskytnutí státní pomoci na úlevu nouze.“ (Národní listy z 24. června 1899, 39, č. 173, odpolední vydání)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:0f44c470-a7ab-11e6-abce-005056825209>

1899_{6b} červen (30. 6.), [S_{JU}], [E1] [Červený potok, Lišanský potok], lokální příval

[Hředle]: „Dne 30. června t. r. po třetí hodině odpolední strhla se tu zase silná bouřka s prudkým lijákem asi tři čtvrtě hodiny trvající. Vody bylo ihned plné strouhy; voda od rybníka a od školy čp. 71 rozlila se po cestě a tekla širokým proudem. Při této bouři uhodil blesk do kopky sena Za luhem, kterouž zapálil.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 146)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/76>

[Kněževes]: „I v tomto roce byla mírná zima. Během roku ukázaly se dvakrát kroupy, které nadělaly částečné škody.“

(Kronika městyse Kněževes 1836–1864, s. 70)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/6kronika/>

1899₇ červenec (14. 7.), [S_{JL}] [E1] [Ryšava]

[Městečko] [E3]: „Dne 14. července 1899 se rozvodnila Ryzava a způsobila nové škody a ohrožovala stavení.“ (Povodňový plán Městečka u Křivoklátu, 2023)

1900, sucho

[Kněževes]: „Tento rok byl velice suchý, takže od jara nepršelo, jen se dostavily malé přeháňky. Sklizeň píce o první seči ušla, ale další seč byla velice slabá. Sklizeň chmele jest prostřední a odváženo 2 099 balíků. Počáteční cena chmele byla 85 zl., klesala, o Dušičky se prodávala za 65 zl. a po Vánocích za 20 zl. 50 kg.“ (Kronika městyse Kněževes 1836–1864)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/14kronika/>

[Senomaty]: „Zima byla tuhá, napadlo po dvakrátě spousta sněhu, na jaře stálé deště, které až do května trvali, pak povodně, následkem čehož žitem osetých polí dílem úplně vyhynulo, neb velmi řídké bylo, skoro všechny sklepy byly vodou vytopeny; polní práce, jarní setba chmelnic atd. teprve v polovici května počali. Měsíc květen, červenec, srpen a září bez deště, jen jedna velká bouřka s lijákem. Po několikaměsíčním suchu 11. října v noci velká bouře a vydatný déšť, teprve pak se mohlo sít.“ (Kronika Senomat, s. 71)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/115>

1900₂ únor (27./28. 2.), [E1] [Rakovnický potok], zimní povodně

[Hředle]: „Po celý leden a větší část února mrzlo neb bylo umrznuo a dosti sněhu krylo zemi. Mohl tedy každý užítí sanice do libosti. Od poloviny února nastalo počasí teplejší. Sníh i led roztál a zdálo se, že blíží se počasí jarní. Kolem 20. února bylo viděti špačky. Kolem 25. února bříza, vrba, olše pučeli. Lidé začali šachtovati. Dne 27. února po celý den pršelo, dne 28. února byla první jarní bouřka a zase pršelo.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 156)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/81>

[Křivoklát]: „27./28. února kulminační vodní stav 265 cm.“ (Raport k měsíci únoru 1900, Archiv ČHMÚ Brozany)

1900₄ duben (8. 4.), [E1] [Rakovnický potok], zimní povodně

[Hředle]: „Nastal březen... Hned 1. března sněžilo a mrzlo. To se opakovalo téměř denně až do 8. března t. r. Od 8. března vždy v noci umrzlo a ve dne, an slunce hřálo, zase tálo. Dne 11. bylo v poledne 10 °R tepla. Dne 10. a 11. byla ráno mlha. Dne 13. dopoledne pršelo; odpoledne počalo sněžití stále až do noci. Sněhu napadlo hustě a zůstal ležeti. Dne 15. byl ráno mráz -6 °R a toho dne sněžilo. Dne 18. celý den pršelo. Večer změnil se déšť ve sněžení, které trvalo až do 19. března dopoledne... Od 23. března sněžilo a mrzlo každého dne. Dne 30. března strhla se sněhová vánice. Sníh chumelil se celý ten den, celou noc a dne 31. padal až do večera, kdy padati přestal. Vítr dělal veliké závěje a sněhu napadlo do výšky kolen: přitom mrzlo, tak že to venku vypadalo jako o Vánocích. Lidé musili si prohazovati ve sněhu cestičky, aby z domu vyjít mohli. První apríl byl slunečný. Ve dnech 2. až 5. dubna sněžilo a mrzlo; dne 6. byl krásný jarní den. Dne 7. počalo pršet i pršelo ve dne v noci bez ustání až do poledne 9. dubna. Pro déšť a bláto ani nemohl jít 8. dubna průvod s kočíčkami kolem kostela...“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 156)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/81>

[Křivoklát]: „8. dubna 3 h, déšť, kulminační vodní stav 205 cm.“ (Raport k měsíci dubnu 1900, Archiv ČHMÚ Brozany)

*[Libomyšl, Litavka]: „Z Libomyšle (Původní dopis): Letos již po třetí stihla nás povodeň a učinila takovou spoustu škod, že následkem toho mohou být pro mnohého obyvatele osady zdejší osudné. Původní směr Litavky přeměnil na několika místech koryto a ubírá se novými cestami po pozemcích, zanáší je štěrkem, rve se sběsilostí v půdách, ničí parcelu za parcelou, majetek to zdejšího nešťastného lidu rolnického. Stejný osud stihl zdejší živnostníky. Jezy jsou strhány a novými směry Litavky zbaveny budou potřebné vodní síly. Katastrofa nás stihnouví převyšuje rok 1897 ve svých účincích, a nenastane-li brzká záchrana, jest obava, že na sta měr dalších pozemků bude zničeno. Voláme k povolaným kruhům, aby pomohly nám k záchraně našeho jmění mimořádnými opatřeními, a neméně činíme appell na poslance, by s úsilím domáhali se uskutečnění regulace Litavky, která stálými povodněmi od roku 1890 jest štěrkem tak přeplněna, že nemá žádného koryta.“ (Národní listy z 10. dubna 1900, č. 99, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:07290180-b204-11e6-a108-005056827e51>

1901₃ březen (3. 3./4. 3.) [Rakovnický potok]

[Křivoklát]: „Vodní stav na vodočtu 3./4. března 205 cm.“ (Raport k měsíci březnu, Archiv ČHMÚ Brozany)

*[Kadaň, Ohře]: „Z Kadaně se telegrafuje: Voda v Ohři vystoupila zde při včerejším plutí ledu do výše kolejnic na železniční trati. Nesmírné množství ledu nakupilo se u Dolan, který byl však včera o 1. hodině odpolední prolomen. Voda zničila mlejnici mlýna a zbořila zeď. Jiných škod ale nenadělala. V novém řečišti Ohře nakupeny jsou vrchy ledu. Od 1. hodiny odpolední byla hořejší část Ohře ledu prostá a nebezpečí povodně minulo. Z Kadaně vyslána na ohrožená místa setnina 92. pěšího pluku, která nemusila však nikde zakročiti.“ (Národní listy z 6. března 1901, č. 65, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c96e0430-127a-11e7-96ce-005056827e51>

*[Blšany, Sířem, Blšanka]: „Z Blšan u Podbořan oznamují ze dne včerejšího: Nakupením ledu ve Zlatém potoce v délce 700 metrů nad mostem v Sířemi bylo pobřeží potoka tohoto, které v roce 1882 (asi 1872) hrozně bylo poškozeno a hojně lidí z něho přišlo o život, velice ohroženo. Velký počet dělníků zaměstnán jest rozbíjením nakupeného ledu. Zákopníci, kteří tam byli vysláni, opět odvoláni, protože nebezpečí povodně zatím odstraněno.“ (Národní listy z 6. března 1901, č. 65, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c96e0430-127a-11e7-96ce-005056827e51>

*[Mokropsy, Dobřichovice, Berounka]: „Odplutí ledu z hořejšího toku Vltavy. O velkém nebezpečí sděluje se nám z Mokropsů (okres smíchovský): Zamrzlá hladina Berounky vzbudila při úterním tání velké obavy. Led, který až do úterka dopoledne stál nepohnutě po celém porčí, odpoledne náhle se pohnul a zdvižen byv vystoupil vodou, hrnul se pod viadukt západní dráhy, kdež se nakupil do značné výše. Vody stále přibývalo, tak že jí už nestačovaly břehy, přes které se počala rozlévat po celém údolí. Do 4. hod. odpolední byla veškerá luka i pole kolem řeky pod vodou. Nejvíce ohrožen byl mlýn p. Vošáhlíka, ve kterém voda vystoupila až do prvního patra. Strach obyvatelů byl nevyhlášen. Ze mlýna odeslán byl okresnímu hejtmanství smíchovskému telegram, v němž žádáno za vyslání zákopníků. Na místo dostavil se úředník od okr. hejtmanství smíchovského. Od rána vody stále pozvolna přibývalo a teprve dopoledne počala klesati. Poněvadž největší nebezpečí již minulo, netrvalo obecnost na vyslání vojska a počalo se uklidňovati.“ (Národní listy ze 7. března 1901, č. 66, ranní vydání)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:dfbe4490-127d-11e7-94e5-001018b5eb5c>

[Dobřichovice]: „Z Dobřichovic se nám sděluje: Dne 3. března Berounka počala se kaliti a pozvolna stoupala až na 50 cm nad normálem. Dne 4. března odpoledne při vodním stavu 150 cm plul led celou šíří řečiště. Dne 5. března o 5. hod. ráno při vodním stavu 190 cm nastala největší dřenice ledu. Potom voda následkem částečné zácpy ledu stoupla až na 245 cm, načež klesla na 142 cm, ale včera, dne 6. března, před polednem stoupla opět na 170 cm.“ (Národní listy ze 7. března 1901, č. 66, ranní vydání)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:dfbe4490-127d-11e7-94e5-001018b5eb5c>

***1901, květen (25. 5.) [E2] * [Blšanka]**

**[Tis, Blatno]: „V roce 1901 se opět udála velká živelní událost, o níž píše pan Karel Dürschmid následující: Dne 25. května 1901 ve 3 hodiny odpoledne, tedy přesně na den a hodinu 29 let po velké povodni z 25. května 1872, táhly nad krtským kamenolomem hrozivé bouřkové mraky. Okolo třetí se dalo do deště. Bouře se koncentrovala u Tisu na vrchovině velkého maloměřického lesa. Po krátkém lijavci přišlo silné krupobití, které, občas bičováno vichrem, do té míry poškodilo obilí na blatenském katastru, jak se to nestalo od roku 1816. Ve třech hodinách po začátku deště se u železničního náspu u průtokového kanálu a vodní propusti nahromadily spousty tak, že je obě zmíněné traťové propusti nemohly pojmout. Voda tekla podél trati ke strážnímu domku čp. 43, zaplavila tam ve výši 50 cm koleje a odplavila podloží pražců, takže pásma kolejí s pražci viselo ve vzduchu a osobní doprava musela být uskutečněna přestupy až do rekonstrukce železničního svršku. Voda tekla západně od trati až k nádraží a odplavila nádražnímu restaurátoru Bedřichu Kieswetterovi na dvoře ležící vědro na pivo na druhou stranu přes trať, protože byl průtok potoka příliš malý na to, aby vodu pojal. Dnešní Nádražní ulice, tehdy Lučina, se podobala moři, podobně jako louka mezi lokálkou a hlavní tratí. Kroupy zničily obilí až k východnímu okraji obce. Byla jen ubohá sklizeň slámy. Pole zvané Mascha a pole při krtské hranici byla buď nepatrně poškozena, nebo vůbec. Ostatní dosud nevzrostlé obilí rostlo následkem nastalého Treibhauswetters (skleníkové klima) ve slámě příznivě, ale následkem malých potomních srážek nemocné... Následkem odlavení ornice a zanešení luk blátem a oblázky, jakož i poškození cest, bylo potřeba po pohromě udělat spoustu práce. Za této bouře se na blatenský katastr naválilo více vody než v roce 1872.“ (Kronika Blatna, překlad rukopisu, s. 110–111)*

**[Stebno, Blatno]: „Průtrž mračen s krupobitím strhla se v sobotu dne 25. t. m. v okrese podbořanském. V obcích Blatně a Stebně vnikla voda do četných stavení, zaplavila zahrady a louky bahnem, pískem a nánosem. Krupobití zničilo chmelnice a žita na polích. Krup napadlo tolik, že ležely ve velkých hromadách i přes neděli, ač bylo vedro a také sprchlo.“ (Národní listy z 29. května 1901, č. 146, ranní vydání, s. 3)*

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:b37df920-125f-11e7-8a18-5ef3fc9ae867>

***1901, červen (3. 6.) [S_{MA}], [E1] [Blšanka, Liboc, Úhošťanský potok, Slabecký potok], přívalové povodně**

**[Blatno]: „Dne 3. června 1901 opět zalila průtrž mračen blatenská pole. Četné bouřky očistily louky od zabahnění a poškozené obilí se snáze uzdravovalo a rostlo. Na zahradě v čp. 36 ležely ještě 7 dní po krupobití kroupy, pokryté spadáním listů a ve stínu obytného domu čp. 36. Do kupek naváté kroupy o velikosti náprstku se nacházely i na sluneční straně ještě 3 dny po bouři.“ (Kronika Blatna, překlad rukopisu, s. 111)*

**[Doupovské hory, Hradec, Kadaň] [E3]: „Unwetter in NordBöhmen. Noch immer treffen Nachrichten über schaudererregende Einzelheiten ein, die sich im nordwestlichen Böhmen anlässlich des Wettersturzes vom 3. d. ereignet hatten. Das Unwetter hat auch Kaaden und in dessen Umgebung grosse Verheerungen eingerichtet und zwei Menschenleben gefordert. Das Lohbach schwoll bis zu einer Höhe von / Metern und richtete grosse Verheerungen ab. In Burgstadt wollte die 21 jährige Tochter des Grundbesitzer Tschochner im überschwemmten Stall eine Kuh losbinden als di Fluth die rückwertig Mauer durchbrach. Ihre verzweifelten Hilferufe wurden wohl gehört aber die Rettungsversuche dreier jungen Leute blieben erfolglos. Im entsetzlichen Zustande wurde ihre Leiche am folgen Tage beim Dehlauer Wehr geborgen. In einem anderen Hause suchten Erwachsene und Kinder Schutz auf dem Ofen, auf dem Tisch aber als auch diese vom Wasser mitrissen wurden, fand ein dreijähriges Kind in den Wellen den Tod ein. In Fünfhunden zogen um die fünfte Nachmittag Stunde von allen Seiten pechschwarze Wolken los, der nicht nur grossen materiellen Schaden anrichtete, sondern auch Menschenleben forderte. Ein zweijähriges Kind und eine Magd sind ertrunken. In dem mitgliedenden Ortschaften stürzte Wohn und Wirtschaftsgebäude ein und ganze Viehstände gingen zugrunde. Die über die Eger führenden Brücken worden von dem Wasser mitgenommen.“*

Překlad: „Bouře v severních Čechách. Stále přicházejí zprávy o děsivých detailech, které se staly za bouřky 3. června tohoto roku. Bouře způsobila velkou zkázu také kolem Kadaně a okolí a vyžádala si dva lidské životy. Úhošťanský potok, jenž teče od vulkanického kopce Úhošť, vystoupil 7 metrů vysoko a způsobil velkou zkázu. V Hradci chtěla 21letá dcera statkáře

Tschochnera odvázat krávu v zatopené stáji, když povodeň prorazila zeď vzadu. Její zoufalé volání o pomoc bylo vyslyšeno, ale pokusy tří mladých lidí o záchranu byly neúspěšné. Její tělo bylo vytaženo následující den u jezu v obci Dolany (nebo Chbany, německy Dehlau, zaniklá obec zatopená nádrží VD Nechanice, nedaleko je obec Poláky) v děsivém stavu. V jiném domě hledali záchranu dospělí i děti na kamnech a na stole, ale když je voda také strhla, utopilo se ve vlnách tříleté dítě. Kolem 5. hodiny odpoledne se v Pětipsech ze všech stran valily černočerné mraky, které způsobily nejen velké materiální škody, ale nakonec si vyžádaly i lidské životy. Utopilo se dvouleté dítě a služka. V okolních městech se zřítily obytné a hospodářské budovy a zahynula celá stáda dobytka. Mosty vedoucí přes Ohři vzala voda.” (Politik. Praha: J. S. Skřejšovský, 7. června 1901, 40, č. 155, večerní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:db8c96c0-f9de-11e8-95ba-5ef3fc9bb22f>

[Pětipsy, Kadaň, Doupov]: „*Unwetter in NordwestBöhmen. Zu der unter diesem Titel in unserem Freitag-Abendblatt veröffentlichten Notiz werden wir ersucht zu konstatieren, daß das Unwetter vom 3. d. M. nicht Fünfhunden und dessen nächste Umgebung heimgesucht hat, sondern daß der Wolkenbruch weiter oben im Thale über Doupov mit aller Wucht untergegangen ist.*”

Překlad: „*Bouřka na severozápadě Čech. K poznámce uveřejněné pod tímto názvem v našich pátečních večerních novinách se žádá, abychom uvedli, že vichřice 3. tohoto roku nepostihla Pětipsy a jeho nejbližší okolí, ale že průtrž mračen proběhla se vsí silou dále v údolí nad Doupovem.*” (Politik. Praha: J. S. Skřejšovský, 11. června 1901, č. 159, večerní vydání, s. 2)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:6440b440-f9e1-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

Poznámka: největší škody způsobil malý potok Lohbach (Úhošťanský potok) v obci Hradec, kde si vyžádal dvě oběti na životech. Druhá zpráva vysvětluje zkreslené informace, že k obětem na životech došlo i v obci Pětipsy, což bylo dementováno. Došlo k tomu patrně inde, výše v Doupovských horách, až nad bývalým městem Doupov. Údolí horního toku Liboce je přitom společné s horním tokem Blšanky. Zda je možné údaje o škodách v Pětipsech přiřadit Doupovu, anebo úplně vypustit, není vůbec jasné. Jelikož je tato událost zajímavá pouze s ohledem na rozvodnění blízkého Slabeckého potoka a Blšanky, uvedeme jen dál, že velké škody byly i na Plzeňsku a Chomutovsku, Ohře vystoupila 4. června ráno na cca 275 cm. (Politik. 6. června 1901, č. 154, ranní vydání, s. 7).

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ad37f5d0-f9b6-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

[Stehelčeves, Dřetovický potok]: „*Živelní pohromy. Píše se nám: V pondělí stihlo obec naši Stelčoves (Stehelčeves) v okrese kladenském hrozné krupobití spojené s průtrží mračen, jež řádilo tak, že máme úrodu úplně zničenou. 132 lidí jest bez přístřeší. Druhého dne dostavil se do obce okresní hejtman Hatlak s okresním lékařem dr. Pokorným, kteří uznali, že na některých polích nebude nám možno ani za pět let sklizeť. Rychlá pomoc jest nutná. Mnohý z nás hledí vstříc špatné budoucnosti. Podpory přijímá obecní úřad.*” (Národní listy ze 7. června 1901, č. 155, ranní vydání, s. 4)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7b821a10-125a-11e7-981b-005056825209>

[Doupovské hory, Stehelčeves]: „*Živelní pohromy. Krutá pohroma stihla velkou část okresu kadaňského. Celá řada obcí utrpěla na polích i usedlostech přívalem velkých škod. Domy a stodoly byly proudem v pravém slova smyslu smeteny. Také dva lidské životy byly zničeny, a sice 3letý hošík a 25letá žena utonuli. Dále bylo přívalem zničeno 11 kusů hovězího dobytka, 35 ovcí a vepřů a nespočetné množství drůbeže. Mlýn v Nové Vsi byl krutě poškozen. Celková škoda na polích, lukách a zahradách dosahuje značného obnosu. Stejně smutná zpráva dochází z obce Stelčoves u Kladna, kde nastala průtrž mračen a krupobití. Přítal vody byl tak mocný, že domky, nejvíce horníky obývané, byly až na metr vysoko zaplaveny. Ze zatopených příbytků musilo být 132 rodin přestěhováno.*” (Národní listy. Praha: Julius Grégr, 6. června 1901, č. 154, ranní vydání, s. 4)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ffcb180-125c-11e7-96ce-005056827e51>

[Slabce, Slabecký potok]: „*Živelní pohromy. Dne 3. t. m. těžce stížená byla též obec Slabce na Rakovnicku, v níž z počátku těšili se letos na lepší sklizeň. Naděje tato zmenšena však jarními mrazy, které poškodily zvláště květ stromů a pak velkým suchem a zmařena byla úplně zmíněného dne, kdy o 4. hodině odpolední strhla se nad obcí prudká bouře s krupobitím a průtrží mračen a vše zničila. Po pět čtvrtí hodin lilo se s mraků jako z konve a záhy stoupla voda o 4 metry. Z rybníka valila*

se i přes zábradlí a hráz a brala s sebou vše. Louky jsou zničeny, neboť jsou zaneseny a zaplaveny, chmelnice potlučeny a strhány, řepa vyplavena a obrácena kořínky vzhůru. Osení na polích jest rovněž zničeno, neboť země jest s nich částečně odnesena nebo prorvána roklemi a jámami. Za poměrů těchto nutná jest pro Slabce neodkladná státní pomoc, má-li se zažehnati nouze, jež by ji letos stihnouti musila.“ (Národní listy z 8. června 1901, č. 156, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:557f6630-126c-11e7-8a18-5ef3fc9ae867>

[Obecný stav v Čechách]: „Náš selský lid je nešťastný. V poslední době téměř každým rokem nějaká jej stihne pohroma. Nebe zemědělstvu od nějaké doby nepřeje. V některých krajích pět neděl již nepršelo (od 9. června zpět). Od té doby nemilosrdně praží slunce do vyprahlé země, jež podobna mlatu, naprosto nemůže živiti, co do ní naseto. Obrovské ty lány pokryté žlutnoucím obilím a zakrnělými brambory a řepou vypadají jako vyprahlý prs zmírající hladem ženy. Nepomáhají modlitby a procesy, nepomáhá důvěra v obrat. Tu i tam zakabonila se obloha a nebesa se otevrou, aby rázem vychrlila spoustu vod, jež místo aby osvěžily přírodu, ničivé dílo spíše dokonají, však za hodinu na to nebe již sluneční koule. Tu i tam místně ovlažil deštiček malý pruh země, ale celkem zní to po celé zemi z vyprahlých hrdel zoufajících zemědělcův: sucho! Nejhuře je v tom ovšem ten, kdo v nynější době nízkých obilních cen chopil se žíru a chová dobytek. Kde má vzít dnes krmení pro dobytek? Prodat jej? Vždyť za něj nic nedostane. Shání, shání, dokud může, ale nadejde okamžik, kdy přece jenom prodati musí. Vždyť na polích není nikde zelený stonek jetele a tráva na lukách je letos taková, že bůh ví, zač bude letos metrický cent sena. Je to strašná situace, v níž nalézá se rolník náš, neboť kdyby nyní třeba do vydatného deště se dalo, nejdůležitější plodiny, která u nás zejména ve slabších půdách se pěstuje – žito –, to již nepomůže. Rovněž se už nezvedne krmivo. Hyne vůbec všechno. Za takových okolností bude opět úkolem veřejných činitelův zmírniti nějak bídu, jež letošním suchem nastane.“ (Národní listy z 9. června 1901, č. 157, ranní vydání)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4b3ad240-1271-11e7-8a18-5ef3fc9ae867>

1901, srpen (1. 8./2. 8.) [E1] [Rakovnický potok, Hýskovský potok, Radbuza]

*[Hýskov]: „Živelní pohromy. Z Hýskova u Berouna: Prudká bouře s krupobitím, která plně dvě hodiny trvala, snesla se dne 1. srpna nad obcí naší. Po 3. hodině odpolední začala se obloha od východu zatahovati šedými mraky, které nic dobrého nevěstily. Z povzdálí zaburácel hrom a vzápětí mocné proudy vod lily se z oblaků. Za chvíli strhlo se krupobití, letos již druhé, jež k žalu rolnictva způsobilo přemnohé škody. Ničeho podobného není zde pamětníka. Proud vody strhal okresní silnici k Berounu vedoucí, poškodil trať Rakovnicko-protivínskou, takže ani vlaky doposud jezdit nemohou, zničil veškeré obecní cesty, kanály a mosty, posečené obilí odnesl, a které stálo ještě, zaplavil a stromy vyvrátil. Zdejší rolnictvo s obavou hledí vstříc do budoucnosti, ano již třetím rokem živelními pohromami stíženo jest. Rychlá pomoc jest nutná.

Zvláštní zjevy světelné na obloze. Po neustálých bouřích minulých dnů objevovaly se i večer na obloze zajímavé světelné zjevy, které svědčily o napětí elektriny neustálém. Tak minulé pondělí po prudké bouři v krajině písecké kolem 11. hodiny večerní objevila se na severním obzoru dobře zřetelná oblouková duha, která se sice neskvěla krásnými barvami duhy, vytvořenými slunečními paprsky, avšak zbarvení na okrajích a odstíny sestávající z jednotlivých pruhů světlejších a temnějších patrně bylo znáti. Úkazy takové ovšem zde přičísti lze jen elektrině, jako vůbec všechno kosmické světlo od slunce přímo nepocházející. Severní záře, chvění se elektrických světelných hmot, vyvíjeti se může i v našich končinách při větším napětí elektrickém. Bylo by záhodno, aby i občasné tyto světelné zjevy byly konstatovány a popsány, poněvadž mohou býti též podstatnými někdy doklady ve studiích září kosmických.“ (Národní listy z 3. srpna 1901, č. 212, odpolední vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:618a0760-1257-11e7-8a18-5ef3fc9ae867>

[Městečko]: „Z Městečka u Křivoklátku: Po několika neúrodných letech těšili jsme se letos, že úroda na polích aspoň obstojná bude a že z polí sklídíme tolik, abychom aspoň živi byli. Však trpce jsme byli zklamáni. Den 1. srpna zůstavil nám hroznou památku. Toho dne panovalo nesnesitelné vedro a lidé na polích – jakoby v předtuše něčeho zlého – činili se o závod, aby obilí aspoň částečně sklídili. O 4. hod. odpolední nastala taková tma, že i ve staveních musilo se svítiti, a husté černé mraky zvěstovaly, že pohroma se blíží. Na to od 4. do 6. hodiny spousty vod spustily se z oblaků, při čemž děsný bleskot a rachocení

hromu příšernost doby ještě zvětšovaly. Když potom bouřka na chvíli ustála, tu shlédli jsme, jak v krátké době všechno naše přičinění bylo zmařeno. Pole většinou na stráních hlubokými rolemi jsou rozryta, brambory odneseny vodou do potoka, obilí posekané na polích hlínou a štěrkem zabláceno, louky zaplaveny a vysoko štěrkem zaneseny, stromy vyvráceny a cesty k nepoznání zpuštěny. A což ve vsi, až bolno o tom psát, vše jediná spoušť. To zvláště platí o staveních „na ohrádce“, kudy teče pověstný potok Ryzava. Obytné světnice zaplaveny vodou až přes 1 m a bahnem až 40 cm, ploty kolem zahrad a chlévy odneseny, drůbež odplavena a obilí ve stodolách již svezené bahnitou vodou zatopeno. V některých staveních lidé sotva postačili, aby aspoň oknem vyskočili; v některých opět, kde děti byly od rodičů uzamčeny, musily dvěře býti vyraženy a děti vyneseny. Netřeba dokládati, že někteří oběťavci při tom až po ramena vodou se brodili. I jízda na dráze k Berounu po dva dni byla přerušena, ježto trať na mnohých místech byla poškozena. Hlavní příčinou neštěstí toho jest, že potok Ryzava a přítékající bystřiny nejsou dosud zregulovány. Po léta se již regulace domáháme, plány prý jsou již hotovy, a přece není žádné naděje, že se brzy s ní počne. Mnozí občané přikládají nemalou vinu náhlému rozvodnění potoka tomu, že knížecí lesní Fürstenberská správa dala loňského roku vystavěti kolem Městečka dřevěnou hradbu a na místech, kudy potoky tekou, dala zříditi pohyblivá vrata. Vrata zanesla se dřívím a kmeny vyvrácených stromů, voda se nadržela, až vrata praskla a voda velkým přívalem vše zatopila. Chudá obec zdejší v každém roce velikou část peněz věnuje na úpravu potočků, ale to nic nezpomáhá, neboť při větší bouři vše zase bývá odneseno. Zde jedině pomůže soustavná a důkladná úprava lesních potoků a bystřin. Bylo by záhodno, aby páni poslanci za okres náš osobně se přesvědčili, jakých spoust voda u nás v krátké době nadělala. Také u státních úřadů budeme se pomoci brzké dožadovati. Nejvíce poškození byli tito občané: Jan Vlach, Václav Eiznic, Václav Sima, Václav Vrána, Jan Kohout, František Kučera, Josef a František Hamouz, Augustin Tvrz, Václav Prokš, Jan Pánek, Antonín Ryslink, Antonín Čihař, František Karas aj. Nevíme si rady ani pomoci, a proto obracíme se k veřejnosti, ke každému, kdo trochu citu k bližnímu neštěstím postiženému má. Pomozte! Každý nepatrný dárek ochotně přijme obecní úřad v Městečku u Křivokláta.“ (Národní listy ze 4. srpna 1901, č. 213, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ae876087-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

[Křivokláta]: „Vodní stav na vodočtu 206 cm z 1. na 2. srpna, bouře, silný liják, kulminace 5 hodin ráno.“ (Vodočet Křivokláta, raport k měsíci březnu, Archiv ČHMÚ Brozany)

Poznámka: srpnová povodeň se odlišuje od předchozích přívalových povodní v květnu a červnu; její kontext je mnohem širší. Nejznámější jsou povodně na horní Radbuze a Zubřině, které měly ráz katastrofální události. Průtok ve Staňkově cca $200 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$ byl překonán až roku 2002, ale jen mírně. Krátce na to byly v Beskydech zaznamenány intenzivní srážky nad 150 mm. (Štekl et al., 2001)

*[Domažlice, Zubřina]: „Bouře, krupobití a lijáky. Z Domažlic se nám oznamuje: Včera odpoledne zuřila zde krutá bouře s krupobitím a průtrží mračen. Velká povodeň zatopila předměstí Domažlic i okolní vesnice a nadělala hrozné spousty v zahradách, na lukách a polích. Pomoc soukromá, zemská a státní jest nezbytná.“

*[Horšovský Týn, Radbuza]: „Povodeň na Plzeňsku. Z Plzně, 2. srpna. (Zvláštní telef. zpráva Národních listů): Neutěšené zprávy docházejí nám z celého pobřeží Radbuzy. Krajina naše krutě postižena byla průtrží mračen, kterou obilí a zahrady byly zničeny. Na Horšovotýnsku byla již roku loňského úroda zničena; letos opět. Přítok Radbuzy, Zubřina od Domažlic, k Staňkovům přinesla spousty vody...“ (Národní listy z 3. srpna 1901, č. 212, ranní vydání, s. 3)

Dostupné na: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e3175340-1280-11e7-8a18-5ef3fc9ae867>

1903, sucho

[Senomaty]: „Rok tento byl pro naši obec velmi neblahý. Suchem poškozena úroda, zvláště úroda chmele. Chmel zničen suchem a hmyzem, tak že v roce 1903 celá úroda pouze 25 metr. centů činila, kdežto v roce 1902 350 metr. centů sklizeno bylo.“ (Památní kniha obce senomatské, 1884–1931, s. 228)

[Krupá]: „Roku 1903 bylo postiženo zemědělství neúrodou, tak že některý hospodář úplně žádný chmel neměl a zároveň i neúroda na jiných plodinách byla...“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 75)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/480/116>

1904, duben (17. 4.), [E1] [Rakovnický potok], přívalová lokální povodeň

[Městečko] [E2]: „Dne 17. dubna roku 1904 postižena byla zdejší obec hroznou živelní pohromou, která tam vystavenou hráz rybníka strhla a dravé proudy vod kolem půlnoci zaplavily mnoho obydlí na ohradce a mnoho škody způsobily. Hned druhý den odebral se farář se starostou Karasem, ku kterým se přidružil pustovětský starosta Jirásek, aby u příslušných instancí pomoci pro poškozené obyvatelstvo se dostávalo. C. k. okresní hejtman rakovnický Pavlasko (?) s farářem takřka ani mluvit nechtěl, okřikl ho, aby nepřeháněl, nechal ho stát u dveří a okázale přítomné starosty vlídností zasypával. Aby se tak choval farář k nějakému c. k. úředníku, kdyby k němu v úřední věci přišel!“ (Farní kronika Městečka, s. 45)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/3176/46>

1904, sucho, srážkový úhrn

[Olešná]: „Im Jahre war ein Gesamtniederschlag den 354.6 mm. Der größte Niederschlag war am 29. und 30. Mai mit je 26 mm.“
Překlad: „V roce 1904 činil celkový úhrn srážek 354,6 mm. Nejvyšší srážky byly 29. a 30. května, vždy po 26 mm.“

(Kronika Olešné k roku 1904, s. 38)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/3073/38>

1904 [Lišanský potok, Kolečovický potok], sucho

[Krupá]: „Rok 1904 počal krásným a utěšeným, ale již v máji nepršelo a o to trvaleji až do podzimku. Tak že všechno na polích rychle místo uzrání uschlo a žně předčasně přikvapily, chmele byly ocesány dřívě, nežli se jiný rok počíná česati. V tomto roce bylo velkým suchem v okolí našem i vůbec v celých Čechách mnoho požárů, tak že lid již byl tak ustrašen, že mnozí ani spáti nechtěli...“ (Kronika Krupé 1836–1927, s. 75)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/2639/42>

[Kněževes]: „V tomto roce bylo velice suché počasí, téměř 3 měsíce nepršelo. Ozimy byly slušné, však jařiny trpěly suchem. Rozšířili se v polích hraboši. K vyzvání c. k. okresního hejtmanství pořízen soupis suchem poškozených pozemků a odhadnuta škoda u všech plodin od 25 % až do 75 %.“ (Kronika Městysu Kněževes 1836–1964, 15. část)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/15kronika/>

1905 [Rakovnický potok], vodní hospodářství, regulace

[Městečko]: „Regulace Rakovnického potoka 1906–1908 u železného mostu Mýtnice.“ (Kronika Městečka 1959–1980, s. 9)

[Městečko]: „C. k. okresnímu soudu na Křivoklátské po vyhovění. Od Nového Domu teče kolem Městečka a do Rakovnického potoka se vlévá potůček Ryzava čili Ryzavý, který odborem ministerstva pro úpravu bystřin v letech 1904–1906 upraven byl, čímž se též domácímu dělnému obyvatelstvu v letech 1904–1909 výdělku dostalo. V roce 1905 počalo se též s regulací potoka Rakovnického v obvodu zdejší obce, a sice počínaje jezem v počátku mlýnské strouhy až pod obec na rozhraní katastru křivoklátského nákladem 120 000 korun od podnikatele inž. Josefa Kalouska z Prahy. Tato věc, sama o sobě zajisté velice prospěšná, měla své stinné stránky: předně nejvíce utrpěla zádušní louka nade mlýnem, z níž část asi 8 000 m² musilo býti odprodáno, louka středně rozříznuta a výnos úroků z jistiny zajisté nebude takový, jako by byl z louky. Dále: na práci sjednání lidé světem jdoucí, převahou pití lihovin oddaní, jímž lidé říkali bratránkové a také chachaři. Ti dostávali od akordanta stravu a skrovný zbytek propili v kořalce, tak že, jako se to stalo dne 4. února 1906, zůstali úplně zpiti ležet na silnici před křížem a nemohli se ani hnout a právě bylo zvoněno na odpolední služby Boží. I lidský život byl utracen! Právě před poutí sv. Jakuba opilí bratránkové přihnuli se do hostince Al. Černého a ryčně žádali zálohu, a když je přítomný akordant Josef Štercl, muž tichý a oblíbený, napomínal, aby šli domů a vyspali se, bodl ho jeden z nich ostrou kudlou do krku tak, že ubožák za chvíli skončil...“ (Kronika farnosti Městečko (k roku 1787) 1825–1942, s. 47–48)

Dostupné na: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/3176/48>

1905, červenec (2. a 3. 7.), krupobití, přívalová povodeň?

[Kněževes]: „V neděli 2. a v pondělí 3. července přihnaly se nad obec bouřky s lijavcem a krupobitím. Polovina chmelnic a úrody byla zničena. Z nařízení vlády bylo přikázáno odepsati 80 % daní. K dovršení katastrofy přišla nízká cena chmele, neboť prodáváno 50 kg chmele za 50 K až 80 K. V obci sklizeno 1906 balíků chmele. Rozprodány byly dvě usedlosti, a to čp. 22 a 44.“ (Kronika Městyse Kněževes 1836–1964, 15. část)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/15kronika/>

1908, sucho

[Kněževes]: „Tento rok byl velice suchý, a proto neurodila se píce a byl nedostatek obilí. Za to byl velice úrodný rok pro chmel, jehož se urodilo značně u nás i v cizině.“ (Kronika Městyse Kněževes 1836–1964, 16. část)

Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestyse/16kronika/>

1909, duben (25. 4.), [E1] [Lišanský potok], přívalová povodeň

[Lišany]: „Dne 25. dubna veliké horko, které přineslo značnou povodeň, jež nadělala dosti škod. Zima byla opět krutá... Téhož roku bylo dosti draho, 1 kg mouky stál 52 h, což působilo loňské sucho, jarní sucho a studeno.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 67)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/38>

1911, sucho

[Senomaty]: „Rok 1911 byl neobyčejně suchý a horký. Vedra dosahovala i 50 °C (sic!). Tu a tam byly zkázné bouře, požáry osad, lesů a polí. Pole jsou vyprahlá, obilí předčasně uzrálo, zrno droboučké. Jeteliny a pole suchem nevydaly žádné píce, luka vyprahlá, seno řídké, otavy slaboučké. Ovoce spadalo, listí stromů předčasně spadlo. Řeky a potoky vysychají. Hostokryjský i Kolečovický potok nemají vodu. I hlubinky vyschly a drobné rybky lekly. Na polích spousty hrabošů polních činily škody a ohrožovaly i ozim. Na hubení jich užíváno Löfflerova bacilu. Zeleninu v zahradách i zahrádkách zničili dřepčící.“ (Kronika obce Senomaty, s. 233)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/119>

1911, květen (30. 5.), [S_{MA}], [E1] [Lišanský potok], přívalová lokální povodeň

[Lišany] [E2]: „Strašné vedro trvalo od časného jara. Teprve as v polovici května pěkný deštík. Dne 30. května byla u nás odpoledne povodeň. Voda šla z rybníka přes silnici a nadělala dosti škod.“ (Pamětní kniha obce Lišany 1836–1939, s. 69)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3257/39>

1911, vodní hospodářství, vodovod

[Rakovník]: „Jednáno znovu o vodovodu. Posudek městské zdravotní komise zněl, že vodovod není na ten čas zapotřebí, a to z důvodů: vodovody namnoze zklamaly, získala by se jen voda užitková, která se k pití pro obsah železa nehodí a odželežňováním se neudělá z ní voda pitná, které je v dosavadních studních dostatek. Kanalisace by moc stála, a kdyby se fekalie vypouštěly do kanálů, musela by při ústí stoky do potoka býti ustavena továrna na jejich zpracování; a konečně spodní kanalisace prý více zapáchá než svrchní.“ (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 212)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/109>

1912, vodní hospodářství, koupaliště

[Rakovník]: „Stálé žádosti, aby při městě bylo zřízeno koupaliště pro děti i pro dospělé. Bylo vyhlédnuto místo v Rakovnickém potoce u stavidel. Po vodoprávním řízení mělo tu býti rozšířeno potočiště na úkor šířky hráze... Potočiště bylo náležitě rozšířeno a vybráno, na hrázi mezi potokem a Panským mlýnem byly postaveny šatny a záchody... Ukázalo se, že zvolené

místo je naprosto nevhodné. Před stavidly se usazoval kal a bahno, takže koupaliště bylo v krátké době zaneseno. Ze šaten udělány brzy veřejné záchody, ale i ty mizely, jsouce rozebrány obecníkem a rozneseny..." (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 217) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/111>

1913, vodní hospodářství, vodovod

[Rakovník]: „*Stavební rada Kraus se znovu dotazoval na vodovod. Městská rada zaslala inž. Šimsovi ve Vysokém Mýtě k rozboru vodu ze studny, v potoce a z luk proti nemocnici. Došel příznivý rozbor vod.*" (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 227) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/116>

1914, vodní hospodářství, regulace potoků

[Rakovník]: „*Byla svolána mimořádná schůze zastupitelstva, na níž jednáno o tom, aby zemědělské radě byl předložen návrh regulace Lišanského potoka... atd.*" (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 233) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/119>

1915, červenec [S₁₆], [E1], přívalová lokální povodeň

[Rakovník]: „*V červenci za náhlé bouřky bylo opomenuto vytáhnouti stavidla na Rakovnickém potoce, takže množství vody valilo se mlýnskou struhou a zatopilo školky a zahradu Krýsy pod městem. Ten žaloval obec o náhradu škody ve výši 3 160 K. Pře byla svěřena dr. Frankensteinovi. Došlo k narovnání, když uvolili se na požadovanou částku také majetníci mlýnské strouhy firmy Fr. Otta. Mimořádná vedra a sucha v tomto roce ukázala, jakou újmu Rakovník trpí, že tu není postaráno o nějaké koupaliště. Do Mže bylo daleko a zájezd k řece byl spojen s nákladem, pod Hlavačovem byla nepatrná nádržka vody stále nečistá, u stavidel bylo plno bláta a rovněž tak u Papírny.*" (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 256) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/131>

1916, vodní hospodářství, regulace potoka, rybníky

[Rakovník]: „*Ministerstvo konečně schválilo regulační plán úpravy Lišanského potoka, takže bylo možno pokračovati na nejdůležitějších místech tohoto projektu. Vrchní stavební rada Trojan byl jmenován zemědělskou radou správcem regulačních prací. Rakovnickým šlo hlavně o vyčištění Nového rybníka, jehož neblahý stav nynější byl zaviněn povodní roku 1882, takže voda v rybníce stála 80 cm pod normálem. Vrchní stavební rada Trojan byl pozván do Rakovníka a zastupitelstvu vylíčil, kolik by stály práce spojené s vyčištěním Nového rybníka.*" (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 259) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/132>

1917₃ březen (15. 3.), [E1] [Rakovnický potok]

[Křivoklát]: „*15. března vodní stav 144 cm, kry, zácpa ledová, led silný 12 až 20 cm.*" (Raporty, archiv ČHMÚ Brozany)

1920_{5a} květen (21. 5.), [S_{MA}], [E1] [Rakovnický potok, Kolečovický potok], přívalová lokální povodeň a krupobití

[Petrovice]: „*Dnes jest mimořádně parné počasí. K večeru o 4. hodině přišla bouře, spadlo mnoho vody. Kolem Kněževsi bylo hůře, tam padaly i kroupy a velká voda dělala škodu.*" (Pamětní kniha obce Petrovice, 1916–1936) Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3358/55>

[Kněževs, Kolečovický potok], [E2]: „*Dne 21. května 1920 dostavily se velká bouře a krupobití nad Kněževsí a Chrástany. Spadlo tolik vody, že vystoupila přes břehy potoka Kněževského, dosud neupraveného, a zaplavila celé okolí, vnikla i do některých statků. Způsobena celkem velká škoda. Někde kroupy vyrostlé již žita úplně zatloukly do země. Musila se zaorati a znovu osíti. Na mnohých chmelnicích se musil chmel vytrhati a znovu vyrostlý pak zaváděti. Ještě však vše dohonil. Dva snímky té povodně jsou v pamětní knize Spořitelního a záložního spolku v Kněževsi.*" (Kronika městyse Kněževs 1836–1864) Dostupné na: <https://www.mestys-knezeves.cz/mestys/kronika-mestys/20kronika/>

1920_{sb} květen (25. 5.), [S_{MA}], [E1] [Rakovnický potok, Kolečovický potok], přívalová lokální povodeň a krupobití

[Petrovice]: „Po parném dni (25. května) dnes odpoledne přihnala se od severu nepatrná bouře, v níž začly z malého mraku sypati se kroupy zde v obci úplně bez deště. Začlo to hojně, jaký to byl rachot. Štěstí, že to netrvalo dlouho. Smutný byl pohled na stlučené stromy... Vybíhali jsme z polí, ale kroupy padaly jen za ovčínem k lesu.“ (Pamětní kniha obce Petrovice, 1916–1936)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/3358/55>

[Rakovník]: „25. května bylo veliké krupobití s lijákem. Voda rozervalo břehy potoka a způsobila městu na 70 000 K škody. Blesk porazil starou lípu u jatek, že musela býti zacementována.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 323)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/164>

1921 [Rakovnický potok], sucho

[Senomaty]: „Druhá polovina roku byla velmi suchá, v červenci a srpnu vedro takové, že nebylo pamětníka. Obilí rychle uzrálo, pro trvalé krásné počasí dobře a rychle sklizeno... Pro sucho neurodila se píce.“ (Pamětní kniha obce senomatské 1884–1931, s. 268)

Dostupné na <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/138>

1922 [Senomaty], sucho a dlouhá zima bez povodně

[Senomaty]: „Sucho z roku předešlého trvalo téměř do konce ledna, kdy teprve hojně namoklo. Dne 3. a 4. února silně sněžilo, napadlo sněhu na 5 dm (50 cm) vysoko. V neděli dne 5. února uhodil mráz -30 °C ve stínu. Sníh zvolna roztál a po začátku března bylo několik slunných (dní), tak že počalo se s pracemi polními. Brzy však nastaly sněhové vánice, sněhu napadlo opět hojně. Koncem března na výsluní sníh roztál, ale na okolních výšinách zůstal sníh ležeti do 12. dubna.“ (Pamětní kniha obce senomatské, 1884–1931, s. 271)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/140>

1924_s květen (15. 5.), [S_{MA}], [E1] přívalová lokální povodeň

[Švihov]: „15. května povodeň, při níž voda vystoupila až k pastušce.“ (Pamětní kniha obce Švihova 1927–1938, s. 14)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/484/9>

1925 [Rakovnický potok], bez povodně

[Senomaty]: „Zima v tomto roce byla velmi mírná a téměř bez sněhu. V lednu dne 3. činila nejvyšší denní teplota +12 °C ve stínu. ... I konec tohoto roku co do teploty byl velmi mírný. Tak dne 30. prosince dosáhla nejvyšší teplota +13 °C. Noviny přinášely v ten čas zprávy o velikých povodních v republice, zvláště z krajín, kde sníh s hor a vrchů rychle sešel. U nás v kotlině Rakovnické bylo sněhu maloučko, sešel nepozorovaně, povodně tedy nebylo.“ (Pamětní kniha obce senomatské 1884–1931, s. 283)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/146>

1925, vodní hospodářství, nedostatek vody, studny a vrtý

[Rakovník]: „Jinou nesnáz mělo město, pokud šlo o dostatečné množství vody. Pivovar potřeboval velké množství vody, kterou si opatřil tím, že vyhloubil hlubokou studnu v pivovare, z níž čerpal vodu. V studnách v okolí pivovaru tak poklesla voda, že bylo potřeba soukromé studny hloubiti, v některých studnách voda se úplně ztratila. Pivovar se uvolil dávat vodu těm, kterým se voda ztratila, k zalévání hrobů. Na této kalamitě nebylo dost. Dráha čerpala až dosud vodu pro svou potřebu z vodárny nedaleko Zábranského mlýna. Když byly na nádraží zřízeny topírny, byla potřeba vody daleko větší, a proto dráha zřizovala novou vodárnu pod nádražím, kde dělal se hluboký vrt, u něhož čerpala se a zkoušela voda. Ve studnách v okolí sv. Jána a Střelnice ztrácela se voda, jako tomu bylo v sousedství pivovaru... Záležitost ta byla postoupena dr. Frankensteinovi, aby ji prostudoval, aby mohla být na dráhu podána žádost o náhradu...“ (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 357)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/181>

1925₅ květen (6. 5.), [S_{MA}], [E1] přívalová povodeň

[Hředle], [E2]*: „Dne 6. května o 1/2 4. hodiny odpoledne obloha se zatáhla černými mraky, které nevěstily nic dobrého. Pojednou lila se proudem voda za bouřky, že naplnila za krátko struhy silnice, přelila se a tekla po silnici. S polí rvala prst' a umělá hnojiva, která zemědělci před několika dny rozházeli. Se všech stran valilo se tolik vody, že potok byl skoro rovný. Lidé navracející se z polí musili se brodit, aby se mohli dostat domů. V písečkách odnesla voda záhony, chmelnice a brambory. Do chlěva Kopeckého vnikla voda značně vysoko, protože za hradbou Karla Stuchlého nahromadilo se křoví, tráva a různé šlemy, že voda nemohla odtékat. I nově nasypanou cestu ze silnice k domku Kopeckého voda vzala. Do dvora Josefa Hornofa vrazila voda se silnice, zatopila chlěvy, v nichž byl dobytek hovězí i s prasátky. Stříkačkou musila se voda vypumpovati. Velikou škodu způsobila voda majiteli mlýna Františku Bařtipánovi. Když naplnil se rybník vodou, přelila se přes hráz, zatopila mlýnici, světnici a přizemí. Velkým tlakem vyrazil vodní proud stavidla jezu a odnesl jeho části až ½ hodiny cesty po potoce. I nedávno opravený betonový splav voda vzala spolovice. Pole při potoce a zahradách byla zatopena vodou a hlína z nich odnesena. Celá bouře trvala asi 1 hodinu.“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 664)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/359>

***1925₈ srpen (12. 8.), [Bakovský potok]**

[Velvary]: „Kolem půlnoci na 12. srpna byla velká průtrž mračen trvajících 2 hodiny. Ráno o 4. hodině počala voda vystupovati přes břehy a zaplavila všechna níže ležící místa. Na mnoha místech vnikla voda do přízemních bytů. Těž veškeré budovy lázní u Malovarského rybníka byly pod vodou, že loďkou mohlo se jezdit po louce. Odpoledne po 3. hodině počala voda klesati. Prudký déšť 12. srpna trval 19 hodin a podle zpráv v novinách nespadlo tolik vody najednou po 126 let. Podobná povodeň nebyla ve Velvarech již asi 40 roků. Brzy však přišla nová povodeň 5. června 1926. Opět nastala podobná záplava, pouze o 20 cm menší.“ (Kronika Velvar – Muzeum Velvary)

1926, vodní hospodářství, kanalizace a regulace potoka

[Rakovník]: „Kanalizačním pracím musela předcházeti úprava Rakovnického potoka pod městem, aby byl zajištěn větší spád vody. Zemědělská rada vypracovala projekt úpravy potoka od Židovského města až k Novému mlýnu. Městem byl schválen a měl být, pokud možnost, co nejdříve uskutečněn. Zatím byl naproti Židovskému hřbitovu stržen dřevěný most a měl být nahrazen železobetonovým. Dříví ze starého mostu bylo dáno do chudobince a stavba nového zadána inž. Matouškovi. Nový most pnul se do značné výše nad hladinou potoka i okolím a byl posměšně nazýván mostem vzduchu.“ (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 363)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/184>

1926₆ červen [S_{JU}], [E1] [Rakovnický potok, Lišanský potok]

[Krupá]: „Od května přšelo téměř denně, takže na vlhčích polích stála voda a chmelnice při Krupském potůčku byly vymočeny. Toho roku kdekdo dělal trativody a drenážních trubek prodalo se na několik vagónů.“ (Kronika Krupé 1836–1927 k roku 1926, nestránkováno)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2639/64>

[Hředle]: „Při stavbě u Kubátů, následkem stálého deštivého počasí, když již byla skoro rovnost, se stavba v základech uvolnila a část budovy se sesula... Z popudu rolníka Josefa Krejčího z čp. 36 založeno meliorační družstvo ve Hředlích...“ (Kronika obce Hředle 1836–1949, s. 681–682)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/465/368>

[Senomaty]: „Květen byl studený s častými přepřškami. Počasí deštivé trvalo až do 23. června, téměř denně přšelo. Dne 13. června dostavila se bouře s vichřicí a po ní dlouho trvajících déšť. Potok se rozvodnil. Voda z břehů „U splávku“ nad obcí vystoupila a zaplavila luka. Rovněž u splavu Zákonovic mlýna – nyní Čermákův, v dřívějších letech Kotroušovských mlýn zvaný – přelila se voda přes pravý břeh a zaplavila tamní luka. Potok byl přes týden rozvodněný pro denní deště.“

1. červenec byl velmi mokrý...“ (Památní kniha obce senomatské 1884–1931, s. 288)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/148>

[Křivoklát]: „Od časného jara do podzimku bylo počasí velmi nestálé. Nebylo snad dne, kdy by bylo nepršelo. Obzvláště některé dny vyznačovaly se velmi vydatnými srážkami; velická většina dešťů podobala se průtržím mračen.“ (Pamětní kniha obce Křivoklátské 1924–1958, s. 44)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/456/46>

1927 březen [Rakovnický potok], tuhá zima, obavy z povodně a kapacita koryta

[Rakovník]: „Počátkem března mrazy polevily a nastala nová potíž. Byla obava, že při nastalé oblevě vznikne povodeň. Se střech byl vyvážen sníh hlavně do potočiště. Bylo ho tolik, že potočiště se brzy naplnilo a nezbyvalo než jej vyvážeti na volná místa, přičemž docházelo k četným nedorozuměním.“ (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 393)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/199>

1927, vodní hospodářství, regulace potoka

[Rakovník]: „Počátkem července bylo započato s regulací Rakovnického potoka od Židovského hřbitova k Novému mlýnu. Práce byla zadána firmě inž. Velflík.“ (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 375)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/190>

1928 [Rakovnický potok], tání bez povodně

[Senomaty]: „Trocha sněhu, který ležel po Novém roce, roztála, bylot do 20. ledna velmi mírné počasí. Na větších řekách v Československu, např. na Labi u Hřenska a na Dunaji u Bratislavy, při tání vznikaly veliké zácpy ledové, zátopy a škody. Ledové zácpy trhali vojáci dynamitem [sic!]. U nás hladina potoka táním nijak se nezvýšila, sněhu bylo málo.“ (Památní kniha obce senomatské, 1884–1931, s. 301)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/155>

Poznámka: počasí bylo střídavé, sníh napadl v únoru, znovu v březnu a nakonec ještě 17. dubna.

1929 únor [Rakovnický potok], tuhá zima a obavy z velké vody

[Senomaty]: „Dne 11. února bylo u nás -39 °C, další mrazy o málo nižší. Nejvyšší teplota denní činila -18 °C. Nebylo možno vytopit školní místnost. ... Uprostřed měsíce sněžilo, výška sněhu u nás as 5 dm a dne 24. února opětně as 4 dm. Potoky vymrzly až do dna, voda téměř netekla, jen pískem ve dně se sákla. Led v korytech potočních zdvihal se do výše břehů.“ (Památní kniha obce senomatské 1884–1931, s. 319–320)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/164>

1930 červenec, sucho

[Senomaty]: „Sucho v červenci trvalo, proto obilí rychle nezrálo, jařiny a luštěniny zasychaly. Ve dnech 5., 15., 16., 17. a 18. července táhly bouřky, ale nenamoklo, snesl se leda slaboučký deštík. Celkem dešťové přeháňky jako rosičky v 18 dnech spadly, ale nenamoklo, jen 23. trochu víc pršelo. Nejvyšší teplota měřená byla 5. července, a to 34 °C.“ (Památní kniha obce senomatské 1884–1931, s. 335)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/480/173>

1931, sucho, vodní hospodářství, vodovod

[Rakovník]: „Nevyřešenou otázkou bylo zřízení vodovodu. Nedostatek vody ve městě byl stále patrnější. Byl zaviněn trvajícím suchem a velkou spotřebou vody v továrnách. ... K zajištění dostatečného množství vody musilo město udělati několik vrtů podle nařízení státních dohlédajících úřadů, což si někteří vykládali jako zbytečné mrhání peněz. Bylo očekáváno, že

na lukách mezi Chrástánami a Lišany na Borech se najde dostatek vody podle dobrozdání geologů, ale vrty zde udělané zklamaly... atd..." (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 409–410)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/207>

1932, vodní hospodářství, podzemní vody, vodovod

[Rakovník]: „Otázka zřízení vodovodu je řešena již po mnoho let a nemohla býti přivedena k žádoucímu konci pro nedostatek dobré vody, ale také pro osobní nevraživost. Hledala se voda na „Borech“, nenašla se. Vrtalo se opět u „Kamenné panny“, kde je vody dost, ale železité. Vrtalo se na „Špičáku“, bez výsledku. Konečně se vrtalo „Pod zrcadlem“ a navrtala se hojnost vody s přísadou manganu a železa... V létě se začalo pracovat na druhém vrtu v pivovare. Bylo však pozorováno, že v prvním vrtu ubývá, takže nestačila ani pro potřebu pivovaru. Vrtali do 120 m, narazili na letnu, vody nepřibýlo, navíc se v ní objevil mangan. Jinou nesnází při hloubení vrtu bylo, že se počala voda ztrácet i z okolních studní.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 418)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/212>

1933 [Rakovnický potok], sucho

[Rakovník]: „Protože nepršelo celý květen, nenamoklo vlastně od počátku roku, bylo velké sucho a nedostatek vody. To bylo příčinou, že byla znovu oživena otázka vodovodu. Panující sucho uspišilo žně a trvalo po celé léto i v podzimu.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 437)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/221>

1934 [Rakovnický potok], sucho

[Rakovník]: „Tento rok byl neobyčejně suchý, což zavinil nedostatek sněhu v zimě. Od 16. do 22. dubna byla neobyčejná vedra způsobující předčasné zrání. Seč se nedostavila v květnu chladna a mrazíky, je stávající sucho katastrofální, všechno schne a hyne. Koncem května se sklízí ubohá sena. Nedostatek vody způsobuje i zastavení práce v cihelnách. Sucho přerušeno deštěm 20. července. Radost netrvala dlouho, nové větry vodu opět vysušily. Žně byly smutné, sklídila se tak polovina obilí. Pícniny a trávy zašly. Do chmelnic byla dovážena voda z potoka, čemuž se bránili mlynáři, že nemají vodu na mletí.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 447)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/227>

1935, sucho

[Rakovník]: „Sníh padal i v březnu a mrazy ničily květy a osení. Sníh padal 15. května i ve Francii. Zato počátkem června nastala vedra, jakých není pamětníků, až 35 °C, a v přírodě začalo vše hynouti suchem. Koncem července nabylo sucho katastrofálních rozměrů. Pícniny, trávy a obilí schnou, lidé zaléváním snaží se zachránit, co se dá, ale i v potocích je málo vody a zalévání vodou z potoka bez majitelova vodního práva (jeho svolení) je trestné. Není píce, ubývá dobytka. Časem se přiznají větrná smršť, která láme stromy, se střech shazuje krytinu a láme ploty. V městě je nedostatek vody. V potoce je málo vody a mlýnská strouha je úplně suchá. Studnaři mají mnoho práce, neboť se prohlubují studny. Majitelé pumpy zamykají na noc před nevídanými odběrateli.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 451)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/228>

1936 květen, sucho a obrat k povodním 11. května

[Rakovník]: „Téměř celých pět let (tj. od roku 1931 nebo 1932) na Rakovnicku řádně nenamoklo. Všechny vodní prameny takřka vyschly. To způsobilo v městě nedostatek vody. Rakovník v posledních letech se změnil v město průmyslové a na jeho nevýhodu průmyslové podniky jsou na jeho jihozápadní straně, a tak nejčastěji vanoucí větry kouř a popel vhánějí na město. Po léta se nedostavil již pořádný příval vody potokem, aby usedlinu na jeho dně vyčistil. Mnohdy potok zápachem otravuje

svoje okolí, takže procházky po jeho březích pod košatými lipami, které bývaly (sic!) osvěžující, jsou nyní odpuzující. Konečně 11. května přival s bouří vyčistil koryto. Deště trvající odtud napojily (sic!) i prameny a posloužily také úrodě. Hladiny potoků a řek stoupají až někde nepříjemně.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 466)
Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/236>

1937₅ květen (17. 5.), [S_{MA}], [E1] [Lišanský potok]

[Krupá]: „17. května byla nad obcí Krupou bouřka a k nám přišla velká voda, která nad Hředlemi zaplavila asi deset pozemků.“

1937, vodní hospodářství, zdroje vody, vodovod

[Rakovník]: „Stále bylo pamatováno na vodovod, pro město tak žádoucí, proto bylo pokračováno v přípravách k jeho konečné výstavbě. Vody bylo nalezeno sdostatek, ale s přísadou manganu a železa, které bylo nutné odstranit. Byl pozván inž. K. Kohn, o němž bylo známo, že s úspěchem se zabývá odstraněním tohoto z vody novou methodou. Týž si zřídil u Lounského mostu čistící stanici. Po pět dní byla voda čerpána nepřetržitě ze studny a tlačena přes zvláštní filtr. Voda tato byla poslána do Prahy ku zkoušce, odkud přišel příznivý posudek. Bylo však zjištěno, že takto čištěná voda byla by značně drahá, a proto znovu upuštěno od vybudování vodovodu.“ (Kronika města Rakovník 1856–1962, s. 469)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/237>

1939₆ červen [S_{MA}], [E2] [Rakovnický potok, Ryšava, Klíčava, Loděnice, Berounka], povodně

[Městečko]: „Voda odnesla dřevěný most v Městečku.“

[Rakovník, Kladensko, Křivoklátsko, Berounsko]: „Od 8. června nastalo nevlídné počasí, deštivé a chladné, které vyvrcholilo bouří a průtrží mračen. Nejvíce postiženo Kladensko, Křivoklátsko a Berounsko. Potoky Ryzava (Ryšava), Klíčava a Loděnice (Kačák) proměnily se v dravé řeky a ničily vše, co jim bylo v cestě. Zanesena byla luka bahnem, ztrhána pole, zahrady, chaty i domy. Průtrž mračen vzedmula vodu Berounky a ta v Berouně a v Praze dokonala dílo zkázy. Zahynulo mnoho drůbeže, dobytka, v Klíčové a u Kladna i lidé.“ (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 542)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/273>

1939, mlýn Pustověty

„Velkou ránu uštědřila mlýnu jarní povodeň v roce 1939, neboť byl poničen jez a mlynář Varyš neměl na opravu dostatek finančních prostředků. V listopadu 1941 pak byl mlýn na příkaz nacistů zapečetěn a ukončeno mletí.“ (Mlýn Pustovětský, 2023), (Národní listy z 19. června 1939, č. 167)

1940₃ březen (10. 3.), [Rakovnický potok], povodně

[Rakovník]: „Letošní zima trvá od počátku prosince roku minulého a není naděje, že by brzy polevila. Mrazy až -30 °C trvaly do 14. ledna, po dvoudenní oblevě mrzne dál a nemilosrdný vítr pohání sněh z místa na místo... Kruté mrazy trvaly až do 21. února. Konečně sv. Matěj 24. února se rozhněval a začal ledy sekat: nastalo tání, ale s ním i lkání, neboť se ukázalo, co zima způsobila. Okapové roury i plynové roury v zimě jsou roztrhané, voda se střech teče po zdech domů, ze dvorků teče průjezdy a chodbami. Potok zůstal zamrzlý do konce února. Konečně 10. března nastalo pravé tání, které přivodilo nové škody a útrapy. Zavanul teplý vítr, sněh rychle tál a Rakovnický potok naběhl vodou, která v příštích dnech začala nebezpečně stoupat, a současně i v Červeném potoce. V Chlumu a Ryčíně [Ryšín] se museli obyvatelé rychle vystěhovat do Městečka a do Křivoklátska muselo jet vládní vojsko, aby pomáhalo při povodni. Silnice a cesty byly zaplaveny, v Senomatech tekla voda přes most. Pohled z Polomíle k Lišanům a celému povodí Červeného potoka byl neobyčejný, všechna luka a pole od Lišan od silnice až k náspe železničnímu byla jediným velkým jezerem. Z jeho hladiny vyčnívaly vrby vroubíci břehy potoka a pak konstrukce chmelnic. Podobný pohled skýtalo i povodí Rakovnického potoka. Divoká voda rvala břehy a na mnohých místech je protrhla a odnesla lávky... Zima se

nechce odstěhovat, mrzne a prší. Aby se uvolnil odtok vody z domů, byla sjednána parní lokomobila, která pojíždí městem a vhání páru do zamrzlých kanálů.” (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 547)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/276>

Kryry:

(Kronika města Kryry k roku 1940)

1941, mnoho sněhu, bez povodně

[Rakovník]: „*Také v únoru napadlo hojně sněhu a musel býti odklizen, což si vyžádalo značného nákladu. Začátkem března se oteplilo, sníh pomalu tál a zmizel bez očekávané povodně.*” (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 570)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/288>

1942, ledové jevy

[Rakovník]: „*Při jarním tání muselo vojsko rozstřelovat ledy na Berounce. V městě tekla voda po zdech domů, protože okapní roury byly zamrzlé a mrazy potrhaly.*” (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 582)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/294>

1961₆ červen (5. 6.), [Rakovník], lokální povodeň

[Rakovník]: „*Dne 5. června snesla se nad městem průtrž mračen, která způsobila veliké škody. V důsledku přívalu vod kanály nestačily, tím se nad nimi vytvořily ostrůvky z hlíny, kamení a větévek. Ve středu náměstí, které je nejnižším bodem, zaplavila voda prostor do výše 60 cm. Bylo zatopeno na 40 bytů a prodejen zboží. Blesk udeřil do pěti budov, na štěstí bez následků. Záchranných prací se zúčastnilo několik požárních sborů i z okolních vesnic. Pomocí místního rozhlasu bylo svoláno na 2 000 občanů, kteří okamžitě pomáhali odstraňovat napáchané škody. V žádném případě nedošlo k ohrožení lidského života ani ke zranění. Při úředním měření srážek bylo zjištěno, že činily 71 cm (sic!) (jde o 71 mm) vodního sloupce, což prakticky znamená, že na každý m² spadlo 71 l vody. Ještě druhého dne bylo pokračováno v odklizení zbytků záplav. V samotném městě bylo zjištěno za 325 000 Kč škod, v průmyslu a zemědělství to bylo podobně.*” (Kronika města Rakovník 1836–1962, s. 944)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/476/476>

1966, vodní hospodářství, regulace potoka

[Krupá]: „*V roce 1966 byl Nesuchyňský potok regulován v celé jeho délce, pole, luka meliorována.*” (Vlastivědný deník Krupá 1928–1941, s. 23)

Dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2637/11>

Poznámka: jde o vpisek k roku 1961.

1970₈ srpen (22. 8.), [S_{AS}], [Rakovnický potok, Ryšavá], povodeň

[Městečko]: „*Po prudkém lijáku 22. srpna 1970 se silně rozvodnil jak Rakovnický potok, tak říčka Ryzavá (Ryšavá). Brala vše, co jí stálo v cestě. Rakovnický potok se rozlil po celých lukách za mlýnem, hučel pod železným mostem, u betonového mostu.*”

Říčka Ryzavá působila na Rakovnický potok jako přehrada a voda vystoupila z břehů až před požární zbrojnicí. Zatopila přilehlé zahrady, také fotbalové hřiště bylo pod vodou. „U Zámečku“ voda sahala až k silnici. V říčce Ryzavé se voda valila téměř plným korytem, ale z břehů se nevyčila jako v roce 1939.“ (MNV Městečko, Kronika obce 1959–1980, SOA Rakovník, excerpt Z. Dragoun, s. 60)

1977₆ červen (8. 6.), [S_{JU}], [E1] [Rakovnický potok, Ryšavá], povodeň

[Městečko]: „8. června bouře a průtrž mračen se zvednutím hladiny Rakovnického potoka. Vodní živel strhával ornici s polí Na horké i Na polínkách (asi místní názvy?), ubíral břehy cest, po nichž se proudem valila voda i s kameny a větvemi stromů a keřů.“ (MNV Městečko, Kronika obce 1959–1980, SOA Rakovník, excerpt Z. Dragoun, s. 126)

1978₅ květen [S_{MA}], [E1] [Rakovnický potok, Ryšavá]

[Městečko]: „Silnější povodeň ... postihla obec 9. května 1978. Provázela ji vichřice, která natropila značné škody i na krytinách střech, urvala lepenku, eternit i tašky. Koryto Rakovnického potoka místy nestačilo, voda vystoupila z koryta a rozlila se po lukách i zahradách domů pod železným mostem. Vysoká lávka pro pěší nad mlýnem byla asi 30 cm nad hladinou. Ale pilíře vodní lávky vydržely... Voda se přelila i na cestu před požární zbrojnicí a zatopila sklepy domku A. Černého (čp. 20). Také potůček Ryzavá (Ryšavá) běsnil a hučel – ale z koryta se nevyčlil. Tím pominul i peklý strach vdovy Jarmily Flekové z čp. 23, která zhoubnou hrůzu potůčku prožila v roce 1939, kdy se voda valila přes její domek a půl baráku vytopila.“ (MNV Městečko, Kronika obce 1959–1980, SOA Rakovník, excerpt Z. Dragoun, s. 128)

1981₇ červenec [S_{JL}], [E1] [Rakovnický potok]

„Vodní stav: Rakovník 288 cm, 20. července.“ (Databanka ČHMÚ Praha)

Historické povodně na Rakovnickém potoce

Ing. Libor Elleder, Ph.D.
Ing. Ladislav Kašpárek, CSc.
Ing. Jolana Šírová
Zvonimír Dragoun
Jan Kašpárek †

Odpovědná redaktorka
Mgr. Zuzana Řehořová

Grafická úprava, sazba a tisk
Abalon s. r. o.

Vydal Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, veřejná výzkumná instituce,
v Praze 2024, jako první vydání v nákladu 100 kusů, 156 stran © VÚV TGM, v. v. i.

Podbabská 2582/30, 160 00 Praha 6, Česká republika
www.vuv.cz

Publikaci Historické povodně na Rakovnickém potoce včetně přehledu dokumentárních zdrojů lze v digitální podobě ke stažení nalézt také na webové adrese: <https://www.vuv.cz/hydrologicke-extremy-zmena-klimatu/publikace-hydrologicke-extremy-zmena-klimatu/historicke-povodne-na-rakovnickem-potoce>

VUV
TGM

ISBN: 978-80-88484-09-7

9 788088 484097